

N. 1. S. 3.

P. 5. N. 3.

11. 4. 88

XV

IN SENUS

T. L. R. I.

1784.

~~1784.~~

INSTITUTIONUM
MEDICINAE
PRACTICAE

QUAS

Auditoribus suis praelegebat

JO. BAPT. BURSERIUS

DE KANILFELD

VOLUMEN SECUNDUM.

DE

MORBIS EXANTHEMATICIS FEBRILIBUS.

MEDIOLANI. MDCCLXXXV.

Typis Imperialis Monasterii S. Ambrosii Majoris.

THE
NATIONAL
LABOR COUNCIL

OF

THE UNITED STATES

OF LABOR

OF THE

UNITED STATES

OF

LABOR

THE NATIONAL LABOR COUNCIL

OF THE UNITED STATES

OF LABOR

IOSEPHO . WILSECKIO

COMITI . S. R. I.

A . CVBICVLIS . ET . CONSILIIS . INTIMIS

IOSEPHI . II. P. F. AVG.

EIVS . IN . ITALIA . LEGATO . ET . APVD . PRAEFFECTVRAM

INSVBRIAE . AVSTRIACAE . AMPLA . CVM

AVCTORITATE . ADMINISTRO

INTEGERRIMO

QVOD . LITERIS . BONIS . ARTIBVS . EARVM . QVE

CVLTORIBVS . ADEST . AVSPICIIS . OPE . PRAESIDIO

IOANNES . BAPTISTA . BVRSERIVS

OLIM . IN . ARCHIGYMNASIO . TICINENSI

MEDICINAE . CLINICAE . PROFESSOR

VIRO . CLARISSIMO . AC . MERITISSIMO

LEVE . HOC . NAVATAE . OPERAE

ET . OBSERVANTIAE . SVAE

MONIMENTVM .

AD LECTOREM.

HAbes, amice Lector, hoc in volumine *exanthematicos morbos febriles*, quos videlicet peculiare quoddam exanthematis genus plerumque febri conjunctum, constituit, et designat, quosque ideo, quod nec febris eis essentialis, ut vocant, nec semper socia est, e februm classe expungendos, seorsumque pertractandos esse censuimus. Quinam vero isti potissimum sint mihi, proximus capitum indiculus mox declarabit, prout nempe eos ex innumeris prope humani corporis affectibus secrevi, inque unum veluti agmen coactos, suo quemque loco, persecutus sum, atque explanandos suscepi. Tanta autem est inter ipsos convenientia, affinitatisque conjunctio, qua una colligantur, & consentiunt, ut statim cuique apertissimum fiat, non eos arbitratu nostro, nec pro libito, sed propria natura, insitaque similitudine inter se connecti, et quodammodo cohaerere,

ne. *Peticulis* quidem ipsis, quas alioquin hinc rejicere nuperi quidam scriptores non dubitant, exceptis. In peticulari enim morbo eadem ferme omnia, quae in miliari, ita concurrunt, ut quam simillimi plane sint, atque adeo aut neutrum, aut utrumque eorum huc spectare confitearis oporteat. Primum vero illud affirmari unquam nequit, cum nemo hodie vel leviter in medicina practica versatus, nisi is derideri, et, ut ita dicam, exhiberi velit, negare amplius audeat, exanthema miliare primum, sive essenziale vere existere. Ergo, quoniam eadem est utriusque morbi ratio, nec differunt nisi exanthematis forma, ac materia, sequitur, ut uterque inter exanthematicos morbos, de quibus hic agimus, jure sibi locum vindicet. Quae res evidentius patebit, si primo capite, in quo generalia, et singulorum communia enumerantur, perlecto, reliqua capita cuncta, sicuti disposita sunt, ordinate, et sine praejudicata opinione percurrere, eaque animi aequitate, et intentione, qua decet,

expendere te minime taedeat. Spero equidem, quo magis processeris, simulque omnia diligentius comparaveris, eo clarius tibi manifestum futurum esse, quam bene antecedentia a subsequentibus comprobentur, et quam apposite utraque adjutrices sibi mutuo manus porrigant. Novum prope opus, non dissimulo, auditoribus meis istud videbitur, cujus pauca tantum quasi semina in publicis praelectionibus spargere solebam, cum brevitatis temporis, quo universa medicinae practicae moles comprehendenda erat, plura in laetam segetem effundere non sineret. Par igitur est, ut nunc de singulis hisce morbis ea ratione disseratur, qua in primo volumine febrium universam rationem exposuimus, id est copiose, et quantum licuit, accuratissime, undique, quae ad propositum facerent, conquisitis, et judicio nostro qualicunque ubique in rebus dubiis, aut controversis interjecto, quale videlicet aut ratio, aut experientia nobis dictavit. Auctores, per quos aut profecimus, aut a quibus aliquid

antea cognitum, vel traditum est, in primis cum experientiae responderet, opportune, et perhonorifice nominavimus; non quod inanem gloriolam ex eruditionis ostentatione, ut moris est, captare voluerimus; sed, ut quisque continuo intelligeret, quaecunque a nobis aut praecipiantur, aut probantur, non nostra tantum sententia, ac fide inniti, verum ab aliis etiam praestantissimis viris jamdiu praecognita plerumque esse, aut si nova, quinam ea nuper testata fecerint, atque animadverterint. Turpe enim, et ingenuo, honestoque homine indignum putavimus eorum insistere vestigiis, qui, ut omnia scire, et observasse per se ipsi videantur, quidquid scribunt, e proprio quasi penu desumptum effecerunt; nullius unquam, a quo acceperint, mentionem facientes; propterea quod, si quantum aliis debent, grati testificentur, vix aliquid de suo sibi relinqui sentiant. Itaque neminem merito honore, contra quam vulgo fieri consuevit, privavimus, aequissimum rati; neque Recentiores sua

laude in his, ut ait C. CELSUS, quae reppererunt, vel recte secuti sunt, fraudare; et contra quae apud Antiquiores posita inveniuntur, reddere auctoribus suis fideliter, et sine invidia. Exemplis subinde res illustravimus tam nostris, quam alienis, nec praetermissae interdum sunt observationes quorundam prope singulares, & quandoque rarissimae, indicatis semper earum scriptoribus, ut, quos penes fides sit, non ignores. Nec, quia rarius quaedam eveniunt, & a paucissimis notata sunt, praetereunda ea esse existimavimus. Quis enim omnia unus aut videre potuit, aut comperisse sibi persuadeat in tanta naturalium rerum immensitate, et medicinae amplitudine? Annotationibus vero, quas crebras, et interdum non breves ad calcem quorundam paragraphorum adjeci, ea comprehensa sunt, quae aut veritates minus notas, aut leviter dumtaxat in textu indicatas confirmare, aut opinionum commenta diluere, aut quaestiones, controversiasque, quibus ars implicatur, eno-

dare, ac definire apta visa sunt. Demum, ne quidquam commodo discentium deficeret, illud etiam curavimus, ut insigniores de quovis peculiari morbo tractatus, quos consulere ad ampliorem eruditionem possent, identidem, et passim commemorati non laterent. Pauca haec erant, de quibus te monitum, antequam legeres, volebam.

INDEX CAPITUM.

C A P. I.

De morbis exanthematicis febrilibus generatim. pag. 1.

C A P. II.

De Erysipelate. pag. 16.

C A P. III.

De Igne sacro, quem Zosteria, five Zonam vocant. pag. 43.

C A P. IV.

De Purpura Scarlatina. pag. 58.

C A P. V.

De exanthemate urticato. pag. 105.

C A P. VI.

De Effera VOGELII. pag. 111.

C A P. VII.

De Pemphyge Recentiorum, five Morbo phlyctenoide. pag. 113.

C A P. VIII.

De Morbillis. pag. 118.

C A P. IX.

De Variolis. pag. 184.

C A P. X.

De Peticulis, five Morbo Petechiali. p. 402.

C A P. XI.

*De Morbo, five exanthemate miliar.
ri.*

pag. 535.

Admonitio de Peste.

pag. 685.

C A P U T I.

DE MORBIS EXANTHEMATICIS FEBRILIBUS * GENERATIM.

§. I.

A VERBO *ἐξανθίω**, nempe *effloresco*, aut ** Exanthes.*
erumpo ducta est vox *ἐξανθήμα*, quasi *efflore-* *Exanthema.*
scientia, aut *eruptio*. Proprie ad papulas, sive
pustulas, quae ad cutim erumpunt, & supra
eam elevantur, aut eam inaequalem quodam-
modo reddunt, denotandas a medicis adhi-
betur. Minus yero proprie, & laxiore signi-
ficatu a viris etiam summae auctoritatis (a) *Quid exan-*
extenditur ad eas cutis maculas, quae colorem *thema?*
ejus dumtaxat permutant, deturpantque, &
planae omnino sunt, nec eam attollunt, nec
asperam faciunt. Itaque, ne vitio, quaeso,
vertatur nobis, si utroque sensu, & latiore
modo vocabulum istud sumimus, eoque com-
prehendimus quamcumque eruptionem, quae
in exteriori corporis, cutisque facie profiliat,
sive elata, & prominens sit, sive plana, &
tactui insensibilis, sive exigua, & minuta, sive
amplior, & voluminosa, sive rara, sive fre-
quens, sive unica, sive multiplex, dummodo
ejus generis fuerint, quae, quoniam febrilem
aliquam accessionem plerumque subsequuntur,
aut febrem plus minus sociam habent, aut

Vol. II. P. I.

A

concitant, *febriles* dici possint, quaeque olim a plerisque febrium numero includebantur.

* *Synonyma.*

Febres eruptivæ ALLENII, synops. univ. medic. §. 219. ed. Venet. 1762. Febres exanthematicæ AUCTORUM, & NEIFELDII, Rat. med. §. 449, subsect. x., SCHACHTII, Instit. med. practic. Cap. XI. p. 47. Exanthemata febrilia BOERHAAVII, & SWIETENII, Aphor. de cogn. & curand. morb. §. 723. Phlegmasiæ exanthematicæ SAUVAGESII, Nosol. class. 3. ord. 1. Exanthemata SAGARII, cl. x. ord. 1. & 2.

(2) FERNEL. *Pathol. l. 1. cap. 8. & l. 4. cap. 18. & SWIETEN. in aphor. Boerhaav. ad §. 723.*

§. II.

*Distinctio
in primaria,
& secunda-
ria.*

De his igitur dum ad dicendum aggredior, in memoriam revocanda primum est pernecessaria, & perutilis distinctio, quia exanthemata in *primaria*, sive, ut ajunt, *essentialia*, & in *secundaria*, sive *non essentialia* tribuuntur. At de *secundariis*, sive *non essentialibus*, utpote quae ad febres, aliosque morbos, uti symptomata, aut epigenomena, aut accidentia, verius spectare alias diximus, satis, atque opportune a nobis alibi jam actum est: ad hunc vero locum *primaria*, sive *essentialia* non inepte, ni valde fallimur, reservavimus, cujusmodi sunt *Variolæ*, *Morbilli*, *Purpura scarlatina*, *Exanthemata urticata*, interdum *Miliaria*, & *Peticulæ*, saepissime *Erysipelis*, aliique id genus morbi. Quia vero exanthematicos hosce morbos febris, quod minime inficiamur, modo antecedit tantum, modo & comitatur, modo solummodo subsequitur, ut

deinceps ostendam; idcirco *febriles* appellari eos utique decuit, non vero *febres*. Causam autem, cur a febribus proprie dictis cum ple-
risque veterum, & recentium Nosologorum eos sejunxerimus, pluries indicavimus alibi, sed praecipue tum, cum *Febrium divisiones*, & *differentiae* expositae (a) sunt, apertius, pleniusque aperuimus. Atque illud in primis animadversum ibi fuit, interdum febrem nec antecedere, nec comitari, quod in Variolis benignissimis (b), in Erysipelate (c), in Exanthemate urticato, in Peticulis, in Miliatibus (d) non rarum est; & praeterea, quando febris anteceffit, plerumque evenire, ut ea, exanthemate ad cutim penitus protruso, desinat, aut certe plurimum minuatur, dum interim exanthema, sive morbus princeps permanet, suumque curriculum nihilominus, prout ejus natura fert, prosequitur, donec eo, quo finiri consuevit, perveniat. Id maxime perspicuum est in Erysipelate simplici, & benigno, in Variolis discretis, & mitissimis, in quibus scilicet febris, quae antecefferat, & deinde post eruptionem desierat, non revertitur, nisi nova eruptione futura, aut quae jam facta est, ad suppurationem tendente.

(a) *Valum. I. §. LVI.* (b) *Cas. MARESCOT. Tract. de variol. p. 19. 20.* Is, quem aetate jam gravem, sed facilem, humanum, & ab omni eruditione paratissimum adolescens audiui, quatuor casus, in quibus febris absuit, unum ex MARCELLO DONATO, alterum ex PHILIPPO INGRASSIA, & binos ex propria experientia adducit. (c) *MEZA comp. med. pract. Fasc. I. cap. XVII.* (d) *DUPRE DE LISLE Dissert. sur la fevr. miliair. de femm. en*

couché p. 7. & 18. qui testatur miliaria alba puerperarum saepe sine febre erumpere, & ferme sine febre etiam miliaria rubra benigna. Quod & nos pluries vidimus. Sed de his suo loco plura.

§. III.

Postrema ratio, qua seorsum pertractantur.

Accedit quod febris, quodocunque cum hisce morbis conjungitur, nullum certum ordinem, nullumque perpetuum typum observat, ut ad aliquod genus peculiare ea redigi plerumque possit; nam modo continuae continentis, modo remittentis, modo anomalae, & vagae, modo intermittentis periodicae speciem, & morem induit; hocque postremum frequentissime cernitur in Peticulis, & Exanthematis Miliaribus, in quibus inter initia tertianam intermittentem mentiri persaepe visa est. Quas ob res proxime quidem post febrium recensionem, sed seorsum ab iis morbos hosce natura, incessu, & phaenomenis non parum dissimiles pertractare aequius, satiusque censuimus.

§. IV.

Febris natura instrumentum, quo a noxia se liberet principio.

Videtur ergo in his febris esse motus quidam plus minus necessarius, quem excitat peculiare illud heterogeneousum, quod, ut nervis, & cordi, arteriisque intolerabile, a cunctis secerni humoribus & extrorsum ad cutim protrudi debet, eoque motu natura utitur, quando naturalis sanguinis circuitus per se satis non valeat, ad quamdam veluti criticam excretionem moliendam, cujus tamen effectum

FEBRILIBUS.

moliminis certa, & constanti fere lege in ipsa tantum cute terminetur, quaecumque demum sit hujus singularis, constantisque phaenomeni causa. Quod si omne illud noxium, quod naturam irritabat, ea febrili commotione se-cretum, in cute universum confederit, nec malignae admodum indolis sit, facile intelligitur, febrim definere oportere. Contra si pars ejus tantummodo secesserit, & natura adhuc irritari pergat, aut venenata, & perniciofa heterogenei illius principii vis totum sanguinem infecerit, aut ejus plurimum sibi assimilarit, illud necessario consequitur, ut febris etiam post pustularum eruptionem assidua persistat, aut inordinate, & per circuitus redeat, remittatque, aut, prout virus evoluitur, extricatur, irritatque, accessiones suas subinde repetat intermittentium instar, & partitis vicibus illud expellat, nec ante decedat, quam tota humorum massa omnino repurgata fuerit; sicuti luculentius apparebit deinceps, ubi de singulis ejusmodi eruptionibus sermo habebitur.

Ratio febris explicatur.

§. V.

Cum vero *malignum*, & *benignum* per saepe ad diversum morborum plerorumque ingenium, aut characterem significandum usurpari soleat, idque in exanthematicis quoque differentiam non levis momenti faciat, praetermitti haud potest altera exanthematum opportunissima divisio in *benigna*, & *maligna*. Maligna ea videntur SAUVAGESIO (a), quae

Divisio altera in benignas, & malignas.

De his Sauvagesii sententia.

*Qua ma-
ligna, quae
typhodia?*

*Pestilen-
tialis.*

sub exiguis primum pulsus, caloris, & urinae mutationibus, quodammodo latenter decipiunt, deinde repente, & praeter expectationem multo graviora sibi adsciscunt symptomata, quam quae ex pulsuum magnitudine, ac vi metui ullo modo poterant. Sed haec, ut libere dicam quod sentio, aliorum omnino morborum, qui maligni dicuntur, communia sunt. Distinguit porro idem doctissimus auctor a *malignis* ea, in quibus pulsus, & urina, & calor sanis similes deprehenduntur, ita ut aegri vix febricitare videantur, dum viribus tamen maxime languent. Haec non *maligna*, sed *typhodia* vocare illi placuit. Ex *malignis* denique, vel *typhodibus* conficit tertium genus *Pestilentialium*, quae nimirum epidemice grassantur, atque ita perniciofa sunt, ut majorem partem enecent aegrotantium. Monet praeterea, *malignum* differre a *gravi* morbo, quod hic symptomata habet vehementiora, & per causas mechanicas, perspicuas, intelligibilesque facile explicanda: dum contra malignus symptomata profert, quae a causis occultis, veneficis, putridis, gangraenosis, & collquantibus proficiunt.

(*) Nosol. cl. 3. ord. I.

§. VI.

*Quid sentiendum de
Savagesis
distinctionibus.*

Nihil tamen, ut ego quidem arbitror, vetat, quo minus eruptiones, quas in *malignas*, & *typhodes* SAVAGESIUS distinxit, uno *malignarum* nomine complectamur. Id enim a

compluribus aliis factum est. Quid vero nobis *malignum* sit, quidque apud plerofque hodie obtineat, patefacere non praetermisimus, cum de Febribus differeremus, eas malignas esse dicendas rati, quæ *insidiosæ, subdole, & sub specie benignitatis clanculum aggrediuntur, vires illico sine manifesta causa prosternunt, nervorum in primis, & cordis actionem lædunt, & symptomata insolita, repugnantia, atque a morbi simplicis, & puri indole non parum aliena secum trahunt* (a). Exemplis tum etiam illustrare rem tentavimus, ne quis a fucata benignitatis specie se falli sineret. Atque hæc quidem de malignitatis indiciiis generatim intelligi debent, & speciatim ad febres propriè dictas videntur spectare. Et quamquam ipsa in morbos etiam exanthematicos cadere possint, & soleant, sic ut eorum malignitatem modo expositam, & communem indicent; sunt tamen quaedam alia exanthematum veluti propria, & peculiaria, quibus praesentibus, aut absentibus exanthematicos morbos *benignos*, aut *malignos* cum plerisque scriptoribus habendos, appellandosque ducimus, malignitatis vocabulo a communi illa significatione aliquantulum deflexo. Inter hæc autem primum locum sibi vindicat Febris, quæ exanthematum eruptionem antecedit. Hæc in benignis vel omnino deficit, vel, si ulla est, non admodum magna est, vel, quaecumque demum fuerit, statim ac eruptio facta est, minuitur, & mitescit quam maxime, quin imo ex toto desistentibus symptomatibus,

Signa propria benignorum, & malignorum exanthematum.

Nota propria ex febre.

quae prius terrebant, cessat, desinitque. Contra in malignis, qualiscunque ea antea extiterit, nequaquam post eruptionem, ut in illis affolet, cum suis symptomatibus mitescit, finiturve; sed ultra progreditur, instatque; quin etiam, si prius mitis, & moderata fuit, gravius plerumque excandescit, & perniciofa symptomata, uti delirium, anxietates, tremores, rigores, spasmos, convulsiones, virium vitalium defectionem, atque alia ejusmodi sibi adjungit.

(e) Vol. I. §. LIII. & in not. ibi adjedis.

§. VII.

*Animad-
versio de vi-
rium defe-
ctu ut signo.*

Quod vero de virium subito lapsu, aut defectu, utpote malignitatis pathognomonico signo universim traditur; id etsi, ubi se exhibet, maximam considerationem mereatur, non tamen in omnibus malignis exanthematicis morbis perpetuo occurrit: nam saepissime hos perniciosissimos, & brevi lethales demiratus sum in aegrotis, qui viribus animalibus ita valebant, ut sine ullo labore e lecto surgerent, starent, incederent, alvum stantes dejicerent, atque ut sani in lecto facile in utrumque latus se se revolverent. Hinc vix ullum constantius, & certius in exanthematicis morbis malignae, ac perniciosae naturae indicium notavimus, quam febris ab exanthematum eruptione continuationem, aut vehementiorem excandescentiam. Hac igitur nota maligna exanthemata a benignis praecipue

*Certius ma-
lignitatis si-
gnum.*

*Graves mor-
bi etiam ma-
ligni.*

internoscenda volumus, nec valde repugnamus, si malignorum nomine omnes etiam ii ex morbis exanthematicis intelligantur, qui graves, & periculosi a SAUVAGESIO dicuntur, quique ab aliis maligni ratione symptomatum vulgo appellantur; nam hic malignitatem non stricte, sed laxius, & quodammodo ultra consuetudinem usurpari ut liceat, veniam petimus, & postulamus. Sed praeter benigna, ac maligna exanthemata est quoddam tertium genus, quod neque omnino benignorum notas, nec malignorum omnes habet, sic ut ambigatur vehementer, an ad primum, an ad alterum spectet. Hoc *medium*, sive *mediae naturae*, *Exanthemata inter benigna, & maligna media.* quod inter utrumque medium sit, vocamus. De *Pestilentibus* vero, cum hac voce epidemica perniciosiora, & lethaliora a SAUVAGESIO, aliisque comprehendantur, nihil attinet commentari. Illud solummodo animadvertam, etiam sporadicis, quando summum malignitatis, & perniciiei gradum attingunt, denominationem convenire posse, quemadmodum a *Pestilentia, etiam sporadica interdum.* quibusdam adhibitam noverim, cum ad pestis quodammodo feritatem, velocitatemque exitii propius accedunt.

§. VIII.

Tertia demum partitio exanthematum est *in regularia*, sive *ordinaria*, & *in irregularia*, sive *anomala*. Primi generis illa dividuntur, quae feбри breviori, & consueto tempore perduranti ordinate succedunt, & solitis, *Exanthematum divisio in regularia, & irregularia.*

propriisq; symptomatis stipata sua stadia percurrunt: alterius vero, quae non prodeunt, erumpuntque, nisi tardissime, videlicet post febrem longiorem, anomalam, & ultra consuetos limites durationis ad plures dies, aut etiam hebdomadas protractam, insolitisque symptomatibus comitantur. Irregulares hujusmodi, sive anomali exanthematum incessus cernuntur in quibusdam praesertim constitutionibus epidemicis; quanquam non prorsus absint quandoque a sporadicis, ut clinicorum observata testantur. Frequentius id accidit Morbillis, Variolis, & Morbo miliari, interdum etiam Purpurae scarlatinae, nonnullisque aliis exanthematum speciebus. Haecenus de praecipuis exanthematum differentiis. Restat, ut aliquid dicam de communibus eorum praenotionibus. Sunt enim quaedam communia symptomata,

Signa communia exanthematum futurorum.

ex quibus, antequam ad cutim se prodant, ipsa praevideri, & praenosci possunt, praeter illa singulorum propria, quae in cujusque historia tradentur. Multa a MORTONO (a) enumerantur, quae in Variolis, Morbillis, & Purpura scarlatina ita crebro occurrunt, ut pathognomonicis horum affectuum signis reputanda ei videantur. Talia sunt *pulsus debilis, & rarus, respiratio admodum cita, & anhelosa, hypochondriorum oppressio, & angustia, urina pallida, & tenuis, vel saltem rubedine non multum tincta, aut contentis saturata, affectus cerebri comatosus, vel vigiliae pertinaces, subsultus tendinum frequentes, non nunquam spasmi manifesti, &*

deliria prorsus efferata, gravativa palpebrarum debilitas, oculorum rubedo, punctura dolorifica, ac lacrymæ involuntariæ, adeo ut æger oculos difficulter admodum aperiat, vel lumen aspiciat; in gutture dolor ulcerosus, raucedo clangosa, tussis perpetuo molesta, immanis, ac ferina. Verum hæc neque una, & simul, neque omnia sæpè convenire credas, neque omnibus æque exanthematicis morbis familiaria esse, ut communia vere dici possint, quin interdum deficient. Quod probe animadvertendum velim.

(a) *Oper. T. 2. exercit. 3. cap. 3.*

§. IX.

Omniū vero frequentissimū, & prope commune indicium non sine experientiae suffragio ab ALLENIO prædicatur *ingens pectoris oppressio* cum anxietate, atque irrequie conjuncta, quæ tamen a peripneumonica pectoris angustia, & spirandi difficultate non parum dissentiat (a). Eam enim hoc potissimum distinguere licet, quod non ita constans, æqualisque sit, ut in peripneumonia, sed subinde remittat, & quasi cesset, licet per intervalla resurgat, & sine manifesta causa ingravescat, desinat verò cum reliquis fere symptomatibus, si morbus benignus fuerit, & purus, facta exanthematum eruptione. Neque in illa expiratus ore halitus calens esse percipitur, saltem non ita, ut in peripneumoniacis, neque pulsus durus est, ut in inflammationibus esse

Signum commune ab Allenio prædicatum.

consuevit, nisi forte cum inflammatione complicetur malum. Quare videtur valde probabile, pectoris istam oppressionem non aliunde derivandam esse, quam a convulsiva diaphragmatis, pulmonum, & muscutorum thoracis affectione, aut epigastrii, hypochondriorumque irritatione, quam exanthematicus fomes plus minus nervos, fibrasque musculares irritando procreat.

(a) *Synops. univ. med. P. I. Cap. I. §. 219 ed. Venet. 1762.*

§. X.

Pulsus quinam?

Pulsuum quoque consideratio lucis non parum affundit. In plerisque enim arteriarum motus ita varius reperitur, ut non unus, idemque diversis temporibus exploratus appareat, sed modo frequens, modo rarior, modo elatus, modo humilis & depressus, modo inaequalis.

Crebra eorum mutatio, & varietas.

Ex hac igitur pulsuum varietate & crebra mutatione ad latentem morbum praenoscendum eruitur maximum adjumentum.

Eo etiam spectat utrumque Coma, & Pervigilium.

Eo etiam spectat utrumque Coma, vigil nempe, & somnolentum, utpote quod ab ipso initio in hisce morbis deesse non solet; itemque pervigilium, & quaedam insolita, & praeter consuetudinem invincibilis impotentia ad obdormiendum cum mentis aliqua confusione.

Nausea & vomitio.

Neque oblivisci nos oportet nauseae, vomitus, & vomendi conatus, qui plerumque ante exanthematum eruptionem aegros angunt, atque

Alia signa exanthemat. futurorum.

ab omni cibo, & potu arcent, desituri, quam primum exanthemata prodierint. Quod si dorsi,

artuumque dolor, & sensus quidam torporis, & contusionis fractionisque ad haec accesserint; vox quodammodo tremat, manusque dum porriguntur, & moventur, trepidare videantur, multo clarius exanthematica morbi natura patefiet.

§. XI.

His igitur de morbi genere, differentiis, & signis in univ^{er}sum, & summatim expositis, pauca dicenda supersunt, quae ad diversa tempora, quibus totum exanthematum curriculum distinguitur, atque ad eorum causas, curationemque respiciunt, non minus, ut arbitror, quam superiora, observatu digna. Exordiar ergo a temporibus, quae tria in quolibet exanthematico morbo constitui, & notari solent. Primum est illud, quod eruptionem antecedit, & quodammodo ad eam praeparat, habetque varia nomina. Aliis vocatur *prima periodus*; aliis *tempus separationis*; aliis *febris eruptionis*, aut *status febrilis*; & demum de Variolis si sermo sit, vel similibus contagionibus, a BOERHAAVIO *status contagii*, aut secundum non nullos *apparatus* simpliciter dicitur. Sed quocunque modo nominetur haec periodus, parvi refert, dummodo accipiatur, intelligaturque spatium illud, quod a primo febris ingressu incipit, & perdurat ad exanthematum usque eruptionem. Erumpentibus exanthematis exorditur *altera periodus*, quae nomine *eruptionis*, aut *efflorescentiae* produci-
tur eo usque, quo exanthema evanescere, aut

*Tempora,
sive periodi.*

*Primum
tempus, sive
prima perio-
dus.*

*Alterum
tempus.*

resolvi conspicitur, succedente *tertia periodo*, cui exsiccatio, sive *desquamatio*, sive *resolutio* pro exanthematis diversa natura nomen est. *Tempus tertium.* In Variolis *tertia periodus* est illa, in qua pustulae inflammantur, & suppurationem subeunt, ideoque istud stadium *inflammatorium*, aut *suppuratorium* quidam appellant. Hinc in his quartum locum sibi vindicat *exsiccatio*, sive *ultima periodus*. De singulis vero plura, & magis distincte in peculiari cujusque exanthematis descriptione.

Variole habens quatuor tempora, non tria.

§. XII.

Causae. Ad causas quod attinet, multiplex earum genus esse videtur, aut saltem variabile non parum pro diversa exanthematum natura, & aegrotantium aetate, constitutione, temperie, victu, & regione; de quibus singillatim in sequentibus Capitibus. Id vero indubitatum, & perspectum existimo, aliquid acre (§. IV.) in hisce morbis vel intus genitum, vel extrinsecus receptum subesse, ingenio, vi, atque effectis varium in singulis. Re enim vera, quanquam in omnibus cutem, & velamenta corporis constanter appetat, tamen aliud magis unam sedem, aliud aliam occupat, & diversam unumquodque maculae, aut pustulae tumorisve figuram, molem, speciemque assequitur, ac retinet. Sic aliud vasa cutanea; aliud mucosum Malpighianum corpus; aliud cellulosa spatia, aut folliculos, aut glandulas aggreditur; aliud universam paulatim cutem;

Varia sedes.

aliud peculiarem aliquam partem inflamat; aliud maculis diffusis, sejunctis aliud, & discretis se exhibet; aliud confertim; aliud sparsim erumpit. Hoc minutas quasi ecchymoses efficit, illud pustulas tam colore, quam magnitudine, atque habitu sui prope generis profert; exiguas hoc phlegmones, aut vesicas, aut phlyctænas, aut tubercula certa ratione, & mensura format, & sic porro; quemadmodum propria cujusque natura, & sedes (§. II.) tulerit.

§. XIII.

Quae demum cuique exanthematum generi, singulisque eorum periodis (§. XI.) conveniat curatio, in universum decerni vix potest. Quaedam tamen generalia praecepta nobis suppetunt, unde scire liceat, qua nos ratione gerere oporteat. In quavis exanthematum suspitione, si natura nec vehementius, nec languidius, quam opus est, ad separationem noxii, atque heterogenei principii incumbat, cunctari praestat, & quiescere, ne ejus opus inturbetur. Sin contra, eam aut inhiberi excedentem, aut incitari torpentem convenit. Quod si vel vasorum plenitudo, vel cacochylia gastrica, vel alia quaecumque causa incidat, quae naturae motibus obnitatur, aut eos deflectere cogat, protinus ars in auxilium properare debet. Peculiari etiam acritudini apta medicamenta praesto sint, ne ea exitium acceleret. Cavere item oportet ab omnibus iis, quae eruptioni impedimento sunt; aut

*Curandi
ratio gene-
ratim.*

jam factam reprimere possunt, ne metastases funestissimae fiant. Hinc regimine utendum moderate diaphoretico tamdiu, donec omnis nocuus humor penitus exhalaverit. Quibus autem auxiliis haec cuncta peragantur, quibusque cautionibus opus sit, speciatim docebo in his, quae proxime sequuntur. Non satis autem animadvertere possum, calefacientia quaeque, alexipharmaca, atque nimium acria, aut irritantia universim noxia esse.

CAPUT II.

DE ERYSIPELLE *.

§. XIV.

In quo differat a vera phlegmone.

DE Erysipelate jam alibi, cum ejus affinitatem cum phlegmone generatim, breviterque ostenderem (a), verba feci. A phlegmone enim vera ita discrepat, ut potius phlogosis, sive quoddam inflammationis spurium genus (b) dici debeat. Hic, quoniam ad morbos exanthematicos febriles pertinet, paullo uberius de eo differendum nobis est, jure prope nostro utentibus, cum id mali probe noscere, & curare medicorum non minus intersit, quam variolas, morbillos, & miliaria.

* Synonyma

Rosa SENNERTI, de febr. l. 2. c. 15. Febris erysipelatosa SYDENHAMII p. 174. HAENII Febr. Div. VI. Febris erysipelacea HOFFMANN, Med. System. T. IV. P. I. Cap. XIII.

(a) Comment. de Inflamm. §. IX.

(b) PLATNER Instit. Chirurg. §. 156, & CALLISSEN Instit. Chirurg. mod. §. CCXVI.

§. XV.

§. XV.

Hoc igitur nomine (§. I.) designatur rubor *Erysipelatis descriptio.*
 quidam, plerumque e roseo albicans; rarius
 e purpureo, aut livido flavescens; aliquando
 ex rubro nigricans, qui in hac, vel illa cor-
 poris parte cutim summam subito occupat,
 aliquantulum eam attollens, sed tamen aequa-
 lis, & planus; lateque sine ulla spatii, aut
 figurae circumscriptione se se diffundit, &
 quodammodo serpit, ut plurimum pruritu at-
 que ardore magis, quam dolore ingenti mo-
 lestus. Id autem peculiare, & proprium ejus
 est, ut, si digitis comprimatur, ibi candicet,
 albidumque vestigium recipiat, sed mox, re-
 mota pressione, pristinum colorem, splendo-
 remque recuperet.

§. XVI.

Verum & legitimum Erysipelas est, quan- *Differentia.*
 do omnes notas habet, quas modo memo- *Verum. Ery-*
 ravi. Contra, cum ab his desleat, *sipelas spu-*
rium.
rium, sive *nothum* audit. Multimodis autem
 a vero, legitimoque recedit, sed speciatim
 tum, cum in eo cutis valde tumet, & tendi-
 tur, atque ita rubet, ut pressa non albicet,
 vel tumor altius se dimittit, partesque sub cute
 positas comprehendit; aut cum mollis is est,
 serosumque humorem continere videtur, unde
 etiam minus rubeat, minusque renitatur, &
 facile foveas impressas retineat. Quod binis prio-

Phlegmonodes. ribus modis fit, *phlegmonodes* vocari solet; quod postrema ratione, *oedematodes* (a). His additur *scirrholes*, quod scilicet scirrhii duritiam exhibeat. Verum id improprie sic appellatur; nam a scirrho vel longissime abest, vel scirrho tantum superveniens hanc denominationem obtinet, nisi *scirrholes* cum *Platnero* (a) vocemus illud, quod duritiam majorem reliquis habeat.

(a) L. c. §. 158.

§. XVII.

Quod si rubor iste (§. XV) eundem semper teneat locum, nec in alium migret, *fixum*. *Erysipelas*; *ambulans* vero dicitur, cum ab una ad aliam partem huc illuc vagatur. *Simplex*. quoque Chirurghi illud nominant, quod nullo gravi, aut periculoso symptomate stipatur; *Complicatum*. *complicatum*, quod contrario se modo habet, uti quando alicubi livet, nigrescit, & gangraena corripitur; unde *carbunculosum*, & *gangraenosum*, & *gangraenosum* etiam nuncupatur: quanquam prius illud rectius *benignum*, hoc vero *malignum* dicerent. Sunt etiam non nulli, qui *laxigatum*. *laxigatum*, atque *aequale* inter ejus differentias ponant, cum videlicet pustulis, aut vesiculis caret: & contra *tuberculosum*; *scabrum*; *pustulosum*, sive *miliare*; *vesiculare*, sive *bullosum*, cum tuberculis, pustulis, bullis, sive ampullis vesicularibus deturpatur. Verum hujusmodi differentiae prope inutiles, & supervacuae videntur iis, qui *Erysipelas* distinguunt in

benignum, sive *simplex*, atque in *malignum*, *Benignum*,
 sive *complicatum*; vel tantummodo ad diversa *& Malignum*.
 ejus tempora, & varios ejus gradus denotan-
 dos accommodatae reputantur.

§. XVIII.

Nam pro varia temporum, quae percurrit, *Varia Ery-*
 ratione, diversa quoque est ejus facies. *sipelatis sta-*
dia.
Initio plerumque modice rubet, exiguum occupat
 locum, ac levi cum tensione, pruritu, & dolo-
 re conjungitur. In *augmento* manifestius in-
 crescit, latius propagatur, & majore simul
 calore, tensione, doloreque discruciat. In
statu omnia haec persistunt, & cutis exiguis
 tuberculis, aut bullulis. saepe exasperatur,
 atque inaequalis evadit. In *decremento* demum
 rubor evanescit, cutis subsidit, & relaxatur,
 sicque malum epidermide resiccata, & frustu-
 latim secedente resolvi consuevit; aut contra
 suppuratione, aut gangraena finitur (a): quan-
 quam rarissimum est, Erysipelas in suppuratio-
 nem definere, nisi *phlegmonodes* ipsum exti-
 terit. Quando vero gangraena ei supervenit,
 saepissime celerior erysipelatis cursus est, &
 plerumque aliqua cacochymia eam promovet.
 Discussio autem morbo, interdum ejus sedes
 tumore quodam aquoso, albo, & molli ob
 atoniam relictam laborat, idque praesertim
 evenit, ubi erysipelas *oedematodes* fuerit; aut
 cutis, non perfecte discussa congestione, indu-
 ratur, rigescitque, qui quartus est finis,
 quem, etsi rarissime, consequitur malum.

(a) ASTRUC *Tract. de tumor. lib. 2. cap. I.*

§. XIX.

Alia utilior diviso. Longe vero utilior, commodiorque videtur Erysipelatis divisio in *Protopathicum*, *Fortuitum*, ac *Symptomaticum*; utpote quae ejus non modo originem, naturamque distinguit, verum etiam ad rectam curandi rationem plurimum facit. *Protopathicum*, sive *primarium*, quod alii *idiopathicum*, sive *essentiale* vocant, sponte, & sine ullo morbo praecedente erumpit, causamque peculiarem interius genitam, atque humoribus insidentem agnoscit. *Fortuitum*, sive aliis *Accidentale*, illud definiunt, quod non ab interiore sanguinis labe, aut depravato aliquo humore, sed a manifesta, atque exteriori causa progignitur, vel potius movetur; uti a solis ardore, a nimio frigore, ambustione, acribus applicitis, punctura, cutis laceratione &c., quanquam, ut libere dicam, non alienum a ratione arbitror, in his quoque casibus aliquid plerumque subesse, quod cum causa proëgumena similitudinem habeat. Demum ab alio morbo pendet *Symptomaticum*, veluti quando vulneribus, membris luxatis, aut fractis, ulceribus, febribus acutis, anginae malignae, scorbuto, hydropi, oedematibus supervenit (*).

(*) Ad hoc genus a CALLISENIO (*Instit. Chirurgiae Modern. p. 72*) referri video *erysipelas phlegmonodes*, *oedematodes*, *scirrholdes*, *herpeticum*, atque alia, quae ad *spurium* ab aliis, ut supra (§. 16) tradidimus, ablegantur. Has ipsas species, quas alii ad *Spurium*, & CALLISENIUS ad *Symptomaticum Erysipelas* revocant,

GORTERIUS (*Chirurg. Repurgat. lib. X. Cap. IV. §. 1422*) ad *Erysipelas compositum* redigendas existimat, quia ex duplici, aut etiam multiplici morbo coalescunt.

§. XX.

Erysipelas, pro diversa ejus ratione, febris ^{*Qualis se-*} ipsa vel antecedit, vel comitatur, vel subse- ^{*bris in eo sit?*} quitur (a), uti quotidie experientia comprobatur. Interdum etiam accidit, ut ab eo, quando erysipelas levissimum est, quale plerumque fortuitum esse consuevit, penitus absit (b). *Protopathicum* ea fere semper antecedit: saepius comitatur, aut subsequitur *symptomaticum*, *fortuitumque*, si paullo gravius naturam laceasant. Ubi autem ejus eruptionem praenuntiat, fere in hunc modum exoritur, & progreditur: primum nec cogitantem frigus, horror, rigorque vehemens repente corripit, corpusque universum quatit ad horas aliquot cum pulsu exiguo, frequenti, contracto, lassitudine, virium lapsu, pondere permolesco circa cordis scrobiculum, gastrodynia, nausea, vomituritione, imo vomitu non modo ingestorum, sed etiam bilis flavae; interdum vero sine vomitu. Paullatim tremor, & rigor conquiescit; frigori ingens calor succedit, pallore faciei rubor, sitis intensa, anxietas, spirandi difficultas, anhelitus, magna in somnum proclivitas cum pulsu elatiore, saepe magno, vehementi, duro, crebro, mentis perturbatione, interdum delirio, & linguae tarditate, qualis in ejus imperfecta paralyti deprehenditur. Febris sic trahitur, aut semper increascens,

Que antecedit eruptionem?

erysipelae instar, aut *homorone*, sive *acmaesticae* similis eundem gradum servans, aut novis subinde accessionibus invalescens, donec Erysipelas omnino eruperit. Erumpit autem mox prima die ad finem vergente, aut, quod frequentius incidit, altera. Quandoque incurre ipsa febris se exhibere incipit; alias tertia, aut quarta tantummodo die (*), quod quidem rarius est, se se prodit in aliqua corporis parte, quae saepe aliquantulum dolet prius, & ruboris cujusdam lucidi specie signatur; qui rubor, praesertim ubi in faciem irrupturum Erysipelas sit, circa nasum, LE ROI observante (c), apparet.

(a) HIPPOCRAT. l. 3. *Epid.* & GALEN. *Comment.* 3. in eumd. n. 27. p. 364. in edit. in 12. Ubi verba Hippocratis haec sunt: *Multis autem in febribus, & ante febrem, & a febre (Erysipelata) contigerunt.*

(*) CL. SWIETENIUS §. 593. in BOERHAAV. narrat se vidisse in muliere quinta febris die in brachio erysipelas natum &c. Mihi quoque non semel contigit observare tardiores hujusmodi erysipelatis eruptionem in cruribus.

(b) MEZA *Compend. med. Pract. fascic. I. Cap. XVII.* §. 156. ubi sic inquit: *Non nunquam Erysipelas absque ulla febre oritur &c.* Id etiam testatur RICH. *Const. epid. Taur. alter. §. VIII.* (c) *Melang. p. 164.*

§. XXI.

Itaque simul ac rubor cutim occupat, si initius malum futurum sit; febris quoque incipit non nihil deservescere, sensimque, prout erysipelas extrorsum propellitur, minuitur, atque evanescit, & una simul sopor, delirium, vomitus, & reliqua symptomata decedunt. Si

vero majus vitium intus lateat , aut non tota ejus vis in cutem se effuderit , post levem , brevemque remissionem febris recrudescit , & nova materie ad cutim propulsa iterum mitefcit , solviturque , sudore interea manante , atque urina crassa , & subsidente (a) emissâ . Rarissimum enim est , febrim ultra perfectam erysipelatis eruptionem produci , nisi *phlegmonodes* , aut *malignum* , & *gangrænosum* sit . In priore casu cum tumor altius insideat , & compressione non albicet , congestoque sanguine durior renitatur , vix tum sperari potest , ut resolvatur ; ideoque reliquum est , ut inflammatione protracta , atque in abscessum lente abeunte , febris , uti symptoma , protrahi debeat . In altero vero , gangraena orta , noxioue tabo in sanguinem remeante , nil mirum , si febris non desinat , nisi vitae viribus exsolutis . Ceterum ubi regulariter febris evanuerit , rubor , & dolor partis affectae remanet , sed paullatim subsidit , & discutitur , donec septimo tandem , aut nono die , omnino delitefcit , secedente postea furfuris & lamellarum in modum ipsa epidermide . In ea Erysipelatum epidemica constitutione , quam anno 1721. Taurini vidit CAROLUS RICHA (b) , saepe facie aut quavis alia parte , cui erysipelas insederat , detumescente , conturbabatur alvus , qua leniter fluente intra paucissimos dies integre morbus solvebatur . Non paucis inter initia sanguis e naribus erumpens salutem attulit . Haemorrhagiam vero antecedeabant hypochondria dura , tumida , dolentia , intensior capi-

*Quando,
& cur febris
protrahitur .*

*Signum fu-
ture suppu-
rationis, aut
gangraene .*

*Erysipelatis
finit .*

ris dolor, aut rubor oculorum, aut aurium tinnitus.

(a) PLATNER l. c. §. 157. (b) *Constit. epid. Taurin. altera* §. VIII.

§. XXII.

*Capitis ery-
sipelas*

Quaelibet fere corporis pars Erysipelati patet, sed prae ceteris caput, collum, brachia, & crura eidem, praesertim protopathico obnoxia sunt. Ubi caput malum impetit, saepe frontem, palpebras, nasum, faciem, capillitium, collumque circuit, & peragrat; vehementerque dolent, & lancinantur partes, quae eo afficiuntur. Imo quandoque enormiter intumescunt, ita ut profundior tunc morbi sedes videatur, & cutis ipsa pustulis, vesiculisque inaequaliter exasperatur. Si ab alterutra aure incipiat, primum proxima loca discruciat, deinde serpit ad reliqua; cumque ad palpebras pervenerit, ita hae tumore quodam oedematode inflantur, ut oculi vix, ac ne vix quidem detegi queant. Quandoque, dum priorem locum jam deferere videtur, novo veluti facto impetu in capillatam capitis partem inopinato irrui. Saepe id malum certis anni temporibus fere epidemice vagatur, quod jam HIPPOCRATES observavit (a). Quocunque autem confederit, eadem prope symptomata, quae supra recensui, infert, eodemque modo incrementum, minuitur, & decedit. Discrimen si quod est, totum in majore, vel minore functionum, quae cujusque partis laborantis propriae sunt,

laesione versatur. Illud etiam memoria probe tenendum est, quod crebris ex observationibus constitit, si erysipelas artubus inferioribus incubiturum sit, inguinis, & femoris glandulas conglobatas, vasis cruralibus adsitas, antequam se exserat, leviter dolere, atque intumescere consuevisse; axillares vero, ac cervicales, si brachiiis, aut superioribus locis immineat (*).

(a) *Lib. 3. epid. text. 29.* ubi sic: *Vere autem valde multis conigerunt erysipelata, remanebantque & per aestatem, & sub autumnum.*

(*) Notum, perispectumque omnibus esse puto, cutis dolori, lacerationi, excoriationi, rubori, inflammationi, ulceribus, pustulis, aliisque cutaneis morbis saepe numero supervenire tumores glandularum lymphaticarum, quae membro affecto, & laboranti respondent, superiusque positae sunt. Qui venarum lymphaticarum initium, & progressum noscunt, pene omnes sibi persuadent, puris, ichoris, aut alius noxii humoris aliquid a venis lymphaticis absorberi, deferrique ad glandulas conglobatas, ad quas progrediuntur, indeque has tumere ac dolere. Recte hi quidem. Sed, ubi glandulae prius tument, ac dolent, quam humor ullus ab aliqua parte suppeditari possit, undenam earum tumorem, doloremque deduxeris? An aliquid per arterias ad glandulas, antequam in cutem pellatur, defertur, quo ipsae intumescant? An sola nervorum, & lymphaticorum vaporum irritatio sufficiat? Vasa revera lymphatica irritabilia ita sunt, ut sola irritatione, teste HEWSONIO (*Descript. system. lymphat. Traject. ad Rhen. 1783*) rubeant, inflammantur, & chordae instae tendantur.

§. XXIII.

Summam autem cutim Erysipelatis sedem esse, omnino convenit inter auctores cum veteres, tum neotericos. Idque comprobati ajunt, 1. Quod manibus contrectata cutis,

atque a subiecta pinguedine divulsa totum morbum continereprehenditur, nec ulla alia particula tumere, dolere, aut reniti invenitur; de legitimo, & simplici erysipellate si sermo sit. 2. Quod, ubi gangraena supervenit, solam cutis superficiem ipsa tenet, nec altius, saltem inter initia, descendit. 3. Quod rubor compressione evanescit (a). Quenam vero cutis pars potissimum afficiatur, non aequè planum est omnibus. Alii enim extimae cutis vascula rubris minora, cruori impervia, alii minimas fistulas, per quas tenuissimus halitus, vapor, aut sudor effertur, alii glandulas, sive folliculos sebaceos, alii *reticulum malpighianum*, & sic porro, magis laborare opinantur (b). At vix statui potest morbi sedes in una ex hisce partibus, quin simul aliae consentiant. Tanta profecto est earum omnium connexio, & complicatio. Itaque qui dixerit & vasa rubra, & alba, & textum cellulosum cutis, & corpus reticulare, sive, ut hodie vocant, mucosum, affici, non valde a vero aberrabit. Qui enim fieri potest, ut pressione rubor facile evanescat, locum saepe mutet, phlyctenas excitet, aut oedematis speciem referat, nisi cellulosus textus, corpusque mucosum, quod cutim cum epidermide nectit, occuparentur?

(a) ASTRUC *l. c.* (b) CALLISEN. *l. c.* p. 71. PLATN. §. 160. ASTRUC *l. c.* GORTER. *l. c.* §. 1422.

§. XXIV.

Color porro dilute roseus, & flavescens, *Causa ejus proxima.* fugax, vagus; pruritus; calor acer; dolor pungens magis, quam pulsans; facilis de uno loco ad alium transitus; vesicularum, quales ignis parit, excitatio; sanguis e vena missus, rutilans, spumidus, vix cohaerens, quae omnia in legitimo, & primario erysipelate observari solent, satis, ni fallor, evincunt, ejus causam proximam esse *phlogosim*, quam procreat humor quidam tenuis, calidus, acerque, biliosae sanguinis parti a veteribus dictae quam simillimus, intus utcumque genitus, & primum nervosum genus, deinde cor, arteriasque repente percellens, a reliquis paulatim liquoribus, motu febrili oborto, secedens, atque ad cutim alicubi propulsus, aut in ea primario etiam defixus, & locum, in quo sistitur, vel latebat, peculiariter irritans, atque inflammans. Et talem eum reapse esse etiam ex hoc cl. PLATNERUS (a) colligit, quod nunquam ipse, ut sanguis in vera inflammatione, coquitur, nec in pus bonae notae vertitur, sed, nisi diffletur, in saniem potius mutatur, quae cutim rodatur, & mala ulcera inurat.

Qualis humor morbum faciat?

(a) L. c. §. 160. Item GORTER. *Chirurg.* l. X. c. IV. §. 1429. 1431.

§. XXV.

Quod si humor iste cum sero sanguinis uberiore, aut cum cruoris magna vi congeratur, erysipelas non simplex, & legitimum exsurgit, sed *oedematodes*, aut *phlegmonodes*. Nec a *Scirrhode* quod vocant, distabit, si iners, ac lenta quaedam materia cellulas, & minima vascula oppleat, ut cutis aliquanto manifestius rigescat. Cum vero acritas humoris ad eum gradum pervenerit, ut sensu nervos, irritabilitate vascula, & fibras exuat, & quasi quadam venenata potestate destruat, erysipelas habebis *malignum*, & *gangrænosum*. Id alii repetunt a tali humoris congestione, ut omnis circuitus vitalis in loco affecto tollatur; quod interdum etiam ex hac causa nasci posse non negaverim.

§. XXVI.

Causæ remotiores.

Plurima autem genera causarum existunt, quae humorem illum (§. 13) aut praeparant, aut gignunt, aut excitant, inque motum adiungunt, aut extrorsum avocant, aut alicubi defigunt, aut ejus evolutioni occasionem suppeditant. Hae vero etiam remotae dicuntur, sive antecedentes, & partim corpori ipsi insident, & partim extrinsecus eidem adveniunt. Praecipuae earum censentur temperamentum sanguineum, aut cholicum; habitus obesus, aut contra cachecticus; cacochymia; acritates

variae , praesertim oleosa , pinguis , & rancida , tam sola , quam cum aliis recrementis omnium corporis succorum copulata (a); cacochylia primarum viarum , in primis biliosa ; bilis ipsa exuberans , aut commota (b) ; mensium , haemorrhoidum , ichoris cujusque manare soliti , expirationisve cutaneae suppressio ; metastases ; scorbutus ; hydrops ; oedemata crurum ; scirrhi ; cancer ; ulcera ; acria ingesta , aut applicita ; spirituum vinosorum abusus ; immoderatae exercitationes adipem solventes , atque acritudinem in humoribus exaltantes ; fricationes asperae ; ignis , vel solis ardor ; irritatio fibrarum cutis quaecunque tum a causa interiori , uti a lymphâ acri , tum a causa exteriori , uti a compressione vehementi , aut punctione ; luxationes , vulnera ; epispastica ; insectorum morsus ; applicatio frigidi , aut calentis corporis (c) ; animi graviores commotiones , & praesertim ira , & terror (d) , ex quibus erysipelas non solum movetur , verum etiam subinde redit , & quasi periodice recurrit , *periodicumque* tunc nominatur .

(a) PLATNER *L. c.* §. 160. (b) VAN-SWIET. *comm.* §. 723. (c) NICOLAS *Manuel du Jeun. Chirurg.* p. 343. (d) PLATNER . *L. c.* §. 159. CALLISEN . *L. c.* p. 71.

P R O G N O S I S .

§. XXVII.

Erysipelas leve malum , nulliusque momenti a quibusdam creditur ; at quamquam saepe in-

nocuum, & salutare fit, felicemque exitum fortiatur, non tamen semper periculo vacat, nec contemnendum plane est. Imo HOFFMANNUS (a) non dubitat illud in multis symptomatibus, ac perniciofa natura cum pestilenti ipsa febre comparare. Simplex, benignum, fixum, item fortuitum, sive *accidentale*, & quandoque symptomaticum minus discriminis habet, quam complicatum, compositum, malignum, ambulans, & primarium. Quod caput, faciem, palpebras, aut collum infestat, id apud plerosque male audit (b); nam prius illud gravius plerumque est, cerebrumque ipsum quandoque afficit: posterius vero hoc sic venas jugulares, laryngemque urget, & quasi injecto vinculo cohibet, ut sanguinis e capite reditus, spiritusve intercipiatur. Eoque majus periculum imminet, si a causa interiori originem ducat, nec intra septem, aut octo dies resolvatur: nam tum suppuratio timenda est, aut etiam gangraena; quam postremam appropinquare indicant doloris, & ruboris repentina cessatio, & phlyctenae in summa cute exortae (c).

(a) *Med. Syst. Tom. IV. Sec. 1. cap. XIII.* (b) PLATN. l. c. §. 161. (c) *Nicolas l. c. p. 344.*

§. XXVIII.

Le Roy sententia.

Ab aliorum tamen fere omnium sententia dissentire non dubitat LE ROY. Is enim experientia confusus sua, faciei erysipelas benignum, & salutare omnino esse praedicat, at-

que in criseos bonae modum procedere, intraque tres, aut quatuor dies tantum ad summum apicem pervenire; plena vero facta eruptione febrim, & cuncta reliqua symptomata minui mirifice, & quandoque penitus cessare; hincque paullatim ruborem, & tumorem dissecuti, ac postremo epidermidem desquamari, & decidere (a). Contra non aequè innoxium, & criticum idem vir celeberrimus habet illud, quod crura aggreditur cum febre acuta, quodque senibus, aut cacochymicis supervenit, utpote in gangraenas saepe, aut abscessus periculosos facile desinens. Etsi vero res saepius se habeat, ut LE ROY exposuit, aliquando tamen hoc idem faciei erysipelas in gangraenam transire posse videtur, cum SYDENHAMIVS (b) testetur, huic malo fini obnoxium esse quodcunque erysipelas, cuicunque parti insederit.

(a) *Mélang. de Physiq. & de Med. p. 164.* (b) *Scd. VI. cap. VI. p. 322.*

§. XXIX.

Generatim quod cum mala, perniciosaque feбри oritur, aut malignum est, aut phlegmonis naturam attingit, aut aliis morbis mali moris accedit, non caret periculo, quia plerumque gangraena, aut abscessu terminatur. *Ab erysipelate autem putredo, aut suppuratio*, inquit HIPPOCRATES (a), *malum*. Item si erysipelas introverti contingat, ut non raro fit, phrenitides, aut peripneumoniae lethales, alique periculosi morbi consequuntur. Quod idem HIPPOCRATES jam cognovit; nam

*Prognostica
Hippocratica.*

scripsit: *erysipelas* ab exterioribus verti ad interiora, non est bonum: ab interioribus vero ad exteriora, bonum (b). At multo clarius loquutus est Auctor Coacarum (c), in hunc modum: *Erysipelas foris quidem extare, utile: intro autem vergere, lethale. Cujus quidem rei indicium est, cum, rubore evanescente, pectus gravatur, & ægrius spiritum trahit æger.*

(a) *Scd. VII. aph. 20.* (b) *Scd. VI. aph. 25.* (c) *N. 366.*

§. XXX.

Attamen non semper *Erysipelas* intro verum exitium affert, si SWIETENIO (a) fides habeatur; quanquam SYDENHAMII observatio, quam ibi adducit, verum *erysipelas* non exhibeat, nec proprie ad ejus introversionem spectare videatur. Verum, etsi interdum fieri possit, ut *erysipelas* recedens, aut repercussum a viribus vitæ subigatur, aut iterum extrorsum amandetur; hujusmodi tamen *metastasis erysipelatis*. prudentem medicum terrere, ejusque solertiam excitare debet, ne securum nimis, incautumque inexpectata aegri perniciēs demum percellat. Evenit etiam interdum, ut febris, quæ *erysipelatis* eruptionem molitur, aliquandiu trahatur, quin tamen suo fine potiri possit. Tunc materia *erysipelatodes* in cerebrum, vel in pulmones delata aliud morbi genus efficit, eo perniciosius, quo interior nobiliorque est pars, quæ ab ea repente corripitur.

Curatio.

(a) *L. 6.*

Curatio .

§. XXXI.

Ad curationem quod attinet , haec pro varia erysipelatis origine , ac natura , & pro vario ejus gradu differre etiam debet . In legitimo , primario , & febrem subsequente , cum Natura motu febrili , ut recte existimant HOFMANNUS (a) , PLATNERUS (b) , LE ROY (c) , JAUBERTUS (d) , aliique expertissimi scriptores , a pravo , & noxio peculiari quodam humore se liberare nitatur , totaque ad eum versus cutim propellendum incumbat ; consequens est , ut Medicus Naturae minister eodem curam omnem intendat , pro viribus cavens , ne motus , conatusque iste nimium excedat , aut deficiat , nam utroque modo posset effectu suo carere . Quae- rat igitur , num sanguinis missio , quae primum artis praesidium in curationibus praestare solet , locum ullum habeat . Non levis vero hac de re dissensio occurrit inter Aucto-

*De vene
sectione dis-
sidium .*

res . Alii , quibus nempe erysipelas pro vera inflammatione habetur , phlebotomiam non modo approbant , sed etiam pluries repetendam jubent ; inter quos ASTRUCIUS (e) agmen ducit , utpote qui ad erysipelas primarium resolvendum quinquies , vel sexies primis morbi diebus venam incidi velit ; nec minus in sanguine mittendo liberalis esset ad secundarium , sive symptomaticum discutiendum , nisi id jam praeslitum fuisse principis morbi causa cogitaret .

Vol. II. P. I.

C

Alii contra, qui videlicet a phlegmone erysipelas segregant, putantque in eo summam sanguinis tenuitatem adesse, a principio quodam acri, ac solvente profectam, uti noxiam venae sectionem rejiciunt (f), vel certe parcius instituendam esse, si unquam, praecipiunt.

(a) L. c. (b) L. c. (c) L. c. (d) *Mém. de la Société Royal de Médec. Année 1776 p. 529.* (e) *De Tumor. l. 2. cap. 1. p. 69. edit. Venet.* (f) GORTER. *chirurg. repurgat. lib. X. Cap. IV. §. 1443.*

§. XXXII.

Verum, dum sic in utramque partem disceptant, dicam libere, qua via incedendum mihi videatur. Itaque si febris vehementius excandescat, si plethora corpus gravetur, naturaeque conatibus impedimento sit; si aeger temperamento sanguineo donetur; si pulsus magni, validi, duri deprehendantur, si dolor capitis, aut spirandi difficultas diseruciet, continuo post sedatum horrorem, rigoremve febrilem, exsertumque calorem, & antequam erysipelas appareat, aut ex toto prodierit; per venae sectionem naturae laboranti succurrere oportet; ut moderata aliquantum febris vi, & relaxato sanguinis nexu, referatisque meatibus, facilius acer humor erysipelatodes se se expediat, exteriusque feratur.

§. XXXIII.

Quando iteranda sanguinis missio.

Imo si, post emissum sanguinem, symptomata adhuc urgere pergant, atque erysipelatis eruptio cunctetur, quod saepe contingit, re-

petendum id auxilii genus est, praesertim ubi sanguis primo detractus lentorem phlogisticum ostenderit. Quod etiam non praetermittendum est, cum erysipelas caput, faciem, aut collum jam occuparit, si antea vena secta satis non fuerit; aut cum ejus generis sit, quod propius ad phlegmonem accedit, neque post eius eruptionem febris, & reliqua symptomata se se remiserint; nam tum, ut vera inflammatio, prudenter curandum est.

§. XXXIV.

Contra ubi vasorum plenitudo deficit, temperamentum, habitusque corporis adversatur, febris mitior est, nullisque gravibus comitatur symptomatibus, aut vires vitae languent cum pulsibus nec magnis, nec validis, aut cuncta, erysipelate jam prodeunte, placidius procedunt, aut erysipelas leve, legitimum, aut fortuitum, sive *accidentale*, aut *ædematodes* est, aut summopere *malignum*, *carbunculosum*, aut *necroticum* praevideatur, aut morbis malignis, & putridis, aut scorbuto confirmato, cachexiae, hydropi adjungitur; sanguinis missio omitti potest, ut minime necessaria, aut etiam vitari debet, ut perniciofa, & noxia.

§. XXXV.

Magni etiam refert sanguinis e vena missi diathesim diligenter inspicere. Nam si floridus, tenuis, biliosus, & solutus deprehendatur; parcius: si vero contrario se modo habeat, liberalius cum detrahi licet. Si etiam ex iis,

*Quando
omittit de-
beat.*

*Sanguinis
missi dia-
thesis consi-
deranda, ne
in eo mit-
tendo pec-
cet.*

quae praecesserunt, conjiciatur, acrimoniam plus, quam boni sanguinis copiam praevalere; si rubor, & calor non magnus sit, si *fugax*, atque *ambulans* erysipelas videatur, si urinae tenues, crudae, aquosae, aut croceae, & minime subsidentes excernantur, si pulsus inaequaliter saliant, irritati quidem, at non pleni, & fortes; cautissime se gerere oportet Medicum in sanguinis missione sive decernenda, sive celebranda, ne scilicet mali causam deteriorem efficiat, aut criticis moliminibus noceat, aut metastasi ad interiora occasionem praebeat.

§. XXXVI.

*Quomodo &
quando pur-
gandum.*

In ipso practerea morbi ingressu diligenter disquirere debet, an primae viae fordibus, praesertim biliosis scateant, atque alvus respondeat, nec ne; ut illae cito evacuari pro re nata possint, haec vero molliri, & laxari. ASTRUCIUS (a) emetica, & cathartica suadet, praecipue in eo erysipelate, quod caput, & faciem teneat. Emetica quoque utilia praedicat LE ROY, quando nausea, & vomitus biliosus inter initia aegrotantem exagitent (b). Sed in magno spasmodorum conflictu, etsi coluvies bilaris, & cacoehylia putrida turgeat, praestabit vomitum potu aqueo, tepido, & mellito promoveri, quam prolicere aeri medicamento, quod summopere noxium in primis esset, si ira (c) causam procatasticam malo praebuisset; alvum vero satius erit enematis lenire, quam cathartici proritare.

Quod si tamen faburra intestinalis poscere videatur medicamentum aliquod, quo ea validius deturbetur; tunc post sectam jam venam alvus ducenda est decocto Tamarindorum, aut Cremore Tartari, aut sale quopiam neutro magna aquae copia diluto, aut simili blandiore Eccoprotico, & quidem antequam Erysipelas foras proruperit. Nam propulso jam ad cutim erysipellate, cautissime alvus laxetur, & tunc solum, cum putridae, & bilaris faburrae signa non desint, aut depravati humoris quantitas morbum plus justo protrahere videatur, aut revellendi a capite, quando id graviter afficitur, aut intumescit, necessitas citam opem postulet, nec satis sanguinis missione confidere quis possit. Alias metuendum esset, ne alvi ductio temere instituta opus naturae perverteret, aut intro erysipelas ipsum revocaret. Hoc vero resolvi incepto, atque ad finem properante audentius licebit alvum movere, & reliquum morbificae materiae epicratice, & leniter hac via expurgare.

(a) L. c. (b) L. c. (c) HOFFMANN. *Dissert. de medicina Emetica, & purgante post iram veneno. Oper. T. VI. p. 291.*

§. XXXVII.

Humoris vero noxii, quem Natura expellit, *Quibus finem eructio debeat.* separatio, atque excretio adjuvari etiam debet quiete in lectulo, potu aqueo largiori, attemperante, & leniter diaphoretico; cui, ubi calor, & motus circularis, aut intestinalis excedit, nitrum, aut succus mali citrei, aut me-

dici cum pauxillo sacchari adjici potest, aut aceti aliquid cum melle, quod pauperibus facilius, commodiusque est. Decoctum hordei diluit, & temperat egregie, dilutum florum sambuci, aut tiliae blandissime resolvit, & diaphoresim promovet, praesertim si tepide forbillentur. Ubi erysipelas, calor, & febris se se remittunt, & sudor manare incipit, curandum est, ut is se per totum corpus diffundat, quod praestat sorbitio calida, quies, & stragulorum prudens additio. Quorum actio sustinenda est victu tenui, humectante, & refrigerante.

§. XXXVIII.

*Quae topica
conveniunt.*

Extrinfecus multa proponunt admovenda scriptores, in primis Chirurgi; sed pleraque, si non noxia, certe supervacanea mihi videntur. Plerumque sufficit locum a frigore, aut attractu aëris arcere; itemque ab actu nimium calidis. Sic paulatim humor resolvitur, & per cutis meatus expiratur. Si pars acerbius doleat, tendatur, & nimium caleat, aut are scat, ea fovenda est linteis ex aqua spermatis ranarum tepente, aut decocto florum sambuci, & malvae expressis, & subinde, ubi frigent, aut resiccantur, renovatis. Si demulcere magis opus sit, aliquid lactis recentis decocto utiliter admisceri potest. Si rubor, atque ardor intensius urgeant, praesertim cum malum diutius trahitur, difficilisque discutitur, lactis loco aliquid optimi aceti additur, quod aestum refrenat, potentiusque resolvit. Quod si ni-

hilominus erysipelas die septimo, octavo, nono, aut decimo non minuitur, metumque incutit, ne pars affecta ob nimiam cutis plenitudinem, & distentionem emoriatur, incisionibus crebris pertundendam non nulli praecipiant; quod multo magis fieri conveniet, si color ejus ad purpureum, aut lividum vergere jam inceperit.

Quando incisionibus uti liceat.

§. XXXIX.

In Erysipellate phlegmonode, si frustra tentata fuerint ea, quae ad resolvendum valent, nec quidquam sanguinis missiones iteratae, aut alvi ductiones, & reliqua profuerint, reliquum est, ut suppuratio expectetur. Quam jam fieri indicabunt dolor pulsans, tumor alicubi manifestior, & fixus, febrisque exacerbantis & remittentis continuatio. Quod ubi incidit, cataplasmata ex mica panis, & foliis malvae lacti incoctis superponenda sunt, donec, facto pure, & subter fluctuante, ferro abscessus aperiri possit. Quo in casu Chirurgo reliquum curationis committi debet. Committi ei quoque omne negotium debet, si pustulae in summa cute exortae, aut extrema suppuratio facta in ulcus degeneraverint, saepe molestum, & diuturnum. Sed dum extrinsecus chirurgica medela adhibetur, atque ulcus detergitur, & exsiccatur, non negligenda tamen pro causarum varietate curatio etiam interior est.

Quomodo suppuratio tractanda.

§. XL.

Qua Erysipelati oedematodi cura conveniat.

Erysipelati oedematodi sufficiet decocto simplici florum sambuci, & chamacmeli foveri. At si nimia laxitas timeatur, eidem parum spiritus vini cum camphorae momento adjici poterit, vel demum sacculi cum farina fabarum, aut hordei calenti, aut pulvere florum sambuci imponantur. Aqua etiam calcis egregie discutit, & resolvit. Lente vero ad resolutentia, & reprimentia deveniendum; nam si justo citius discutatur, repelli ad interiora cum magno vitae periculo posset. Quam ob rem vitentur frigida, adstringentia, styptica, aut cutis poros obstruentia, licet passim ab auctoribus commendata. Quae, si unquam opportune adhiberi possunt, tunc solum locum invenient, cum jam erysipelas sua stadia percurrerit, & sola partium atonia, & laxitas remanserit emendanda.

§. XLI.

Maligni curatio.

Quod si humor, qui erysipelas facit, acerrimus, & venenatae prope indolis sit, ut partes affectae liveant, nigricent, aut phlyctænis atris repleantur, unde gangraena imminere videatur; quod in *maligno*, aut *carbunculo* intra paucas horas interdum evenit; tunc citissime scarificationibus * exitus venefico ichori parandus est, utendumque tam intrinsecus, quam extrinsecus alexipharmacis, atque an-

tisepticis, in quibus excellunt Cortex peruvianus, radix Serpentariae, Camphora, Spiritus Mindereri, Elixir vetriolicum Londinense, & resinosa balsamica extrinsecus. Sed hic quoque prudentis, atque experti Chirurghi consilio, & opera opus plane est.

(*) Non modo in *maligno*, & *carbunculofo* Erysipelate scarificationes indicantur, verum etiam in eo, ubi cutis onere gravatur, & intumescit, a Cl. FRENDIO (*Hist. medicin. Edit. Venet. in 4. p. 29.*) ut praesentissimum remedium proponuntur hisce verbis: *In Erysipelate praesertim, sed & in aliis quoque casibus, ubi inflammatio adest, experientia docet, per ipsius partis affectæ scarificationem, cum membrana onere gravata crassiores appareant, frequenter malum omne mirae celeritate dissipatum evanescere.*

§. XLII.

Quid porro *fortuito*, sive *accidentali* erysipelati succurrat, facile ex superioribus quisque intelliget. Generatim causas remove oportet, & inde natam phlogosim, quae ut levior, sic facilis resolutu est, leniter discutere, & demulcere. De *Symptomatico* vix attinet dicere, cum ejus curatio ex morbo principe, a quo pendet, omnino petenda sit. Erysipelas intro versus, quod non infrequens est, postulat venae sectionem, cucurbitulas tum siccas, tum scarificatas, epispastica, vesicantia, fomenta, balnea, diaphoretica, & nisi haec profint, & extrorsum illud avocent, etiam cathartica.

*Quomodo
curandum sit
fortuitum, &
symptomaticum.*

§. XLIII.

Prophylaxis cura. Saepe accidit, ut qui semel erysipelati obnoxius fuit, levi negotio in idem malum relabatur, & quasi periodice, statis nimirum intervallis. Ad prophylaxim multa multi proponunt. At in peculiares, & proprias cujusque proëgumenas causas inquirere oportet; quibus detectis non arduum est decernere, quaenam auxilia opportuna futura sint. In universum antiphlogistica, attemperantia, & praesertim serum lactis, succi cichorei, fumariae, taraxaci, nasturtii aquatici, aquae medicatae, balnea aquae dulcis, & potissimum cathartica refrigerantia subinde repetita palmam referunt. Cauteria item, setacea, aliaque ulcera manantia, sive, ut vocant, emissaria quam plurimum prodesse visa sunt. Crura post erysipelas oedemati plerumque obnoxia fiunt. Huic malo prospiciunt ocreae ex tela cannabina, aut ex corio canino rite praeparato confectae, & cruribus nudis, dum mane detumuerint, ad amussim accommodatae, ut laxas partes sustineant, & firment, diuretica, atque hydragoga, quae humores revellant, deriventque, & topica discutientia, & roborantia, quae atoniam emendent. Novi Medicos, Chirurgoſque, alioquin suae artis non imperitos, qui ab ocrearum, quas proposui, usu indiscriminatim quam longissime abhorrent. Sed, bona eorum venia, quando pedum oedema ex hac tantummodo causa oritur, nec a malo totius

*Oedemati
relictio qua
remedio sint.*

corporis habitu est, quicumque ipsorum metus extiterit, prorsus contemnendus est, nam nullam inde noxam unquam vidimus.

C A P U T III.

DE IGNE SACRO, QUEM ZOSTERA,
SIVE ZONAM * VOCANT.

§. XLIV.

EST quoddam exanthematum genus, quo exteriores corporis partes corripit solent, interdum cum febre conjunctum, aut eam subsequens, paucissimis notum, quod, quia magnam cum erysipelate affinitatem quibusdam habere videtur, atque exanthematicis morbis febrilibus accensetur, nequaquam hoc loco praetermitti licet. De eo vero ita obscure, & breviter Veteres verba fecere, ut disceptari adhuc queat, num iis reapse innotuerit. Excipiendus fortasse inter ipsos est PLINIUS, qui etsi paucissimis verbis, quamdam tamen ignis sacri speciem commemorat, cui *Zoster*, sive *Zona* nomen est, & magna cum nostro convenientia (a) tribuitur. Ignis autem sacri duas species descripsit C. CELSUS (b), quarum prior a GORTERIO una eademque habetur cum *Erysipelate bulloso* (c), posterior vero cum erysipelate, quod *ulcerosum* ipse (d) appellat. Nec a GORTERIO dissentit JODOCUS LOMMIUS (e), qui ignem hujusmodi sacrum cum C. CELSO (f) *malis ulceribus* adnumerare videtur. FRIDERIC.

quoque HOFFMANNUS id morbi genus ad peculiare Erysipelatis genus referendum existimat (g), eandemque in sententiam migravit LORRYUS (h), GALENI etiam permotus auctoritate (i). Multi, ut GORTERIUS ipse fatetur, herpetibus adnumerandum esse censent, atque ex his non nulli, uti PLATERUS (l) & TULPIUS (m) ad *herpetem* speciatim *esthiomenon*, sive *exedentem* spectare ejusmodi malum non dubitant. Neque ab eorum sententiis deflectit PLATNERUS (n), qui ad *Erysipelas* referri posse scripsit *rarum illud morbi genus, quod Veteribus Zoster, Zona, vel Herpes dictum est*. Verum HAENIUS, qui illud saepe in Batavia, & semel etiam Vindobonae, quale est, de quo hic agitur, se vidisse asseverat, omnino ambigit, an notum priscis temporibus, & peculiari nomine donatum fuerit, aut illud vere habendum sit, *quod ignem sacrum, vel ignem Sancti Antonii* vulgo vocant, cum de vera hujusmodi vocum interpretatione non satis liquere, jure, ni fallor, ipse (o) contendat **.

* ζώνη, sive ζώνη graece; cingulum, sive fascia latine.

(a) Nat. Hist. l. XXVI. cap. XI. ubi inquit: *Ignis sacri plura sunt genera, inter quæ medium hominem ambiens, qui Zoster appellatur, & enecat si cinxerit.* (b) Lib. V. cap. 28. §. 4. (c) Chirurg. repurg. §. 1420. (d) Ib. §. 1421. (e) Observ. Med. l. 2. De vitiis, quæ non cert. part. aliq., sed variam occupant. pag. mih. 200. ubi sic ait: *Ceterum ubi exulceratum est Erysipelas, quod proprie sacer ignis appellatur, cutis alias summa afficitur &c.* (f) L. c. (g) Oper. omn. T. 4. P. I. sect. I. cap. XIII. §. VI. (h) De morb. cutan. P. I. Sect. 2.

Cap. I. artic. 2. De sacro igne, & Zona sacri ignis specie p. 401. (i) *ibid.* (l) *Oper. Omn. T. 2. p. 23.* ubi sub nomine *Maculæ latæ* sive *papulæ feræ* describitur. (m) *Observat. Medicinal. l. 3. cap. 44.* ubi nomine *exedentis præcordiorum herpetis* donatur. (n) *Institut. Chirurg. Ration. §. 166.* (o) *Thes. de febr. Divis. VI. §. 7. p. 3.*

** De Igne S. Antonii, pessimo Ignis sacri genere, disquisitio absolutissima legi potest in *Mémoir. de la Société Royale de Médecine Vol. I. p. 260.* in qua a quatuor cl. viris JUSSIEU, PAULET, SAILLANT, & TESSIER decernitur, morbum illum esse veram *siccam gangrænam*, sive *Necrosim SAUVAGESII*, interdum etiam humidam QUESNAEI, ut ex allatis undique exemplis, historiisque ostensum est.

§. XLV.

Sed quinam hic affectus intelligendus sit, quibusque notis differat a reliquis morbis, quibuscum similitudinem habet, non melius, clariusque patebit, quam si primum unam vel alteram aliorum hujusce morbi historiam breviter in medium afferam, deinde ejusdem plenioris descriptionem, collectis in unum, atque ordinatis cunctis phaenomenis, prout etiam a nobis observata sunt, ob oculos cujusque ponam. Vir *pleni habitus*, & *calidi jecinoris vehementer circa præcordia doluit cum acri pruritu, insigni dolore, & frequentibus pustularum conglomeratarum circulis, primum rubris, mox albicantibus, & comparente in qualibet earum crusta nigra, qua convenienti litu separata, quælibet degeneravit in humidum ulcusculum cum acri dolore, sudore effuso, & interdum tam impetuoso virulentæ materiæ raptu ad interiora, ut animus non secus*

Tulpii observatio.

aliquoties deficeret, ac si ipsum occupasset contagiosa aliqua pestilentia (a).

(a) *Ex Tulpio* HOFFMANN. l. c. *observ. VI. in epist. pag. 104. edit. Genev.*

§. XLVI.

*Hoffmanni
observatio.*

Post TULPIUM hanc habet observationem FRIDERICUS HOFFMANNUS (a): *Professor celeberrimus, quinquaginta & aliquot annorum, purpura scorbutica crebrius afflictus, post corporis intensam refrigerationem, corripiebatur subito languore virium, inquietudine, somni, appetitusque defectu, horripilatione, æstu, cui juncta quædam mentis turbatio. Durabant hæc per tres fere dies, quibus elapsis, nocte antecedenti sensit intolerandum plane ardorem in præcordiali regione ad dorsum usque excurrentem; mane autem, inspecto loco dolente, insolitum comparuit exanthema, rubicunda nempe area, ex præcordiis ad dorsum cinguli instar extensa, cui insidebant confertim pustulæ partim albæ, partim rubræ nigrescentes. Inde quidem symptomata remiserunt, excepto exquisito ardente dolore, qui tantus erat, ut nec somnum capere, nec locum affectum contingere posset. Medici, quorum consilio utebatur, quid hoc rei, nesciebant, & purpuræ peculiare genus, aut scorbuticum quoddam exanthema esse volebant. Ego vero illico cognovi pejorem erysipelatis speciem, & interne diaphoretica temperata, & externe in fine oleum ovorum adhibui, quibus*

aliquandiu usurpatis, intra quatuordecim dies dolor conquievit, pustulæ aruerunt, cuticula aspera facta, fissa, & desquamata.

(a) L. c. observ. VI.

§. XLVII.

HAENIUS, qui apud Batavos frequenter huiusmodi morbum viderat, semel (a) inquit, ^{Haëni observatio.} Viennæ occasionem habui eum auditoribus demonstrandi, idque, quod huc usque nunquam videre mihi contigerat, in sola facie. Nam antea, quantum numerosi me casus docuere, non nisi alterutrum abdominis latus; post febrem, non raro validam, die jam primo vel altero, vel tertio occupaverant maculæ rubræ ea in plaga, nempe externa, cito admodum grandæscentes, dolentesque, variolis discretis majoribus persimiles, sed altiores, & racematim uno in loco secum cohærentes, tum & interstitia vacua, magnaue inter se relinquentes. Hac tamen perpetua lege, ut ab anteriore parte abdominis nunquam lineam albam, nunquam a postica spinam transcenderent. In hac porro distantia inter lineam albam, & spinam dorsi sunt non nunquam paucæ racematim cohærentium pustularum insulæ, alia vice multæ, aliquando etiam ita ut Zona spithamam lata, paucis liberis plagis duntaxat relictis, medium abdomen perfecte cingat. Viennæ igitur vir odontalgiam passus dentem sibi evelli curat; unde dolore curabatur quidem, sed vacuo in maxilla loco molestum sibi aëris

conquerebatur ingressum. Hoc totum quod anamnesis docebat; quæ tamen, num sequenti malo faverit, omnino dubito. Oritur posthac ipsi media in fronte tuberculum, triduoque post febris horrida cum tumore sinistræ frontis, palpebrarum, genæque ejusdem lateris, tumque pustulæ, quales supradescriptæ omnia loca dicta exacte implentes, sed ultra mediam faciei lineam minime excurrentes.

(a) L. c. p. 112, 113.

§. XLVIII.

Ex his igitur (§.XXXI.XXXII.XXXIII.) fati-
Quid Zone patere arbitror, *Zone* nomine exanthematum
nomine in- quorundam genus intelligendum esse, quod,
telligi de- ubi erumpit, racemos pustularum vehementer
best. dolentium, & rubrarum sic exhibet, & dis-
 sponit, ut ad aliquot digitorum transversorum
 mensuram cinguli instar corpus ambiat. Ve-
 rum ut hujusce morbi exanthematici, rarius
 descripti, amplior cognitio habeatur, operæ
 pretium me facturum spero, si non modo ea
 omnia, quæ alii de eo scriptis tradiderunt,
 sed etiam ipse, qui pluries eum curavi, ad-
 notarim, in unum colligam, atque in Tiro-
Descriptio num commodum proferam. Eruptionem ple-
& signa. rumque aliqua febris cum horrore, modo bre-
 vior, modo longior, modo levior, modo
 gravior antecedit. Haec interdum gravibus
 stipatur symptomatibus, uti delirio (a), vigi-
 liis, anxietate, inquietudine, corporis jacta-
 tione, vomitu (b), aliisque eruptionum fe-
 brilium

brilium phaenomenis . Quandoque exigua est , ut vix pulsus acceleret , & nocte tantummodo se exferat calore , agrypnia , siti , atque irregulie . Interdum omnino abest , aut abesse videtur (c) , vel vesperi dolentibus , & suppurantibus pustulis supervenit levissima , quae mane tamen decedat .

(a) *HOFFM. l. c. , PLATNER. l. c. , HAEN. l. c. §. 168. (b) HOFFM. ib. (c) GEOFFROYUS Hist. de la Soc. Royal. de Médecin. an. 1777 , & 1778. T. 2. Mémoir. p. 27.*

§. XLIX.

Ubi febris eruptionem antecedit , eruptione facta , quod post unum , vel alterum diem contingere consuevit , ipsa illico cessat , ac definit , nisi , quod rarissimum est , tanta sit morbi vis , tantaque inflammatoria sanguinis diathesis , ut ultra illum terminum exardescere pergat . Aegri vero ante eruptionem , etiam tum , cum febris eos non corripuit , se male habere per plures dies queruntur , & puncturas eo in loco , in quo exanthema proditurum est , molestissimas sentiunt . Deinde pustulae parvae , elevatae , rubrae , variolis interdum valde similes , circulum inflammatum habentes , partim discretas , partim in corymbos collectas , & phlyctenas repraesentantes , plus minus copiosae cum lancinantibus doloribus , & quandoque intolerabilibus , ardoreque igneo comitatis erumpunt .

Febris definit eruptione facta .

Pustulae corymbosae .

§. L.

Paullatim hujusmodi (§. XLIX.) pustulae mole augentur, & in apicibus formant vesiculas, sive ampullulas aqua pellucida plenas, & transparentes, quales aqua fervens excitat. Gradatim aqua, quam continent, turbida fit, atque opaca. Vesiculae aut rumpuntur, aut complanantur, & in plicas se contrahunt, fuscum, atrumve colorem acquirunt ob cutem gangraena emortuam, & in parvas escharas *Exsiccatio*, commutantur. Escharae demum exsiccantur, & in crustas siccas, duras, nigras abeunt, cito decedentes, quae tamen vestigium altum in cute relinquunt, ut variolae mali moris. Saepe vero istiusmodi eruptio fit successive, & partitis vicibus, & successive pariter exsiccatur, & decedit (a). Interdum pustulae suppurationem subeunt, & sponte aperiuntur, manentque apertae, cavae, pus fundentes triduo, quadriduo, imo quandoque ad dies usque quatuordecim (b). Dolor ipse interdum non conquiescit nisi post decimum quartum diem; tumque pustulis exsiccatis epidermis finditur, exasperatur, & in squamas soluta excidit (c). Sed neque tum aliquando dolor (d) omnino evanescit.

(a) GEOFFROY *l. c.* (b) HAEN. *l. c.* p. 114. (c) HOFFM. *l. c.* observ. VI. (d) GEOFFR. *l. c.*

§. L I.

Sedem morbi plerique statuunt abdominis, & hypochondriorum regionem. Alii supra umbilicum eum sic collocant (a), ut medium corpus ambiat cinguli instar ex praecordiali regione. dorsum versus latitudine ut plurimum aliquot digitorum transversorum, insidentibus. ibi pustulis acribus, instar ignis urentibus, quae intensissimum dolorem comitem habeant. Alii vero *ab umbilico ad genua usque* cutim in hoc affectu *per pustulas lividas* exasperari, rubere, & multum rodi (b) docent. Sed hoc perpetuum non est: nam vidi non semel pectus, dorsum, scapulas, brachia, crura hoc exanthemate correpta; imo frontem ab eo non immunem ex HAENIO (§. XLVII.) accepimus. Illud ferme proprium ejus reputatur (c), quod pustularum racemi in Zonaë, sive cinguli speciem transversim extensi nunquam lineam albam antè, postè, vero spinam dorsi transgrediantur. Hinc unum latus corporis tantummodo affici affirmant; sic humerum unum, aut femur; sic unum pectoris latus, & tunc a spina pustulas incipere, & ad sternum antè, & postè terminari, nec ultra hosce fines progredi; sic capitis unum dumtaxat hemisphaerium occupari, non alterum (d). Num vero aliquando ab hac lege desciscat Zoster, numque semper zonaë speciem referat, non facile definivero. Hoc unum certum est, racematim pustulas apparere, & sparsim saepe distribui, sed ordine non exacte servato.

Quas sedes occupare solent.

(a) HOFFM. l. c. §. VII. (b) PLATNER. l. c. §. 166.
(c) HAEN. l. c. GEOFFROY l. c. (d) GEOFFROY l. c.

§. LII.

Ab erysipelate qua ratione differat.

Ex fideli, quam tradidi, morbi descriptione quisque comperiet, arbitror, quibus notis ab *erysipelate* tam simplici, quam *bulloso*, aut *ulcerato*, itemque ab *herpete*, & speciatim *eslhiomeno*, sive *exedenti* (§.XLIV.) discriminetur. In *erysipelate* rubor roseus summam cutim occupans, nec eam attollens primum apparet; in *Zona* contra pustulae elevatae, & profundius insidentes se produnt, videnturque primarium esse phaenomenon. Quae vero pustulae, & phlyctenae *erysipelat*, quod *bullosum* dicunt, junguntur; hae superveniunt eidem in augmento, dum in *Zona* initio statim se exerunt. Sedes praeterea *erysipelatis* intra summam cutim consistit; *Zonae* vero altior, & profundior locus, nam non modo universam cutim, verum subjectum panniculum adiposum etiam affici, inflammari, & suppurari (a) perspicuum est. Non leve item discrimen est inter *erysipelas ulceratum*, & *Zonam*. In eo ulcera latius proserpunt, & diu trahuntur rebellia; in hac parva, si quando fiunt, circumscripta, cava, brevi sanescunt, & in *escharas* exsiccantur. *Herpetes* vero generatim pustulas multo minores, mitioresque habent, neque adeo dolentes, & inflammatas, nec cinguli ordinem tenent, & si quando *exedentes* cernuntur, mala ulcera, depascentia, cancrrosis similia, diuturna, & chronica exhibent, dum *Zoster acutus*, & brevis ut plurimum

morbus est. Nam quamquam LORRYUS & chronicum, & interdum epidemicum esse existimet (b), quod de igne sacro late sumpto fortasse ei concedendum est, hanc speciem tamen diutinam non vidi, nisi semel in vetula, quam stigmata pustularum sub omoplate sinistra ad aliquot menses summo cruciatu, atque ardore pertinaciter divexarunt.

An chronicus interdum sit.

(a) LORRYUS l. c. (b) *Ibid.*

§. LIII.

Ardor igneus, punctiones, dolor parvas phlegmonas comitans, facilis in phlyctænas, & gangraenulas transitus ostendunt, causam materialem non esse simplicem, biliosam, vel falsam, nec tantummodo sanguineam, & phlegmonodem, sed causticam, acrem, urentem, & naturae putrefacientis participem, quae simul ac evolvitur, nervosum genus irritans totius corporis oeconomiam perturbat (a); delata vero extrorsum, locoque aliquo defixa nervos in primis cutaneos, vasa quaevis, & cellulosum contextum inflamat, rodit, & propemodum adurit. Variam in ea naturam, & indolem agnoscit LORRYUS, ab erysipelacea, & biliosa (b) diversam, & ex primarum viarum tamen sordibus, succisque vitiatiss, & re-

Causa materialis.

Causa remota.

(a) HOFFM. l. c. (b) *L. c.*

Prognosis.

§. LIV.

LORRYUS, & GEOFFROYUS nunquam periculofum, aut lethiferum effe hoc exanthematis genus perhibent; quia, quodcumque ipfi curandum fufceperint, bene, feliciterque ceffiffe viderunt. At PLINIUS lethalem Zonam dixit effe, fi totum corpus cinxerit, & circum ambiverit. Periculofam, & lethalem duobus exemplis demonftravit LANGIUS (a), uno Marchionis GEORGII AB ONELSPACHIO, qui ex ea interiit, altero Comitum Palatini ORTHENRICI, qui a lumbis ad genua ufque hoc exanthemate affectus, & fimul febre ad delirium ufque exardescens morbi tamen vim elufit incifa utriufque pedis vena, aliisque adhibitis remediis, quae febrim reftinguerent. *Omnium vero*, inquit HOFFMANNUS, *ut ita dicam maligniffimum eft, quod post magnum virium languorem in corporibus fenilibus, eminentius caco-chymicis, non nunquam etiam in febribus malignis & pestilentialibus sub papilla, & cordis regione, vel etiam in manibus, aliisque exquisitoris fensus partibus prodit, lividum mox fit, demum atrum, morte cito fequente, ut fuit illud PLATERI.* Nec periculi expertus a PLATNERO reputatur (b). Plerumque tamen, etfi atrox malum, & difcrucians, vitae difcrimine vacat; nam egomet ipfe haftenus neminem ex eo periiffe comperi. Interdum

etiam exitium, si quod imminet, a perversa curandi ratione, aut a repentina ad interiora metastasi, praesertim si cerebrum, aut pulmo petatur, profluere probabile admodum est (c).

(a) *HOFFM. ex Lang. (Epist. medicin. p. 110) in epist. ad observ. VI. (b) L. c. (c) PLATNER l. c.*

Curatio.

§. LV.

Cum in hoc morbo viribus vitae materia caustica, & fere deletrice ad exteriora vergat, feraturque, & quodammodo criticae excretionis speciem Zoster referat, nullo modo salutare hoc victricis naturae conamen, beneficiumque turbari oportet. Ei igitur prudenter & caute obsecundandum plane est. Praestabit igitur acrimoniam humorum diluentibus, temperantibusque demulcere, & quo natura vergit, ducere mitissimis diaphoreticis. Ad hoc satis erit potus ex diluto florum boraginis, aut sambuci cum nitro, aut oxymele; serum lactis purissimum, emulsa ex seminibus melonum, decoctum hordei, aut radice scorzonerae, dummodo affatim, & tepide hauriantur. Quod si lenta videatur ad cutim propulsio, aliquid potui stybii diaphoretici non abluti, aut Roob baccarum sambuci, ut paullulum inciteretur, adjici poterit. Raro phlebotomia opus (a) esse consuevit. Si tamen febris nimium excandescat, aut, etiam eruptione facta, non remittat; pulsus vehemens, plenus, durusque deprehen-

Diluentia.

*Raro vena
secari debet*

datur; respiratio anxia sit, facies rubeat, caput doleat, nec delirium, si quod est, desinat; aut pars, in quam morbi vis irrupit, nimium tumeat, & tendatur, dolorque ferociat; tunc non modo sanguinis missione, verum etiam antiphlogisticis reliquis adjumentis (b) locus conceditur. Fatetur tamen GEOFFROYUS dolorem ardentem, atrociusque cruciantem aegre per venae sectionem leniri; utpote qui, soluto etiam morbo, aliquandiu persistat, & identidem percipiatur. HAENIUS considerata morbi inflammatoria diathesi *optimam methodum* praedicat sine ulla dubitatione *venam secare, & curam antiphlogisticam reliquam instituere*. Sed tutius est non ita propere ad phlebotomiam descendere, nisi indicantia, quorum supra meminimus, urgeant. Saepe enim sine ullo detrimento omittitur, uti supervacanea. Recordor tamen me ea utiliter usum esse, ubi zoster pectoris unum latus secundum costas transversim protensus sic torquebat, ut pleuritidis instar respirationem interciperet.

(a) GEOFFROY l. c. (b) HAEN. l. c.

§. LVI.

*Hirudines
& Cucurbitulae.*

Fortasse, ubi aut venam secare non satis tutum, ne introrsum materies revocetur, aut minime necessarium videatur, sed tamen dolori molestissimo solamen inveniendum aliquod, fortasse inquam hirudinum, aut cucurbitulae altius scarificatae applicatio exitum stagnanti, irritantique humori parabit, nervorumque di-

stentionem arcebit, quod quidem nos interdum sine noxa, & cum levamine, ut in aliis cutaneis exanthematicis morbis, tentavimus. Dolori quoque sedando, anxietatibusque consopendis opportunum erit hypnoticis, paregoricisque mitioribus subinde uti; dum deflagratio totius morbi expectatur. *Hypnotica.*

§. LVII.

Nec perturbandus naturae motus est alvum ducentibus. Metus enim est, ne metastasis introrsum fiat. Laxari tamen alvum licet blandissimis, iteratisque enematribus, ut si quis fomes primis viis insidet, subtrahatur lenissime. Dum haec aguntur, extrinsecus omitti non debent, quae molliunt, quae dolorem temperant, quae expirationem adjuvant. Fomenta igitur, & cataplasmata mollissima usui erunt. Foveri autem locus poterit decocto florum sambuci, & malvae, lacte tepido, sero lactis, similibusque saepe repetitis, & moderate calentibus. Cataplasmata item ex pane, malva, & lacte una decoctis comparentur, & desuper lege arti imponantur. Interdum solutio gummi arabici in mucum densiorem redacta, vulgo mucilaginem vocant, dolori leniendo opportunissima est. Neque ab his desistendum est, pustulis quamvis exsiccatis, praesertim si partes quodammodo rigeant, donec mollescant. Ceratum Galeni recens paratum dolorem lenire dicitur (a), sed suspecta nobis videntur quae exsiccant, & reprimunt, atque *Cautè alvum laxanda.* *Topica.*

ex plumbo confici solent. Innoxium omnino oleum e vitellis ovorum recens expressum existimatur, quo sub finem obliniendas pustulas, escharasque, donec excidant, suadet HOFFMANNUS (b). His delapsis, morboque ferme depulso, ducenda demum alvus est idoneo medicamento.

(a) GROSSIUS l. c. (b) HOFFM. l. c. observ. VI.

CAPUT IV.

DE PURPURA SCARLATINA *.

§. LVIII.

*Nonsinis
origo.* **M**ULTO proximius ad Erysipelatis naturam, ac speciem accedit *Purpura Scarlatina*, exanthema videlicet, cui nomen imposuit color quidam, qualem exhibet purpura ipsa, vel pannus coccineus, vulgo *Scarlatto*, cutim extimam ferme universam maculis intense rubris, multiformibus, & mox latioribus inficiens. Interdum hae maculae ita dilatantur quaquaversum, ut una coalescant, & totum corpus erysipelatis instar universalis occupent. Quacunque autem ratione rubore isto sive sparsim, sive universim cutis afficiatur, planus is est, laevis, non asper, & pressus praesertim inter initia albicat, etsi, remota pressione, mox priorem colorem recipiat; nec valde cutim ipsam (a) attollit. Quibus quidem notis multum similitudinis habet cum Erysipelate, sed ab eodem tamen differt primae eruptionis

intuitu, febris, & quorundam symptomatum ratione, exitu, & successione, uti mox ex ejus historia apparebit. Quoniam vero duo praecipua ejus genera sunt, *benignæ* unum, alterum *malignæ*, de priore primum, deinde de altera, ut recte distinguantur, verba faciam.

* *Synonyma.*

Purpura, & rubores FORESTI, *Observ. l. VII. obs. 59. in schol. Febris Scarlatina SYDENHAMII, Oper. med. Scđ. VI. cap. 2., & reliquorum auctorum. Rossalia HOFMANNI, de febr. scđ. 1. cap. VIII. §. 3. Febris rubra quorundam. Rubeola Veterum GRUNERI, Morb. Antiquit. p. 62. 63.*

(a) HEISTER, *Compend. med. cap. 3. scđ. VI. p. 34.*

PURPURA SCARLATINA BENIGNA

§. LIX.

Quovis anni tempore hic morbus, sed frequentius, SYDENHAMIO teste, autumnii initio (a), aut, ut JONCKERUS (b) mavult, aestivo & sereno tempore se ostendere consuevit. Raro sporadice, plerumque epidemice excurrit, saepe integras familias invadens. Juniores quidem, infantesque magis infestat; non tamen hinc parcat adultis. Plerumque incipit a febre, ut reliqui morbi exanthematici, sed quandoque eruptio scarlatina prius emicat, quam febris percipiatur (c). Febris vero remittentis ut plurimum typum tenet, & vespere, ac nocte qualibet suas accessiones repetit, ingravescitque (d). Interdum sic remittit, ut intermittere videatur, aut verae quotidianae in-

*Benigna
descriptio.*

termittentis reapſe morem induit (e). Quare nil mirum, ſi a febre nomen apud pleroſque habeat.

(a) *Oper. omn. Scđ. VI. cap. 2.* (b) *Tabul. LXXV.*

(c) HEISTER. *l. c.* (d) VOGEL. *de cognosc. & curand. morb. §. 151. & ſeq.* (e) *Andr. Bernard. KIRCHVOGEL Diar. med. præd. cap. 3. p. 29. Edit. Vindob. 1771.*

§. L X.

*Signa ante
eruptionem.*

Febris autem iſta exorditur leni ab horrore, aut frigore. Huic ſuccedit calor plerumque temperatus, moderata ſitis, faucium dolor, aut ardor aliquis, & virium dejectio. Interim quaedam pectoris oppreſſio, reſpirationem difficilem, atque inaequalem reddens ſupervenit, itemque capitis gravitas vertiginofa, aut etiam acutus ejus dolor, & quandoque tuſſicula ſicca, ſed non ita moleſta, nec conſtans, ut in morbillis (a). Saepe his naufea, vomitus, nariumque haemorrhagia ſe adiungunt (b), ſed haec poſterior frequentius ſub ipſa eruptione in plethoricis contingit (c), quam antea. Interdum coma, aut epilepticae convulſiones, ſive eclampsia, in pueris praeſertim, antecedunt eruptionem, aut ipſum eruptionis exordium comitantur (d). Die ſecundo, aut tertio (e), imo interdum quarto (f) facies intumeſcit; & maculae intenſius rubrae, crebrae, primum parvae, & multiformes, mox latiores, confluentes, & in majus ſenſim ſpatium expansae eam totam contegunt; deinde in dorſo, pectore, & demum artubus eadem

Eruptio.

erumpunt, & quidem satis amplae, ut brevi universa fere cutis *scarlatino* colore (g) rubeat. Tum manus etiam digiti sic tument, aut tenduntur, ut non nisi difficulter inflecti (h) possint. Interea tamen, detruso ad exteriora morbi fomite, febris, & symptomata omnia insigniter mitigantur, vel etiam omnino decedunt.

(a) JUNCKER *Tab. cit.* (b) VOGEL. *l. c.* (c) JUNCKER *l. c.* (d) VOGEL. *l. c.* & SYDENH. *l. c.* (e) VOGEL. *l. c.* (f) JUNCKER *l. c.* (g) *Id. ib.* (h) VOGEL. *l. c.*

§. LXI.

Postquam rubor ejusmodi ad duos, ad tres, *Desquamatio.* aut quatuor dies perstitit immutatus, paullatim minuitur; facies detumescit, & concidit; cuticula fere tota cum notabili pruritus molestia secedit, imo quandoque in magna frustra separatur (a), aut certe facili, & levi negotio deglubitur; relictis quibusdam minutissimis squamulis farinae instar cuti adhaerentibus, quae abeunt, & redeunt vicissim ad secundam interdum, & tertiam usque (b) vicem. Nec rarum est, maculas ipsas post aliquot dies reverteri (c), sed tunc pauciores, minoresque esse *Reversio.* solent, & nullo graviore symptomate plerumque stipatae. Interea febris, quae jam ab eruptione ipsa coeperat cum omnibus symptomatibus multum mitescere, si nondum cessaverit, ad inclinationem maxime properat, & aucta salubri diaphoresi cito, & penitus evanescit. Toto primo, & secundo stadio, sive toto initio, & augmento alvus adstricta esse con-

suevit ; in tertio vero , sive versus finem laxatur (d).

(a) JUNCKER *l. c.* (b) SYDENH. *l. c.*

(c) KIRCHVOGEL *l. c.* (d) JUNCKER *l. c.*

§. LXII.

Atque hæc est Purpuræ Scarlatinae species , quam HAENIUS (a) cum *Rosalia PROSPERI MARTIANI* (quo nomine non *scarlatinam* , sed morbillos certe MARTIANUS (b) vulgo appellari animadvertit , ut ex ejus descriptione quisque colliget) & MORTONUS cum morbillis confuderunt (c). Sed facile a morbillis videtur segreganda , quia hæc ruborem intensiorem , & persimilem erysipelatodi præfert , & maculas multo latiores , & diffusas , nullique figurae addictas ostendit , nec cutim inaequalem , aut asperam reddit : dum contra morbilli verae , & circumscriptae pustulae sunt , parvae , elevatae , rubrae , & crebrae quidem , sed discretæ , & sejunctæ , quae non modo oculis tales cernuntur , sed etiam tactui asperitudinem manifestam , & granosam , saltem in facie , objiciunt . Deinde in morbillis permoesta tussis est , imo praecedit ; oculi illacrymant , sternutamenta crebra cientur ; quod nequaquam evenit in Scarlatina . Non tamen negaverim , utrumque interdum exanthema una consociari , sic ut pro complicationis ratione duplex cum VOGELIO genus constitui possit , *morbillosum* scilicet , aut *miliare* , prout purpura scarlatina cum morbillis , aut miliaribus

Differt a morbillis .

Duplex genus .

pustulis complicatur; de quibus infra oportet
 tunius. Quare simplex illa, quam descripsi, *Simplex & complicata, seu Maculosa & Pustularis.*
 distinctionis causa vocabitur *maculosa*, com-
 plicata vero *pustularis*.

(a) Febr. division. l. c. (b) In Hippocr. epid. l. 2.
 scd. 3. v. 20. (c) Oper. Omn. T. 3. cap. V.

Causæ .

§. LXIII.

Causam si quaeras proximam, ea videtur
 phlogosis erysipelatodes totius cutis, quam in-
 fert materia quaedam acris e sanguine per mo-
 tum febrilem extricata, & partitis vicibus ad
 cutanea vasa translata, ibique irritatione cu-
 tim, & corpus mucosum Malpighianum in-
 flammans. Haec autem materia acris vel in ipso
 sanguine gignitur, & colligitur, donec exsti-
 mulata vis vitae se ea liberare nititur, vel a
 perspiratione retenta suppeditatur, vel a pri-
 mis fortasse viis etiam in sanguinem irrepit,
 vel a miasmate exteriori, quod in aere vo-
 litat, aut contagione & contactu suscipitur,
 communicatur; quod & frequentius est, &
 fere a quibusdam Scriptoribus unicum & per-
 petuum habetur. Nam omnibus hisce modis
 exanthemata, etsi ob diversitatem & gradum
 fomitis, & corporis constitutionem differentia,
 & varia, cieri, probabile admodum est. Oc-
 casionem vero praebent generatim acritates hu-
 morum undecunque ortae, victus salitus, &
 calefaciens, motus corporis immodicus, aetivi

*Causa pro-
 xima.
 Causa ma-
 terialis.*

*Causa pro-
 catarrhica.*

calores, frigus repente obortum, & constitutiones epidemicae, & contagiosae.

Prognosis.

§. LXIV.

*Benignus
morbus pe-
riculi exers.*

*Haemorrha-
gia narium
quando uti-
lis.*

*Cur inter-
dum evadat
malignus.*

*Purpura
regressus.*

Levem morbum esse, & per se periculi expertem, quando benignus, in junioribus, & bonis humoribus praeditis censetur, & talis experientia comprobatur. Nam saepe solo regimine diaetetico, & cutis blanda expiratione intra paucos dies discutitur. Haemorrhagia narium sub ipsa eruptione accedens insigniter morbum levat (a). Quamquam vero benignus, facilis, & brevis morbus est, tamen aut ob neglectam expirationem cutaneam, & frigus susceptum, aut ob calcfacientem nimis medendi rationem in periculosum, & malignum vertitur. Summum enim periculum imminet, si purpura scarlatina retrocesserit; pessimae tum phrenitides, anginae, peripneumoniae, convulsiones, tussis exoriuntur, plerumque malum eventum habiturae.

(a) JUNCKER. l. c.

Curatio.

§. LXV.

*Benignus
que curatio.*

Itaque in hac specie, in qua Natura salutarem crism per se ipsam molitur, SYDENHAMUS Clinicus longe felicissimus, & si quis alius, in morborum indole indaganda perspicacissimus,

cacissimus , quem ceteri fere omnes sequuntur , jure contendit , nihil movendum esse , sed cunctandum , ut sanguis ab heterogenea , & noxia acritate se liberet , & per cutis spiracula eam difflet . Hinc abstinendum jubet a sanguinis missione , ab enematibus , itemque a medicamentis quibuscunque calefacientibus ; ne prioribus illis opus naturae , quae extrorsum malum protrudere tentat , impediatur ; his vero postremis nimius motus concitetur , febrisque ultra modum increseat , sicque se opponat moderato & pacato motui , qui ad lenem secretionem , successivamque morbifici fomitis excretionem requiritur . Quamobrem victum temperantem instituendum praecipit , carniū esum , & liquorum vinosorum usum penitus ablegans . Potui autem lac cum triplo aquae coctum , hydrogalam vocant , dandum esse , nec sinendum aegros foras prodire , aut aëri libero se objicere ; quamquam nolit tamen , ut perpetuo lectulo defigantur . Hac enim ratione sine molestia , & periculo morbum discutiti asseverat ; contraria vero excandescere & mortiferum quandoque fieri . Ubi sub initium comae , aut epilepticae convulsiones (§. LX.) accesserint , amplum validumque epispasticum posteriori cervici applicandum , & paregoricum , quod singulis noctibus ad finem usque iteretur , statim propinandum commendat . Cute demum omnino desquamata , lenem alvi ductionem proponit , ut , si quae morbi reliquiae supersint , penitus exturbentur ; qua in re reliquos omnes consentientes habet .

*Noces aer
aperius .*

*Coma , &
convulsio epi-
leptica quid
postulet .*

*In fine alvi
ductio .*

§. LXVI.

*Curatio gra-
vioris.*

Ac profecto usu comprobatum est, purpura scarlatinam, quando levior, & benignior est, sola naturae ope, idoneoque diætetico regimine sine medicamentis feliciter solvi. Verum si paullo gravior, & vehementior sit, Medicinæ aliquo adjumento egere videtur. Tunc diluentia, temperantia, & subacida a plerisque ut necessaria proponuntur, ut acritas peculiaris, & calida humorum demulceatur, atque emendetur. HEISTERUS (a) pulveres, ut vocant, temperantes, & blande diaphoreticos (quibus ferme tota Stahlia, & Hoffmanniana schola maxime confidit, utiturque) illis adjungi, unaque adhiberi, e re fore existimat. Quamquam ejusmodi pulveres, qui ex absorbentibus, cinnabari, & nitro parari solent, virium ita exiguarum nobis videntur participes, ut parum, vel nihil reliquam simplicissimam curationem immutent. Illud porro, quod de sanguinis missione omittenda habet SYDENHAMUS, aliique post eum doctissimi viri, non ita perpetuum, atque inconcussum praeceptum habendum crediderim, ut nunquam ei locus esse possit. Id auxilii in maligna, ut postea videbitur, a plerisque exercitioribus Clinicis, tamquam praesentissimum praedicari solet. Cur non item in benigna, quando aeger plethoricus sit, febrisque vehementior, aut grave aliquod symptoma capitis, aut pectoris urgeat? Apposite, & sapienter

*De sanguinis missione
judicium.*

JOANNES FREINDIUS (b) inquit: *in erysipelate, variolis, morbillis, febre scarlatina aliisque similibus vitiis, si vehementia sint symptomata, & caput, vel pulmonem afficiant, aut in alia quavis parte dolorem ingentem moveant, haud absque ratione, ac tuto vena inciditur. Ego certe, quamquam haud aliud frequentius experimentum instituerim, ne semel quidem animadverti quamlibet harum eruptionum post missionem sanguinis retrocessisse, ubi affectus id auxilii requireret. Neque ab eo dissentiant experimenta aliorum medendi arte praestantium. Timor autem retrocessionis rectius imminet ab aucto febris motu, aut a spasticis contractionibus, quas dolores, aut inflammationes inducunt: cui malo sanguinis missio prae ceteris omnibus efficacissime prospicit. Tum enim in tali motus sanguinis excessu, quamquam per sanguinis missionem refraenari quodammodo eum contingat, tanta ejusdem vis adhuc tamen superest, ut versus cutim valide humores propellere queat, quia eis retrogrado motu, introrsumque remeare liceat. Cautio itaque adhiberi debet, ne sanguis eo usque temere profundatur, quo vires vitales nimium enerventur, ejusque projectio praeter modum infringatur, & langueat. Hoc dumtaxat casu retrocessio ob motum a tergo deficientem timeri posset.*

(a) *Compend. med. Prae. cap. IV. §. XXX.*

(b) *Hist. Medecin. p. 21. edit. Venet. ann. 1735.*

§. LXVII.

De purgatione quid sentiendum.

Alvum quoque laxari SYDENHAMIUS, & JUNCKERUS sic timent, ut alter vel enemata ipsa suspecta habeat, alter diarrhoeam, si supervenerit, sistere paret, addendo pulveri attemperanti, quem adhibere ipse solet, decem grana Cascarillae pro qualibet dosi. Timor autem iste non semper probandus est, nisi purgatio modum excedat, aut non debito tempore instituat, aut alvi fluxus ejusmodi sit, ut vires vitales prosternat. Imo primis mox diebus, antequam eruptio ad cutim facta sit, si signa gastricae saburrae non desint, cur alvum leniter eccoprotico medicamento laxari non liceat? Quid ab enematis blandis, & nihil irritantibus, quae sordes molliter avocent, detrimenti metuendum? TARGIONII

Observatio Targionii Tozzetti de alvi fluxu.

TOZZETTIUS vir sane doctus, & longa experientia probatissimus non semel in hoc morbo diarrhoeam tam ab initio, quam in progressu salutarem admiratus est, ut deinde quaereret, num ita religiose, ut vulgo putatur, ab eccoproticis, & clysteribus abstinere oporteat (a)? Ego equidem, ubi gastrica saburra sui signa profert, numquam eam cito subducere dubito, quod viderim saepe, relictam intrus vel majorem labem sanguini impertire, vel spasmos, & dolores in abdomine excitare, quibus morbidus fomitis secretio retardatur, vel jam secreti regressus promovetur.

Damna a gastrica saburra.

(a) *Prim. Raccolt. d' osserv. p. 102.*

§. LXVIII.

Nihil vero perniciosius est purpura scarlatina laborantibus, quam ea praesente corpus detegere, aut e lecto surgere, & diu extra morari, aut incaute aëri paullo frigidiori se exponere. *Noxa regiminis, frigidi.* Facile enim introvertitur magno cum vitae periculo. Nec audiendi sunt regiminis refrigerantis laudatores nimii, qui in hujusmodi morbis indiscriminatim aegros extra lectum quotidie semel; aut bis per aliquod tempus manere cogunt, & tot pene ad aërem renovandum, refrigerandumque incumbunt. Quantum discriminis res ista habeat, nemo melius norit, quam diligens, & ingenuus eorum, quae hanc methodum subsequuntur, sine partium studio observator. Itaque ne quid mali obveniat, cavendum plane est a quacunque vel levi causa quae repellere purpuram possit, aut expirationem cohibere. Et si quando casu contingat, extrinsecus corpus plus justo refrigerari, ut regressus timendus videatur, illico potu diaphoretico, & calente, sicuti diluto *Quid fieri debet in metu regressus?* florum sambuci, aut tiliae, aut simili uti expedit, quo cutanea excretio leniter instauretur. Huc spectat quoque spiritus MINDERERI adeo in morbis exanthematicis propter vim diaphoreticam, antisepticamque commendatus. Nec cautio ejusmodi circa aërem ambientem adhibenda est tantum extante cutanea rubedine: verum tum etiam, cum ipsa evanuerit, & epidermis jam lamellatim deciderit, alvuf- *Expiratione quandiu curanda.*

que, prout morbo penitus soluto faciendum supra praecepimus, opportune expiata fuerit. Nam aegri adhuc per aliquot dies in cubiculo detinendi sunt praesertim tempestate frigida existente: nisi enim transpiratio libera conservetur, nequaquam perfecte restituuntur (a). Imo in Etruria, in qua purpura scarlatina frequentissimus morbus est, saniores Medici, cum in quocunque anni tempore, etiam aestate calida, aut temperato vere noxas renovati aëris pluries experti fuerint, quasi legem sibi indixerunt, non renovandum aërem, neque cubiculum permutandum, nisi post quadagesimam diem exactam (b). Quod eo sane spectat, ut quae mala a retentis, nec penitus difflatis morbi reliquiis saepe ingruunt, quantum fieri potest, longe avertantur. Puto tamen de aëris incauta, & imprudenti renovatione, cubiculique mutatione intelligendum praeceptum illud esse; cum aërem humanis halitibus repletum, &, ut vocant hodie, phlogisticatum non modo mephiticum & noxium fieri, sed etiam expirationi Sanctorianae adversum reddi, notissimum sit.

(a) HEISTER *L. c.* (b) Referente JO. ALOYS. TARGIONIO in *Vol. 3.* operis inscripti: *Avvisi sopra la salute umana per l'anno 1778. p. 262.*

Purpura scarlatina maligna.

§. LXIX.

Sed praeter Purpuram scarlatinam *benignam*, & *regularem*, de qua hactenus actum

est, alia est, quae *maligna*, & *anomala* vocatur, quia vehementior, & periculosior, interdumque mortifera deprehensa est. Non enim *malignum* hic stricto, & proprio sensu accipitur, sed lato, & gravitatem morbi, periculique magnitudinem significante. Hanc saepe dolor aliquis in aliqua parte fixus, aut vagans, sine caussa evidenti, & sine ulla exteriore, & conspicua nota, aut partis mutatione praecedens imminente[m] portendit, quod aliorum etiam exanthematum malignorum, & praesertim variolarum commune non semel deprehenditur. Exemplum hujusce phaenomeni malignam scarlatinam praedicentis protulit ex propria observatione HAENIUS (a). Sed multo frequentius, & quasi proprium est, tussim ferinam, oculorum inflammationes, & rubores, & quandoque alvi fluxum antecedere. Deinde febris accedit post horrorem cum summo cutis ardore, siti inextinguibili, capitis dolore, pulsu crebro, & vehementi, faucium inflammatione, aut dolore, respiratione frequenti, & difficili, & quasi peripneumonica, interdum vomendi cupiditate, aut vomitu*, comate, & delirio; & tres, quatuor, vel quinque dies cum omnium symptomatum incremento interdum persistit, antequam maculae erumpant. Plerumque vero hae parva erysipelata referentes, cito totum corpus rubore erysipelatode occupant, maturius videlicet quam in benigna, sic ut quandoque sub finem primae diei, aut secunda die ** jam erumpant, & partes ipsae rubore affectae magis quam in

*Quid bio
malignum?*

*Signa ma-
ligna.*

*Febris
lis?*

benigna tument, & elewantur. Hoc tempore sputa, & urinae ipsae interdum visae sunt, ut notat ROSENIUS, sanguine tinctae. Rubor iste quatuor alios dies ut plurimum assiduus cutim tenet, & toto eo tempore febris vehemens, cunctaque ejus symptomata non modo non minuuntur, verum etiam augentur, invalescuntque, ita ut phrenitides, suffocationes, & peripneumoniae lethales consequantur. Quandoque, ubi maculae nunc plus, nunc minus prodeunt, aut uno temporis momento plus rubent, in alio mox minus, facile tum supervenit ad caput metastasis, quam sequitur hemiplegia, aut subita mors. Sed si tunc pus cum sanguine remixtum ab alterutra aure exeat, aliqua adhuc spes effulget melioris eventus, eodem ROSENIO teste. Illud saltem perpetuum est, quod febris diu protrahitur. Typum ipsa plerumque continuae remittentis servat, naribus fere oclusis, voce rauca, & cutis ardore intolerabili comitata. Interdum tamen febris adeo latet, & decipit, ut, si pulsuum micatus tantum attenduntur, aegri non febricitare videantur, quod verae malignitatis quasi proprium est; vel ita quandoque manifestas remissiones habet, ut intermittere eam (b) crederes.

(*) Id in epidemica constitutione Haunienſi ann. 1777 & 1778 inter pessima signa habebatur. MEZA comp. med. Praed. Fascic. I. Cap. XVIII. §. 163.

(a) Rat. Contin. P. I. Cap. VII. pag. 98. (b) Id. ib.

** In modo memorata Haunienſi constitutione statim ab initio cutis intensè rubebat tota cancrorum coarctum ad instar. MEZA l. c. §. 164.

§. LXX.

Prout vero sporadica, aut epidemica est, & prout aetas, temperamentum, habitus corporis, anni tempus, & aëris constitutio variantur, diversa & ipsa ratione invadit, & multifariam ab eo quem descripsi, modo, atque incessu defleat, & tunc non modo *maligna*, sed etiam *anomala* audit. Sic interdum macularum eruptio in lumbis, & partibus inferioribus incipit, deinde ad superiores progreditur. Saepè facies, pedes & manus tument, uti in variolis; & febris cum ipsa scarlatina rubedine non prius, quam duabus vel tribus exactis hebdomadis evanescit. Imo non desunt observationes, quae doceant, febrem & scarlatinam eruptionem ipsam interdum ad quadragesimam usque diem productas fuisse (a). Quandoque etiam observatum est, post discussam, desquamatamque rubedinem scarlatinam alvi fluxum, qui eam comitabatur, cum amphemerina lenta prosequi, & sic aegros (b) consumi, & contabescere.

(a) HAEN. l. c. (b) MORTON. oper. T. 3. Cap. V. Hist. X.

§. LXXI.

Ad malignum certe genus ea spectat, quam aliquoties vidit, & jam ab anno 1619 descripsit SENNERTUS (a), cui & morbi nomen ignotum erat, & ignota pariter simplex, & *benigna* ejus species, quam supra exposuimus.

Ad malignum spectat illud a Sennerto.

Cum autem de nomine ipse ambigeret, ex eo, quod pueros tantum illa corripi vidisset, peculiarem morbillorum differentiam tandem esse statuit. Sed tradita ab eo morbi descriptio *scarlatinae*, & quidem *malignae* omnino convenit; nec quidquam ratio, ob quam ad morbillos eum ablegat, probare videtur, cum certo aliunde constet, adultos quoque eidem obnoxios saepe fieri. Epidemicam quoque pessimi moris scarlatinam, quae in Saxonia annis 1695 & 1697 grassata est, commemorat testis oculatus CHRIST. JOANN. LANGIUS (b). Malignam, imo pestilentem cum parotidibus, bubonibus *, & faucium, orisque exulceratione conjunctam curavit, descripsitque MORTONUS (c). Anno 1748 & 1749 summopere maligna, ac perniciofa scarlatina Hagae Batavorum defaeviit. Haec cum *valida angina inchoabat, & plurimos infantes, & multos juvenes, & adultos occidebat. Imo fauces, carnesque buccarum in ulcera maligna, ossa maxillarum in cariem pessimam convertibat, & similia etiam in cruribus efficiebat* (d).

Item illa
Langii.

Pestilens
Mortoni.

(a) *Med. pract. T. 2. l. IV. de Febr. cap. XII. de variol. & morbil. p. 178.*

* In epidemica scarlatina Haunienfi, de qua paullo ante mentionem feci, parotides supervenientes, quamvis suppurarent, lethum afferebant. Nisi enim primis morbi diebus aegros suffocabant, eos per quatuor hebdomadas excruciabant, donec languore perirent.

MEZA l. c. §. 167. ROSENIUS vero in scarlatina epidemica ann. 1741 Upsaliae observata testatur, tumores parotidum, & glandularum maxillarium non fuisse perniciosos, & paullatim sponte resolutos esse. *Trait. des malad. des Enfans chap. XVI. p. 281.*

(b) Teste HAENIO *Febr. division. divis. VI. §. 2.*

(c) *L. c. hist. XI. (d) L. c. p. 25.*

§. LXXII.

Magnam cum priori affinitatem habet *epi-* *A Navierio*
demica scarlatina, quam Catalauni, & in *descripta.*
 quibusdam Regni Gallici locis anno 1751 vidit
 NAVIERIUS (a). Quia vero nihil magis cum ad
 cognoscendum, tum ad medendum confert,
 quam accurata eorum, quae in morbis con-
 tingunt, enarratio; idcirco nec grave, nec
 inutile fore existimo, si in hac quoque brevi-
 ter describenda consistamus. *Per febrem ad-*
modum vehementem se manifestavit, quæ ani-
mi deliquiis, lassitudinibus spontaneis, capitis,
sauciumque doloribus, deglutitionem impedi-
tibus comitata erat. Secundo die, & sæpe post
viginti quatuor, vel triginta horas in toto cor-
pore maculae rubrae, vivido scarlatino colore,
latae, manus magnitudinem sæpe excedentes,
figuræ irregularis, & dorsum, pectus, femo-
ra, & nates sæpe ita regentes, ut unica tan-
tum esse videretur, apparuerunt. Hæ macu-
lae, quovis fere momento disparentes se in
alia loca erysipelatis more conferre videban-
tur, in quibus antea non fuerant. Manus
easdem tangens calorem vividum, & arden-
tem, præcipue in adultis sentiebat, & cutis
ruberrima digito compressa albescens, remoto
digito statim rursus rufescebat. Pulsus parvus,
& frequens erat, & respiratio difficilis, & in-
tercepta, & singultuosa in plurimis esse vi-
debatur. Halituosus vapor e pulmonibus egre-
diens adeo calidus, & urens deprehendebatur,

ut unusquisque hunc percipiens faciem ab ægro statim avertere cogeretur. Hæc febris etiam interdum cum manuum, & brachiorum inflatione conjuncta fuit, integrasque familias aut insimul, aut successive invasit. Quibusdam lingua erat valde sicca, plurimis vero humida, & venter flatibus distentus. Iis qui ab atroci hoc malo evadebant, epidermis quinto, vel sexto die per squamas decidebat, quin imo adolescenti tredecim vel quatuordecim annorum tota manus, pedisque cuticula exceptis unguibus secessit. Quibus vero non illico in primo morbi impetu succurrebatur, escharæ gangrenosæ in fundo faucium versus arcum, & velum palati superveniebant; & ita celeriter proserpebant, ut œsophagum, asperamque arteriam ante occuparent, quam illae percipi, curarique possent. Quare non pauci e medio tollebantur. Notandum præterea est, non nullos hoc morbo affectos quarto vel quinto die non secus periisse, ac si gangraenosa pulmonum inflammatione suffocati essent. Alios post vehemens delirium morientes magnam saniei quantitatem per os, & nares reddidisse; & rubras antea maculas post mortem in quibusdam prorsus violaceas evasisse. Hanc porro luem, subjicit auctor, in infantibus longe mitiorem, quod miror, fuisse, faciliusque remediis obtemperasse (b).

(a) Dissert. en forme de Lettre sur plusieurs maladies populaires &c. A Paris 1753. (b) Comm. de reb. in Sciens. nat. & med. gest. Vol. IV. P. 2. p. 338.

§. LXXIII.

Sub initium hiemis an. 1770 & 1771. Vindobonae, post praegressam febrium intermittentium constitutionem, malignae & epidemicae quaedam Scarlatinae insurrexerunt, quarum HAENIUS (a), & ANDREAS KIRCHVOGELIUS historiam nobis reliquerunt. Praecipua earum symptomata, quibus formidabiles reddebantur, fuerunt convulsiones, coma, delirium, & non raro etiam *angina inflammatoria*, quae, nisi propere apta medendi ratione coërceretur, gangraena, & sphacelo terminabatur, aegrosque citissime (b) jugulabat. Sed non adco exitiosae profecto hae visae sunt, uti illae NAVIERII, neque semper cum angina gangraenosa conjungebantur. Plerique enim ex his decumbentes, si rite curarentur, feliciter evadebant, & servabantur, quemadmodum KIRCHVOGELIUS testatur.

*Scarlatina
epidemic.
ann. 1770
& 1771.
Vindobonae.*

(a) *Rat. contin. P. I. cap. VII.*

(b) *Diar. med. Praëdic. cap. 3. p. 29.*

§. LXXIV.

Complicatae, sive mixti generis, partim nempe *maculosae*, partim *pustularis* (§. LXII.) exemplum depromimus ex illa epidemica Scarlatina, quam Cl. LORRYUS, constitutionem referens morborum an. 1777, *erysipelas universale* nominavit (a). Perniciosissima ejus natura, & peculiaria symptomata, quorum cogni-

*Exemplum
mixti gene-
ris.*

tio Tironibus plurimum lucis afferet, merentur profecto, ut tota ejus historia, quam accuratissime memoriae prodidit idem vir praestantissimus, hic exscribatur. Crebri omnino fuerant antea, erantque adhuc illo anno morbi exanthematici febriles, videlicet morbilli, erysipelata, febris scarlatina, aliaeque cutaneae eruptiones. *Scarlatinæ* vero huic, de qua loquimur, non modo pueri, sed etiam qui in prima adolescentia constituti erant, quam maxime obnoxii fuere. Post brevem horrorem accedebat vehementissima febris cum summo & quasi igneo cutis ardore, lingua sicca, gutture rubente, inflammatoque, oculis scintillantibus, labiis aridis, quorum superius etiam tumebat. Mox obfuscabatur caput; & quamquam aegri rite responsa darent interroganti, difficulter tamen adduci poterant ad loquendum. Respiratio interim erat sublimis, celeris, calida. Subinde vomituritio e torpore, & silentio eos excutiebat, imo vomitus etiam corripiebat, quo magno cum conatu ejiciebantur vere porracea, & quandoque manifesto acida, sed sine levamine. Alvus adstricta nihil reddebat, & copiosae urinae aqueae fluebant. In hoc prope statu quatuor & viginti horae exigebantur, quarum decursu aliquando febris exacerbari videbatur, nec deerat aliqua, etsi obscura, mentis aberratio. Primum morbi stadium hoc dicerem, sive initium.

(a) *Histoir. de la Societ. Roy. de Médec. T. 2. Mémoire, p. 7.*

§. LXXV.

Transacto hujusmodi temporis spatio incipiebant apparere quaedam maculae rubrae *Eruptio.* junctae, & discretæ in manibus, brachiis, lumbis, & facie. Nequaquam tamen ex hac eruptione symptomata minuebantur. Respiratio permanebat aequè difficilis, celeris, ac sublimis, ut antea, de qua aegri nullo modo querebantur, quasi eam nec perciperent, nec agnoscerent, quod in morbis quibusque malum semper signum deprehendi. Pulsus tum erat durus, contractus, & frequentissimus; urinae vero crudae, aquae, calentissimae. Paullatim maculae modo memoratae dilatabantur, ita ut intra sex horas a prima earum apparitione universum corpus a capite ad pedes usque rubore summo suffunderetur. Principio rubor iste pressione albicabat, non ita vero progressu, nam immutabilis, & omnino constans fiebat. Cutis tactui aspera, & granulis minutis conspersa, ardensque admodum reperiēbatur. Increſcebatque malum celeriter intra duodecim horarum intervallum, ut non solum tota exterior cutis facies valde tumida extaret, dura, tensa, & quasi corio similis, verum tota etiam cellularis tela intumesceret, *Incrementum.* & totius pene corporis formam alteraret. Hinc labia, nasus, collum in tumorem enormem attollebantur. Tumor autem non erat mollis, & aqueus, ut in oedemate, sed renitens, & durus. Cutis ferme sensus expers videbatur,

sed tanto exardebat calore, ut digiti ad pulsum explorandum appliciti, si aliquandiu ibi moram traherent, veluti ab igne adurerentur. In hoc altero morbi stadio, sive augmento, & vigore aegri nihil querebantur, sed stupidi, & plerunque taciti desipiebant. Os siccum, & linguam nigricantem etsi haberent, non tamen sitiebant, aut potum ullum petebant. Respiratio vix dici potest, quantum praeceps, & citata esset. Urinae inscio saepe aegro profluebant. Pulsus quoque magis magnisque crebri, & celeres fiebant.

§. LXXVI.

Exitii signa. Elapsis in hujusmodi stadio circiter sex horis, ungues jam nigricabant. Interdum alvus, quae adstricta constque fuerat, sponte laxabatur, prodeuntibus excrementis partim viridibus, partim sanguineis. Saepe phlyctenae in cute oriebantur, quae si gangraenosae essent, tumor subsidebat, & cutis ipsa flaccescebat. Generatim partes omnes paucis horis ante mortem detumescebant, & mollebantur; deinde leves convulsiones abortae proximam mortem portendebant. Post mortem livor cutim foedabat, quae pustulis minutis conspersa, atque aspera speciem ejus exhibebat, quam injectiones anatomicae repleverint. Pustulae vero hujusmodi num ad morbillos, aut ad miliaria spectarent, non satis liquet ex Lorryana descriptione. Si tamen ad morborum tunc grassantium constitutionem respiciatur, inter quos mor-

morbilli certe non infimum locum habebant, ad hos potius referendae viderentur.

§. LXXVII.

Quod si morbi pernicioſa vis non tanta *Boni exitus ſigna.* eſſet, ut omnem adimeret ſpem ſalutis, tunc paulatim ſymptomata mitigabantur, & plerumque narium hæmorrhagia ſuperveniebat, quæ, etſi malum non integre judicaret, valde tamen ſublevabat. Oculi, qui aridi, & prope uſtulati erant, incipiebant humeſcere, & lacrymas fundere. Circa ſeptimam tuſſis ſe ſe maniſeſtius exſerebat, ſed nihil notatu dignum excrebatur. Interdum copioſus ſalivæ fluxus movebatur, & alvus laxata deſiciebat biliſa multa. Epidermis demum ſenſim decedebat, artubus interim, præſertim inferioribus perpetuo humido vapore, atque halitu madentibus. Non tamen morbus finem attingebat, ante XIV, vel XXI diem. Eo vero ſuperato, tuſſis moleſta, & diutinae oculorum affectiones aliquandiu adhuc eos, qui feliciter evaſerant, divexabant.

§. LXXVIII.

Non poſſum mihi temperare, quin aliam *Alterum mixti generis exemplum.* Scarlatinæ, mixti generis *, nempe cum exanthemate miliari *complicatæ* hiftoriam priori adjiciam; idque eo libentius duabus de cauſſis faciam, primum quod hæc multo minus exitioſa exſtitit, deinde quod ab illuſtri, & medendi laude percelebri Medico, Archiatr. Cæſar.

Vol. II. P. I.

F

Comite, ANTONIO STÖRCKIO, cujus saepe observationibus utimur, accuratissime scripta supeditatur, nobisque ea videtur, quae minus exercitatis quibusque quam maxime profutura sit. Exscribam igitur ferme totam ex ejus ipsissimis verbis. Mense Novembri ann. 1759 cum Vindobonae in Nosocomio Pazmariano ex febris continua catarrhali, cui saepe miliaria exanthemata superveniebant, multi decumberent, alia febris non paucos corripuit, quae primis diebus valde mitis videbatur. » Etenim

Principium » levis tantum, & obtusus aderat capitis dolor, appetitus languit, pulsus fuit naturali paullo celerior, nec tamen plenus, nec durus, nec suppressus, sitis mediocris, lingua humida, aiba, oculi solito minus vivaces. Alvus » quotidie naturalis prodiit, urina crassam in

Augmentum » medio nubem gessit. Incipiente QUARTO die » omnia symptomata subito exacerbata sunt. » Pulsus summa violentia exagitabatur, ita » quidem, ut eodem die binae, ternaeve sat » largae venaesectiones debuerint institui, caput acutissime doluit, in pectore orta est » anxietas, & respirandi magnus labor, lingua » fuit aridissima, oculi rubore suffusi sunt, & » protuberarunt, sitis inmaniter augebatur, » totum corpus, maxime vero extrema, calor » urens invasit; urina fuit ruberrima, crassa, » quasi multo sanguine tincta; accessit delirium, sopor, corporis inquietudo. Factis » necessariis venaesectionibus, & dato copiosissimo potu diluente, nitroso sub finem diei » quarti tota cutis aspera, seu anserina appa-

» ruit, & mox rubuit colore scarlatino. Nul-
 » lum tamen symptoma inde levatum est, & *Eruptio scar-*
 » aegri frequenter tussitarunt, & noctem ha- *latina.*
 » buerunt admodum inquietam.

* Mixti generis fuit etiam scarlatina ann. 1741 a
 ROSENIO descripta, quae, etsi cum angina inflamma-
 toria conjungeretur, non tamen valde mortifera visa est.

§. LXXIX.

» QUINTO die, praegresso per universum
 » corpus largo sudore, remisit calor urens, *Eruptio mi-*
 » & tussitatio; mox pruritus cutim occupavit, *liavis.*
 » dein visae sunt numerosae pustulae albican-
 » tes, opacae, diversae magnitudinis, & figu-
 » rae, quaedam ex his confluentes sat magnas
 » vesicas efformarunt. Pustulae hae densissimo
 » agmine collum, pectus, & abdomen obse-
 » derunt; in facie autem erant nullae, in ex-
 » tremitatibus paucae. Factis his eruptionibus *Effectus va-*
 » quidam aegri se multo melius habuerunt; *rius.*
 » disparuit enim sopor, abiit delirium; sitis,
 » & pulsus velocitas imminutae sunt. Imo pul-
 » sus in quibusdam fuit adeo bonus, & aequa-
 » lis, & omnia symptomata adeo mitia, ut to-
 » tum opus soli naturae tuto tunc potuerit
 » committi. Aliqui autem manserunt soporosi;
 » continuo delirarunt; eorum pulsus fuit de-
 » bilis, inaequalis, intermittens; urinam &
 » faeces infcie dimiserunt, tendines subsilierunt,
 » & artus convulsionibus exagitati sunt. SEXTA
 » die in eodem statu perstitere.

§. LXXX.

*Horror &
frigus cri-
ssim præce-
dens.*

» In principio SEPTIMI diei ortus est hor-
» ror, dein ingens frigus omnia membra per-
» repsit, quod ultra horam duravit, extrema
» reddidit gelida, rigida, & tantam induxit
» virium prostrationem, ut mortem allaturum
» videretur. Cessante tamen hoc frigore mox
» aegri ad se redierunt, nec delirarunt am-
» plius, pulsus fuit aequalis, liber, minus

*Novæ mate-
ria milia-
ris secretio
per pustulas
crystallinas.*

» velox, & ab eo tempore vires auctae sunt,
» nec ullae convulsiones, aut tendinum sub-
» sultus amplius observabantur; in quibusdam
» febris fere penitus desuit. Eodem adhuc die
» pustulae omnes magis elevatae sunt, & red-
» ditae pellucidae; etenim limpidissima lymphæ
» videbantur repletae; color scarlatinus coepit
» evanescere, & sitis imminui; urina fuit cras-
» sa, turbida, & copiosissimum sedimentum
» subfuscum deposuit.

§. LXXXI.

*Horripilatio
novam eru-
ptionem an-
tecedens.*

» Aegri qui QUINTO die magnum levamen
» perceperunt (§.LXXIX), & habuere sym-
» ptomata admodum mitia, ii SEPTIMO die
» levem tantum horripilationem perceperunt;
» pulsus fuit paullo celerior, & pustulae magis
» repletae sunt, & coeperunt pellucere; reli-
» qua autem omnia optimo in statu permanse-
» runt. OCTAVO die nihil mutatum est, nisi
» quod iis qui SEPTIMO die male habuerunt,

*Miliaria
crystallina.*

» aliquoties alvus biliosa, liquida, foetida cum *Quibus al-*
 » magna euphoria prodierit: iis vero alvus *vus laxata,*
 » fuit naturalis, qui minorem septimo die mo- *& quibus*
 » lestiam perceperunt. NONO die febris fuit *non?*
 » admodum exigua; urina fere naturalis; alvi
 » profluvium siluit; color scarlatinus sensim in
 » naturalem abiit; pustulae partim ruptae sunt,
 » & limpidum serum fuderunt, partim conci- *Purpure &*
 » derunt, & exsiccatae sunt. DECIMO die tota *pustularum*
 » fere cutis naturalem colorem habuit, & *fnis.*
 » omnia erant meliora, & quidam ex his aegris,
 » ab omni febre liberi, jam per aliquot horas *Finis fe-*
 » extra lectum fuerunt. UNDECIMO die in om- *bris.*
 » nibus desiit febris, rediit appetitus, epider-
 » mis lamellatim secessit, intra paucos dies
 » viguerunt vires, & valetudo fuit integerrima
 » (a). Mixti pariter generis *scarlatina*, ma-
 » ligna, & epidemica fuit, quam in Cephale-
 » niae urbe, vicinisque locis anno 1763 graf-
 » fantem vidit Amicus meus singularis, idemque
 » Medicus doctissimus ANGELUS ZULATTUS (b).
 » Cum magna primarum viarum cacoehylia,
 » multaque lumbricorum congerie sic copulaba-
 » tur, ut solo alvi fluxu vel spontaneo, vel
 » arte concitato pessima ejus symptomata, uti
 » delirium, convulsiones, parotidum tumores,
 » fauciumque inflammatio feliciter, & plene tol-
 » lerentur.

(a) *Ann. medic. secund. p. 46.* (b) *Giornal. di Medicin.*
di Pietro ORTESCHI T. 2. Num. XXIX. Ubi absolutissima
 ejus historia inserta legitur. Quae cum multa contineat,
 quae morbum istum, causas ejus, curationemque pluri-
 mum illustrent, rem gratam tironibus me facere confi-
 do, si eam hic breviter transcripsero. Hiemi prae-

midæ nec multum frigidaë successit ver ficcum, & solito frigidius. Siccitas autem tanta fuit, ut per quatuor subfequentes menses nulli imbres deciderint, & ne rores quidem nocturni, qui calorem, & ficcitatem illius Infulaë temperare folent, adfuerint. Mense Majo ad finem vergente tempeftas repente in calidam, & opprimentem mutata eft. Tunc præter febres tertianas duplices continuas Purpura fcarlatina tam in urbe quam in vicinis pagis vagari coepit, pueros præfertim, & adolefcentes utriufque fexus corripienti, immunibus, qui annum vigefimum prætergreffi erant, relictis. In aliquibus morbus incipiebat ab horroribus vagis cum virium dejectione, & acutiffimo capitis dolore; in aliis a fubitanea laffitudine cum intolerabili totius corporis ardore. Fere omnes querebantur appetitus defecum, fitim magnam, atque inexplabilem, oris ariditatem, amaritiemque, & membra veluti fracta. His præterea lingua erat fordida, muco albo, & virido obducta, & naufea perpetua, quam interdum excipiebant vomitus fpontanei aquofi, fpumidi, flavi, atque amari. Secundo, tertio, aut quarto die a febris, quæ femper vehemens erat, accelfu collum primum, deinde totum corpus rubore fuffundebatur. Rubor autem magis, vel minus intenfus apparebat, prout morbus gravior, vel mitior erat futurus. Rubore non minor erat cutis ardor, & ficcitas, quibufcum conjungebatur. Colorem hunc vere purpureum hic illic intertinguebant quædam minutiffimæ bullulæ, non valde elatæ, femina finapios magnitudine æquantes, interdum etiam minores. Exanthematica ejufmodi eruptione non febris, non ejus fymptomata minuebantur; imo atrocius mox capitis dolor intendebatur; pectoris oppreffio, anxietas, & inquietudo magis affidue premebant. Non nunquam accedebat etiam delirium: imo infantes inter brevem, interruptumque fonnium fubinde convellebantur. Punctiones vero, five mavis morfus, quos circa cordis fcorbiculum percipiebant, moleftiores fiebant. In plerifque alvus adftricta erat. Hi febri vehementiore, & gravioribus fymptomatibus afficiebantur. In aliis jam ab initio fluebat, egerebanturque foetentiffima, crocea lumbricis permixta; atque in his mitior morbus erat. Quibufdam pueris, qui videlicet facie pallebant, & macilentiores videbantur, lumbrici non pauci tam ore quam ano fpon- te, & fine aliis excrementis prodibant, modo vivi & ve-

geti, modo mortui, & corrupti. Per utramque hanc viam spatio quatuor dierum amplius quinquaginta lumbrici a Puella duodecim annorum excreti sunt. Fere omnibus post quartum diem dolor, tumorque parotidum superveniebat. Quibus hujusmodi tumor deerat, fauces inflammatione tentabantur, & difficilis deglutitio evadebat. Paucissimi ab alterutro incommodo liberi exsistere. Nemini parotides suppurarunt. Resolvebantur enim modo citius, modo tardius, prout rubor, & febris evanescebat, & prout dejectionibus morbi fomes depellebatur. Satis erat eas inungere linimento aliquo, cui camphora adjecta esset. Eodem pariter ordine, eademque naturae providentia faucium inflammatio minuebatur. Huic profuit magnopere aqua hordei leviter acetato rosaceo imbuta. Die septimo, aut etiam ante, in breviori morbo; in longiori vero die undecimo, duodecimo, aut decimo quarto rubor quadam quasi tenuissima farina aspergi videbatur, qua sensim cuticula albescebat, principio in superioribus partibus facto. Tunc sic pruriebat cutis, ut scabere eam oblectamento esset. Sic farina illa secedens, aut cuticula in squamas soluta decidebat. Tum febris cito mitigabatur, interdum etiam ex toto cessabat, etsi adhuc ad aliquot dies rubor persisteret. Appetitus redibat cum somno longiori, & pacatiori. Sudor vero nullus erumpebat, nisi discusso penitus scarlatino rubore. Urinae quae inter initia parcae, tenues, & aquaeae fluebant; progressu, & inclinatione uberiores, & saturatiores factae sunt. Hinc vires & sanitas redintegrabantur. Qua ratione curatio instituta sit, referam infra.

§. LXXXII.

Quam dedimus Scarlatinae malignae, atque ejus differentiarum descriptionem (§. LXIX. ad LXXXI.) sic puto exemplis opportune, & diffuse adductis illustratam, ut plana atque expedita sit cuicunque ad rectam diagnosim via. Superesset, ut de causis aliquid dicerem; verum hae satis expositae fuerunt, ubi de scar-

*Diagnos.**Causae.*

F iv

latina benigna (§. LXIII.) retulimus. Nam, si quid discriminis inter eas est, in gradu, copia, & potentia majori omnino positum videtur. Quare etiam illud consequitur, ut maligna non modo plus gravitatis & periculi habeat, sed etiam saepe mortifera animadvertatur. Jure igitur SENNERTUS scripsit, *malum hoc grave, ac periculosum, & saepe lethale esse* (a). Anginosa, sive aphthosa (§. LXXI.) & prae ceteris epidemica, & mixta (§. LXXIV.) plerumque, ut notavimus, in lethalem gangraenam & horribilem strangulatum definit. Quae a LORRYO observata fuit (§. LXXIV.) majorem aegrotantium partem enecabat, nequidquam proficientibus quibuscunque artis selectioribus adjumentis. Non ita vero contigit scarlatinae mixti generis malignae, & venenosae a Cl. ZULATTO descriptae (§. LXXXI.) quippe quae rite curata neminem occidit.

(a) L. c.

Malignae curatio.

§. LXXXIII.

Primis statim diebus, antequam Scarlatina erumpat, si cacoehyliae indicia se prodant, lene eccoproticum dari oportet, aut vomitum, si breviori via expellenda videatur, aqua tepida cum oleo subacta, aut oxymele scillitico, aut Ipecacuanha pro aetatis, & virium ratione cieri. Sed nullibi magis emesis necessaria est, quam ubi a miasmate epidemico origo morbi pendere videtur; subtracto enim

per vomitum fomite primas vias ingresso multo mitior morbus evadit. Id in primis perspectum saepe est in epidemica Scarlatina, cui angina aphthosa, aut gangraenosa adjungitur. Cum autem febris vehemens, calor urentissimus, atque alia symptomata gravissima in hac esse soleant, inflammationisque metus ubique immineat, sanguinem non solum mitti licet, verum necesse etiam est. Id quoque post ipsam eruptionem quarto, quinto die, imo tardius fieri interdum (a) debet. In pestilenti, nimirum ea, in qua parotides, & bubones eruptioni jam factae superveniebant (§. LXXI.), sanguinem utiliter mittendum curabat MORTONUS (b), & vesicantia adhibebat. Quo in casu largiorem etiam Chinae-chinae usum proposuit (c) HAENIUS. In reliquis methodus antiphlogistica omnino huic quoque accommodanda est, qualem benignae paullo graviori (§. LXVI.) convenire supra traditum est. Alvi fluxus minime sistendus est, si primae viae sordibus scateant, & vires vigeant. At si immodicus videatur, tunc aliquantulum coerceri decocto albo, absorbentibus, & China-china ad scrupulum unum cum Laudani liquidi SYDENHAMII guttis quatuor ter in die, habita aetatis ratione, iterata (d) potest.

(a) MORTON *l. c. Hist. I.* HAEN. *l. c.* (b) *L. c. Hist. XI.* (c) HAEN. *l. c. hist. I.* (d) MORTON *l. c. Hist. X.*

§. LXXXIV.

In ea Scarlatinae epidemicae constitutione, quam angina aphthosa comitabatur, a NAVIE-

*Navierii
methodus.*

RIO (§. LXXII.) descripta, cito vena brachii incidebatur; cum vero delirium, & coma urgeret, jugularium quoque sectio perutilis deprehensa est. Nec aliter in Scarlatina Vin-
dobonensi anni 1771 (§. LXXIII.) se gessit

*Kirchvogelii
therapia.*

HAENIUS. Reticeri tamen haud debet KIR-
CHVOGELIUM in eadem ipsissima epidemica con-
stitutione nunquam sanguinis missione usum
esse, quanquam angina accederet, & nihilo
tamen minus suos aegros feliciter, ut ipse
narrat, ad pristinam valetudinem restituisse
solo regimine temperato, & diapnoico, victu
tenui, & hydromele. Non tamen ideo om-
nem venae sectionem ipse rejiciendam puta-
vit: nam *nolim*, inquit, *me hisce omnes ve-*
nae sectiones reprobare quisque credat, cum
easdem praecipue apud adultos quandoque val-
de necessarias fuisse, & aliquos cum, & sine
venae sectione ad plures emigrasse sciam. In-
terim tamen cum scarlatinam hanc febrim mul-
tum priori (scilicet intermittenti, quae epide-
mice antea grassata est) ut suae causae debe-
re, & potissimum hic suum virus ad fauces
deponere observarem, cortice peruviano tam
injiciendo, quam etiam interne illum dando
absque vel unica in meis celebrata venae sectio-
ne, quos habui, feliciter curavi (a). Mirum
profecto, sed non inauditum, nec insolens
videbitur, in eodem morbo, loco, & tempo-
re HAENIUM, & KIRCHVOGELIUM viros sane ab
omni medicinae scientia paratissimos in oppo-
sitam omnino de sanguinis missione sententiam
ivisse. Illud, ni fallor, tenendum est, nihil

*Non tamen
vena sectio-
nem omnem
rejicit.*

*Monita de
S. M.*

hisce de rebus, quod absolute perpetuum habendum sit, decerni generatim posse, sed modo sanguinem recte mitti, modo ab ejus missione abstineri oportere, prout *indicantium*, aut *contraindicantium* potior ratio est. In universum in morbis, quos virus aliquod, aut acerrima, & caustica morbifici humoris indoles gignit, etsi inflammatorii videantur, parcius, & rarius sanguinis missione uti expedit*.

† (a) *Diar. med. Pract. l. c.*

* Multa jam in superioribus ad hujusmodi controversias dirimendas disceptata sunt, quae in memoriam redigantur oportet: multa etiam in sequentibus libris, & potissimum ubi de Angina, & Pleuritide sermo habebitur, ad rem illustrandam invenies.

§. LXXXV.

Post sanguinis missionem serum lactis Tamarindis, & refrigerantibus plantis alteratum potui ordinario dabat NAVIERIUS. Prae ceteris clysteres iterandos suadebat. A vesicantibus intra scapulas impositis, vel ad suras admotis praeclara effecta obtinuit, admiratusque est. Paregoricis, si eis locus esset, ante alvi ductionem refracta tantum dosi utebatur; post purgationem vero, paullo liberaliori. Gangraenam faucium valide arcebat gargarismate ex oxymele & spiritu vini dephlegmato, ut vocant, per salem tartari, in quo soluta esset congrua camphorae quantitas. Ad eundem finem, si fauces acerbè dolebant, & colore cinnabarino rubescebant, illico decoctum corticis peruviani aut cicutae injiciendum; potui

*Utilitas
purgationis,
& vesican-
tium.
Paregorica.*

*Gangrana
faucium quid
profit.*

Quid ulceribus oris?

Cautela.

vero lac decocto aliquo refrigerante dilutum, vel subinde *emulsum paregoricum nitratum* dandum alii (a) jubebant. HAENIUS oris ulcera, si alba, & vesicularia erant, detergebat applicito succo sedi, sive sempervivi majoris cum melle ex rosis, quod tutissimum est. Ceterum magna cautio adhibenda est in ejusmodi remediorum delectu, atque usu. In summa enim faucium, orisque phlogosi, aut phlegmone, cui dolor intensior adjunctus sit, & calidis, irritantibusque cavere oportet, ne malum exasperent, gangraenamque impendentem accelerent. Hinc plerumque praestat leniter gargarizare ex decocto caricarum pinguium cum lacte, aut ex diluto florum sambuci cum pauxillo oxymelis, aut syrupi mororum, aut ex his aliquid in fauces, sed e latere, & leniter per fistulam infundi. Vaporem quoque ex spongia aqua calida, & aceto imbuta, & pectori imposita manantem inspirari proficuum est. Naribus vero siccis, & obstructis prodest linteolum immitti, lacte tepido prius madefactum, idque subinde repeti. Quae de aphthis tradita sunt alibi (b), quaeque tradentur in capite de Angina maligna, & gangraenosa, si huc transferantur, quisque facile intelliget, quodnam cuique casui opportunius auxilium decerni debeat.

(a) KIRCHVOG. l. c. (b) Volum. I. §. CCXCVI.

§. LXXXVI.

Nemo nescit, quantum adversus morbos vere putridos, aut gangraenosos valeat cortex

peruvianus. Verum hodie non modo in illis, in quibus languor summus totum corpus occupat, verum etiam in acutissimis atque ardentissimis febribus, ubi certe virium vitalium actiones modum excedunt, fervorque quasi igneus excandescit vehementer, sine ulla cunctatione, & consilio ullo adhiberi cum *Corticis peruviani usus moderatus.* saepius vidimus. Quantum vero in effreni adeo motuum omnium insolentia, & ferocitate praestet ab iis, quae vim cordis, arteriarumque valentius incitant, atque adeo a cortice peruviano ipso abstinere, judicent aequi, expertique rerum aestimatores. LORRYUS certe in pessima, & plerumque lethifera scarlatinae specie, quam ipse curavit (§. LXXIV), non aliam methodum calidissimo, ardentissimoque morbo adhibendam existimavit, quam refrigerantem, atque antiphlogisticam. Neque satis intelligi potest, quomodo vir alioquin cautus & prudens ANTON. HAENIUS ingentem corticis vim quotidie ad plures hebdomadas suis aegris ingesserit. In constitutione illa epide- *Refrigerantia.* mica, quam paullo ante memoravimus, ubi minor, ut ipse scribit, malignitas erat, non minus de ejus extracto dabat in die, quam semunciam; ubi vero major, unciam, & saepe duplam etiam dosim singulis diebus. Fortasse frigidis in regionibus, atque in corporibus Germanorum audentius eo uti licet; aut qui ad eos pervenit, ita efflatus, aut adulteratus *, aut iners est, quod non sine causa suspicor, ut largiori etiam manu datus vix, ac ne vix quidem hominem moveat.

* Et facilius lucri causa adulterari potest corticis extractum; nam HAENIUS cum plerisque aliis Germaniae medicis *extractum* adhibere consueverat. Genuinum, & sincerum, quod paucum e multo cortice educitur, magno pretio venit. Additione igitur alienarum rerum, vel aliarum plantarum nostratium *extractis*, ejus quantitatem augent pharmacopoeae, sicque majus sibi comparant lucrum. Neque ab ejusmodi fraudibus alieni sunt pharmacopoeae in Germania, quorum lucrandi cupiditas nuper certissimis documentis innotuit, & meritis poenas dedit.

§. LXXXVII.

Praeter ista vero, quae faucium gangraenam aut antevvertunt, aut coercent, tam interne sumpta, quam in fauces injecta, aut gargarismatis forma usurpata, extrinsecus quoque quaedam admoventur, quae morbi vim foras avocent. Idem HAENIUS vesicantia ex cantharidibus, aut cataplasinata cum sinapi circa collum duci imperabat, antiquissimorum exemplum medicorum sequutus, qui acribus salitis cutem in faucium inflammatione exulcerare consueverant. Nos quando dolor & fervor nimiam irritationem adesse, & ex hac causa gangraenae metum augeri ostendunt, fomenta anodyna, & simul antiseptica ex genere temperantium, & antiphlogisticorum ceteris anteponimus. Decocta florum sambuci, & malvae aceto mixta & leniter calentia ad id aptissima censentur. Imo cataplasmata ex malva, & semine lini, & mica panis lacti incoctis aptissima sunt, dummodo saepe iterentur, ne frigescant. Nec fortasse undique probanda est illa nimia in purpura scarlatina alvum ducendi & mittendi sanguinem HAENII libera-

Topica.

Cautio.

*Limitatio
purgationis,
& phlebotomiae.*

litas, quae in historiis ab eo enarratis ubique elucet. Neque in his laudanda nimia ejus proclivitas, qua ferebatur in regimen refrigerans, ut nimis crebro aegris permetteret e lecto surgere, & cutis expirationem intercipere. His fortasse de caussis factum est, ut ejus aegroti gravibus, insolitisque vicissitudinibus subjicerentur, & diutius, quam par fuisset, morbo conflictarentur. Temeritatis ejusmodi poenas saepe luisse miseros aegrotantes ex multorum fide, & testimonio compertum habemus. Subitae enim, & mortiferae metastases inde sequuntur. Cum autem sive regimine frigido, sive alvi ductione, sive missione sanguinis temere, inconsultoque instituta, vel alio quocunque casu Purpura Scarlatina retrocesserit, & periculosa symptomata inde enascantur, quantocius enitendum est, ut revocetur extrorsum. Quem in finem saepe feliciter vesicantibus extrinsecus, intrinsecus vero camphora, & potu calido usus est KIRCHVOGELIUS. Sed hic maxime administranda celerrime sunt, quae alias (a) a nobis proposita & commendata fuere. Ceterum salubres naturae motus, quando neque excedunt, neque deficiunt, observandi omnino sunt, iisque favere oportet potu acidulo, repenti, & leniter diaphoretico, & victu tenui, antiputrido, & sustinendis viribus opportuno, donec morbus ad declinationem, & finem perveniat, rubore evanescente paulatim, & secedente in lamellas epidermide. Tunc demum, ut in benigna, alvus semel, iterumque leni medicamento ducenda est (*).

*Regressus
scarlatinae
quomodo suc-
currendum.*

(a) *Volum. I. §. CCXCIX.*

(*) Quoniam supra (§. LXXXI.) historiam Purpurae Scarlatinae epidemicae, malignae, & mixti generis a Cl. ZULATTO conscriptam retuli, aequum sane est, ut ejus etiam curandae ratio simplicissima, qua tuto, jucunde, & feliciter usus est, hic non praetermittatur. Mox ab ingruente ejusmodi morbo cognovit, cum ex multigena ventriculi, intestinorumque cacoehylia originem ducere, ut ex amaro oris sapore, halituque foetido, ex lingua fordida, & mucosa, ex appetitu dejecto, nausea, vomitibus spontaneis, vermium complurium excretionem, dejectionibus olidissimis, & conferentibus patebat. Hinc eo animum direxit, ut primae viae ab hac fordium coluvie consellum expiarentur, promota videlicet, ubi aderat, diarrhoea, aut ubi abesset, leniter excitata. Quamobrem medicamentum catharticum, atque anthelminthicum, quod constabat ex Rhabarbari binis drachmis, Jalapae drachma una cum dimidia, & feminum Santonici drachma una, tenuem in pulverem redactis, & unciis tribus aquae fœniculi, Theriacalis vero duabus in liquidam mixturam dilutis. Hujus autem mixturae pro aetatis, roboris, temperamenti aegrotantium ratione, & pro vario morbi gradu dabantur quotidie tria, quatuor, quinque, modo plura, modo pauciora cochlearia, justis intervallis discreta, donec venter solveretur. Postea medicamenti dosis excretionibus accommodabatur, sic ut modum non excederent, sed pergerent saburram educere. Nec alio usque ad morbi finem opus erat auxilio. Post primas dejectiones continuo mitigabantur symptomata, praesertim capitis dolor, convulsiones, inflammatio faucium, & ventriculi morsus. Hinc quoque rubor ex intensissimo in roseum dilutum desinebat. Nec pruritus, qui optime praesagebat, diu cunctabatur accedere, & pulsus molli, & dilatari. Quinque vel sex intra horas viginti quatuor dejectiones satis erant ad haec bona praestanda in aliquibus: in aliis pluribus opus erat pro cacoehyliae putridae quantitate, ac vi. In parvis pueris plerumque una remedii praescriptio & non iterata omnem morbum debellabat; in grandioribus interdum iterabatur, sed nunquam tota absumebatur. Haec erat communissima, & certissima, qua utebatur, curationis ratio. Fatetur tamen interdum etiam sanguinis missionem adhibuisse, ut aliquod symptomata periculosum averteret. Id autem auxilii

auxilii genus utile fuit, quando pulsus durus, & plenus, & dolor capitis atrox exigebant aliquod moderamen. Sanguis eductus nunquam autem phlogisticam exhibuit. Interdum quoque vesicantibus locus dabatur, nempe ubi sopor gravis opprimeret. Sed nihil catharsi fuit praestantius, & efficacius. Diaeteticum autem regimen in eo consistebat, ut solis panatellis ex aqua decoctis, aut pane aqua pura intincto vescerentur. Carnes enim, aut earum jura febrim, & ruborem augebant. Potui dabatur aqua pura, aut nitro imbuta, liberali manu. Stragulis moderate tegebantur in lecto; aer pluries recens, & purus per fenestras intra diem admittebatur. Et quidquid alexipharmaci, aut sudoriferi speciem haberet, exulare iustum est. Sic rota februm scarlatinarum cohors, quas curandas habuit, feliciter devicta fuit.

Morbi secundarii,
sive
Altera Scarlatinae periodus.

§. LXXXVIII.

At experientia demonstravit saepissime, resoluta purpura scarlatina, desquamataque jam epidermide, aegros e morbo convalescentes, si regimen diaphoreticum negligant, aut se aëri libero, aut frigidiusculo incaute obijciant, aut non perfectam crisin habuerint, modo repente, modo paucis post diebus, modo circa diem ^{Noxæ aëris} ~~frigidi.~~ vigesimam primam, quandoque etiam serius *, incidere in alia gravissima mala, eorumque complures e medio tolli. Neque id tantummodo accidit malignis, aut epidemicis purpuris scarlatinis, utpote quae huic infortunio frequentius obnoxiae sunt, verum etiam benignis, & regularibus, licet multo rarius, quemadmodum constat ex fidiissimis clinicorum (α) testi-

monii. Haec vocatur *secunda scarlatinæ periodus*, sive *secundum stadium* (b), quemadmodum febris, quæ variolas confluentes, aut malignas subsequitur, *secundariæ* nomen apud plerosque obtinuit.

(*) Exemplum oedematis universalis, in quod die trigesima a morbi initio, cum jamdiu a febre, & scarlatina vacuus esset, homo quidam incidit ex eo, quod e cubiculo ad auram puriorem inspirandam prodierat, aſſertur a Medico Florentino solertissimo, ALOYSIO NERIO in quodam suo opusculo. Vid. *Avvisi sopra la salute umana Volum. 3. p. 262.*

(a) *Ibid.* (b) HEIST. *compend. med. l. c.*

§. LXXXIX.

*Multiplens
morbi ge-
nus.*

Mala autem ista (§. LXXXVIII.), quamvis ab una eademque causa manantia, multiplicis tamen generis sunt, prout nimirum acris humor, qui diffusi per cutis spiracula debuisset, has vel illas partes aggreditur. In quibusdam ad articulos artuum extremorum delatus dolorem, & ruborem, ut in arthriticis (a), excitat. In aliis glandulas lymphaticas occupat, unde hae intumescunt, indurantur, & (b) dolent. Saepissime in pulmones fertur, & respirationem reddit difficilem, & quasi suffocantem; si vero in caput, & cerebrum impetum faciat, mox deliria, convulsiones, & mors (c) subsequuntur. Sed omnium frequentissimus est tumor oedematodes, aut leucophlegmaticus, quo totus corporis habitus, vel aliquæ ejus partes cum urina plerumque pauca, turbida, & fusca, ac quandoque omnino suppressa tentantur. Id a SENNERTO jam animadversum

*Frequentior
tumor oede-
matofus.*

video, nam post cutis desquamationem, *mox pedes, inquit, ad talos, & suras usque intumescunt, hypochondria læduntur, respiratio difficilior redditur, tandemque abdomen intumescit, ægrique non sine magno labore, & post longum tempus pristinae sanitati restituntur; sæpe etiam (d) moriuntur.*

(a) SENNERT. *De febr. l. 4. cap. XII. de variol. & morbill. p. 178.* (b) HEIST. *l. c.* (c) HAEN. *l. c.*

* In hac altera periodo ROSENIUS vidit urinas non modo paucas, sed colore aquam, in qua recens caro lota est, referentes. Vid. *Trait. cit. version. gallic. p. 281.*

(d) *L. c.*

§. XC.

Tumor vero iste, quo corpus inflari & *Tumor iste duplicis naturæ, calidus, & frigidus.* turgescere dixi, duplex esse consuevit, alter, ut ita loquar, calidus; alter frigidus: quæ differentia notari maxime debet, ut curatio diversæ ejus naturæ accommodari possit. Frigidum eum voco, qui veri oedematis, aut anasarcae speciem refert, & albus, & mollis, & aquosus, & nequaquam tactui calens apparet, & cum debilitate totius corporis, appetitus defectu, pulsu humili, languido, non duro, neque febrili conjungitur: contra calidum, qui magis ad leucophlegmatiam accedit, & durus est, & renititur, nec vestigia digiti prementis recipit, & manui calorem acrem, sive pungentem exhibet, stipaturque pulsu duro, crebro, celeri, & febrili, spirandi difficultate, stertore, lingua sicca, & alba, siti plerumque ardenti, interdum non magna, urinisque paucissimis, & pene deficientibus.

*Primi qui
morbum ve-
ste noverint,
Florentini.*

Primi, ni fallor, qui hanc perutilem, veram-
que differentiam animadverterunt, videntur
fuisse Medici Florentini (a), quorum etiam in-
genio excellenti, & clinicis, anatomicisque di-
quisitionibus jam ab annis amplius sexaginta
debemus non modo hujusce morbi veram pa-
thologiam, sed optimam quoque, & prope
certam curandi rationem. Cum enim Florentiae
circa ann. 1717 quam plurimi purpura scarla-
tina epidemica implicarentur, & omnes deci-
ma quarta circiter die simplici Sydenhamiana
methodo feliciter sanarentur; observatum est,
convalescentium aliquos circa vigesimam primam
diem coepisse queri *de aliqua respirationis*
gravitate, modica tussi, atque aliquo oculo-
rum, faciei, & externarum gutturis partium
ædemate, quibus phænomenis succedebat fe-
bris, iisque ingravescentibus, præsertim æde-
mate, quod universale fiebat, cum levi thoracis
dolore, abdominis tensione, & aliquando
torminibus, & omnimoda urinarum suppressione
ad interitum festinabant diureticis tractati (b).
Medici hinc solertiores mortuorum cadavera
fecuerunt, inveneruntque pulinones, pleuram,
intercostales musculos, diaphragma, renes, &
intestina *plus, minusque* inflammatione cor-
repta. Quamobrem in eam venerunt senten-
tiam, ut peripneumoniam, quam metastasis
materiae morbificae non ex toto evacuatae
induxerat, pro primario morbo habendam
crederent; tumorem vero leucophlegmaticum
pro ejus symptomate, sive effectu secundo-
rio. Inflammatis enim pulmonibus, ceterisque par-

tibus respirationi dicatis, ac proinde humorum per praecordia circuitu pene intercepto, facile intelligebant, cur, retardato per venas tum sanguinem, tum lympham vehentes refluxu, & hinc inhibita serosi laticis e cellulosis cavis absorptione, totus corporis ambitus retenta viscidior, & crassior ejus parte turgeret, & praeter morem intumesceret. Quapropter in aliis, qui in hujusmodi morbum inciderunt, sanguis mitti coeptus est ex brachio, &, si opus erat, etiam iterato, & *sic omnes sanabantur*, felici eventu consilii bonitatem comprobante (c).

*Cur sanguis
in fluxu re-
medio sit?*

(a) *Avvis. sopra la sal. um. T. 3. N. 5.* (b) JO. CALVUS *comment. de hodierna etrusca Clinica*. Extat in RONCALLI PAROLINI *Medicina Europæ* p. 333. (c) *Ibid.*

§. XCI.

Neque in illa tantum epidemica constitutione id auxilii ex voto cessit, verum etiam deinceps in reliquis annis, quotiescunque convalescentibus ex hujusmodi exanthematico morbo supervenit tumor ille leucophlegmaticus, febrim comitem habens, & reliquas notas calidi oedematis praeferebat; etsi non ab interna pulmonum, aliorumque viscerum inflammatoria congestione ortus videretur, sed a solo telae cellularis infarctu, quem retenta expirabilis aeris materies, ut quandoque usuvenit, peperisset. Hinc jam apud omnes Etruriae Medicos invaluit, ut non alia hunc affectum, alias lethiferum, methodo oppugnent, quam

*Calido oede-
mati semper
vena sectio
juvit.*

antiphlogistica, sanguinis videlicet missione, nitro, temperantibus, & subacidis medicamentis (a).

(a) *Avvis. sopra la sal. uman. l. c.*

§. XCII.

*Frigidum
oedema quo-
modo curan-
dum.*

*Cathartica,
& diureti-
ca primas
tenent.*

At vero si corpus, venter, crura, aut aliae partes vero oedemate frigido, & molli, & sine febris corripiantur, alia omnino curationis ratio adhibenda est. Tunc omnia quae serosam coluviem blande detrahunt, convenientissima habentur; cujusmodi sunt cathartica subinde repetita, & diuretica tamdiu continuata, donec omne malum resolutum sit. Sed ex his ea eligenda monet HAENIUS (a), quae simul temperant, & refrigerandi facultate praedita sunt. Nobis ad alvum laxandam ut magis accommodata probantur manna, ejus syrupus, aut conserva, cremor tartari, sal polychrestus, cassiae flores, aut ejus dilutum. Ubi cathartica ab aegris non admittuntur, & recusantur, clysteres injici possunt ex decocto foliorum fennae, qui satis valide serosos humores dejiunt. Ad urinas ciendas a multis hic proponitur Tinctura salis tartari bis, terve in die ad guttas decem, quindecim, aut viginti ex vehiculo idoneo propinanda, cujus vires etiam non nulli augere nituntur additione liquoris terrae foliatae tartari, aut spiritus nitri dulcis. Nitrum quoque largiori manu datum, decocta radicum aperientium, atque oxymel scilliticum syrupo aliquo gratiori mitigatum non

carent optato effectu. Interdum in contumaciore malo, ubi etiam non levis de Ascite suspicio erat, pueros in primis sic affectos restitui syrupo cichorei cum Rhabbarbo, & diluto baccarum Juniperi syrupo aliquo aperienti edulcato. Si laxa videatur solidarum partium compages deperditusque earum tonus, ejusmodi remediis utiliter adjicitur cortex Cortex peruvianus, & vesicantis, quando indicentur. peruvianus. Hujus usu reliquis auxiliis interjecto ascitem expugnatum narrat HAENIUS (b). Emplastra etiam ex cantharidibus, quae alias in Anasarca cum emolumento adhiberi solent, hic quoque a VOGELIO (c) suadentur. Sudoriferis porro nihil profici, quia cutis obstructa, & impervia eorum vim frustratur, pluries facta pericula (d) evicerunt.

(a) Rat. contin. l. c. (b) Ibid. (c) L. c. §. CLVI.
(d) HEISTER. & HAEN. l. c.

§. XCIII.

Simili prorsus medendi ratione doloribus Dolores arthritici, & tumores glandularum simili curatione agent. arthriticis, & glandularum tumoribus Scarlatinae succedentibus (§. LXXI.) succurrendum est. Nam vel calidam, & inflammatoriam indolem ostendunt, & febris junguntur; vel frigidi, ut vocant, & simpliciter lymphatici, & febris expertes sunt. Priori in casu antiphlogisticis, in altero catharticis, & diureticis uti oportet, ut resolvantur. Inter cathartica Jalapa, & mercurius dulcis, inter diuretica scilla, & millepedes primum locum merentur. Tumoribus glandularum colli, & parotidum non

suppurantibus, & diutinis praeter cathartica mercurialia linimentum ex oleo amygdalarum dulcium, spiritu falis ammoniaci urinoso, liquore Cornu Cervi succinato, & camphora multum profuisse in Hauniensi epidemia testatur CL. MEZA. Celebratur a PLENCIZIO (a) auri fulminantis mirifica virtus in hisce morbi successionebus, & speciatim magno in pretio habentur pilulae WEBERI de TURNBERG, Clinici Austriaci non incelebris, quae aurum fulminans continent *. Sed cum aurum fulminans aliis medicamentis per se satis efficacibus, uti mercurio dulci, Rhabarbaro, spiritui falis coagulati, extracto scillae &c. adjunctum videam, incertum, dubiumque remanet, num bona effecta, quae inde manare dicuntur, auro fulminanti, an aliis rebus admixtis tribui debeant. Ut ut sit, hoc remedii genus, ubi febris est, & praesertim paullo validior, locum non habere, prudentiores (b) existimant.

(a) *Op. physico-medic. T. III.* Summa ejus tractatus de Scarlatina cum observationibus XVII annotationibus illustratis inserta est *Fascicul. 2. Oper. min. med. & Dissert. a Fran. Xaver. DE WASSERBERG collect. p. 188.*

(*) *Pilulae Weberi.*

Ry. Rhei elect., spirit. sal. coagul. an. drachm. ij, Mercur. dulc., auri fulminant., extract. squillae an. drachm. j. Rob Junip. q. 5. ut f. pil. gran. j. vel ij auro, arg. ntove obvolvend. D. n. j. vel ij pro ratione aetatis quovis bihorio, sic ut solvatur alvus ter singulis diebus. Sin minus, add. pilulis magisterium Mechoacannae, aut diagridium sulphurati., aut pilulae cocchia. Superbib. infusum buccar. Juniperi, vel radic. aperient. Post trium, vel quatuor dierum spatium intermittatur ad unum diem. Paregorica aentur vesperi ad sedandum.

(b) HAEN. *rat. contin. P. I. cap. VIII. p. 146. 147.*

§. XCIV.

Reliquum est, ut aegrotantes tranquille decumbant in moderato, aequalique calore, ut blanda, & assidua corporis exspiratio habeatur. Quemadmodum vero frigus, aërisque liberioris afflatus nocumento est, sic nimius calor noxa non caret; ideoque sedulo vitandus. Si vires suppetant, ut in clauso, & temperato cubiculo deambulent, concedi posse non dubitat HEISTERUS (a). Victus denique rationem oportet esse morbo accommodatam, temperantem videlicet, aperientem, atque e vegetabilibus potius, quam ex animalium carnibus depromptam.

*Regimen
diabeticum.*

(a) *Comp. med. Praë. Cap. IV. §. XXXI.*

CAPUT V.

DE EXANTHEMATE URTICATO *.

§. XCV.

LEVISSIMUM, tutissimumque fere omnium exanthematum illud profecto est, quod ab urticis nuncupatur. Post levem febrem, Diariae similem, interdum sine febre, erumpit sub papularum ex albo rubentium, discretarum, & cutim ipsam elevantium, & prurientium forma; magnitudine, & specie valde similibus illis, quas urticarum punctura, aut vesparum, apumve ictus excitat. Hae pustulae non modo

pueris, sed etiam adultis communes sunt, & totum corpus cito occupant, atque augeſcunt in exiguorum tuberculorum morem; ſed in primis faciem, & collum, & brachia corripunt, &, ſi quando ſe ſub cute condunt, pruritum mordaciſſimum, & vix tolerabilem aſſerunt, ad levem quamvis fricationem rurfus proditurae in conſpectum. Quolibet anni tempore apparere ſolent, plerumque poſt vini, & ſubtilium liquorum liberaliorem potum (a), quandoque ſine ulla evidenti occaſione (b); quanquam non raro id mali viderim ex aliqua ventriculi acri ſaburra **, aut e compreſſa cutis exſpiratione natum.

* *Synonyma*

Altera eryſipelatoſa febris ſpecies SYDENHAMII, Oper. Seđ. VI. cap. 6. Effera, Sora, & Sare arabum SENNERTI, Med. Prađ. l. V. P. I. de tumor. cap. XXVI. Purpura urticata JÜNCKERI, Tabul. 75. & SCHACHTII, Inſtit. med. prađ. cap. XI. §. VI. Purpura urticata, nonnullis porcelaine, LIEUTAUDII, Sy. opſ. Med. Tom. I. lib. 2. Seđ. IV. p. mihi 371. Febris urticata VOGELII, de cognosc. & curand. morb. §. CLVIII, & ALIORUM. Scarlatina urticata SAUVAGESII, Noſol. Cl. 3. ord. I. Gen. 8. ſpec. 2. Febris rubra pruriginosa EJUSD. ib.

(a) SYDENH. l. c. (b) SWIET. §. DCCXXIII.

** Poſt eſum aſtacorum, mytulorum, echinorum, cancrorum, aliorumque aſſinium huiusmodi eruptionem fieri, teſtis eſt LIEUTAUDIUS, *Synopſ. med. T. II. 2. Seđ. IV. Cap. cut. macul. & effloreſcentiæ.*

§. XCVI.

Quando febris exanthema huiusmodi praecedit, ipſa incipit a vix ſenſibili cutis extimae refrigeratione, deinde calorem non magnum exſerit cum ſiti mediocri, aliquaque capitis

Qualis febris.

molestia, vel levissimo ejus dolore, & singulari quadam circa praecordia anxietate, & debilitate. Erumpentibus papulis, quod fieri solet post paucas horas, febris, anxietas, & reliqua symptomata evanescunt. Exanthemata vero se sustinent duos vel tres dies, donec ex integro evaporatione insensibili resolvantur. Saepe tamen non una eruptione omnis humor noxius expellitur. Tum remissa febris papulae & ipsae extenuantur, & decedunt, sed vesperi redeunte febricula iterum prodeunt, mane cum ipsa febre desiturae. Sic ad aliquot vices abeunt, & redeunt, donec totus earum fomes exhauriatur. Calore lecti, & expiratione aucta saepe evenit, ut evanuisse videantur: sed si cutis aëri exponatur, aut e lecto surgant aegri, retenta expirabili materie statim papulae conspicuae fiunt, cutemque ut antea attolunt cum notabili pruritu, & ardore. Raro terminantur epidermidis desquamatione; quamquam hoc alii ut proprium earum ponant.

*Eruptionis
ratio.*

*Quomodo
evanescat.*

§. XC VII.

Pluries eas vidi sine febris aliquas tantum partes, puta brachia, aut crura afficere, interdum etiam universum corpus; atque instabiles esse, abire, revertique statim quibusdam horis ad aliquot dies; sed plerumque dies quatuor non praetergrediuntur. Observatio est SWIETENII (a), iis evanescentibus praecordiorum anxietatem, & lipothymias leves succedere; rursus prodeuntibus hujusmodi molestias peni-

*Interdum
sine febre est.*

tus cessare. Qui sic laborant, in reliquis eos bene habere. Hinc vero patet, non innoxium fore earum ad interiora recessum. VOGELIUS, quando febris eas comitatur, monet ei *horrores frequentes* intermisceri, & *alvi profluvium plerumque ab initio, cum urina turbida, ac limosa* adjungi. Nullum vero periculum fuisse, & febrim *primo septenario* sudoribus judicari. Sed rarissimum puto tandem eam produci.

(a) L. c.

§. XCVIII.

Ut differt ab aliis exanthematis similibus.

Si horum exanthematum ratio undique diligentius consideretur, cuicumque pateat necesse est, ab erysipelate, cujus speciem ea voluit esse SYDENHAMIIUS (a), & MEZA (b), atque a purpura Scarlatina, ad quam ea retulit SAUVAGESIUS (c), quam plurimum natura, & peculiari habitu ipsa discrepare; id quod jam a LIEUTAUDIO, atque a VOGELIO animadvertum est. Multo minus assentiri possum SCHACHTIO (d), qui exanthema urticatum a miliari rubro, nisi magnitudine papularum, differre opinatus est. Nec mirum cuiquam erit, si hac deceptus opinione vir alioquin sapiens, & judicio pollens morbum hunc inter gravissimos recensuerit, contra ac reliquis visum est.

(a) L. c. (b) *Compend. med. præd. Fasc. I. Cap. XVII. § CLVI.* (c) L. c.

(d) *Instit. med. præd. Cap. XI. §. VI.*

Curatio.

§. XCIX.

Generatim acritas humorum diluentia, & *Indicatio generalis.* temperantia exposcit; primarum viarum si qua cacochylia est, lenia eccoprotica antiphlogistica; haerens in cutaneis vasculis perspirabilis materia, regimen diapnoicum, & blanda diaphoretica. SYDENHAMIVS, qui exanthema hoc pro erysipelatode habuit, sanguinis missione, & repetita catharsi oppugnandum esse docuit. At, nisi ingens fuerit sanguinis fervor, aut febris vehementior, aut magna vasorum plenitudo, sanguinem mitti supervacaneum omnino est; & fortasse etiam noxium. Ad SENNERTI sententiam libentius accedimus, qui post sanguinis missionem, si tamen aliqua ex memoratis causis eam postulaverit, purgationem per Tamarindos, Myrobalanos, & Rhabbarum proponit, deinde alterantia subacida, emulsa ex seminibus refrigerantibus, & demum balnea ex aqua tepida prudenter proponit. Sic tamen in purgantium usu temperamentum adhibendum est, ne naturae opus, noxium humorem critice per cutis meatus expellere nitentis impediatur. Blande igitur, & epicraticae morbi fomes per eccoprotica antiphlogistica subtrahendus est. Mirum, quantum hac via radicitus morbi causa, praesertim si recidivus, & pertinax sit, extirpari soleat. In leviori casu, aut in exanthemate febris vacuo, cete-

rum pruritu & mordaci ardore permolesto nihil praestantius, & salubrius deprehendi, quam balneum tepidum, in quod corpus universum, aut partes magis affectae demittantur. Sic acre temperatur, phlogosis mitescit, stagnans humor solvitur, & expiratione diffiatur. Quo etiam pertinet tepor lecti, quietus decubitus, & potus largior ex diluto florum sambuci, aut foliorum Théé. Quod si huic adjiciatur nitrum, roob baccarum sambuci, & syrupus rubi idaei, aut similis alius, eo valentior medicina praestabitur.

*Essera, Porcelaine Gallis
dicta.*

§. C.

Exanthemata, quae figuram, & magnitudinem foliorum cujusdam plantulae a gallis *Porcelaine*, a nostris *Portulacæ* vocatae referunt, Esseram SAUVAGESII, & SAGARII constituere videntur, & sola tuberculorum majore mole ab urticatis discrepant. Igitur pro horum varietate tantummodo habenda crediderim. In reliquis enim omnino conveniunt. Qui ex illis novum genus conficiunt (a), discrimen hoc esse ajunt, quod Essera pruriginis expertus omnino reperiatur. At vehementer dubito, num perpetuo prurigo absit, &, si quando abesse videatur, satis discriminis in hoc contineatur, ut ab urticato exanthemate segregetur.

(a) SAUVAG. Cl. III, Ord. I. Gen. IX. SAGAR. Cl. X. Ord. I. Gen. IX,

CAPUT VI.

DE ESSERA VOGELII.

§. CI.

QUONIAM a VOGELIO (a) *Esseram* video descriptam, uti non infrequentem in ejus regionibus, quae omnino discrepat non modo ab ea, cui id nominis ab aliis (§. C.) tributum est, verum etiam a quovis alio exanthematis genere ex iis, quae in hunc censum veniunt: instituti ratio exigit, ut eam nequaquam silentio praeteream, quanquam apud nos rarius incidentem, & fortasse multis praetervisam.

(a) L. c. §. CLVII.

§. CII.

Essera autem haec, inquit vir ille probatissimus, *maculas exhibet latas, discretas, coloris rubri splendentis, glabras, planas, ardentes, & prurientes, quae in manibus, & facie potissimum consistunt.* Erumpunt autem vel cum febre, vel sine ea. Quando cum febre junguntur, haec diariae modum tenet, & dorsi, capitisque dolorem, & vomitiones etiam comites habet. Eam *horror praecedit, & aestus cum sudore subsequitur:* solvit vero tertio die sudor, & urinae copia.

Descriptio.

§. CIII.

Hae maculae valde erraticae, & fugaces sunt; sic ut modo appareant, modo evanescant. *In manibus*, dum stragulis tectae manent, *lætissime efflorescunt*; at, cum extra exponuntur, *iterum se se subducunt*. Non nullis tamen contra accidit; nimirum *in frigido* magis conspicuae fiunt, retardata materiae expiratione; in calido effugiunt, & evaporatione diffantur. Nec, si intro vertuntur, timorem adeo magnum incutere consueverunt. Tertio, quod longissimum est, die decolorantur, & pallefcunt, subsequente cutis desquamatione.

§. CIV.

Spontanea, & quandoque secunda. Plerumque sponte accedunt, & solitariae sunt. Quandoque febres biliosas praecedunt. Alias variolis, dum exsiccationem hae subeunt, interjectae se produnt. Aestate praesertim, atque hieme corripere dicuntur; & qui semel iis laboravit, facile iterum, pluriesqueprehenditur. Quod ad curationem pertinet, blanda diaphoresis, & sub stragulis in lecto decubitus sufficere fertur. Levissimum certe exanthematis genus est, & vix ope medica indiget. Cum hoc vero, non nisi nomine convenit illud, quod SENNERTUS descripsit, quodque cum urticato plane consentit: quidquid VOGELIUS contra putaverit.

CAPUT VII.

DE PEMPHIGE RECENTIORUM,
SIVE
MORBO PHLYCTAENOIDE *.

§. CV.

PEMPHIX, latine bulla, morbo nomen de- *Descriptio.*
dit. In eo autem bullae, sive ampullae ma-
gnae, nucis avellanae magnitudinem plerum-
que aequantes, interdum majores, raro mino-
res, sero flavo turgidae, magnum ardorem,
aut pruritum excitantes, varias cutis sedes
defoedant, & plures dies persistunt, donec
ruptae serum effundant, relictis saepe maculis
ex atro rubris, & frustis epidermidis circum
nigricantibus. Interdum per totum corpus
erumpunt, interdum in aliquibus tantum par-
tibus, & speciatim in facie, & collo. Fere-
que febri junguntur, quanquam & sine febri
interdum (a) observatae fuerint.

* Synonyma

Pemphygus SAUVAGESII, *Nosul.* cl. 3. ord. I. gen. 3.
CULLENII, *Gen. morb.* Gen. 32. SAGARII, cl. X. ord. I.
gen. 3. *Morta* LINNAEI, *Gen. morb.* gen. I. Cl. I. ord. I.
Febris bullosa, *Pemphigodes Recentiorum* VOGELII, *de*
cogn. & curand. morb. §. CLIX. *Exanthemata serosa* C.
PISONIS, *de morb. a serof. colluv. & diluv. ortis ob-*
servat. CL. *Febris vesicularis* MACBRIDII, *Introd. method.*
in Theor. & Prax. med. T. 2. l. 1. Cap. XVIII. *Febris*
pemphigodes EPHEM. GERM., *Dec. I. ann. VIII. obs.* 56.
(a) SAUVAG. l. c. VOGEL. l. c.

§. CVI.

*Duplex ge-
nus.*

Harum quoque duplex genus est, alterum benignum, sed rarius; alterum malignum, perniciosum, & saepe epidemicum, imo interdum, ut sunt, contagiosum; quod longe frequentius. Benignum vel sine febre est, vel cum mitiori, & non periculosa plerumque conjungitur*. Bullae autem primo, secundo, vel tertio (a), imo quarto tantum die (b) epidemidem attollunt, &, quando benignus morbus est, intra septimum diem disrumpuntur, & exsiccantur, nullo pure, aut alio humore manante, sed cuticula quasi combusta in frustula sordida, & subnigra decidente. Sin vero malignus, ni occidant prius, non nisi decima quarta die finem, & judicationem attingunt. Febris autem modo Synochi non putris, modo putris naturam servare dicitur, modo remittentem, & tritaephyam mentiri visa est. Commune fere est, ut nulla vestigia, nullas caveas, aut foveas in cute relinquant, praeter subnigras maculas quas supra (§. CV.) diximus. Quantum porro id mali genus differat a superioribus, facile quisque perspicit, si ad singulorum descriptionem animum adverterit. Neque cum exanthematibus miliaribus albis, neque cum variolis aquosis, & crystallinis confundi poterit; nam illa grano milii non solent esse majora, saepius etiam minora; hae demum pure aliquo, si in majores vesiculas confluant, replentur; quod minime accidit Pemphigi, de qua sermo est.

(*) Non tamen affirmare ausim, benignum semper fore morbum, quando febris expers est, vel videtur. Nam mense Januario an. 1760, dum epidemice in urbe Faventia Periculæ vagarentur, multosque exitio traderent, JOANNES BOSCHIUS, vr patricius, octogenario proximus, repente aliquot hujusmodi ampullis variis in corporis partibus sine febre correptus fuit. Serosum humorem continebant, & rupta epidermide, plaga subter primum rubra, dein livida, & nigricans apparuit. His, sine alio symptomate, intra quatuor, vel quinque dies paulatim extinctus est. Malum vero neque in affidentes, neque in alios domesticos contagione se diffudit.

(a) CULLEN. l. c. (b) SAUVAG. l. c.

§. CVII.

Pemphigem *sporadicam* saltem sexies se vi- *Sporadica.*
disse testatur SAUVAGESIUS (a). Sporadica item
videtur fuisse, quam a C. PISONE descriptam (b) *Epidemica*
habemus. *Epidemicæ*, & *contagiosæ* plerum-
que lethalis, quæ Præge anno 1736 inter *Contagiosa.*
milites grassata est, exemplum nobis reliquit
Cl. THIERRYUS (c). Sunt qui notam HIPPOCRA-
TI & GALENO existiment, quod in sexto epi-
demiorum libro (d) febres pemphigodes me-
moratas inveniunt. Verum quid hoc nomine
intellexerit HIPPOCRATES, nec GALENUS in
commentario certo definire ausus est, nec alii
interpretes satis explicarunt. Hinc jure adhuc
inter eos (e) disceptatur. Obscurum quoque,
atque incertum est, num ad hoc mali genus
vere referri queat *febris Synechea cum vesi-*
culis per pectus & collum sparsis, quam no-
minavit quidem, at non descripsit MORTO-
NUS (f), secus ac aliis visum est.

(a) L. c. (b) L. c. (c) *Medic. experiment. p. 134.*
(d) *Secd. I.* (e) CASPAR A REYES *Elys. jucund. quæst.*
camp. Quæst. 68. n. 7. (f) *Append. ad exercit. 2.*

§. CVIII.

*Dubitatio
Cullenii.*

CULLENIIUS, quem eruditio non minus, quam acre iudicium commendat, dubitare videtur, *Pemphigus* ne *Helveticus* LANGHANSII (a), sive *species tertia* SAUVAGESII ad hunc morbum phlyctænoideum pertineat, an vero ad anginam ulcerosam, aut malignam rectius alegandus sit? Phlyctænae mali moris, quae os, & fauces ubique infestabant, & curationis ratio, quam ei utiliter adhibebant, profecto suadent, epidemicum, contagiosumque illud malum a pemphige vera quam longissime abfuisse, aut certe cum angina ulcerosa, aut gangraenosa fuisse complicatum. Dubitat quoque idem CULLENIIUS, num *pemphigus Indicus* (b), itemque *pemphigus Brasiliensis* (c), quos ad hoc genus morbi retulit SAUVAGESIUS, locum hic habeant; nam non satis de his constare revera fatendum est. Quaerit demum idem vir scientissimus, utrum pemphix semper symptomatica sit? Videtur autem ad affirmandum vehementer propendere. Sed, ut arbitrator, id nequaquam concedi potest, cum solitaria, & sine febre interdum comperta fuerit.

*Num semper
symptomatica?*

(a) *Ad. Helvet. Vol. 2. p. 100.* (b) *Spec. 4.* (c) *Spec. 5.*

§. CIX.

Semper periculosa.

Utroque vero casu, tam cum morbi alicuius maligni, & putrefacientis symptoma illa est, quam cum primarium sibi vindicat locum,

periculum semper portendit, ob gangraenam, in quam cito terminatur. Tantus enim sanguinis fervor, & tanta ferofi humoris acrimonia esse consuevit, ut quocunque feratur, instar ignis adurat. Quare CAROLUS PISO inter initia, ubi febris vehementius exardet, non timet sanguinis missionem proponere, aliaque nimium calorem, nimiamque aestuationem compescentia. Neque ab ejusmodi curatione antiphlogistica abhorrebant medici Helveti in ea constitutione, quam aphthae oris, & faucium graviolem reddebant. In ea vero, quae Praegae praefidiarios milites male habuit, quaeque omnes, quocunque alio modo curarentur, interficiebat, solum acetum bezoarticum * remedio fuit. Ex quo enim hoc adhiberi coeptum est, omnes servati fuisse dicuntur. Antiseptica igitur omnia, in primis acidis mixta, & cortex peruvianus prae reliquis ut in aliis putridis, & gangraenosis morbis, sic in hoc quoque primas tenent. Ampullae, ni cito per se rumpantur, forfice caute aperiendae sunt, ne acer humor altius penetret, aut intro revehatur. Sed a reprimentibus, aut resiccantibus abstinere oportet, ut monet VOGELIUS. Si simul angina ulcerosa & maligna copuletur, huic quoque malo medendum est iis, quae suo loco opportune, videlicet ubi de Angina agemus, distincte, & copiose dicentur.

* *Acetum Bezoarticum,*
gr. Rad. Angelicae
Enulae
Imperator,

118 CAP. VII. DE PEMPHIGE RECENT.

Hirundinar.

Zedoariae an. drachm. vj.

Herb. Scordii,

Rutæ,

Salvia an. unc. j.

Baccar. Juniperi unc. sem.

Flevedin. coriic. citri drachm. vj. Minut. incis. affund.

Aceti vini optim. lib. iij.

Post sufficient. Digest. exprimantur, & filtratum acetum ad usum reponatur Dof. ab unc. dimid. ad unam.

C A P U T VIII.

DE MORBILLIS *

§. CX.

Morbilli utrum differant a purpura Scarlatina?

MORTONO ea visa est cum Purpura Scarlatina Morbillorum convenientia, ut utrumque morbum solo gradu, non natura differre putaverit. Sed supra jam (§. LXII.), quodnam inter hosce affectus discrimen intercedat & indicatum est, & nunc iterum manifestius fiet, si utriusque descriptio una comparetur. Alii contra, in quibus RHAZEM, RIVERIUM, & SENNERTUM ut principes enumerato, Morbillos, & Variolas inter se maxime affines habuerunt; quapropter non seorsum, sed conjunctim pertractandos utrosque susceperunt. Verum horum quoque magna est dissimilitudo, uti mox apparebit. Ceterum Morbilli peculiare sunt, & distinctum exanthematum genus, quod feбри ad cutim summam propellitur, papulas, & maculas rubras referens cum

Affinitas eorum cum variolis.

Quid morbilli sint?

signis catarrhi, & distillationis, quae praecedunt, & comitantur, adeo insignibus, & perpetuis, ut pro febre catarrhali exanthematica a non nullis (a) reputatum sit .

* *Synonyma .*

Morbilli RHAZIS, lib. de variol. & morbill., SYDENHAMII, & MORTONI &c. Rosalia PROSP. MARTIANI, in l. 2. epid. sect. 3. v. 20. Febris morbillosa FRID. HOFFMANNI, De febr. sect. I. cap. VIII. Rubeola SAUVAGESII, Nosol. method. Cl. 3. Ord. I. Gen. 3. Rosalia ETRUSCIS; Fersa BONONIENSIBUS, & aliis Italiae populis; Rosacci TICINENSIBUS. Roageole GALLIS. (a) HOFFMAN. l. c. GRUNER. Morb. antiquit. p. 62.

§. CXI.

MORBILLORUM morbus, postquam in Europam inuestus * est, humano generi adeo infestus evasit, ut vix ullus reperiatur, vel sane rarissimi sint, qui eo semel saltem in vita si tamdiu, quandiu opus esset, vivant, non corripiantur. Infantes vero, & pueri prae ceteris ei maxime patent. Imo ne foetus quidem ipsi in utero existentes ab ejusmodi exanthemate tuti perhibentur; nam infantes interdum nasci morbillis perfos; memoriae a Medicis magnae auctoritatis proditum (a) est. Nec qui semel iis laboravit, se immunitatem deinceps certo fore, is credat; quod secundo, & tertio eundem hominem in eos incidisse ex fide observatis constet. Scio equidem de hac morbillorum reversione non paucos subdubitare, & speciatim ROSENTIUM, qui longi quadraginta annorum experientia neminem deprehendit, quem iterum (b) invaserint. At

Fere omnes morbillis obnoxii .

Fœtus ipsi morbillis interdum corripuntur .

Sepe in eodem homine bis vel ter rev. rsi morvantur .

MORTONUS, quanquam pari annorum numero edoctus in eandem prope dubitationem propendeat, fateri tamen cogitur, semel morbillorum reditum (c) sibi occurrisse. Hoc ipsum confirmat vir experientissimus, atque inter Florentinos Medicos doctrinae fama clarissimus, JO. TARGIONIUS TOZZETTIUS, constare sibi asserens, non nullos, qui certissime morbillos passi fuerant, in eos iterum (d) esse relapsos.

* Ab Afris cum variolis in Europam delatos, verosimile valde est. Novum sane morbum, & veteribus Graecis ignotum esse nemo hodie revocat in dubium.

(a) ROSEN. *Malad. des enfans* chap. XIV. p. 255. (b) *Ibid.* (c) *Exercit.* 3. cap. 3. p. 18. (d) *Prim. Raccolt. di osservaz.* p. 101. Idem confirmat SCHACHT. *Instit. med. practic. Sect. I. lib. 1. cap. XII.* & MEZA *compend. med. fascic. I. Cap. XX.* & HAENIUS *Febr. Division. VI. §. VI.* p. 106.

§. CXII.

*Alia exempla
reversio-
nis.*

Omnem vero ex animo scrupulum, si quis alicui superesset, evellit DUBOSQUIUS de la Robordiere, qui in epistola quadam (a) ad Diarii Medici Auctores data ita scribit: vidi morbillos pluries in eadem persona, & quidem intra breve spatium, imo eodem saepe mense recurrisse, dum hi epidemice ad annum 1773 grassarentur. Id ipsum complures meorum collegarum viderunt. Morbilli qui initio anni 1777. ingruerunt, novam opportune occasionem suppeditarunt, qua hujusmodi observationem comprobarem. Tum enim non paucos pueros, morbillis correptos reperi, quos jam anno 1773 eodem morbo laborantes ipse

curaveram. Neque hujus loci, in quo versor, id proprium quis credat; cum a Clinicis celebrioribus Normanniæ certior factus sim, admodum generale istud ibi esse. Quibus addi debet illustris Medicinæ Professor SPIELMANUS, qui anno superiore mihi per literas significavit, se crebro morbillorum in eodem homine reditum Argentorati admiratum esse. Quorum luculentissimis testimoniis pro corone adjiciam nuperrimas observationes Cl. ANTONII LAURENTII GENOVESII, in oppido Sanctæ Crucis aere publico Medicinam facientis. Is, cum ann. 1782 proxime elapso epidemici essent morbilli, sex & quadraginta adultos homines invenit eisdem correptos, etsi alias eodem jam morbo laborassent, ut ex Medici, qui eis opem tulerat, testificatione, & familiarium fide, & signorum utriusque aegrotationis comparatione cognovit. Sexdecim alios præterea commemorat, quibus ipse morbillis affectis, dum epidemice morbus vagaretur, jam anno 1770 præsto fuerat. Admonet autem, hosce homines tum solum in morbillos recidisse, cum antea alii ex eorum familia iis aegrotassent, neminemque recidivum perceptum esse eorum, qui procul ab aegrotantibus, infectisque (b) exstitissent.

*Plerumque
contagioni
reditus debetur.*

(a) *Journal de Médec. T. 48. pag. 253.* (b) *Avvisi sopra la salut. umana Vol. VII. Lett. al sig. Dott. Gio. Luig. Targioni, pag. 267 ad 272.*

§. CXIII.

Causse. Satis hinc perspicitur, Morbillos a peculiari quodam miasmate gigni, & contagione communicari. Id vero etiam patet exinde, quod de loco in locum propagantur ab infectione rerum, aut aegrotantium, &, quando domum *Contages.* unam ingrediuntur, omnes, qui eodem sub tecto degunt, praesertim si nondum eis obno-

Subtile virus pro causa. Subtile igitur aliquod virus, & natura singulare a plerisque pro eorum causa habetur, effluviisque aegrorum, vel rerum infectarum

An aëri insideat? contactu in sanos immitti creditur. Negant vero hoc aëri innasce, aut insidere viri doctissimi (a), quia si communicatio cum aegris, aut rebus, aut locis contagione pollutis videretur, morbilli etiam ipsi praecaverentur. Ut au-

Dispositio corporis necessaria. tem contagium suscipiatur, quaedam debet in corpore dispositio inesse; quae si defecerit, virus aut non recipitur, aut receptum iners, atque innoxium evadit, aut cito e corpore

Anni tempora, & temporum quaedam constitutiones virus evolvunt. sine noxa egreditur. Quia vero observatione compertum est, certis anni temporibus, aut quibusdam temporum constitutionibus frequentius morbillos exferi, atque increbescere; ideo verisimile videtur, eorum seminum, sive fomitem * peculiari quadam aëris conditione, & diathesi egere, qua evolvatur, & ferociat, sive illud in aëre latitare velis, sive in rebus, sive in corporibus ipsis.

(a) ROSEN A ROSENSTEIN *Trait. de malad. des Enfants Ch. p. XIV. p. 255.*

* Olim a Medicis miasmata, quibus morbi contagiosi in sanos traducuntur, contagionis *feminaria* nuncupantur; loca vero, & res, quibus morbi semina reconduntur & foveantur, *contagionis fomes* dicebantur. Vid. FRACAST. *de contagiosis lib. I. cap. 4. & 7.*

§. CXIV.

Morbilli, ut plurimum quidem, universim, & populariter discurrunt; interdum vero sparsim tantum, & paucos adoriuntur. Quare rectissime diduci solent in *epidemicos*, & *sporadicos*. Sporadici generatim a MORTONO, qui de hujusmodi morbo cumulatissime scripsit, reputantur *benigni*, & *genuini*; epidemici contra *maligni*, & *spurii*. Sed non omnes sporadici benignitatis laudem merentur; nec epidemici semper infamantur nota malignitatis. *Benigni* sane fuerunt, licet epidemici, qui anno 1670 Londini a SYDENHAMIO observati sunt. *Benigni* pariter, qui Upsaliae anno 1752 epidemice (a) dominatum tenuere. Hinc omnes, five sporadici, five epidemici, tribui debent in *benignos*, & *malignos*, ut ceteri exanthematici morbi. Illi a SYDENHAMIO dicuntur *regulares*, hi *irregulares*, five *anomali*. Ut vero benignorum synonyma sunt *genuini*, & *regulares*; sic malignorum *spurii*, & *irregulares*. Ut ut res sit, inter eos tamen *anomali* nobis vocandi ii potius videntur, qui a communi, & regulari cursu quam longissime discedunt, ut postea exemplis perspicuum faciam.

(a) ROSEN. l. c.

Diviso in epidemicos, & sporadicos.

Benigni & genuini quoniam? Quia nam maligni, & spurii?

Quoniam regulares, & irregulares? Anomali quoniam regulares?

§. CXV.

Tria mor-
billorum sta-
dia. In quolibet autem morbillorum genere, sive benigno, sive maligno tria stadia, sive tempora, uti in plerisque aliis exanthematicis morbis, distingui solent. *Primum* a MORTONO (a) vocatur *apparatus efflorescentiæ*, ab aliis (b) *stadium contagii*. Id in benignis, & regularibus ab invasione febris ad morbillorum eruptionem usque producitur: quæ in benignis, & regularibus circa diem quartam plerumque (c) contingit, quanquam alii (d) citius etiam eam contingere, scilicet post viginti quatuor horarum, aut bidui, aut tridui spatium, posse tradant, imo interdum paullo serius, nempe quinta tantum die. In malignis vero & anomalis quia eruptio modo praematurius, modo etiam multo serius contingit, idcirco etiam hujus stadii duratio indefinita omnino est. SYDENHAMIIUS (e) breviori eam tempore, quam in benignis, & regularibus, coërcet; MORTONUS vero ad longius spatium, & quandoque ad septimam, aut octavam diem extendit (f). At in anomalis interdum eruptio ad vigesimam tertiam usque diem retardari (g) visa est. *Secundum stadium status morbi* a MORTONO, ab aliis *stadium eruptionis*, sive *eruptio* dicitur. Incipit ab ineunte efflorescentia, & producitur ad perfectum ejusdem complementum. In benignis bidui, aut tridui spatium plerumque continetur, nam tum febris, ut ut diris symptomatibus stipata, perfecta

Stadium
primum.

Stadium
secundum.

tamquam crisi solvitur, & cum ipsa efflorescentia evanescit. In malignis vero, longius hic status perdurat, & quandoque ancipiti eventu, quia exanthemata modo apparent, modo evanescunt, & imperfecte prodeunt, ad decimam septimam, aut etiam vigesimam diem protenditur. *Tertium stadium crisis*, ^{Stadium tertium.} sive *declinationem*, vel *desquamationem* appellant. Exorditur a decoloratione exanthematum, & terminatur, cum ea ex toto evanuerunt, & epidermis desquamatur, superveniente ut plurimum alvi fluxu, qui in benignis saepe salutaris est, atque hinc brevissimo tempore febris desinit, & intra paucas horas integritas omnium redit functionum. At in malignis, atque anomalis res aliter habet. Decedente enim efflorescentia febris non modo persistit, verum etiam augetur, & multa gravia symptomata sibi adsciscit, quibus enecat aegrotantes, aut in lentos, chronicosque morbos praecipitat, ut deinceps dicetur, nisi auxilium cito afferatur.

(a) *De morbill. p. 14.* (b) ROSEN. *l. c.* (c) SYDENHAM. *l. c. scđ. V. cap. IV.* (d) MORT. *l. c.* (e) HOFFM. *l. c.* (f) *L. c.* (g) TARGION. TOZZETTI *Prim. Raccolt. d'osservazion. p. 101.*

§. CXVI.

Antequam vero ad singulorum generum historiam tradendam provehar, illud animadverti debet, quod *tusses ferinx*, sive *convulsivæ* pueros aliquandiu, & epidemice discruciare solent, quasi morbillofæ constitu-

Tusses ferinx interdum praecedunt.

*Quandoque
Variolarum
prodromi, &
vicissim.*

tionis, quae non multum apparere cunctabitur, praenunciae. Interdum etiam citra epidemicam labem tussis ferina per dies saltem quatuordecim antecedit, quam deinde morbillorum subsequitur eruptio (a). Quandoque morbilli variolarum prodromi sunt, nam ab his convalescentes paullo post variolis corripuntur, aut vicissim variolis exsiccatis, & decidantibus succedunt morbilli, nam saepe uterque morbus eodem tempore (b) se mutuo excipit. Imo non desunt observationes quae doceant, morbillos, & variolas uno tempore, eodemque in aegrotante interdum (c) complicari.

(a) HOFFMAN. *l.c. sed. I. cap. VIII. §. II.* (b) STÖRCK. *Instr. med. Practic. T. 1. p. 304.* ROSEN. *l. c. p. 261.* (c) HAEN. *Febr. Divis. divis. VI. §. VI. p. 107. & seq.*

Morbilli benigni.

§. CXVII.

*Quo anni
tempore ma-
gis ingruant.*

Itaque ab iis, quos *benignos*, sive *regulares* diximus, exordium faciam. Horum descriptionem a SYDENHAMIO nobis relictam (a), cum naturae omnino consentanea reperta sit, uti perfectissimam reliqui fere omnes scriptores persecuti sunt, ideoque nobis quoque, quoad videbitur, persequi licebit. Quando epidemiarum morem assumunt, initio plerumque Januarii proserpere incipiunt; deinde paulatim se se diffundunt, & magis invalescunt. Instante porro verno aequinoctio jam ad summum incrementum attingunt. Postea per gra-

duſ minuuntur, & deſerveſcunt, donec ſe-
rariores, mitioresque facti Julio tandem menſe
extinguantur, & ceſſent. Nihil tamen obſtat,
quo minus aliſ etiam anni temporibus inva-
dant, progrediantur eodem ſerme, quem dixi,
ordine, & demum deſinant. Frequentius in-
fantes, & pueros, rarius adoleſcentes, atque
adultos, rariffime ſenes adoriuntur.

(a) *Op. Scđ. IV. Cap. V.*

§. CXVIII.

Morbo autem ſive ſporadice, ſive epidemi-
ce invadente, aegri mox horrent, & videntur, *Deſcriptio
primi gladii.*
ut initio aliarum febrium acutarum, atque in-
ter crebras cum caloris, tum frigoris vices
totam PRIMAM DIEM tranſigunt. SECUNDA DIE
jam manifeſta ſcbris ſe ſe expandit cum vehe-
menti aegritudine, magna ſiti, lingua alba, ſed
humida, appetitu deſecto, tuſſi ſicca, capitis
atque oculorum gravitate, & aſſidua in ſom-
num propenſione. Interdum verus capitis do-
lor eos, in primis adultos, angit; fauces ar-
dent, & glutientibus dolent; dolent lumbi;
pectus conſtringitur; respiratio cita, & fre-
quens fit, imo ſuſpirioſa; ſcrobiculus cordis,
& totum epigaſtrium moleſto ponderis ſenſu
afficitur; oculi rubent, & illacrymant, &
punctionibus ſubinde pertunduntur; lucemque
ita averſantur, ut vix aperiri queant. E na-
ribus quoque tenuis, acerque humor exſtillat,
crebra ſternutamenta conciens; nec rarum eſt,
ſanguinem inde etiam abunde manare, quo

caput, oculi, & fauces plerumque sublevantur. TERTIA DIE celeriter haec omnia ingravescunt non sine aliquo manuum tremore, & subsultu, calore cutis intenso, & acuto, quandoque etiam delirio, & frequenti anxietate. Nec absunt interdum vigiliae, aut certe si somnolentia tenet, saepe haec comatis vigilis speciem refert. Nausea, & frequens eorum omnium, quae assumuntur, vomitus accedit; sed vomitu frequentior est diarrhoea (a), saepe biliosa, in qua subviridia, praesertim in dentientibus, egeruntur. Quo fluxu, ubi supervenit, vomitus, & vomituritio fere sedatur, & sistitur; nec ab eo, dummodo non immodicus fuerit, & dummodo aptum intercedat regimen, exanthematum eruptio impeditur. Aliis vero alvus per totum morbi cursum clausa est, nec mali quidquam affert. Interea aegri fessi, difficiles, & morosi fiunt. Non nulli etiam sudoribus diffuunt. Hoc stadio aliquando eclampsiam supervenire notat ROSENUS (b), eamque praevideri posse ex sudoribus immodicis, & parcite aut defectu urinarum. Tandem palpebrae, & tota facies intumescunt, & oculi circum magis rubent, & ardent, idque evenit imminente jam morbillorum eruptione. Atque haec symptomata, nisi sub finem tertiae diei morbillorum eruptio contingat, producuntur sine ulla remissione ut plurimum ad QUARTAM usque diem, raro ad QUINTAM.

(a) HAEN. *Febr. Divis.* p. 104. (b) *Des malad. des Enfants Chap. 14.* p. 261.

§. CXIX.

Tunc temporis circa frontem, & reliquam faciem punctula rubra lenticularum instar, ^{Descriptio} sive potius papulae parvae, rubrae, distinctae ^{stadii secundum} pulicum moribus similes prodire incipiunt, quae paullatim numero & magnitudine auctae, & in racemōs collectae faciem vario modo, & varia forma commaculant. Constant autem rubri hujusmodi racemi, sive corymbi ex parvis, nec valde distitis pustulis, cutis superficiem paullulum excedentibus; quarum prominentia non solo tactu, sed oculis etiam propius admotis percipitur. A facie porro, quam primo occupant, sensim ad pectus, dorsum, ventrem, brachia, & crura se se diffundunt. Fereque eae, quae trunco, & artubus insident, latioresque sunt, & frequentissimae, rubore se potius produnt, quam protuberante elatione; quam earum aliquae, si bene examinentur, inaequalem, asperamque cuticulam reddere non nihil videantur. Pro varia vero aegrotantium constitutione, sanguinisque natura in aliis latiores, in aliis minores, in quibusdam rubicundae, aut pallidiores, aut etiam ad plumbeum colorem vergentes ab HOFFMANNO (a) perhibentur. Morbillorum eruptione facta, pleraque symptomata graviora saepe mitigantur, imo interdum etiam cessant. In primis calor acer, lumborum dolor, delirium, spasmi, & vomitus sedantur. Interdum post eruptionem multa biliosa cacochyliā vomitione re-

jecta aegros insigniter levat. Ceterum tussis, quae a principio ad finem usque morbi vexare solet, si non exasperatur, quod saepe ob morbillos in larynge, & trachea exortos * accidit, eadem saltem remanet, ejusque ope plerumque excreantur mucosa multa cum pectoris levamine. Praeter tussim aliquandiu adhuc persistunt non raro, etsi mitiora, spirandi difficultas, oculorum rubor, lucis impatientia, lacrymatio, somnolentia, & cibi fastidium, brevi tamen desitura. Neque semper febris mox remittitur, nisi papularum fervore, & phlogosi subsidente. Die autem **SEXTA**, aut eadem inclinata pustulae circa frontem, & faciem palleiscunt; facies ipsa detumescit, & *Tertii studii* cuticula arente ac disrupta, asperatur. Interea *inissum.* maculae, quae in reliquo corpore extant, latissimae, & ruberrimae apparent. **SEPTIMA** dein die prope jam desinit febris, atque in facie morbilli evanescent. **OCTAVA** in reliquo etiam corpore diffugiunt, sudore universali, aut urinis multis subsequenter, aut etiam alvi fluxu; qui plerumque naturam levat. Interdum tamen accidit, ut fluxus hic facile in diarrhoeam symptomaticam, torminosam, colliquantem, & funestam, **MORTONO** observante, degeneret. **NONA** aeger optime habet, & plerumque a fibre vacuus est. Facies, pectus, artus, & reliquae partes quasi farina conspersae videntur, frustulis disruptae, & siccatae epidermidis secedentibus, & vix cohaerentibus, quae squamatim decidunt, pruritus ubique relinquentia, non vero labem, aut vestigium

ullum . At incidit quandoque , ut evanescentibus morbillis eo , quod dixi , tempore etfi naturæ legibus consentaneo , febris tamen repente cum difficili spiritu , & tussi molestiore augeatur , somnumque omnem tam die , quam nocte procul arceat . Non semper a metastasi , sive regressu morbillorum id oritur . Frequentius repetendum est ab imperfecta materiae morbillosae ad cutim propulsione , qua de causa reliquiae ejus ad pulmones delatae peripneumoniam facile excitant . Huic infortunio eos in primis subjici censet SYDENHAMIVS , qui regimine , & medicamentis calefacientibus usi sunt , & sic sanguinem nimium exagitando effecerunt , quo minus tota materies morbillosa fecerni , & ad cutim propelli posset . A reliquis hujusmodi materiae intus resistentibus non raro tussicula , febris lenta , alvi fluxus exsiccationi morbillorum succedunt . Ab his tamen incommodis liberi fiunt , & perfecte convalescunt , ut animadvertit TISSOTIVS (b) , qui in reliquo morbi cursu , aut sub ejus finem notabilem aliquam evacuationem habuerint , uti vomitum , diarrhoeam , in primis biliosam , urinam , aut sudorem largum . Harum enim ope excretionum febris omnino solvitur , aeger vires resumit , & perfecte sanatur . Concedit tamen , interdum sola insensibili cutis expiratione reliquias veneni penitus diffari .

(a) HOFFM. l. c.

* Non modo cutis , fauces , nares , oculi , & larynx morbillis occupantur , verum etiam dissectionibus anatomicis compertum est , viscera praeterea thoracis , atque

abdominis similibus pustulis obsideri. LIEUTAUD *Prae-
de Med. l. c. p. 604.*

(b) *Avis au peupl. P. I. Chap. 14. §. CCXXIII.*

Diagnosis.

§. CXX.

*Quomodo
morbilli
praenosci
possint.*

*Morbilli &
variola val-
de similes
in prima e-
ruptione vi-
dentur.*

Atque haec est benignorum, & regularium morbillorum historia, ex qua eorum diagnosi facile profluit. Inter initia tamen, antequam morbilli erumpant, eos praenoscere, & praedicere, res est aliquanto difficilius, atque obscurior. In stadio enim *contagii*, sive *effervescentiae*; morbilli ne, an aliud exanthematum genus impendat, non satis perspicuum est. Tunc disquirere oportet, num epidemica constitutio morbillis faveat; num is, qui feбри correptus est, eos nondum passus sit; an alii ex ejus consanguineis hoc morbo laborent, utrum consuetudinem, & familiaritatem cum aliquo morbillis laborante habuerit, & demum an febricitans oculorum rubore, lacrymatione, coryza humida, sternutamentis, dolore, aut ardore faucium, tussi sicca, & molesta, & somnolentia simul afficiatur? Si ista consentiant, de morbillis tutius conjecturam facies. Apparentibus vero papulis, ne putes, omnem dubitationem ablatam esse. Prima enim morbillorum apparitio magnam habet cum variolis cognationem, sic ut primo statim intuitu, uter morbus sit, decerni nequaquam liceat. Si qua tamen differentia est, hanc esse existimat LIEUTAUDIUS (a), quod pustulae morbil-

lorum in racemos collectae, numerosiores omnino reperiantur, quam variolarum, etiam maxime confluentium. Praeterea morbilli etsi in facie & fronte promineant, qui tamen in pectore, & artubus efflorescunt, rubore potius, quam elatione distinguuntur; quo sane discrimine dissentiant a variolis recens prodeuntibus, quae semper, atque ubique protuberant, & cito adolescunt (b). Id etiam peculiare morbillis est, ut calor, febrisque citius, & velocius in ipsis invalescant, & symptomata ut plurimum vehementius urgeant, quam in variolis (c), saltem benignis.

Quanamdis-
ferentia di-
stinguantur

(a) *Prec. de Med. l. 2. Sed. IV. p. 603.* (b) SYDENH. l. c. (c) TISSOT *Avis au Peuple P. I. chap. XIV. §. CCXXII.*

§. CXXI.

Praeterea natura ipsa discrimen inter mor- *Discrimen*
billos, & variolas posuit, ne una confunde- *inter morbil-*
rentur; quod tamen non nulli perperam fa- *los & vario-*
cere consueverunt. Discrepant autem inter *las.*
se, 1. quod virus morbillosum non ita cau-
sticum neque ita exulcerans sit, ut variolosum;
2. quod pulmonibus magis officiat; 3. quod
pustulas multo minores pariat; 4. quod hae
nunquam pus gignant, sed siccentur, & de-
squamentur tantum, nec ulcus ullum, aut ci-
catricem relinquant; 5. quod plus epidermi-
dem laedant quam cutim; 6. quod affectibus
catarrhalibus, tussi videlicet, coryza, sternu-
tamentis, oculorum lacrymatione, contra quam
variolae, stipentur; 7. quod haemorrhagiae

Quo differant a Purpura Scarlatina?

narium, aut uteri frequentius morbillis, etiam inter initia superveniant (a), quam variolis. Majori vero affinitate cum morbillis certare videtur Purpura Scarlatina, de qua supra retulimus. Ab ea tamen dissident, 1. quod ipsi supra cutim se efferunt; 2. quod affectus catarrhales modo memorati, illorum veluti proprii, & perpetui comites sunt; 3. quod spatia morbillis interjacent alba, oblonga, quadrata, multangula (b); dum contra in purpura scarlatina plana, aequalis, & continuata rubedo cutim ferme totam, aut maculis saltem latioribus, & eryspelatis similibus eam inficit; 4. quod epidermis farinae instar secedit, & decedit, in scarlatina vero frustulatum abscedit; 5. quod tumor leucophlegmaticus, qui in scarlatina die 21^a aut 22^a tantum supervenit; in morbillis aut non cernitur, aut, si unquam accedit, statim in fine tertii stadii se exhibet. Non praetermittam demum adjicere, qua ratione morbilli a peticulis, atque ab exanthematis miliaribus internosci possint. A primis differunt elevatione epidermidis, & macularum amplitudine, figuraque multiplici, & varia: ab alteris discriminantur, quod in facie prodeunt, quod nullum humorem conspicuum in papulis ostendunt, dum miliaria faciei fere semper parcut, & sensibilem humorem continent, qui quandoque etiam in verum pus convertitur.

(a) HOFFM. *de febr. Sed. I. Cap. VIII. §. II.*

(b) MORTON. *l. c.*

Prognosis.

§. CXXII.

Morbilli benigni, & regulares in pueris, & adolescentibus plerumque periculo carent, & feliciter cedunt; nisi inepte curentur, aut malo regimine pervertantur. In adultis vero aliquanto gravius malum est, & quandoque periculosum. Qui ex aegris, antequam morbillis corripentur, diu male habuerunt, hi acutius aegrotare, & magis periclitari (a) solent. Morbilli opportuno, & regulari tempore exorti, & prominentes, bene ominantur. Contra praematura eorum eruptio, aut justo tardior, suspecta haberi debet. Facta eruptione, si aeger relevatur, & viribus valet, alacriorque evadit; si maculae dilute rubent; si cutis aequaliter calet, & non nihil tensa renititur, bonum (b), & contra. Infida esse solet pustularum duratio ultra quatuor dies protracta. Quod si earum color ad nigrum vergat, & cutis flaccescere simul videatur, gangraenam, & mortem appropinquare significat. Huic malo ii, qui calefacientibus medicamentis indulserint, & prae ceteris adulti, magis subjiciuntur. Subitus pustularum ex frigore admissio regressus ob metastasim semper metuendus est. Interdum (c) enim necem attulit. Diarrhoea tamen superveniens perniciem quandoque (d) avertit. Si pustulae debito tempore, id est, tertio, vel quarto ab eruptio-

ne die incipiunt pallescere, resolvi, & exsiccari, & simul febris minuitur, & respiratio liberior cum facili excreatione fit, morbum feliciter solutum iri, indicium est. Tussis assidua cum alvi profluvio, & magna inquietudine infaustam praesagationem (e) habet. Inflammationem enim pulmonum, in primis ubi calido regimine eruptio accelerata est, inducere potest, & demum in phthisim desinere (f). Haemorrhagiae immodicae discriminis (g) plenae; mali quoque sudores largi, & assidui in adultis, nam ex levissima tum caussa morbilli intro (h) vertuntur. Qui ex morbillis occumbunt, praesertim infantes, nono plerumque die, evanescentibus nempe exanthematibus, infarctu bronchiorum, & pulmonum oppressi (i), aut peripneumonia praecipue ii, qui calidiore regimine usi sunt (l), suffocantur fere inopinato. Diarrhoea, quae post morbillos exsiccatos, & depulsa reliqua symptomata accedit, si diu persistat, & ad plures hebdomadas protrahatur, vires prostermit (m), & tabem, & demum mortem (n) affert. Aliis post morbillorum ultimum stadium succrescit lenta febris cum abdominis tumore funesto. In his post mortem glandulae meseraicae obstructae, & mole auctae, pulmones vero vomice referti (o) inveniuntur. Non nullis remanet tussicula cum raucedine, quae facile in phthisim (p) terminatur.

(a) HOFFM. l. c. enarrat. morb. obs. 1. (b) STÖRCK. l. c. (c) HOFFM. l. c. observ. 6. (d) Id. ib. observ. 2. (e) Id. l. c. sect. 1. cap. VIII. §. V. (f) LIEUTAUD

Prec. de med. l. 2. scđ IV. pag. 604. (g) HOFFM. l. c. in cautel. §. VI. (h) Id. ib. (i) Id. ib. (l) SYDENH. l. c. (m) Id. ib. (n) HOFFM. l. c. §. VI. (o) Id. ib. (p) Id. ib. §. V.

§. CXXIII.

Absoluta diligentissime, quoad per me licuit, morbillorum historia, indaganda nunc est morbillosi veneni (§. CXIII) natura, quo facilius, & rectius eorum curatio institui possit. Et primo quidem peculiari, & calida, ut loquuntur, acrimonia illud praeditum esse videtur, quod ubicunque se defixerit, aut quocunque se contulerit, partes vehementer irritat, inflammatur, convellit, easque ad uberiores secretiones, atque excretiones, prout uniuscujusque organica structura fert, continenter sollicitat. Hinc profecto in oculis rubor, calor, lucis impatientia, lacrymatio; in naribus coryza, sternutamenta, catarrhus; in faucibus sitis, ardor, tumor, difficilis deglutitio; in larynge, & pulmonibus tussis sicca, assidua, rauco, respiratio cita, difficilis, pectoris constrictio; in ventriculo cibi fastidium, nausea, vomitus, ponderis sensus, anxietas; in intestinis diarrhoea, tormina &c. potissimum enascuntur. Num vero hae in primis partes afficiantur, quod ore, & naribus virus intro suscipitur, ut quidam (a) existimant, an potius in iis consistat ob affinitatem, & sympathiam, quam liberum cuique esto pro arbitratu suo judicare. Qui primae opinioni adhaerent, hoc praecipue argumento utuntur, quod ii, quibus inocu-

*Venenuna
Morbillorum
est peculiari
acrimonia
praeditum.
Ejus effecta.*

*Circa certas
partes affi-
ciat.*

*Duplex opi-
nis.*

latione morbus insertus fuit, plerique tussi caruerunt, aut certe multo mitior, quam soleat, exstiterit. Qui vero alteram sequuntur; ore, & naribus reliqua etiam venenata

Venenum istud cum sanguine commiscetur.

miasmata plerumque excipi perpendunt, quin tamen hujusmodi loca acerbe, insigniterque affligantur. Quae res utcumque se habeat, illud certissimum est, sanguini infundi venenum istud, & febrem admodum ardentem ciere, donec paulatim exsolutum ad summam cutem

Facilis ejus diffusio.

feratur, ibique sub epidermide sparsim consistens, tandem desquamazione ejusdem, sudore, atque insensibili exhalatione diffletur. Quare alia hinc hujusce veneni proprietas manifestatur, subtilis nimirum, ac volatilis ejus natura. Quam insuper talem esse apparet, 1. quod papulae, quas procreat, etsi rubrae, & inflammationis cujusdam participes, nunquam in suppurationem desinant; 2. quod facilis sit earum metastasis, & repulsio; 3. quod sanguis ita rareseat, & diffusetur, ut non solum in primo morbi stadio, sed etiam in altero, & tertio haemorrhagiae crebrae, & largae subsequantur, interdum irreparabiles.

Ergo subtile, & volatile est.

Tale ostenditur tribus aliis obnoxiis.

(a) ROSEN. l. c. p. 262.

Curatio benignorum.

§. CXXIV.

Saepe sola natura sufficit.

Experientia saepissime demonstravit, morbillos benignos, & regulares plerumque sola naturae ope ad faustum finem perducere, imo

esse interdum ita mites, & faciles, ut aegrotantes vix lecto obligentur. In universum *Quando, & quomodo natura relinquendi.* igitur, si benignus, & regularis morbus videatur, si febris non vehementior sit, si non ingens pectoris angustia, si aeger alioquin sanus, nec ulla anteriore pulmonum labe affectus cernatur; res tota naturae committatur, imperato tantum diaetetico regimine, quod temperatum sit oportet, nec calidum nimis, nec nimis frigidum: nocet enim utrumque extremum. Victus ratio non alia esse debet, *Diet.* quam tenuissima; qualem nempe cibi cujusque fastidium, atque aversatio suadet. Quae tanta plerumque est, ut aegri per aliquot dies ab omni alimento abstinere cogantur. Ad summum potui danda aqua ex hordeo, aut oryza, aut ex pane decocta, quae diluit, demulcet, temperat, & tenuiter alit. Eo spectat serum lactis, cremor hordei, emulsa ex amygdalis dulcibus, & fructus acido-dulces, ut pruna, cerasa, pyra, mala, & similia. Primis diebus subinde lectum deferere possunt, ne nimium incalescant; sed caveant ab aëre frigido, & quieti se dedant, & bis, vel ter in die dilutum aliquod florum sambuci, aut tiliae, aut papaveris erratici tepide hauriant, ut conatus naturae versus cutim adjuvetur. Quam primum vero eruptio in facie incipit apparere, lecto se committant, & in assiduo, blandoque tepore conquiescant. Cum enim morbillosa materies mobilior, & fugacior sit, quam variolosa, majore cautione opus in morbillis est, quam in variolis, ne intro verta-

tur. Hinc amovendae sunt omnes caussae, quibus quies tam animi, quam corporis perturbari potest. Soli custodes necessarii aegrotanti assideant. Occlusis fenestris solis radii arceantur, ne oculi nimia luce percellantur. Noctu vero cubiculum exiguo lumine, & languida flammula illustretur, eo etiam consilio, ne aer noxio vapore, atque fumo depravetur. Incepta, & perfecta eruptione pergant duos, tres, vel quatuor dies se lecto continere, quo facilius per cutis spiracula exhaletur morbidus fomes; sed nec cubiculum calefiat, nec stragula augeantur, ultra quam sani utebantur. Decedentibus porro pustulis, & desquamatione incipiente, abeuntibusque reliquis symptomatibus, alvus, nisi sponte laxata sit, leni eccoprotico ex manna, nitro, & tamarindis, aut simili alio semel, aut bis ad intervalla ducatur, & paullatim ad victum, & regimen convalescentium gradus fiat. Hinc absoluta desquamatione iterum aegris interdum licebit e lecto surgere; dummodo tamen ab aere frigido religiose caveant. Nam si exspiratio cutanea supprimatur, aut asthma periculosum, aut pertinacissima tussis, aut diarrhoea vires dejiciens, aut leucophlegmatia (a) facile consequitur. Toto morbi processu, si alvus non respondeat, quod saepe evenit in mitissimis morbillis sine noxa, solis enematibus, si res posulet, eam molliori subinde licet.

(a) STÖRCK. *l. c.* p. 307.

§. CXXV.

Sed non omnium morbillorum, etsi e benignorum genere, est una, eademque, quam dixi, ratio, praesertim in adolescentibus, aut adultis, in quibus saepe aut causarum complicatio, aut major veneni vis, aut corporis, humorumque constitutio, aut aetas, aut vitae genus, aut aliae conditiones faciunt, ut morbus non modo aliquanto magis furat, atque insolescat, verum etiam in quovis stadio quaedam graviora symptomata exhibeat, quibus nec satis natura, nec solum regimen prospicit, sed aliis opus est artis auxiliis. Itaque cum *primo* statim *stadio* interdum febris valde vehemens sit cum pulsu duro, & valido, magna pectoris oppressione, tussi permolesta, & reliquis symptomatibus pariter gravioribus, uti veterno, faucium dolore, oculorum inflammatione &c.; tunc semel sanguis pro ratione virium mitti debet; atque etiam iterato, si prima sanguinis missio non satis morbi impetum (a) fregerit. Raro tertia opus est, ut admonet LIEUTAUDIUS (b), a quo in hoc stadio damnantur numerosiores phlebotomiae tanquam inutiles, aut etiam noxae. At in adultis, quamquam reliqua memorata symptomata deficient, si tamen signa redundantis dumtaxat sanguinis adsint, primis mox diebus eum detrahendum esse, auctor est HOFFMANNUS (c); imminuta enim vasorum plenitudine, haemorrhagias averti, anxietates, inquietudinesque

*Quando ar-
tis ope ege-
ant.*

*Ubi sangui-
nis missio
opus sit.*

sedari, & facilius exanthemata deinde prodire, merito confidit. Nec a sanguine mittendo, ubi plethora ingens, aut haemorrhagia gravis, aut aliud aliquod symptoma urgeat, abhorret ipse MORTONUS, qui ceteroquin in hoc stadio, ante videlicet morbillorum eruptionem, sive *efflorescentiam*, generatim negat, venae sectioni locum ullum esse.

(a) TISSOT *Avls au peuple* P. I. §. CCXXV. n. 1. STÖRCK *T. I.* p. 306. (b) *Prec. de med.* l. 2. p. 604. 606. (c) *L. s. observ. Clinic.* §. I.

§. CXXVI.

*Quae sanguinis
missionem
suppleant.*

Ubi vero sanguinis mittendi indicatio non admodum perspicua est, aut sanguine jam misso, symptomata eadem persistant, prudentis medici est temperantia, & antiphlogistica, uti potum largum pitanae cum nitro, melle, & aceto, aut feri lactis leviter Tamarindis, aut Cremore Tartari imbuti prius tentare, quam ad phlebotomiam propere nimis instituendam, aut iterandam procedere. Sanguinis fervorem nimium, febrisque concitatiorem motum saepe temperant, & compescunt sola enemata mitiora, & refrigerantia. A capite egregie revellunt, sicque cephalalgiae, sopori, eclampsiae, oculorum, & faucium inflammationi solamen afferunt balnea tepida pedum, & crurum, quibus etiam efficitur, ut universa cutis laxetur, & eruptioni exanthematicum recipiendae paratior evadat. Mirifice etiam dolorem faucium & tussim lenit, & pectoris

oppressionem minuit vapor aquae tepentis ore inspiratus (a), praeter eclegmata demulcentia, & oleosa, & potiones pectorales & anodynas. Ut vero calefacientia in quovis hujus morbi stadio, acriorem, & subtiliorem materiam reddendo, atque aestuationem, anxietatemque augendo, & vires dissipando maxime nocent: sic nimium refrigerantia, & nitrosa, praesertim in infantibus, non parum suspecta videntur HOFFMANNO (b); quia eruptionem retardant, & retenta interius morbillosa acrimonia visceribus sphacelum, aut gangraenam minatur. In refrigerantium ergo usu medicum considerare, prudenterque se gerere oportet, ne modum unquam excedat, necessariamque effervescentiam, qua in hocce stadio natura utitur ad morbidum virus expellendum, nimium cohibeat.

(a) TISSOT l. c. (b) L. c.

§. CXXXVII.

Alvus etiam praeter modum compressa, & multo magis, si ab aliquot jam diebus nihil dejecerit, inter initia protinus, quia anxietatem, & inquietudinem auget, laxanda est enemate blando, & molliente, aut etiam lenissimo eccoprotico. Valentius vero agere convenit, si cum morbillis saburra primas vias praegravans complicetur, suique ablationem petat. In eam autem sic inquirere oportet, ut certo de ejus praesentia constet. Nam lingua albicans, nausea, vomituri-
Alvus compressa enemate laxanda.
Saburra gastrica sui ablationem potestular.

sensus in epigastrio, anxietas, quae alias fa-
 burrae gastricae indicia habentur, in hoc *con-*
Lingua al- *tagii*, sive *effervescentiae* stadio sunt plane
bida, nausea, ambigua, & fallacia; possunt quippe febris
vomitur si- aliquanto vehementioris, & nervosae pertur-
gna fallacia. bationis a morbillosa veneno inductae effecta,
 & symptomata esse sine ulla cacochyliae gastricae culpa. Quò casu nemo non videt, lin-
 guae albidum colorem a febrili calore, nau-
 seam, vomituritionem, & praecordiorum an-
 xietatem, & reliqua a solis ventriculi, duo-
 dèni, diaphragmatisque spasmis proficisci; quod
 proprium omnino est omnium fere morborum
 exanthematicorum, in quibus pleraque ista,
 eruptione demum facta, idest causa eorum
 materiali ad cutim protrusa, cessare, atque
 evanescere consueverunt. Ne igitur praepo-
 stere eo in casu emetica, aut cathartica ad-
 hibeantur, paullo diligentius quaerendum est,
Certiora ca- an certiora cacochyliae gastricae signa cum
cochyliae si- illis concurrant; nempe an pravus, amaruse
gna. oris sapor adsit, an quae vomitu rejicitur ma-
 teries, pituitam acidam, aut bilem flavam,
 viridem, porraceam, aut nigricantem, aut
 alia corrupta recrementa referat; an antecedens
 victus ratio, vitae genus, annique tempus hu-
 jusmodi fuerint, quae colligendis circa ventri-
 culum sordibus apta sunt, an cruditates, dy-
 spepsiae, anorexiae, alvi tarditas praeiverint,
 an oris halitus foeteat, an color faciei, aut
 urinarum subictericus videatur, an egestionem
 putridam indolem ostendant, an epigastrium,
 & hypochondria tumeant, an flatibus, & bor-

borborygmis intestina distenta obmurmurent, aut inutilis desidendi cupiditas adsit? Si ex his manifestior fiat primarum viarum saburra, danda est opera, ut quam citissime expellatur. Vomitus igitur, qui ad quaevis assumpta *Saburra danda est quomodo evacuetur.* instat, aqua tepida mellita, aut levi cardui benedicti, aut chamaemeli decocto tepide hausto, & si satis non sit, oleo olivarum addito primum leniter promoveatur; si hoc non satis evacuatum sit, ad leve aliquod emeticum progredi licet, ex Ipecacuanha *, aut Tartaro emetico depromptum. Si vero vomitui locus non existat, aut saburra intestina magis, quam ventriculum oppleat, cathartico uti expedit aetati, viribus, temperamento, corporis habitui accommodato. HOFFMANNUS syrupo cichorei cum Rhabarbaro (a) addendum praecipit Tartari emetici granum dimidium, quo medicamenti vis aliquantulum acuatur.

* Pro Bimulo, aut Trimulo ROSENIUS utitur sequenti formula. *Res. Ipecacuanhae grana tria, sacchari albi grana sex. M. f. pulv. dividend. in tres part. aequales.* Danda est una ex cochleari aquae, aut syrupi alicujus gravioris. Si intra quadrantem horae non edit suum effectum, detur altera, & si intra sesquihoram nihil praestiterit, detur etiam tertia, quae effectum certum, nempe vomitum satis lenem, pariet. Pueri facilius, & tutius vomunt ob fibrarum laxitatem, & humidiores corporis habitum. Inter eccoprotica idem Auctor praefert Rhabarbarina. Pro Trimulo satis esse putat Tincturae Rhabarbari cochlear unum; vel ejusdem dilutum aquosum ex Rhabarbari drachma dimidia per noctem in tribus cyathis aquae communis infusa, in tres haustus dividendum.

(a) *L. c. Observ. Clin. §. I.*

§. CXXVIII.

*Eclampsia
quemodo su-
genda.*

Infantes, & pueri si eclampsia, aut convulsionibus ante eruptionem morbillorum corripiantur, ni sponte, & cito id mali desinat, quaerendum, utrum a nimia nervorum mobilitate, vel a dentitione, vel a vermibus, vel a plethora, vel a difficili eruptione gravius aegrotent. Nimiam mobilitatem sedat liquor cornu cervi succinatus ad paucas guttas ex aqua florum Tiliae datus, aut liquor anodynus mineralis HOFFMANNI, aut syrupus papaveris albi aquae ceraforum nigrorum, aut Melissae additus. Haec ipsa dentientibus quoque profunt, in primis si enemate blando, & mollienti intestina eluantur. Vermes vero si in suspicionem venerint, anthelminthicis, uti corallina, semine fantonici, radice valerianae silvestris, similibusque oppugnandi, & evacuantibus, uti syrupo florum persici, cichorei cum Rhabarbaro, mercurio dulci expellendi sunt. Plethora si in causa videatur, minuatur sanguinis detractio per venam incisam, vel hirudines locis idoneis applicitas. Cunctantibus vero erumpere exanthematibus nihil potest esse opportunius utiliusque, quam diaphoresim leniter ciere diluto florum sambuci, aut papaveris erratici, vel decocto radice Scorzonerae moderate calido, identidem sorbillato, atque interim crura, & pedes pannis laneis ex calida expressis involvere, ut vapore aqueo laxata cutis humorem morbillosum alliciat extrorsum.

Nec aliena quandoque sunt vesicantia, ubi languida vitae actio eruptionem retardet (a) .

(a) FORSTENIUS *de Cantharid.* p. 166. *Argentorat.* 1776.

§. CXXIX.

Lactentes spasmis quoque, & anxietatibus saepe ex saburra primarum viarum, vel lacte accescente obnoxii fiunt. Eccoproticis, & enematis illa protinus subducenda est. HOFFMANNUS sextam grani partem tartari emetici ex duabus drachmis aquae florum Tiliae propinare (a) non dubitat, ut protinus liberentur. Viri hypochondriaci, & mulieres hystericae morbillis laborantes saepe in spasmos, animi defectiones, spiritus difficultatem, praefocationesque cum gutturi constrictione, & ingenti praecordiorum anxietate incidunt. Quibus fit, ut exanthematum eruptio quam maxime retardetur. Caveto tunc, ne temere saburrae gastricae symptomata ista putes. Nocuerent enim quaevis medicamenta, quae per superiora, aut inferiora evacuationem moliantur. Nam tum antispasmodicis, atque enematis partim paregoricis, partim carminativis opus est. Ubi vero menstrua, vel haemorrhoidum fluxus substituerint, aut imminuant, vena in pede secta remedio est. His enim efficitur, ut brevi post morbilli feliciter (b) efflorescant.

Qua ratione in laetentibus spasmi profigandi.

Item in hypochondriacis, aut hysterici, quid conveniat.

(a) *L. c. Observ. IV.* (b) *HOFFM. l. c. caut. & observ. Clinic. §. III.*

§. CXXX.

*Distillatio-
ni acris in
fauces ca-
denti qua-
nam succur-
rant.*

*Qua dolori
faucium, &
inflammatio-
ni conveni-
ant.*

*Acida tuf-
sim exasper-
ant.*

*Cautiones
circa hypno-
tica.*

Tanta quandoque est humoris acris in fauces distillatio, ut non modo in laryngem depluens tussim, quae jam assidue vexat, molestiorem reddat, verum pharyngem etiam, oesophagumque vellicando ad vomendum saepe provocet. Hoc incommodum leniunt egregie gummi arabicum, aut Tragacantha aqua in mucedinem subactum, cremores oryzae, hordei, aut avenae cochlearim crebro sumpti, & gargarizationes ex lacte, aqua florum sambuci, & melle, ut demulceant, & abstergant; quorum etiam usus faucium dolori, atque inflammationi non infrequenti egregie medetur, praesertim si simul externe fomenta, & cataplasmata mollissima, & anodyna admoveantur. Ratione tussis, quae non in hoc solum stadio, sed etiam in reliquis permolesta esse solet, acida quaecunque sive in potionibus, sive in eduliis, quamquam in aliis exanthematicis morbis liberali manu concedantur, in morbillis tamen, quia tussim valde exasperant, parcius, & cautius adhibenda esse cum ROSENIO arbitramur. Tussis pariter leniendae causa hypnotica a multis proponuntur. SYDENHAMIUS multis de causis singulis noctibus ab ineunte morbo ad finem usque diacodium dabat. Idem fecerunt postea, qui Sydenhamianis praeceptionibus insisterunt. Sed ad hujusmodi remedia non deveniendum esse, nisi urgente necessitate, vult MORTONUS; & si

ob tussim , vigiliis , deliriumque interdum somniferis , & ex opio paratis medicamentis aliquando locum aliquem concedat , parca , & cauta manu ea adhibenda praecipit . Cautione eadem utitur LIEUTAUDIUS , imo cavet , & verat , ne infantibus ullo modo propinentur . Multa etiam passim dicuntur a Cl. TISSOTIO contra improvidum eorum usum . Febrem enim , & soporosos affectus augere solent . Prudentis igitur medici erit in hoc morbi stadio ab iis abstinere , aut certe , si quid ea postulare videatur , uti si alvi fluxus nimius cohibendus sit , quam parcissime , & rarissime iis uti , & semper mitissimis . Vesicantia quoque eandem prope animadversionem requirunt . Hinc in benignis morbillis , atque in eorum *effervescencia* reprobantur generatim ; & si unquam admitti debeant , tum sane id erit , cum spasmi , eclampsia , comae grave perniciem minantur . Quandoque etiam tussis permolesta nulli alii remedio cedere visa est , quam vesicantibus , avvocato scilicet extrorsum acri humore , qui faucibus , laryngi , pulmonibusque pertinaciter adhaerebat (a) .

De vesicantibus animadversio .

(a) FORSTEN. *Disquisit. medic. cantharid.* p. 167.

§. CXXXI.

Exacto primo stadio , & eruptione jam adveniente , quaedam interdum incidunt , consideratione digna , quorum breviter hic mentionem faciam . Ac primum scire licet , morbillorum eruptionem , quamquam aeger , ut

Quaedam animadversiones circa secundum stadium .

Cumstanti eruptioni quomodo succurrendum .

K iii

debet, quieti, & leni diaphoresi, quoad potest, det operam, nihilominus diutius, quam par est interdum cunctari, & lente procedere. Tunc quaerendum diligenter est, utrum plethora, aut concitatio febrilis motus, aut contra languidior vis vitae impedimento sit. In primo, atque altero casu plethorae imminutio, & febrilis aestus temperatio per diluentia, & refrigerantia eruptionem accelerabunt. In tertio vero praeter potum largiorem leniter cardiacum, & alexipharicum, & prudentem vesicantium applicationem supra propositam (§. CXXVIII) camphora, aut moschus primas tenent. Vires enim vitae sic eriguntur, & humorum ad cutim propulsio mirifice promovetur. Huic quoque fini favent spiritus cornu cervi succinatus, spiritus Mindereri, aut vini haustulus. Non nulli lene emeticum proponunt, utpote excitans vim vitae, & sudores proliciens. Sed, nisi simul ventriculi cacochylia extundenda sit, praestabit, eo omisso, per mitiora, & tutiora, quae modo indicavi, medicamenta naturam excitare.

§. CXXXII.

Eruptio in-
qualis qui-
bus adju-
vanda.

Si efflorescentia, postquam apparuit, modo rubeat, modo palleat, aut partiatim tantum, & successive se ostendat, vel quaedam papulae rubrae videantur, dum aliae pallidae conspiciuntur, tunc cardiacis, & alexipharmacis leniter earum eruptio adjuvanda est. In primis camphora ad id maxime valere perhabe-

tur . Eo quoque spectat vesicantium prudens applicatio , quamquam id auxilii in malignis , & ubi vires vitae multum languent , praestare videatur . Quod si repente exanthemata se subduxerint , & timor sit , ne intro versa materies alicubi lethalem metastasim faciat , ex-templo extrorsum avocanda sunt iis auxiliis , quae ad lentam , atque imperfectam eruptionem supra commendavimus , praesertim diluto florum sambuci abunde hausto , camphora , moscho , cucurbitulis siccis , fricationibusque adhibitis , atque epispasticis cruribus , aut cervici , si capiti malum impendeat , celeriter ad-motis ; imo sunt qui suadent aegrum in bal-neum tepidum illico demittendum esse . Ne vero huiusmodi infortunium obveniat , danda opera est , ut frigus , moeror , pavor , aut alii animi subiti motus solertissime arceantur .

Subitus exanthema-tum egros-sus quid po-ssulet .

§. CXXXIII.

Si in hac periodo magna adsit inquietudo , & vigilia , syrupo diacodii , in primis vesp-eri , aegri ad quietem , & somnum compo-nendi sunt , ut absolutior , & perfectior ex-anthematum expulsio consequatur . Neque hoc tempore MORTONUS , qui hypnotica , & opi-um habentia in primo stadio reprobavit , ab iis valde abhorret , dummodo respiratio libera sit , & nullus instet praefocationis metus . Imo in alvi fluxu immodico non dubitat ad pare-gorica confugere . Ipse tunc praefert reliquis Laudanum liquidum Helmontii , cujus guttas

Quando op-ioris, & som-niferis uti liceat .

*Diarrhus
quemodo mo-
deranda.*

tres, vel quatuor, vel sex, vel decem, vel duodecim pro ratione ætatis dandas jubet, donec alvi profluvium decrescere incipiat. Moderandam enim, non sistendam ejusmodi evacuationem tradunt cum MORTONO plerique. Quem in finem decoctum album etiam, tincturam rosarum, lac aqua plus minus dilutum, atque alia hujus generis adhiberi volunt. At HOFFMANNUS, cum plerumque hac via morbidam materiam utiliter emandari viderit, adstringentia quæque hic rejicit, & solis clysteribus demulcentibus intestina eluenda (a) subinde esse autumat. Sunt præterea quædam alia symptomata, quæ, quia in hocce stadio vel increſcunt, vel valde moleſta atque incommoda eſſe pergunt, aliquod ſolamen requirunt; cujuſmodi eſt tuſſis, oculorum rubor, & lacrymatio, & frequens ſternutamentum. Tuſſi leniendæ quid conferat, jam ſupra (§. CXXVI. CXXX) memoravi-
mus. Dulcia generatim, uti ſyrupus althææ, capillorum veneris, violarum, papaveris erratici, ſuccus glycyrrhizæ hispanicæ, trochiſci radicis althææ, ſaccharum candi, atque ex his parati, additione olei amygdalarum dulcium recentis, linctus celebrantur. At temperamentum aliquod in eorum uſu adhiberi oportet, ne diarrhoeam inferant, aut præſentem adaugeant in ægri detrimentum. Oculorum ruborem, ardoremque mitigant collyria ex aquis roſarum, & plantaginis vel ſolis, vel lacti admixtis; quibus etiam addi ſolet interdum aliquid ex trochiſcis albis Rhæſis. Sternu-

*Tuſſi, lacry-
mationi, &
ſternutamen-
tis quæ me-
deantur.*

tamenta vero tollit, aut certe minuit lac tepens in nares attractum, aut injectum.

(a) *L. c. observ. 3.*

§. CXXXIV.

In tertio demum stadio, quod exsiccationis, sive desquamationis vocatur, morbi iudicium decernitur. Igitur in eo vel sanitas, vel mors, vel transitus in alium morbum expectandus est. Sanitas obtinetur leni diaphoresi, vel sudore, quo febris solvitur. Futuram huiusmodi criticam excretionem indicat pulsus pacatior, & cutis mollior, atque humidior. Hisce signis apparentibus, satis est naturae potu copioso obsecundare. At si diaphoresis, aut sudor sponte non accedat, aut cunctari videatur, nec tamen ulla indicia existent futuri alvi fluxus, uti sunt hypochondriorum tensio, elatio, ventrisque borborygmi, natura tum potu diapnoico, & calente, camphora, aliisque lenibus diaphoreticis sollicitari debet ad diaphoresim, haecque iisdem sustineri, donec febris omnino cessaverit. Contra si epigastrium tumeat, hypochondria tendantur, si cutis arida deprehendatur, si venter torminibus aut borborygmis turbetur; non sudore, sed alvi fluxu morbum solutum iri, cognoscitur. Hic autem alvi fluxus interdum ita praecipit supervenit, ut decies, aut duodecies intra breve temporis spatium venter laxetur. Cavere tum oportet ab iis, quae haec dejectiones cohibeant; nam criticae,

*De tertio
stadii vicissitudinibus.*

*Diaphoresis & sudor
quando con-
ferat.*

*Qua ratione
promoveri
debeat.*

*Alvi fluxus
Criticus.*

*Cautela cir-
ca eum.*

*Si cum torminibus jun-
gitur, quid
agendum.*

*Quando
compescen-
dus.*

salutarēque esse consueverunt. Salutares autem revera esse conjicies ex virium constantia, majore aegri alacritate, tussis mitigatione, oculorum nitore redeunte, epigastrio, & hypochondriis detumescētib. Quandoque alvi fluxum comitantur dolores intestinorum molesti. Si hi fomentis calidis ventri applicitis non conquiescant, enemate demulceri possunt, aut theriaca abdomini imposita, aut etiam dato Rhabarbari diluto, aut sero lactis tamarindis alterato, aut oleo dulci olivarum, quod tutius est, cochleatim subinde propinato, ut citius intestina a nocua materia resistente, adhaerenteque liberentur. Quod si alvi profluvium diutius, quam par est, persistat, vires prosterнат, & colliquans videatur, tunc protinus comprimi debet Diaſcordio Fracaſtorii, Laudano cydoniato, Theriaca, decocto albo, cascarilla, cortice peruviano, pulveribus alcalicis, aliisque (a) sistētib.

(a) ROSEN *l. c.* LIEUTAUD *l. c.* HOFFMANN. *l. c.* §. V. in cautel.

§. CXXXV.

Peripneumonia in fine tertii flammis supervenientis curatio.

In summum vitae periculum adduci aegrotantes, imo repentino quasi fato suffocari nono fere die, evanescentibus nempe morbilis, & febre recrudescēte cum peripneumoniae, aut pleuritidis signis, supra (§. CXIX. & CXXII) jam notatum est. Quod ubi incidit, protinus sanguinem e vena brachii vel in tenerrimis infantibus mitti, quod semper felicissimo eventu fieri affirmat SYDENHAMIVS (a),

cantharidibus dorsi partem, quae scapulis inter-
 terjacet, & latus, quo dolor percipitur, exul-
 cerari, multum aquae cum nitro, atque oxy-
 mele potui dari, & camphorae aliquid intrin-
 secus praeberi oportet. Finem vero sanguinis
 missione iterandae imponat respiratio liberior
 facta, & sputum facilius, & promptius. Tunc,
 omissa camphora, solo decocto hordei mellito,
 aut sero lactis uti expedit, injecto bis in die
 molli enemate, ut alvus aperta servetur. In-
 terdum tamen nec febris; nec spirandi difficul-
 tas, nec pectoris oppressio adeo urget, ut
 sanguinis missione opus sit. Tunc omitti eam
 posse, auctor est TISSOTIUS (b). In habitu
 pinguiori praeditis, in quibus fibrarum laxitas,
 humorumque lymphaticorum copia excedere
 videtur, idem vir doctissimus suadet, vesi-
 cantia cruribus admovenda esse, & dandum
 intrinsecus oxymel scilliticum. Sin vero ista
 negligi contingat, vel suffocatione pereunt
 aegri, vel suppurato pulmone in phthisim la-
 buntur. Tanta autem est sanguinis missionis
 utilitas, ut ea diarrhoeam ipsam morbillis su-
 pervenientem curari dicat SYDENHAMIUS. Re-
 vellitur enim sic ab intestinis morbillosa ma-
 teries, quae ad intestina delata sua acrimonia
 alvi fluxum exciverat. Qua ratione demum
 aliis symptomatibus succurrendum sit, vel
 morbi secundarii, qui morbillos interdum
 subsequuntur, praecaveri, aut jam praesentes
 tolli debeant, peculiari capite, postquam de
 malignis sermonem absolvero, quoniam in his
 frequentius eveniunt ejusmodi successiones,

*Quando san-
 guinis missio
 omitti possit.*

*Diarrhoea e-
 tiam vena-
 sectioni ob-
 temperat.*

*De aliis
 symptomati-
 bus, & morbi
 successioni-
 bus postea.*

Quo modo
præcaveri
possunt.

infra demonstrabo. Nunc hoc unum addam, pleraque ista mala anteverti, si ab initio regimine antiphlogistico *, & diluentibus febris impetus fuerit retusus, atque evacuationes, quas natura molitur, prudenter (c) & blande promotæ, & demum si cessante febre, arefactisque morbillis alvus leni medicamento ducatur, idque interjectis aliquot diebus iteretur bis, vel ter, ut si quæ morbidi fomitis reliquiae supersint, paullatim e corpore deturbentur.

(a) L. c., MORTON l. c. ROSEN l. c. (b) L. c. §. 226.

* THOMAS DICKSON defendit methodum simplicem, & antiphlogisticam SYDENHAMII contra MORTONUM, & MEADIUM. *Comm. de reb. in med. & scient. nat. gest. Vol. XVIII. P. 3. p. 401.* Non reticenda est methodus morbillos curandi, quæ in quadam epidemica constitutione usus est GONTARDUS (vid. *Journal. de Médec. T. VIII. p. 338.*). Is morbillos pro inflammatione erysipelatode, quæ internas, externasque partes afficiat, habet. Hinc resolvere eam parat sanguinis missionibus, emeticis, & demulcentibus. Hac ratione morbillos epidemicos ann. 1756 feliciter se curasse narrat, adductisque historiis rem comprobat. Video ejus methodum a SAVAGESIO expositam, commendatamque. Sed venia & pace ejus non possum dissimulare, nimium mihi videri & venæsectione, & emesi, & alvi ductione esse abusum in morbo, qui ut plurimum solo idoneo regimine eget, & si quando majore artis auxilio opus habet, non sine deliberatione, & maturo consilio licet ad sanguinis missionem, ad emetica, aut cathartica, ad generosiora nimirum præsidia in eo devenire.

(c) TISSOT. l. c. §. 224.

MORBILLI MALIGNI.

§. CXXXVI.

Hi multa cum benignis habent communia ; *Multa communia cum benignis.*
 qua de caussa a plerisque una describuntur
 utrique. Sunt enim & ipsi plerumque epidemici, raro sporadici. Ingruunt fere, ut benigni, Januario, & Februario mense ; invalescunt ad vernalis usque æquinoctium ; deinde successively decrescunt, donec appetente solstitio æstivo, aut paullo post penitus desinant. Epidemici maligni existere morbilli, quos anno 1674 Londini vidit SYDENHAMIVS (a). Modo præcedenti insalubrium temporum, aërisque constitutioni, modo aliis caussis fortuitis, & præsertim regimini calefacienti, aut omissæ rectæ curationi suam originem (b) debent ; processumque eundem servant, quem benigni, in tria videlicet stadia distinctum, cum plerisque symptomatibus parum dissimilibus. Nihilominus tamen minus sunt quaedam malignorum propria, quibus a benignis discernuntur, & reapse sejungendi videntur.

(a) *Oper. Sect. V. cap. III.* (b) *HOFFMAN. l. 2. cap. VIII. §. V.*

§. CXXXVII.

Ac primum in malignis aut multo citius, *Propria malignorum.*
 aut multo tardius, quod frequentius est, quam
 in benignis, exanthemata efflorescunt, nimi-

rum ante tertiam vel quartam, vel post quintam, sextam, septimam, imo interdum octavam diem tantum. Quando igitur tardius eruptio contingit, ideo id evenit, quod ab initio vires vitae pene obruuntur, longiorique tempore egent ad secernendum, expellendumque virus morbillosum. Hinc in primo stadio, quando longius est, plerumque symptomata non admodum vehementia sunt, nec adeo velociter, ut in benignis, invalescunt. Invalescunt vero vehementius omnia, paulatim viribus exstimulatis, atque erectis, post eruptionem morbillorum, contra quam in benignis fieri consuevit; nam in his potius ab eruptione non nulla sedantur, & conquiescunt. At quando primum stadium brevius est, & citius solito eruptio contingit, morbus ut plurimum pessimis statim cum symptomatibus exorditur. Pustulae praeterea non primum in facie, sed circa humeros, & pectus se exserunt, deinde in reliquis partibus; vel certe non generatim, ac universim erumpunt, sed successive, partem unam post alteram occupantes. Hinc, ut primum stadium longius plerumque est quam in benignis, sic hoc alterum etiam multo diutius protrahitur. Non raro ancepiti eventu ad decimum septimum, & vigesimum usque diem producit^(a). Neque color earum constans est, nam modo viget, modo pallet, modo livet; aut ex rubro etiam nigricat, & saepe cutis ipsa flaccescit^(b). Interim eruptione facta plerumque omnia symptomata ingravescunt. Febris intenditur cum

pulsu validiori , & crebriori , & duro , tussi frequentiori , sicca , & pene continua , spirandi difficultate majori , anhelitu , anxietate , pectoris oppressione , dolore laterali lancinante , & quandoque motibus convulsivis . Cutis a materia morbi vellicata rubore suffunditur , & leviter fudat . Urinae contentis , & colore saturantur . Fauces dolent , & tument ; oculi acrius irritantur . Hinc ophthalmia , angina , peripneumonia , pleuritis , aliaque mala inflammatoria consequuntur (c) . Demum observatio SYDENHAMII est (d) , malignos morbillos rarissime desquamatione terminari , quod alias in benignis perpetuum est . Interdum nova eruptio succedit antecedenti , aut morbillis miliaria , exanthemata vel peticulae superveniunt (e) . In eorum porro exsiccatione , & discessu multo frequentius , & sine evidenti caussa febris , & tussis , & spiritus difficultas cum ardore , siti , calore intensioribus recrudescunt , & peripneumoniae lethales , aut alii morbi acuti inducuntur , qui nisi cito euecent , in lentos facile transeunt .

(a) MORTON *l. c.* (b) STÖRCK *T. I. p. 314.* (c) MORTON *l. c.* STÖRCK *l. c.*

(d) *Oper. Sed. V. cap. 3.* (e) HOFFM. *l. c. enarrat. morb. obs. 1., & l. c. cap. VIII. §. V.*

§. CXXXVIII.

Ex his facile liquet discrimen , quod inter benignos , & malignos morbillos intercedit . *Alia signa Diagnostica .*
In univcrsum vero illud probe tenendum ,

omnia symptomata, quae benignos comitantur, in malignis multo graviora, & pertinaciora esse. Praeterea horum certiora, & sollemniora signa passim habentur ingens jam a morbi ingressu virium prostratio, oscitationes, & pandiculationes crebrae, inquietudo summa, interdum extremorum frigus; capitis, lumborumque dolor; vertigo; pulsus celer, inordinatus, & parvus, & urinae tenues & pallidae in primo stadio; deinde in altero ille magnus, & vehementior, hae vero turbidae, & coloratiores; nausea, & vomitus molestiores, deglutitio dolorifica, & difficilis, respiratio frequens, & parva, aut inaequalis, tendinum subsultus, somnolentia, mentis perturbatio, delirium, oculorum rubor intensior, vox rauca, tussis ferina, suffocationem fere minitans, haemorrhagiae immodicae, alvi fluxus, convulsiones, atque alia (a) hujusmodi.

(a) HOFFM. *l. c. Sect. I. cap. VIII. §. V. MEZA compend. med. Praed. Fasc. I. cap. XX. §. 129.*

Prognosis.

§. CXXXIX.

Signa prognostica, quae supra (§. CXXII) exposita sunt, huc quoque transferantur; nam cum benignis, tum malignis morbillis aequae quadrare possunt. Speciatim vero maligni & praesertim epidemici exitiosiores sunt benignis, & sporadicis. Quo longiora stadia habent, eo majus periculum portendunt. Hinc tardior,

tardior, & ferior eorum eruptio, semper deterior est. Eruptionis ultra tres dies protractio malum significat; nam febris, quae in malignis eam comitatur, cum intensior sit, si diutius protrahitur, pessimas inflammationes ciere potest. Nec meliora promittit eruptio lenta, & per vices rediens. Naturae enim defectum, atque irritos conatus facultatis expultricis ostendit. Color praeterea incertus, aut cito pallescens, aut nigricans triste augurium dabit. Eruptione jam ad finem vergente, aut exsiccare incepta, si febris nihil remittat, & aequè persistat, non vacat (a) periculo. Discriminis magnitudinem augent maculae scorbuticae, aut peticulae, aut miliaria exanthemata cum morbillis complicata, & multo magis, si tertio in stadio demum (b) superveniant. Morbo autem imperfecte soluto, quod superest morbillofi veneni retenti, tussi, dyspnoeam, appetitus defectum, oculorum chronicos affectus, atque alia mala relinquit; imo saepe fundamenta jact diarrhoeae pertinacis, phthiseos pulmonaris, atrophiae, lipitudinis, scrophularum, interdum etiam anasarcae, aut hydropis (c). Sed hydrops, anasarca, glandularum tumores strumosi frequentius a purpura scarlatina, quacum morbilli confundi quandoque solent, permanent.

(a) MORTON. *l. c.* (b) HOFFMAN. *l. c.* §. V.

(c) MORTON. *l. c.*

Curatio Malignorum.

§. CXL.

Pleraque eorum, quae morbillis benignis curandis (§. CXXIV. CXXV. & seq.) accommodata recensui, malignis quoque conveniunt. Omissa igitur eorum repetitione, tamquam supervacua, pauca quaedam solum attingam, quae huc propius spectant. Primum curandum est in primo stadio, ut aegri letulo se addicant binos aut ternos saltem dies ante eruptionem, quo cutis viae laxentur, & magis patulae reddantur. Sed nec stragulis, nec calori, quibus sani assueverant, quidquam adjiciatur. Jura carniū, & multo magis carnes ipsae e victus ratione ablegentur. Satiū erit solis jusculis avenaceis, vel ex hordeo, aut oryza paratis, sed dilutionibus, & pōmo subinde cocto vesci, vel lacte cum triplo, aut quadruplo aquae leniter decocto pro alimento simul, & potu uti (a). Quando emesis, aut catharsi opus sit, jam supra (§. CXXVII) declaravimus. Sed animum etiam ad epidemicam constitutionem advertere oportet, prudenterque tentare, conferatne, an noceat purgatio. Quod attinet ad sanguinis missionem, plerumque in primo stadio malignorum ob virium dejectionem, pulsuumque languorem, & parvitatem non videtur ea opus esse. MORTONUS certe eam tum generatim rejiciendam putavit. Sed hic quoque animadversio-

*Regimen.**Vitae ratio.**Emesis, & catharsis.**Sanguinis missio in primo stadio.*

nes, quas alibi (§. CXXV) exposuimus, locum habere possunt, in primis ubi morbilli praemature erumpunt, eosque vehementior febris antecedit. Hunc esse casum putaverim morbillorum malignorum, in quo mittendum sanguinem censer ROSENIUS, etsi ipse nimis fortasse id auxilii ad omnes malignos extendere videatur. Quod vero de crusta pleuritica, quam in detracto sanguine semper apparere affirmat, retulit, perpetuum non est; saepe enim eam deficere experientia compertum habetur. Ceterum cunctante eruptione ex languidiore naturae motu, lenia potius alexipharmaca, & cardiaca a MORTONO adhibebantur, ut validius natura ad expellendum virus incumberet. Sed cautione opus est, ne fervor sanguinis nimium adaugeatur. Praeter diluta florum tiliae, sambuci, papaveris rhoeados calide hausta, si eruptio apparere nimium cunctetur, aliquid camphorae, vel liquoris cornu cervi succinati, vel spiritus MINDERERI, vel liquoris anodynii mineralis HOFFMANNI dari subinde convenit. His enim non modo vires vitae eriguntur, sed etiam spasmi, quibus natura in hoc stadio opprimi maxime videtur, eximie sedantur. Tunc etiam ad cutim avocare cucurbitulis siccis, universo corpori admotis, & subinde opportune iteratis, balneis crurum, fomentis, sinapismisque utilissimum est. Nec vesicantibus tum locus dene-

Diaphoretica.

Cucurbitulae siccæ, fomenta, balnea, sinapismi.

(a) SYDENH. op. Sed. V. Cap. 3.

§. CXLI.

In secundo stadio, nempe eruptione facta, quoniam febris cum omnibus symptomatibus vehementius excandescit; morbus inflammatoriam naturam induere videtur MORTONO. Hinc quam ante eruptionem reprobavit sanguinis missionem, hic eam uti necessariam proponit. Revera hoc ipso tempore aut caput, aut fauces, aut pectus, aut omnes hae partes simul atrocius afficiuntur. Inflammationis igitur signis accedentibus, cur non sanguis mittatur? Hoc in primis in peripneumoniae metu opportunum est, etiamsi morbilli pulchre rubri appareant. Imò si post primam sanguinis missionem respiratio non fiat liberior, nec sputa prodeant, quae morbum levent, iteranda sanguinis missio est ad tertiam etiam vicem, non omissis interea diluentibus, attenuantibus, antiphlogisticis, demulcentibus, & subinde enematis. Si nihilominus difficultas spirandi persistat, aut caput impetatur, aut delirium se adjungat, vesicantia suris imponi necesse tum est (a). His etiam magnopere confidit MORTONUS, sic ut crebro ea applicanda velit cum ad vires, ubi langueant, excitandas, tum ad eruptionem ubi lenta, & imperfecta; aut incerta, & vaga sit, provide adjuvandam. Scire autem convenit, malignos morbillos, praesertim in quibusdam epidemicis constitutionibus magis putridos esse, quam inflammatorios, & tum noxiam fore

*Sanguinis
missio in se-
cundo stadio.*

Vesicantia.

sanguinis missionem. Id evenit in constitutione epidemica ann. 1763, & 1768, quam Londini observavit GUILIELMUS WATSON. Tam in primo, quam in secundo stadio pulsus erant celeres, debiles, & inaequales cum magna anxietate, dejectiones alvi crebrae, & demum delirium accedebat mortis praenuntium. Cadaverum sectio pulmones, aliaque viscera sphacelata ostendebat. Sanguinis missio (b) plerumque nocuit.

(a) STÖRCK *l. c. T. 1. p. 309. 310.* (b) *Medic. Observat. and Inquiry by a Society of Physicians in London. Vol. IV. pag. 132.*

§. CXLII.

At in eo casu, in quo eruptio lente procedit, aut imperfecta, & vaga est, aut per vices abit, & redit, praeter ea, quae tam intrinsecus, quam extrinsecus adhibita (§. CXL. CXLI.) ad cutim morbillorum virus alliciunt, Bezoartica sic dicta a multis commendantur. In his pulvis e chelis cancrorum compositus, *Bezoartica*, radix contrayervae, stybium diaphoreticum non ablutum, atque alia hujusce generis numerantur. HOFFMANNUS duo prae ceteris extollit, *Bezoarticum* nempe *Minerale*, & *sulphur auratum antimonii*; quibus & sudores blande elici, & morbillos protrudi ad cutim pollicetur. Illo interdum alvum laxari cum euphoria observavit. Sulphuris vero aurati dosim ad dimidiam grani partem, vel ad quartam tantum pro qualibet vice habita aetatis ratione perstringendam (a) esse admonet.

Eruptio imperfecta.

Bezoartica.

Bezoarticum Minerale.

Sulphur auratum Antimonii.

Morbillo- rum regressus.

Quando nigricant, aut livent.

S. misso.

Antiseptica, & corroborantia.

Item ubi modo rubent, modo pallent morbilli, & multo magis, si intro reversi sint, cito ad ea omnia properandum est, quae supra (§. CXXXI.) proposita fuere. Livere eos interdum, imo nigrescere, paullo ante (§. CX. XXVII.) memoravimus. Quando id evenit ob graviolem cutis inflammationem, quam induxit regimen calefaciens, & improvidus alexipharmacorum calidorum usus, tunc mittendum esse sanguinem, quo gangraena, summus inflammationis gradus, avertatur, experientia ductus suadet SYDENHAMIUS. Solet autem eo in casu cutis non modo rubere intensius, ut ad nigricandum inclinet, verum etiam tumere, & distenta reniti. Quod si nigricans morbillorum color cum cutis ipsius flacciditate jungatur, sic ut a prava potius humorum qualitate, atque a vi vitae in vasis cutaneis fatiscente, quam ab inflammationis vehementia proficisci nigror ille videatur, protinus huic malo prospiciendum est antiseptici, & corroborantibus (b), praesertim cortice peruviano, camphora, elixirio vitrioli Pharmacopoeae Londinensis, serpentaria, & similibus, omissa sanguinis missione.

(a) *L. c. in Causel. §. VII.* (b) *Störck l. c. T. 2 p. 314.*

§. CXLIII.

Haemorrhagia.

Haemorrhagiae tam narium, quam aliarum partium morbillis, praesertim malignis, ut dictum est, non raro superveniunt, in primo

speciatim & secundo eorum stadio. Has sine re praestat, quam propere nimis cohibere. Quare adstringentia, & ex opio parata remedia tum vitari debent (a). Si tamen sanguis immodice profundatur, ut jam facies, & labia palleant, extrema perfrigerari incipiant, pulsus langueant, aut aeger imminetem vomitum, & animi deliquium queratur, tunc haemorrhagia sistenda protinus est non modo iis, quae extrinsecus imposita id praestant, sed etiam quae intrinsecus ad id valere creduntur (b). HOFFMANNUS suum liquorem anodynum mineralem hic non inutilem praedicat. Mixturam quoque usu comprobata describit, quae spiritum vitrioli, & Diascordium Fracastorii pro basi continet. Nos aquam spiritu vitrioli acido ad levem acorem imbutam, & dilutum corticis peruviani ceteris antepo-
Quando sistenda.

(a) HOFFM. L. c. in cautel. §. VI. (b) ROSEN. l. c.

§. CXLIV.

Tussi permolestae, & siccae, & suffocanti
 occurrimus decocto hordei, diluto radicis althaeae, & florum violarum, verbasci, papaveris rubri, adjecta quarta vel quinta lactis parte, & vesperi pargoricis. Eclegmata etiam oleosa a plerisque hic commendantur *. Si vero tussis humida sit, sed sputum viscidum nimis, & tenax difficulter prodeat, incidentibus, atque attenuantibus opus est, nimirum oxymele simplici, & scillitico, syrupo
Tussis sicca.
Tussis humida cum sputo viscido.

erysimi Lobelii, floribus sulphuris, & Benzo-
es, Kermes minerali & dilutis pulegii, hyssopi,
veronicae, tussilaginis (**). Ubi tussi fe-
rinae fluxus etiam alvi adjungitur ex parte
materiae morbillosae, & acris intestina irritan-
te, tunc quinta pars lactis diluto florum sam-

Alvi fluxus.

buci adjecta, calideque potui data utrumque
symptoma lenire (a) dicitur. Quod si alvi flu-
xus, quocunque tempore accesserit, sed prae-
cipue in hoc, in quo eruptionis regressum
perpetrare potest, immodicus fiat, neque mo-
dum fervet, compesci plane debet Diacodio,
Laudano, Diascordio, Theriaca, Rhabarbaro
tosto, pulveribus absorbentibus, cortice peru-
viano, cascarillae, aliisque; tum in primis,
cum diarrhoea post discussos morbillos remanet,

*Faucium in-
flammati.*

& chronica ne evadat, timeri potest. Fau-
cium interius dolentibus, atque inflammatis
quae prodesse possint, jam alibi (§. CXXX)
indicatum est. Hic addimus, gargarizandum
esse leniter ex decocto emolliente, & circa
collum extrinsecus dandum cataplasma cum
sinapi, simul ac cutis rubeat, removen-
dum (b).

(*) *Eclegma oleosum ROSENII.*

*Rec. Viell. ovor. n. j. ol. amygd. dulc. f. i. express.
& recentiss. unc. ij. bene subact. add. decoct. hord. mund.
unc. ij. syrup. althææ unc. j.*

Aliud mihi usitatum.

*℞. Gumm. arabici dr. ij solvatur in emulsion. semin.
melon. unc. iij. deind. add. ol. amygd. dulc. recentiss. fin.
ign. expressi un. j. ss. syrup. pap. albi a drachm. ij ad
unc. i. pro ratione ætatis. Detur subinde parvum cochlear.*

(**) *Formulæ Störchli.*

℞. Niri puri drachm. j., antimon. diaphor. non ablusi

drachm. j., oxymel. simplic. unc. j. ss., syrup. papav. erratic. unc. j. ss. Aq. flor. sambuc. unc. viij. M. Dentur duo cochlearia alternis horis, & desuper hauriatu rvasculum duo infusi florum sambuc. & malvæ.

Alia efficacior ejusd.

Rx. Nitri puri drachm. ss. stib. diaphoret. non abluti drachm. j. ss., Oxymel. scillitic. unc. ij., syr. flor. Rhæad. unc. j. Aq. fœnicul. unc. viij. M. d. ut supra.

Alia ejusd.

Rx. Kerm. miner. gr. j.

Sacchar. alb. gr. x.

M. f. pulv. tenuissimus. Sumatur talis singulis duabus vel tribus horis.

(a) ROSEN. l. c. (b) Id. ib.

§. CXLV.

Sudorum quoque, quibus interdum aegri diffuunt, ratio habenda est, præsertim in secundo, & tertio stadio. His si lintea, atque indusia madescant, ea caute mutari debent. Sicca, & leviter calefacta humidis substituantur; sed caute, ne frigus suscipiatur, aut calor ultra modum corpori super addatur. Utroque enim cutis corrugari potest, & expirans morbi fomes repelli. Eadem cautio circa lecti mutationem servetur. Sed speciatim cavendum est, ne quis subito ex calido in frigidum concedat. Ex neglecta enim ejusmodi cautione subitam mortem intra paucas horas natam vidit (a) HOFFMANNUS. Tertio stadio incipiente, evanescentibusque morbillis non desistendum est a laudato regimine, usuque remediorum demulcentium, & blande diaphoreticæ promoventium, quemadmodum in benignorum curatione (§. CXXXIV) dictum est;

Sudores.

Cautiones circa linteorum mutationem.

nisi alvi fluxus criticus accessurus praevideatur, qui morbum solvat (§. CXXXIV). Subacta demum febre, & tussi mitiori, nisi penitus sublata, reddita, exsiccatisque morbillis, & desquamata cuticula, generatim aegri con- quiescere adhuc, & ab aëre frigido, qui sum- mopere noxius est, cavere debent per aliquot dies (b). Imo ad aliquot hebdomadas per- spirationem cutaneam diligente curandam in- fusis diaphoreticis, victu tenui, & decoctis temperantibus, & diluentibus ex radice scor- zoneræ, cichorei, glycyrrhizæ, chinæ, cor- tice ligni sassafras, interdum etiam sarsaparilla præcipiunt (c) non nulli, non omissa subin- de, semel nempe in hebdomada, per ecco- protica (§. CXXXV) ætati, temperamento, corporis habitui accommodata, alvi ductione.

(a) *L. c. in cautel. §. VIII.* (b) *STÖRCK, l. c. p. 310.* (c) *HOFFMAN, ib. in cautel. §. IX.*

Morbi secundarii.

§. CXLVI.

*Peripneu-
monia.*

Morborum, qui morbillis præsertim mali- gnis succedunt, omnium frequentissimus est peripneumonia, eorum exsiccationi repente su- perveniens, quæ aegros in summum vitæ periculum adducit, & sæpe etiam occidit. Quando id accidit, protinus sanguinem mitti oportet, atque eam institui curationem, quæ peripneumonicis, & pleuriticis (§. CXXXVI) accommodatior est. Deservescente vero febrî,

& pulmonum inflammatione profligata, hydrogala demum uti expedit, ut tussis cito mitescat, atque alia mala, quae ab acrimonia morbillosa timeri possunt (a), arceantur. Interdum peripneumonia non resoluta in suppurationem terminatur. Tunc aegri assidue tussunt, vesperi horrent, noctu calent, & mane sudore madent, & debilitantur. Sputa autem, quae excreantur, purulenta sunt. Hi vero, ut suppurati, sero nimirum lactis, ptisana, & decocto corticis peruviani subinde hausto curandi sunt. Quod si ad sputa purulenta accedat vox rauca, macies, atque febricula continua lenta, jam de phthisi pulmonari non amplius dubitari licet. Tunc lac aqua aliqua pectorali dilutum saepius hauriendum est, ut ad minimum tres librae ejus quotidie absumentur, interposito aliquoties in die vasculo decocti chinae-chinae, &, si vires permittant, deambulatione, aut unctione in aëre campestri ac salubri adhibita (b).

*Suppuratio
peripneumoniae.*

(a) STÖRCK *l. c. p. 314.* (b) *Id. ib. p. 312.* ROSEN. *l. c.*

§. CXLVII.

Nec rarum est, exsiccatis, desquamatisque morbillis, febrim remittentem continuam, sive amphemerinam sine ullo suppurati, aut ulcerati pulmonis indicio relinqui, quae, si negligatur, aut in acutam malo fato convertitur, & repente occidit, aut in hecticam facile degenerat, quae lenta consumptione aegrotantem conficit. Illam cortice peruviano cito

Amphemerina.

Tussis.

frenandam esse docet MORTONUS. Tussis quoque post morbillorum desquamationem valde pertinax quandoque remanet. Haec etsi post benignos bechicis, & aura liberiore perdetur facile, aut paullatim sponte cesset (a); attamen, quando malignos subsequitur, & diuturnior, & gravior, & periculosior est, quia in phthisim pulmonarem per saepe migrat. Hinc primo sanguinis missione, interdum etiam iterata oppugnanda est, deinde bechicis, & cortice peruviano liberaliter dato, & vesperi paregoricis. Nec infrequens est, interpositis eccoproticis, eam quandoque (b) fugari.

(a) SYDENHAM. (b) MORTON.

§. CXLVIII.

Diarrhoea.

Nec minus molestæ, & pertinax est diarrhoea, a morbillis relicta. Hanc rhabbarbo tosto, myrobalanis, & pulveribus alcalicis fixis primum aggredi convenit, deinde paregoricis opium habentibus, cortice peruviano, cascarilla, aliisque roborantibus antisepticis (a). Oculos praeterea sua mala manent. Hi saepe in morbillorum discessu, gravissima ophthalmia corripiuntur. In leviori casu egregie succurrunt hirudines temporibus, aut infra oculos (b) applicatae; at in graviore venam jugularem incidi (c) oportet; deinde alvum etiam iterato duci. MORTONUS hic nihil proficere vesicantia existimat. Contra ROSENIUS iis non parum confidit, si parva utrique tempori imponantur. Cucurbitulas siccas cervici etiam utiliter affigi

Ophthalmia.

affirmat. Extrinsecus cataplasma ex pulpa pomorum dulcium sub cineribus coctorum, late subacta recenti, dolorem mirifice demulcet, & inflammationem resolvit. Adjiciunt non nulli tantillum camphorae; sed haec non facile fertur, nisi inflammatione imminuta, & dolore penitus ablato.

(a) MORTON. l. c. (b) ROSEN. l. c. (c) MORTON. l. c.

§. CXLIX.

Inter morbos, qui morbillis malignis, aut imperfecte solutis, sive, ut ajunt, male judicatis succedunt, referuntur a MORTONO etiam glandularum tumores, anasarca, atque ascites. Glandulis tumentibus, induratisque conveniunt resolutentia, attenuantia, & sudorifera, nec aliena sunt quae extrinsecus molliunt, & blande discutiunt. In illis prae ceteris celebrantur calomelanos, diagrydium, millepedes, & decocta sarsaparillae, bardanae, chinae radices, & similia. Anasarcae, atque Asciti, post lenia cathartica, & diuretica, opitulari (a) dicuntur medicamenta e chalybe parata, quibus subinde interponi debent blanda eccoprotica per epiciasim data, uti rhabbarum, tinctura sacra, pilulae tartareae Bontii, Becherianae, scilliticae Pharmacopoeae Edimburgensis, aliaeque hujusce generis. Sed de his modo satis. Plura qui cupit, ad ea se convertat, quae in peculiari cujusque morbi singularis tractatione uberius dicentur.

Glandularum tumores.

Anasarca.
Ascites.

(a) MORTON. l. c.

Morbilli Anomali.

§. CL.

Quo differant anomali a malignis.

Restat, ut de morbillis anomalis, quod supra (§. CXIV) recepi, aliquid seorsum subjiciam. Quanquam enim ibidem ostensum est, anomalos, sive irregulares a plerisque pro malignis accipi, nihilque inter ipsos discriminis esse; tamen, ut eodem in loco indicavimus, rectius id noministribuendum esse nobis videtur illis morbillis, qui a communi, ordinarioque processu quam maxime deflectunt. Neque semper, qui hoc sensu anomali existunt, reliquas malignorum notas ita praeferunt, ut cum malignis omnino consentiant. Observatum enim quandoque est, in quibusdam ex anomalorum hujusmodi genere, quam primum eruptio contigerit, omnia symptomata, febrimque ipsam continuo conquievissse, quod vere benignorum maxime proprium esse, ex superioribus patuit. Hinc non longe absim, ut credam, anomaliam ejusmodi in malignos aeque, ac in benignos cadere posse, ac veluti utrorumque differentiam habendam esse.

§. CLI.

Anomaliarum exempla.

Quo vero res clarius appareat, nihil erit accommodatius, praestantiusque, quam anomalias in medium proferre, quas in constitutione epidemica annorum 1749 & 1750 non

infrequentes offendit Florentiae Joannes Targionius Tozzettus (a), vir multiplici eruditione, dicendi copia, & medendi usu insignis. Is primum narrat, in septem aegris post solitum apparatus morbillos bene multos, & satis confertos erupisse; sed eadem ipsa die exortos quosdam mediocres in regione epigastrica dolores, qui spastici videbantur, & mox solutos alvi fluxu, copioso, tenui, & bilioso, qui duos circiter dies placide, & sine ullo alio symptomate perrexit. Simul ac diarrhoea accessit, continuo morbillos evanuisse; febrim, tussimque, quae permolesta ante fuerat, omnino desisse; nec, postquam alvi fluxus substitit, quidquam incommodi remansisse praeter aliquam virium debilitatem. Deinde observatione didicit, febrem, quae morbillorum eruptionem praecedit, modo tertianae duplicis typum referre, atque eruptione facta penitus decedere; modo eandem ad plures dies suos circuitus periodice repetere, antequam morbilli efflorescant; idque in adultis praesertim obtinere. Praeterea vidit quandoque in aliis febrem primi stadii, sive contagii more catarrhalium, & quidem acutarum, tumore, & rubore faucium, tussique ferina comitatam decurrisse ad septimam usque diem, antequam morbilli prodirent (quod malignorum quandoque proprium esse diximus), neque deseruisse aegrotantes, nisi post alios quatuor, aut quinque dies, cum nempe morbillorum exsiccatio, & resolutio consequeretur.

(a) *Prima Raccolta d' osserv. p. 101.*

§ CLII.

*Historia Mor-
billorum ex-
legum, sed
benignorum.*

Historiam demum refert morbillorum exle-
gum, atque abnormium ut raram, sic memo-
ratu plane dignam. Maria Brigida Dandini
lectissima mulier cum ruri esset, ubi morbilli
vagabantur, timens, ne eisdem ipsa quoque,
ejusque filii corriperentur, quod nondum eos
perpeffi essent, se die 4. Novembris ann. 1750.
Florentiam contulit. Nocte ejusdem diei, quo
ad urbem venerat, hora prima post mediam
noctem adamussim eam invasit febris magno
cum frigore, quam subsequuta est alia similis
accessio die insequenti hora itidem prima post
meridiem; ita ut binæ accessiones intra ny-
chthemerum non modo exstiterint, sed eodem
omnino ordine, & typo deinceps per dies
viginti quatuor periodice redierint, quotidia-
nae duplicis remittentis speciem omnino imi-
tantes. Accessiones singulae semper exordi-
ebantur a frigore, quod tamen in nocturnis
majus erat, quam in diurnis, semperque tus-
si convulsiva, atque aliqua spirandi difficul-
tate stipabantur. Quaedam mitiores, imo etiam
breviores reliquis ita fuere, ut quandoque
intermissionem habuisse aliquam viderentur,
quanquam ut plurimum sibi mutuo sine ullo
integritatis intervallo succedentes continuam
febrim prorsus efficerent. Cum autem nulla
morbillorum indicia se proderent, febris ista
oppugnata est, sed frustra, duabus sanguinis
missionibus, magna diluentium, & tempe-
rantium

rantium copia , & cortice demum ipso peruviano . Neque quidquam profuere catamenia ; quae circa medium morbi tempus profluxere . Itaque cum intra quatuor & viginti dies aegra accessiones exacte duodequingenta sustinuisset , ineunte vigesima quinta die , hora prima adamussim post mediam noctem de more accessio magno cum frigore , motibus convulsivis , summa agitatione , anxietate , & tussi assidua pene praefocanti ita vehemens repetiit , ut ob jam impendentem gravissimam peripneumoniam TARGIONIVS medicus idem , & maritus aegrotantis , animum desponderet . Quamobrem cum prima luce de iteranda venae sectione cogitaretur , universa cutis inventa est morbillis referta . Spes tum affulsit , morbum hac excretionem critice solutum iri . Ac quidem prout morbillorum eruptio , quae plenissima , & confertissima fuit , perficiebatur , omnia terrificata , quae memoravi symptomata paulatim sedata sunt , & sub finem quartae diei ab incepta eruptione , morbilli exsiccati , & desquamari coeperunt , & febris , & tussis , atque aliud quodvis incommodum evanuerunt , superflite dumtaxat virium consueta imbecillitate . Anomalos hos quidem morbillos , exleges , tardos , atque inexpectatos dixeris , non vero malignos , quod , ut benignis contingit , secundo stadio , eruptione nimirum facta , febris cum reliquis omnibus symptomatibus deferbuit , & placata est .

§. CLIII.

Historia morbillorum anomala, sed malignorum.

Ne vero exemplum anomalorum malignorum quis desideret, en aliam historiam morbillorum non minus irregularium ex eodem Scriptore depromptam (a), quorum non modo primum stadium longissimum, atque insuetum fuit, verum etiam secundum, in quo eruptio contigit, & circa dorsum primum, ut fere malignorum mos est, se prodidit, multo gravius, & quale in malignis post eruptionem esse consuevit. Sacra quaedam Virgo annos nata viginti quatuor, temperamento valde firmo ac valido praedita mense februario ann. 1750 incidit in tussim convulsivam, quae in dies ingravescibat. Sub finem ejusdem mensis coepit quibusdam febriculis laborare, in quarum accessionibus querebatur capitis confusionem, pectoris insolitam siccitatem, atque adstrictionem, qua respiratio difficilis reddebatur. Invalescentibus demum ejusmodi febribus, & tussi ita exasperata, ut die septima Martii magnam sanguinis copiam e naribus eliceret, vena ei pedis secta est, quin tamen quidquam minuerentur ejusmodi mala. Imo his quotidie gravioribus factis, tandem die decima tertia ejusdem mensis pustulis quibusdam rubris conspersum ejus dorsum apparuit. Medicus suspicari coepit de morbillis, quamvis bis eisdem ipsa jam laborasse diceretur, eoque major suspicandi locus erat, quod eodem tempore, eodemque in coenobio aliae con-

subernales secundo, & tertio in eundem morbum reciderant. Sub vesperam diei decimae quartae, cum maculae distinctae, & discretae conspicerentur, etsi pustulis aliis, quibus aegra alias obnoxia fuerat, intermixtae essent, certo de morbillis constitit. Facies in primis referatissima iis erat. Cutis color sparsim ad violaceum, rubrumque vergebat. Febris admodum furebat. Tussis vehementius urgebat cum anxietate, & dolore pectoris intolerabili. Cum haec nihil remitterent postero die, qui erat decimus quintus mensis, e brachio sanguis ad uncias septem mittitur, qui repertus est valde phlogisticus. Die decima octava maculae coeperunt pallefcere, urinaeque, quae antea parcissime per plures dies fluxerant, copiosiores reddi. At febris valida persistit usque ad vigesimam primam, quin aliquantum mitesceret, tussis vero, & pectoris dolor ad vigesimam nonam usque, repullulantibus identidem, etiam deinceps, exanthematibus. Convaleuit quidem ex hoc morbo, sed lente & non sine taedio minus prosperae valetudinis, & diuturnioris adhibitae curationis.

(a) *Id. ib. p. 105.*

Morbilli sine morbillis.

§. CLIV.

Quemadmodum variolae sine variolis, nempe sola febris variolosa sine exanthematis a medicis exercitatissimis visae & observatae

Morbilli interdum sine exanthematibus.

M ij

sunt, quod suo loco demonstrabitur: sic febris morbillosa, sive morbilli sine exanthematis, si clinicis fides habenda est, interdum epidemicis morbillis intercurrent. Imo frequentes hujusmodi febres esse, testatur HAENIUS experientia convictus, morbillosasque jure vocari, quod eodem modo, eisdemque symptomatibus invadunt, decurruntque, ac si morbilli erupturi essent, nec tamen erumpant (a). Tales revera eas habendas esse, non solum argumento sunt morbillorum praesens epidemica constitutio, & symptomata omnia primi stadii, sive contagii propria, quae eas comitantur, verum etiam ipsa curandi ratio, cui obtemperant, quae non alia est, quam illa, quae morbillis accommodatur. Res autem in facto, atque observatione ita posita, & locata est, ut negari a quopiam, nisi temere, possit. Neque ea est, cujus ratio probabilis reddi nequeat; nam si miasma morbillosum, quod intus receptum febrim genuit, ad cutim protrusum vias patentiores inveniat, per quas sine ulla mora exhalari possit, vel per se satis tenue, & fortasse etiam humore aqueo ita dilutum sit, ut sine expirantium meatuum offensione evaporetur, vel, praeterita cute, ad alvi, urinaeque organa conversum quasi latenter effugiat, excernaturque: facile quique intelliget, quamobrem interdum morbilli sine morbillis, sive febris morbillosa sine exanthematibus esse possit.

Cur interdum morbilli non erumpant?

(a) HAEN. *Febr. Divisiones*, division. VI. §. 6.

Febris morbillosa Sydenhamii.

§. CLV.

Anno 1674 dum Londini epidemice morbilli maligni, sive anomali saeviebant, sparsim vagabatur febris quaedam, quam mor- *Febris mor-*
 billosam vocavit SYDENHAMIUS (a). Erat au- *billosa.*
 tem haec immitis, sed ejusdem plane generis, ac in morbillis, protrahaturque ad dies quatuordecim, imo non nunquam etiam ulterius. In hac exanthemata morbillis similia prodibant circa truncum corporis, & colli praesertim posteriora, humerosque. Praeterea ista febris eandem omnino postulabat curationem, cui morbilli parebant. Quia vero non universum corpus occupabant, ut morbilli regulares solent; idcirco discrimen aliquod visum est, quo ab his illa sejungenda crederentur. Verum tam leve, exiguumque videtur hujusmodi discrimen prae reliquis, *Non differt a morbillis, nisi ad speciem.*
 quae recensui, signis morbillorum propriis, ut nullus dubitem, quin anomalorum, & malignorum varietas quaedam vere exstiterit.

(a) *Oper. Sect. V. cap. 3. p. 267.*

§. CLVI.

Minime vero ad morbillos pertinet *Rubeola variolodes* SAUVAGESII (a), cum non solum ipse ad credendum propendeat, hanc variolarum speciem, aut varietatem quam- *Rubeola variolodes Sauvagesii.*

dam esse, verum etiam talem reapse habendam demonstret descriptio, quam scripto tradidit BUXERIUS (b), quamque SAUVAGESIUS idem allegat; ex ea enim continuo elucescit hujusmodi morbum quam maxime a morbillorum natura abfuisse, proximius vero ad variolarum genus accessisse. Morbus item a DOUGLASSIO observatus, ac descriptus (c), quem SAUVAGESIUS nominavit *Rubeolam anginosam*, rectius mihi videtur angina maligna aphthosa, exanthemate miliari comitata, quam morbillorum species ulla.

Rubeola anginosa ejusdem.

- (a) *Nosolog. method. cl. 3. ord. I. Gen. IV. spec. 3.*
 (b) *Journal de Médec. T. IX. p. 81.* (c) *Essays de médecine. d'Edimb. T. IV. p. 617.*

Morbillorum infectio.

§. CLVII.

Exemplo a variolis ducto infectio quoque morbillorum tentata est. Primus omnium, qui eam adhibuit, fuisse fertur FRANCISCUS HOMIUS Medicus Regius, & Collegii Medicorum Edimburgensis socius (a). Instituitur autem sine ulla corporis praeparatione. Sanguine ex aliqua parte morbillis obsita per levem incisionem educto imbuitur gossypium. Hoc vulnuscule, quod utrique brachio ejus, cui inferendi morbilli sunt, inflictum sit, imponitur, & deligatur. Fortasse etiam, non incisa prius cute, gossypium sic infectum, nudis brachiis alligatum contagionem aequae cer-

ro communicat. Alii sanguinis loco utuntur saliva, aut lacrymis, tempore criscos stillantibus, aut squamulis cutis defluentibus ab aegrotantium corpore (b); nam omnibus hisce modis contagies communicari cum sanis dicitur. *Sexto* ab insitionis die *sub vesperam* *plerumque febricula* exoritur, *mitissima tussicula sine insomnio*, & *inflammatoriis symptomatibus concomitante*; neque febris *hectica*, neque *tussis*, neque oculorum *inflammatio* subsequi consuevit (c). Benignissimum ergo morbum, & levissimis symptomatibus conjunctum inde gigni contendunt. Nihilo tamen minus morbillorum insitio paucos admodum sectatores habuit, sic ut pene jam desueverit. Causam DUBOSQUIUS DE la ROBERDIERE (d) putat, quod morbilli pluries in eodem homine reversi narrantur. Non tamen inutilem, nec spernendam eam existimat VOGELIUS (e) in epidemicis morbillorum pestilentium constitutionibus, in quibus ut vitae periculum summum est, sic omni conatu & studio eniti expedit, ut mitior, benigniorque morbus reddatur; id quod obtineri per insitionem posse, probabile omnino videtur.

(a) *Princip. Medic. lib. 2. sect. VIII.* (b) ALEX. MONRO jun. *de Ven. lymphatic. p. 58.* VOGEL. *De cogn. & curand. hum. corp. affect. §. 135.* (c) HOM. *l. c.* (d) *Journal de Médec. T. 47. p. 254.* (e) *L. c.*

CAPUT IX.

DE VARIOLIS*.

§. CLVIII.

*Questio de
variolarum
antiquitate.*

DISCEPTATUM acriter est superioribus præfertim temporibus, utrum Variolæ HIPPOCRATI, GALENO, aliisque antiquioribus medicis notæ fuerint, affirmantibus aliis, aliis negantibus, sic ut hodie non expediat in hujusmodi controversia (a) oleum & operam perdere. Verisimillimum vero plerisque videtur, variolas dilucide a quopiam descriptas non esse ante Arabes, quibus etsi eas anno Christi 572, aut saltem 622 innotuisse suspicari liceat (b), tamen communior sententia est, in Aegypto, atque interioribus Arabiae locis primum exortas, a Saracenis in Hispaniam, Europamque sub finem tantummodo sæculi XI & principium XII perlatas (c) fuisse. Ab hoc enim tempore adeo se diffudit ejusmodi lues, ut non modo pro morbo inevitabili, & cui-libet semel saltem in vita, nisi quis eo in utero matris affectus fuerit, subeundo habeatur, verum etiam qualis, quantusque sit, neminem nunc prorsus lateat.

*Arabes medici de iis
primum loquuti.*

Quando ad nos perlatæ.

*Morbus omnibus ferme
communis.*

* Synonyma.

Variolæ Arabum MERCURIALIS, de morb. Pueror. cap. 2., BOERHAAVII, de cognoscend. & curand. morb. §. 1371, JUNCKERI, Tabul. 76., & omnium pene recentiorum. Febris variolosa HOFFMANNI, de Febr. Sect. I. cap. VII., VOGELII, Gener. morb., gen. XXXVI. Variola SAUVAGESII, Gen. morb., gen. 92.

LINNAEI, Gen. 3. CULLENII, Gen. XXVI. *Petite Vérole Gallis, Italis Vajuolo.*

(a) Vid. HAHN. *Variol. antiquitat. & WERLHOF. Disquisit. medic. & philologic. de Variol. & anthrac., & demum GRUNER. Morbor. antiquitat. cap. I. Variol. earumque insit.* (b) MEAD. *de Variol. & Morbill. cap. I. de origin. variol.* HOME *Princip. Med. P. 4. Sect. VII.* (c) MEAD. l. c.

§. CLIX.

Variolarum autem morbus est exanthematicus febrilis, contagiosus, brevis, sive acutus, semper primarius, pustulas in cute extrema proferens exiguas, rubras, plerumque phlegmonodes, varis similes, quae primum in facie, & collo, itemque parte capitis capillata erumpunt, deinde ad pectus, humeros, manus, reliquumque deinceps corpus se se disseminant, paullatimque auctae ad pisi fere minoris magnitudinem, quod frequentius accidit, intra paucos dies suppurant, & brevi in crustas deciduas desinunt, vestigia rubra sensim delenda, & quandoque foveolas, aut cicatriculas post se relinquentes. *Febrilem* eum voco, quod plerumque febrem comitem habet. Dico *plerumque*, nam interdum adeo mitis est, & benignus, ut nulla febris eum antecedit, aut comitetur, aut, si qua cum eo conjungitur, vix sensibilis ipsa sit, neque continua ejus comes; sed modo accedat, modo recedat (a), excepto graviore casu, & malignitatis non experte, in quo febris plus, minus acuta, atque assidua locum habet, & tenet. Quam ob rem veniam petimus, si minime iis assentimur, qui ad febres,

Quid variola?

Febris modo abest, modo adest.

Non spectant & speciatim ad *Synochas contagiosas* id mali
ad febres. genus * referunt.

(a) SYDENH. *op. Scđ. 3. cap. 2.* HUXHAM *Essays sur la petit. vérol. p. 165.*

* MARCELLUS DONATUS variolas sine febre vidit; easdem quoque leves, & paucas sine febre observavit PHILIPPUS INGRASSIAS, teste CAESARE MARESCOTTO, qui praeterea refert, se duos pueros variolis sine febre laborantes curavisse. MARESCOT. *de Variol. p. 20.* Variolas, sive pustulas variolosas, quae sine manifesta febre eruperint, maturuerint, & plane exsiccatae sint, vidit etiam Joh. FANTONUS, *Dissert. de antiq. & progress. febr. miliar. p. 70.* Tales tam sporadicas, quam epidemicas offendit DRELINCURTIUS, & quaedam similia exempla ex FORESTO, EPIPH. FERDINANDO, & JOH. RHODIO, aliisque deprompta adducit, *Diss. de variol. & morbillis.* Id in benignissimo morbo tam spontaneo, quam insititio complures alii contingere tradunt. Obvium vulgatissimumque est pus variolosum contactu immitti in cutim eorum qui variolas jam passi sunt, indeque pustulas exoriri, quae forma, durationis tempore, inflammationis, suppurationis, exsiccationisque modo veras omnino variolas referunt. Sed, quoniam interiora ab eo fortasse ob corporis ablatam dispositionem non afficiuntur, nulla eas febris comitatur, nec antecedit, nec subsequitur. Hoc saepe experiuntur mulierculae, quae variolas habentibus famulantur, affident, aut eos brachiis nudis sustinent, aut faciem faciei aliquandiu applicant, in primis si delicatiore cuti praeditae sint. Frequentissimum vero hoc deprehenditur in inoculatis variolis. Pus enim insertum persaepe solam cutim afficit, in eaque pustulas excitat, quin ulla febris moveatur; ut omnes norunt, diceturque deinceps suo loco. Vid. HUXHAM *de la petite vérole.*

§. CLX.

*Quot modis
communica-
ntur.*

Contagiosum porro hujusmodi morbum (§. CLIX.) esse, posuimus; quia variolis sani inficiuntur accessu ad aegrotum, ejusdem at-

tactu, contrectatione vestimentorum, linteorum, aliarumque rerum, quibus ille usus est, inspiratione aëris halitibus variolosis referti, eisdem cum saliva hauslis, cute attractis, puris inoculatione, phlebotomo non satis deterfo, quo sanguis variolis laboranti missus (a) fuerit, atque ad venam incidendam incaute adhibito. Non videntur igitur variolae ab erroribus ^{Non gignuntur variolae ab erroribus diæticis; sed a veneno peculiari.} diæticis, neque a temporum, aërisque mutationibus*, sed a peculiari quodam veneno, sive miasmate oriri, quod subtile admodum sit, volatile, inflammare, atque irritare aptum, quodque semel natum, aut evolutum diu persistat integris viribus, fortasse per aëra volitans, aut corporibus adhaerens, sicque sensim in sanos ingreditur, atque eos (b) quasi clanculum inficiat. Id autem fieri probabile est, cum variolae epidemice vagantur, & plurimos indiscriminatim corripunt, eosque etiam, qui nullam cum variolosis aegris consuetudinem habuerint.

(a) HOM. *Princ. Med. P. 4. Sect. VII.* STÖRCK. *Instr. med. pratic. P. I. p. 255.* MEZA *Comp. med. pract. cap. XXI. §. 211.*

* Contrariam tuetur sententiam CASIMIRUS MEDICUS, qui Variolas pro morbo spontaneo habet, nec eas putat ab occulta causa profluere, quamvis contagione propagantur. Comparat ipse variolas cum scabie, quae licet sponte ex humorum vitio orta, in sanos tamen contagione invehitur; vimque contagii variolosi exiguam esse contendit. Epidemicas autem, ut reliquos morbos epidemicos temporum tribuit vicissitudinibus Vid. *Comment. de reb. in scient. natur. & med. gest. suppl. 2. ad Decad. 2. p. 225.* Sed scabiei contagio solo contactu contrahitur, non ex aëris infecti ulura, non mora apud aegrotantes, non sola propin-

quitate: quae omnia contagii non levem differentiam, & variolosi vim non exiguam, sed prope pestilentem commonstrant. Nec facile concedam, epidemicos morbos omnes a solis temporum vicissitudinibus repetendos esse, cum horum non pauci saepe sub contrariis, oppositisque tempestatum constitutionibus ingruant, invalescantque, & magnum discrimen intersit inter vere *epidemicos*, & *stationarios*, sive a temporum, aërisque perturbationibus profectos. CASIMIRI MEDICI modo laudati sententiae favent viri clarissimi, qui veterem, obsoletamque opinionem restituere videntur, dum variolas a sanguine funiculi umbilicalis non satis expresso derivandas volunt. Quid de eorum tentaminibus ad praecavendas variolas feliciter, ut ajunt, institutis sentiendum sit, temporis esto judicium. Interim tamen petam ab ejusmodi prophylacticae methodi fautoribus, cur, quoniam ejusmodi caussa ita antiqua est, ac genus humanum, Europa, & America tot saecula sine ea liberae a variolis manserint? cur Sinenfes, a quibus inventa, & ad nos transmissa ista prophylactica methodus dicitur, non potuerint huc usque effugere variolosam contagem, a qua frequentissime, & gravissime plectuntur? cur nostris diebus, postquam ars obstetricia aucta, & prope perfecta est, univerſimque exculsa, ut funiculus umbilicalis hodie a nemine vinciatur, recidaturque, quin omnis ab eo sanguis expressus sit, adhuc tamen variolis, ut antea, subjiciamur? Quod postremum cum jam ante sexaginta annos, & amplius Bononiae a peritioribus Obstetricibus fieri videret Caesar Mareſcottus publicus Medicinae Lector, quin aut numerus variolis aegrotantium, aut variolarum pernicioſa indoles quidquam minuerentur, in suo *Traſſatu de Variolis* vanam, falsamque Sinenſium, etsi plurimum jactatam, praeservandi a variolis rationem reputavit, despexitque. Nuper, mense nimirum Decembri anni 1783 Jo. Baptista Frambaglia infantulae cuidam vix editae diligentissime expressit ab ejus funiculo umbilicali omnem sanguinem, sic ut inter vincituram, & umbilicum vacuus omnino esset. Vere inſequenti narratum est a Nutrice, infantulam variolis paucis, discretis, & febris expertibus feliciter perfunctam esse. Mense Julio variolae grassari epidemice coeperunt, maxime malignae. Augusto ad finem vergente Nutricis ſſiſſiola quaedam variolis correpta est discretis; quae cum ad exſiccationem jam perveniſſent, infantula lactens, de

qua supra locuti sumus, incidit & ipsa in variolas minutas, crystallinas, corymbosas, quibus die 23 Septembris anni 1784 proxime elapsi rapta est. Doluit vir eruditissimus, hoc primum experimentum adeo infelix, inutileque fuisse, ut ne benignum quidem morbum reddidisset, quem omnino evitasse speraverat.

(b) HOM. I. c. TISSOT. *Epist. var. argument. ad HAL-
LER. p. 6.* LUDWIG. *Adversar. med. præd. P. 3. Vol. I.
P. 473.*

§. CLXI.

Quamquam fatendum est, femina morbi
(§. CLX.) non soli aëri insidere, neque in An aëri
semper vene-
num insi-
deat? co vagari semper, cum satis constet, ut supra
animadversum est, illa pannis, linteis, velti-
mentis, aliisque rebus adhaerere, & diu in
ipsis integra latitare posse, donec caussa acces-
serit, qua exsolvantur, atque halitu, aut
contactu in corpora sanorum immissa conta-
gionem pariant. At interdum variolae spora-
dice tantum, imo singularem aliquem homi-
nem inexpectatae adoriuntur, quin contagio-
nis ulla evidens caussa comperiatur. An in cor-
pore lateat
data occasio-
ne extrican-
dum? An latuit
jamdudum in corpore venenum istud, &
tum solum intercedente aliqua caussa procata-
ctica erumpit, & manifestatur? An vero tum
etiam in aëre, ut dictum est, jam existerat,
nec communicari poterat, quod corpus ad
illud suscipiendum minus paratum esset? Certa
quadam fortasse eget temporum, aërisque con-
stitutione, ut se exferat, aut ut eam nocen-
di potestatem acquirat, qua uno potius tem-
pore, quam alio emicet, & propagetur; aut
ut corpora nostra habitudinem, diathesimque
sibi comparent, qua miasmatis vim, contagio-

*Miasma sine
precedente
dispositione
non commu-
nicatur.*

nisque persentiant efficacitatem. Atque hinc plane intelligi potest, cur pro diversa hujusmodi temporum, corporumque constitutione modo universim, sive epidemice, modo sparsim, sive sporadice variolae proserpant. Miasma enimvero variolosum sine ejusmodi conditione variolas nequaquam ingenerat, ne inoculatum quidem, ut frustra tentatae in quibusdam infusions saepe ostenderunt.

§. CLXII.

*Cur alii ci-
rius, alii
serius infi-
ciantur.*

*Fetus etiam
variolis cor-
ripiuntur.*

*Neque senes
ab his im-
munes.*

Prout vero ista corporis, humorumque diathesis (§. CLXI.) ad virus excipiendum, explicandumque necessaria citius, aut serius comparatur, in variolas etiam incurrimus modo infantes, aut pueri, modo adolescentes, aut adulti. Imo nec foetus ipsi in utero materno abditi ab hac labe satis tuti existunt; quandoquidem negari haud potest, eos in lucem editos pluries variolas in cute extantes, aut earum vestigia satis conspicua habuisse, tum etiam, cum matres, quod sane rarius est, dum utero gestarent, variolis non laboraverint. Videtur igitur miasma in eos, dum in utero degerent, illaesa quandoque matre, aut una infecta, irruisse: qua re edocemur, praegnantibus recte, prudenterque ab hoc morbo affectis arcendas esse, ne ipsae, aut foetus, quos gerunt, contagione occupentur. Neque aetate quis adultiore ita confidat, (nisi in utero matris forte variolas passus sit) ut sibi persuasum habeat, non am-

plius , quod antehac contagem effugerit , variolis obnoxium fore ; nam non solum pro-
vecti , senesque , verum decrepiti etiam , &
prope annis confecti ex hac pestilentia non
nunquam perierunt .

(*) LUDWIGIUS *Adversar. med. praed. P. 3. Vol. I. p. 496.* ubi inquit : Matre e variolis evadente , post
mensē foetus abortu dejicitur , qui vestigia variola-
rum depressarum in corpufculo ostendebat . FOUQUE-
TUS quoque (*De la petite vérol. T. I. p. 299.*) narrat ,
mulierem gravidam variolis correptam , & demum pri-
stinae valetudini restitutam peperisse infantem , in cujus
cute manifesta variolarum vestigia cernebantur . GUIL-
LELMUS WRIGTUS (*Philosophical Transact. Vol. I. pro anno 1767. Part. 2. n. 2.*) vidit infantem die de-
cima quarta , ex quo mater variolis discretis labora-
verat , natum , qui a capite ad pedes variolis discretis ,
& bene amplis , quales octavo , aut nono die esse so-
lent in benigno genere , contegebatur . Mater erat
aethiops , & Jamaicae incola . Infans vero triduo post
obiit . In commentariis societatis Scientiarum Harlemen-
sis T. XII legitur observatio de *Variolis ante partum* ,
quam cum societate communicavit JOSUA VAN IPE-
REN . Sic eam referunt auctores Commentarior. Lip-
sienf. *de reb. in Scient. natur. & medic. gest. Vol. XVIII. p. 596.* „ Uxor Cl. Auctoris gravida duos liberos va-
riolis affectos absque omni incommodo curans , in-
fantem sanum quidem , in quo tamen vestigia vario-
larum conspiciuntur , peperit . Paulo ante partum ,
ubi fetus absque dubio laboravit variolis , anxia
fuit „ . PETRUS ORTESCHIUS (*Giornal. de Medic. T. 2. p. 55.*) non modo ex *Diario Medico Bullion. ann. 1763* historiam infantis nati cum variolis in facie ,
collo , atque humeris exstantibus depromptam recenset ,
verum etiam narrat , suum fratrem Joannem Baptistam
in lucem editum , in cujus corpore multae variolae
distinctae , pleraeque vero pure jam plenae , pisi ma-
gnitudinem aequantes conspiciebantur . Mater ejus ul-
timo graviditatis tempore cum alio filio variolis labo-
rante cubuerat . ROSENIUS (*Malad. des enfans chap. XII. p. 5. 18*) memorat alium infantem qui natus est

cum cicatricibus, & crustis variolosis. Ejus mater sub finem graviditatis filiolo natu majori, qui variolis laborabat, assidue adstitit. Sexennio post reliqui ejus filii in variolas inciderunt; at natu minimus, qui morbum in utero passus fuerat, immunis ab eis omnino mansit. Ad hunc locum FEBURIUS subjicit, se vidisse natum pariter infantem, cujus corpus conspersum erat pustulis variolosis, quae adamussim sua stadia percurrerunt. Mater autem jamdiu variolas experta fuerat. MURRAYUS (*Hist. insit. variolar. P. I.*) mentionem & ipse facit infantis cum variolis nati, cujus mater in fine graviditatis cum alio filio ex variolis aegrotante versata erat. Infantem mortuum veris variolis obfessum a Matre nondum hunc morbum perpeffa vidit FRID. CHRISTIANUS HÖLLER (*Observ. med. Chirurg. obs. IX*). Similem casum refert etiam MEADIUS, *de variol. cap. IV*. Ex his ergo evincitur, non negandum esse, foetus variolis quandoque corripì, etsi in liquore quodam versentur, a quo eos praeservari COTUNNIUS opinatus est, nec semper variolas contrahant, matre iis correpta. Cl. GERMANUS AZZOGUIDIUS (*Lettera sopra il Vajuola pag. VI.*) quaedam habet ad hoc argumentum ita accommodata, ut hic transcribenda duxerim latine reddita:

„ Doctus quidam medicus Neapolitanus aggressus est
 „ ad pollicendum mulieribus gravidis, eorum foetus
 „ variolis subjici non posse. At quaedam observatio-
 „ nes hominum medicinae scientia excellentium, atque
 „ longo anatomes usu praestantium, MEADII videlicet,
 „ HILDANI, RUYSCHII, aliorumque complurium,
 „ quas ipse examine fortasse minus diligenti rejecit,
 „ suspectam ejus opinionem reddunt; quae oppugnari
 „ etiam valide potest, non solum ex eo, quod stren-
 „ nuo viro FERDINANDO MARCHESINIO nostro con-
 „ tigit videre, verum etiam ex observatione quadam
 „ Monspellii anno, ni fallor, 1773 evulgata, ubi nata
 „ est infans, quae in ipso nascendi momento apparuit
 „ conspersa variolis perfectam suppurationem adeptis,
 „ quin parens toto graviditatis curriculo obnoxia iis
 „ fuerit.

§. CLXIII.

A vero etiam aberrant qui existimant, in nobis, postquam semel variolis genuinis perfuncti fuerimus, destitui habilitatem, sive diathesim corporis, qua uti dictum est (§. CLXI.) ad eas recipiendas idonei, aptique reddimur. Nam certissimis ex factis, observationibusque medicorum probatae fidei, & summae auctoritatis cognitum est, non paucos, qui jam spontaneas, & naturales, aut insititias, artificialesque, & quidem veras, & legitimas per tulissent, secundo, & tertio in easdem incidisse. Atque hinc planum, perspicuumque fit, diathesim illam non semper omnino post toleratas semel variolas in nobis aboleri, aut certe iterum suscitari quandoque posse. Et primum, ne qua de rei veritate dubitatio cuiquam superfit, scire licet, DIEMERBROECKIUM complures variolis copiosissimis affectos deprehendisse, qui bis, terque intra semestrem spatium in easdem reciderint (a). At, ne forte credas in his morbum repullulasse potius, quam ex integro rediisse, animum advertas velim ad ea, quae suppetunt ex aliorum observationibus, nullum dubitandi locum relinquentibus. CAESAR MARESCOTTUS de duobus pueris, quorum alter bis, ter alter variolis laborarunt, mentionem (b) facit. Variolas autem in eodem aegro secunda, & tertia vice non nunquam reverti cum ex sua, tum ex aliorum experientia confirmat GUALTHERUS VON DOEVEREN.

Ipse praefertim exemplum adducit propriae suae uxoris, in qua bis, tempore novem annorum interjecto, morbus erupit, & testes appellat CAMPERUM, GUMMERUM, BRILLUM, & SWYGHUISENIUM medicos oculatissimos. Puerum quoque, qui anno 1754 veris variolis correptus ab EDINGIO curatus fuerat, in eadem anno 1759 relapsus (c) commemorat. Demum profert aliud exemplum ex communicatione SWYGHUISENI alias mordicus variolarum reversionem negare soliti, quod ita invicte eum ab errore, in quo versabatur, revocavit, ut postea non amplius de variolis iterum redeuntibus dubitaret. Simile fatum subierunt puer quatuor post hebdomadis, quam prima vice variolis laboraverat, & binae puellae, quae anno 1744 eas perpeffae erant, in eadem anno 1760, ut refert SERVANS VAN DE COPELLO (d), reciderunt. Meminit etiam J. FR. DRYFHOUTIUS (e) de muliere, quae anno 1755 inoculatione variolas contraxit, iterum anno 1764 hac lue correpta. Reditum item variolarum a se visum exponit in *Collectaneis Soc. med. Hauniens.* (f) V. B. AASKOWIUS, qui alioquin de aliorum observatis valde dubitaverat. Mulierem quoque variolis iterum affectam vidit THEOPHILUS MEZA (g) cum BUCHWALDO, qui eam antea ab eodem morbo liberaverat. Demum testatur ROSENIUS ex historia a duobus illustribus medicis subscripta sibi constare, quemdam variolis spontaneis prehensum, qui eas sibi inoculatas jam (h) persolverat.

(a) *De Variol. & morbill. labor. Histor. Hist. I. p. 346. & Hist. 8.* (b) *De variol. p. 128.* (c) *De Variol. veris eumd. ægrum adgressis. Vid. T. XII. Comm. Soc. scient. Harlem. ad ann. 1770, itemque Comm. Lips. Vol. XVIII. P. 4. p. 586.* (d) *Comm. Societ. Scient. Harlem. T. VIII. P. 2. p. 209. ad 216.* (e) *Ibid. p. 260.* (f) *Vol. 2. p. 91.* (g) *Compend. med. præd. Fasc. I. Cap. XXI. §. 210.* (h) *Malad. des Enfans p. 250.*

§. CLXIV.

Sed intermissis, brevitatis causa, reliquis exterorum testimoniis bene multis, pauca quædam tantummodo nostratum adhuc perstringam, ne nimium aliena, & peregrina conquirendo domesticorum prope, atque inquilinorum videar oblitus. Non rarum sane est, ut ex SARCONIO (a), & MOSCA (b) viris integerrimis accepimus, in civitate Neapolitana eundem hominem variolis, & quidem confluentibus secundo, & tertio conflictatum videre. Apud Florentinos eadem prorsus observatio obtinet; nam JO. ALOYSIUS TARGIONIUS (c) foeminam bis variolis naturalibus comprehensam anno 1775 offendit, & anno insequenti aliam historiam variolarum secundo reversarum evulgavit. Tres sorores eodem tempore variolis laborantes curandas suscepit DOMINICUS JUVANELLIUS, quæ alia vice (d) ex eisdem pro veris & genuinis a Medico, qui tum illis opem tulerat, recognitis aegrotaverant. Duas pariter historias omnibus numeris absolutas anno 1777 protulit HERCULES LILIUS, quibus morbi hujusce (e) reversionem comprobaret. Cum his prope consentientem

Alia variolarum reversionum exempla.

videō GERMANUM AZZOGUIDIUM apud Bononenses publicum Medicinae professorem ingenii laude, & doctrina praestantissimum, qui (f) non contentus duos aegros bis varioloso contagio perculosos memorasse, ad vetulam illam se convertit, quae, ut narrat PETRUS BORELLUS (g), annos octodecim supra centum nata ex variolis octavo redeuntibus obiit; nec praetermittit demum coronidis loco LUDOVICUM XV, cui anno aetatis decimo quarto primum, deinde sexagesimo quarto haec calamitas obtigit. Possem MICHAELIS GIRARDI apud Patavinos tunc degentis observationibus editis (h) rem confirmare, aliisque etiam testimoniis, nisi me contineret exorta paullo post de illis non parva (i) altercatio.

(a) *Istor. de' mali osservati in Napoli P. I. p. 58.*

(b) *Dissert. 2. sull' aria p. 106.*

(c) *Avvis. sopra la salut. uman. ann. 1775. N. 17.*

(d) *Avv. sopra la salut. uman. ann. 1776. N. 9. p. 71.*

N. 10. p. 79. (e) *Avvis. suddett. ann. 1777. p. 167.*

& 1778. N. 36. p. 281. (f) *Lettera sopra il Vajuolo*

ec. p. VII. (g) *Cent. 3. observ. 10.* (h) *Ritorno del*

Vajuolo ec. 1776. (i) *Giornale di Medic. di P. Orteschi T. IV.*

§. CLXV.

*Variolarum
differentiae
unde?*

Certum praeterea est, constantique experientia firmatum, in una, eademque epidemica constitutione, imo in eadem familia, & domo uti alios quoscunque morbos, sic quoque variolas multiplici ratione, symptomatumque gravitate variari. Multae enim sunt, ut postea clarius apparebit, earum differentiae, & varietates aut a pustularum numero, for-

ma, colore, aut ordine, modoque procedendi, aut periculi magnitudine, malignaque natura ductae. Hoc etiam patet in variolis inoculatione progenitis, quae, etsi una, eademque variolosa materies ad insitionem adhibita fuerit, non parum quandoque inter se differre visae sunt. Imo ex *confluentium*, quas vocant, pure *discretas* & *benignas*; ex discretarum, benignarumque contagio *confluentes*, *malignasque* non raro procreatas novimus, norunt ingenui, atque a partium studio alieni Clinici, inoculatoresque. Hinc necessario consequitur, venenum variolosum unum natura esse, & si quid interdum differat, omne ejus discrimen in majore, vel minore virulentiae gradu consistere; quamquam usu didicerim, ejus effecta pro quantitatis etiam ratione, aut viarum, quibus recipitur, diversitate non parum intendi, & variari; differentias vero variolarum potissimum ex temperamento aegrotantis, habitu, aetate, humorum indole, victus ratione, vitae genere, hereditaria labe, anni tempore, epidemica constitutione dominante, aut morborum complicatione manare. Quamquam CL. GATTI aliter, quod ad temperamenta, & habitum corporis attinet, sentire videtur, ubi scripsit, *hunc morbum levem, aut vehementem, periculosum, aut benignum tam in robustis, quam in debilibus, in macilentis, quam pinguibus, in temperamentis calidis, quam frigidis, in cholericis, quam phlegmaticis, in habitu humido, quam sicco indiscriminatum*

observari (a). Rationi etiam consonum est, constitutiones variolarum epidemicas, modo benignas, modo malignas magna ex parte deberi praecedentium tempestatum, aërisque ingenio; peculiari solidarum, fluidarumque partium statui; morbis stationariis, & quandoque annonae caritati, & calefacientium abusu, aut etiam ineptae medelae, & regiminis (b) adhibitioni.

(a) *Nouvell. reflexions* p. 25. (b) *Störck Instrux. Practic. P. I. pag. 255. CASIM. MEDIC. Comm. Lips. citat. Suppl. 2. Decad. 2. pag. 225. SYDENHAM. l. c.*

§. CLXVI.

Differentia Variolarum. E multis vero, variisque variolarum differentis, quas Scriptores statuerunt, praecipuae nunc a nobis enumerandae sunt, eoque ordine, qui opportunior videbitur, disponendae. De illa in *sporadicis*, atque *epidemicis* distinctione, utpote cum aliis quibusque morbis acutis communi, & jam supra (§. CLXI.) indicata, nihil attinet dicere. Ad proprias earum, atque ex ipsa morbi origine, aut natura petitas praestabit descendere. Itaque cum variolae vel sponte, sive naturaliter oriantur, vel arte, sive insitione procreentur, recte primum in *spontaneas*, sive *naturales*, & in *artificiales*, sive *insititias* tribuuntur. De primis nunc potissimum agimus, de alteris postea seorsum pauca dicentur. Utraeque tamen considerandae veniunt vel ut *verae*, *genuinae*, & *legitimae*, vel ut *spuriae*, *nothae*, sive *illegitimae*.

Spontanea & Insititia Vera, & Spuria.

Veras igitur oportet prius describere, quam de spuriis verba fiant, ut discrimen, quo seceruntur, clarius, commodiusque pateat. *Vera* autem, sive *spontanæ* sint, sive *institiæ*, rursus ex pustularum modo, sejunctione, cohaerentia, communicatione, & majore, vel minore ad suppurandum propensione dividuntur aptissime in *discretas*, *coherentes*, & *confluentes*. Illae dicuntur *discretæ*, sive *distinctæ*, quæ, sive paucæ, sive multæ, ita inter se dissident, ut spatium in cute vacuum & liberum inter singulas remaneat; sejunctionæque sic elevantur in exiguos tumores, ut supra cutim emineant, ac protuberent. Proximæ discretis sunt *coherentes*, variolæ scilicet forma discretarum simillimæ, sed ita attiguae & quasi racematim hic illic congestæ, ut multæ cohaereant mutuo, & quosdam fere corymbos imitentur. Ubi vero pustulae hujusmodi discretis planiores, minoresque prodeunt, earumque complures in unum coalescunt, & quasdam majores quasi vesicas forma, & figura varias, & parum exstantes, in primis faciem occupantes exhibent, *confluentium* nomen acquirunt. Medio se habent loco inter *discretas* & *confluentes*, ut patet, *coherentes*, vel ad summum varietatem quamdam *confluentium* efficiunt, quæ communior est clinicorum opinio. Omnes tamen hae differentiae, *discretæ* in primis, & *confluentes* etsi *essentia*, sive natura omnino non discrepent, habent tamen quaedam insigniora symptomata, per quæ facile (a) distinguantur &

Vera dividuntur in discretas, coherentes, & confluentes.

Discretæ quænam?

Coherentes.

Confluentes.

discriminentur. Discretæ autem, coherentes, & confluentes generatim cognoscuntur ex pustularum præcipue, quæ in facie se monstrant, numero, multitudine, frequentia, distinctione, contiguitate, confluentia; atque hinc morbi majus, aut minus periculum (b) desumitur.

(a) SYDENH. *Oper. Sect. 3. cap. 2.* (b) HAEN. *feb. divis. p. 99.*

§. CLXVII.

*Quatuor
variolarum
stadiis.*

Ante vero e re fore existimo illud, quod alibi (§. XI) traditum est, in mentem revocare, videlicet quatuor distincta tempora generatim in variolarum morbo constitui. *Primum* a SYDENHAMIO nuncupatur *separationis* (a), ab aliis simpliciter *apparatus exanthematum* (b), aut *status Contagii* (c), aut *ebullitionis*, aut *effervescentiæ* (d), aut *germinationis* (d*). Id comprehenditur toto illo tempore, quod antecedit eruptionem, initio facto a prima febris accessione. Interdum tamen incertum hoc stadium est, & saepe deficit, quod sine ulla notabili febre, aut alio incommodo contagii tempus transigitur, & morbus mox ab ipsa variolarum eruptione (e) exorditur. *Alterum* communiter dicitur *stadium eruptionis*, itemque *inflammationis* (f), idque modo altero morbi die, modo triduo exacto, modo serius, primis se pustulis prodit. HAENIUS vidit puellam inter variolis laborantes diu, noctuque versatam, quæ febre, symptomati,que *Contagii* quatuordecim dies

conflictata ante fuit, quam pustularum eruptio (g) se manifestaret. Quamquam igitur generatim certum tempus, quo eruptio expectanda sit, definiri nequeat, illud tamen perpetuum est, secundum stadium tum incipere, cum variolae in facie, & reliquo corpore primum erumpunt. *Tertium* autem est, quando pustulae inflammantur, crescunt, & suppurant, qua de causa nomen obtinet *suppurationis* (h), vel *murationis* (i). Absoluta demum suppuratione, sive pure confecto, si tamen variolae ejus sint generis, in quo suppuratio locum habeat, exsiccantur, in crustas abeunt, & sensim decidunt, & tum *quartum* stadium, cui *exsiccationis*, aut *declinationis* (l), aut *prolapsus* (m) nomen est, morbi finem facit.

(a) L. c. (b) MORTON. *exercit. 3. cap. 6.* (c) HAEN. *rat. contin. T. I. cap. V. §. III. & VI.* SCHACHT. *Inst. med. pract. cap. XIII. p. 51.* (d) MEZA *comp. med. Fasc. I. cap. XXI. §. CCVII.* (d*) SIDOBRE *de Variol.* (e) HAEN. l. c. (f) SCHACHT. l. c. (g) L. c. §. VII. n. 3. (h) SCHACHT. l. c. (i) MORTON. l. c. (l) *Id. ibid.* (m) SCHACHT. l. c.

§. CLXVIII.

Discretæ, sive *distinctæ* (§. CLXVII) Variolae a plerisque reputantur *benignæ*, & *regulares*; contra confluentes *malignæ*, atque *anomalæ*. Regulares autem vocant eas, quae consuetum, mitioremque ordinem servant; anomalas vero, quae ab eo tam febre, eruptione, & natura pustularum, quam colore,

*Discretæ
&
Confluentes
vel
benignæ,
vel
malignæ.*

crustis ipsis, majoreque symptomatum malignitate recedunt, & stadiorum tempora multimodis, atque inordinate (a) permutant. Primi generis variolas observavit Londini annis 1667. 68. & 69. SYDENHAMIVS (b), secundi annis 1670. 71. 72., & diligentissime ad naturae exemplar-eas (c) expressit. Verum scedula, attentaque Clinicorum indagine compertum est, discretas interdum perniciosiores ipsis confluentibus (d), malignioresque existere; neque anomalias ita confluentium proprias esse, ut in discretas aliquando non cadant, aut ab ipsis confluentibus abesse non possint; quod ubi incidit, *benignæ* quodammodo, & *regulares* apparent. Itaque melius utræque subdividi possunt in *benignas*, sive, ut appellat MEADIVS (e), *simplices*, & in *malignas*. Illae, eodem MEADIO docente, *cum febre simplici*, & *cito desinente* prorumpunt, *facile maturescunt*, *in pus sincerum post paucos dies vertuntur*, & *in crustas tandem decidunt*. Hae *cum febre maligna* * *se ostendunt*, *ægre ad maturitatem perveniunt*, & *prorsus non suppurant*, *aut si aliquatenus id eveniat*, *calore febrili nunquam se remittente*, *non sine magna molestia in crustulas abeunt* **.

(a) HAEN. *Divis. febr.* p. 91. 99. (b) *Oper. scđ.* 3. cap. I. (c) *Scđ.* V. cap. 4 & *Dissert. Epist. ad Gull. COLE.* (d) MEAD. *de Variol.* cap. 2. HAEN. l. c. (e) MEAD. *ibid.* HAEN. l. c. p. 100.

* Animadvertendum est, MEADIUM hic febrem ut a variolis distinctam sumere, atque ab ejus malignitate malignitatem variolarum deducere; dum contra res se habere videatur; nam probabilius existimamus a variolarum malignitate febrem ipsam effici, & produci.

** Malignas variolas in univcrsum describens TISSOTIUS, fit satis, inquit, summam debilitatem, pulsum minimum, febrem indefinentem, & anormale exacerbantem, leve, sed continuum delirium, pustulas minimas, aquosas, ichorosas, nigras, maculas cutaneas, hæmorrhagias ubique pororum, & colorum, anxietatem continuam, lassidum, apathiam malignitatis in variolis esse criteria non æquivoca. Epist. var. argument. p. 53. Ed. Venet.

VARIOLAE DISCRETAE BENIGNAE.

§. CLXIX.

Sed non melius benigna, aut maligna variolarum natura innotescet, quam si singulas earum differentias, quas paullo ante indicavi, describens, sic cujusque notas, & proprietates exposuero, ut benignae a malignis facile, & distincte internoscantur. Itaque a *variolis discretis benignis* exordiar. Hae interdum ita mites, & faciles sunt, ut sine ulla febre tam ante, quam post eruptionem, aut certe cum perexigua, & vix sensibili, & nullo prope symptomate efflorescant, & progrediantur (a); idque speciatim evenire in *laxiori sanguinis diathesi* SYDENHAMIUS (b) animadvertit, in qua saepe tota *separationis* periodus sine aliqua insigni aegritudine, ut ipse ait, sensim, & gradatim transigitur (b). Frequentius tamen praecedit per aliquot dies incerta, & labens (c) valetudo; deinde morbi initium facit febris, modo major, modo minor, prout ad eam aetas, temperamentum, sanguinis diathesis, habitus corporis, vires, aliaeque res circumstantes magis, vel minus propendent. Aegri

Primum stadium.

primum rigent, atque horrent, tum vehementer incalescunt, & sitiunt, anxii, atque irrequieti fiunt; capite, dorso, atque etiam interdum artubus, sed non fixo, nec stabili cruciatu, dolent, nauseant, vomituriunt, vomunt, & doloris sensum in epigastrio, & sub cartilagine ensiformi, si manu locus prematur, percipiunt. Ad haec accedunt stupor quidam, aut somnolentia, ingens ad sudores in adultis propensio, in infantibus vero, & pueris ad epilepticos insultus, aut convulsiones. Si convulsionibus, aut eclampsia infantes, aut pueri corripiantur, jam dentitione perfuncti, pro certo habeto, SYDENHAMIO asseverante (d), variolas prope instare, & plerumque intra paucas horas erupturas esse, nempe aurora subsequente, si pridie ad vesperam, ut solent, motus convulsivi exstiterint; talesque variolas benignas, & magnitudine conspicuas, discretasque ut plurimum esse, rarissimè confluentes. Verum fallax ab aliis (e) ejusmodi praesagium habetur, praesertim in quibusdam epidemicis constitutionibus, & tum praecipue, cum epileptici motus diutius protrahantur, nec cito cessent; nam tum saepe, antequam variolae erumpant, vitae filum recidunt. Quæ vero soporosos affectus consequuntur variolae, plerumque confluentes esse consueverunt.

(a) HUXHAM. *Essays sur la petite Verole* p. 165.
 (b) SYDENHAM. *sect. 3. cap. 2.* (c) TISSOT. *Epist. var. argum. ad Haller.* p. 6. (d) SYDENH. *l. c.* (e) HAEN. *Divis. febr.* p. 98.

§. CLXX.

Quod vero ad febrem attinet, hæc a primo ejus ingressu continuæ remittentis typum *Febris typus qualis.* fervat, & statas quasdam accessiones, & remissiones habet; plerumque matutinis horis se se remittit, pomeridianis vero, & vespertinis cum omnibus symptomatibus exacerbatur, & recrudescit, donec paullo ante eruptionem, aut quod frequentius est, eruptione inchoata non amplius excandescat. Non nunquam hæc accessiones, remissionesque aut defunt, aut non ita manifestæ sunt; sed tum æqualis quidam pulsus validi, & magni tenor adest, calor item æqualiter viget, urina rubet, & contentis saturatur, quæ omnia naturæ prævalentis indicia sunt. Præterea a quibusdam alia quaedam symptomata huic stadio tribuuntur, uti vigilæ, delirium, oculorum splendor, lacrimatio, tussis, sanguinisque (a) e naribus stillicidium. Addunt alii coma, subsultus tendinum, jactationes, ægritudinem (b), imo sternutamenta quandoque; menstruorum fluxum, sanguinis acrem tenuitatem, dissolutionem, alvi in adultis adstrictionem, in pueris diarrhoeam*; & non nunquam, etsi rarissime, dolores colicos, nephriticos, aut pleuriticos (c). Verum hæc graviore ut plurimum in morbo contingunt, & tum maxime cum variolæ accipitis & dubiæ indolis sunt, aut aliquid malignitatis recondunt, ut recte docet (d) MORTONUS.

Symptomata quædam, non constantia.

(a) PONTICELL. *Infortun. del Vajuolo cap. 2.*

(b) MORTON. *L. c. exercit. 3. De appar. variol. cap. VII.*

* In quadam constit. epid. variolas observavit CAROLUS RICHA, quae cum alvi fluxu incipiebant, & eundem ad finem usque comitem habebant, bono cum eventu, sive id a saburra primarum viarum complicata eveniret, sive a materiae variolosae portione, quae hac via excerneretur. *Constit. epid. Taurin. ann. 1720. §. XV.* VOGELIUS etiam diarrhoeam salutarem ab initio ad undecimum usque diem vidit, lethalem vero eam, quae postea supervenerit. *Vid. Comment. Lips. Vol. 7. P. I. p. 125.*

(c) SCHACHT. *Instit. med. praed. cap. XIII. §. IV.*

(d) *L. c. exerc. 3. cap. VII.*

§. CLXXI.

*Secundum
stadium.*

Saepe die tertio ad finem properante, saepissime quarto ineunte, non nunquam paulo ferius, ante vero hosce terminos rarissime, incipiunt sparsim *Variolae* discretæ, primum in facie, collo, genis, fronte, labiis, pectore, brachiis sub specie punctulorum, acicularum puncturas magnitudine plerumque aequantium, & rubentium, quae mox in pustulas exiguas, sed sejunctas, & distinctas exsurgunt, epidermidem ipsam elevantes speciatim sub finem diei quarti, & multo magis die quinto. A facie deinde ad ventrem, dorsum, humeros, manus, inferioresque artus successive se produnt, sed placide, & tranquille. Rotundam figuram assumunt, & retinent; tactui tuberculum exhibent duriusculum, renitentem, & saturatius rubentem. Ut plurimum intra unum diem naturalem toto fere corpore se proferunt. Raro accidit, ut reliquis insequen-

tibus diebus numero augeantur. Altero ab incepta eruptione die suas bases ampliant, & dilatant; tertio, ultra quem raro excurrit eruptionis stadium, in summis apicibus acuminantur (a). Hoc eodem tempore etiam fauces leviter dolent, atque inflammantur, pustulis ibi quoque innascentibus. Earum vero dolor increfcit, prout variolae ipsae adolefcunt. Adolefcunt autem, ut dixi, paullatim, & dum pleraeque mole augentur, atque attolluntur, minores quaedam aliae, quae mox ab initio eruperant, fenfim delitefcunt, delenturque, materia veluti ad alendas, implendasque majores pustulas emigrante, nec amplius redeunt, eodem faltem in loco (b). Ac dum variolae in majus fastigium affurgunt, & basim dilatant, circumposita cutis intenditur, & rubore aliquo suffunditur. In apicibus faepe vesiculae quaedam cernuntur liquorem tenuem, & pelucidum continentes, qui paullatim flavere deinde solet, ut suo tempore in verum pus convertatur.

(a) MORTON. *l. c. eruptio Variol. cap. VIII.*

(b) HAEN. *l. c.*

§. CLXXII.

Inter notas vero benignitatis in hujusmodi variolis (§. CLXX. CLXXI.) illa praecipua, & veluti propria est, quod eodem eruptionis die, tertio nempe, aut quarto a morbi exordio, febris quasi repente cum omnibus symptomatibus cessat, vel certe ita deservescit, ut vix

*Praecipuum
benignitatis
signum fe-
bris cessatio.*

amplius quinto, & sexto die advertatur. Nec mirum est, materie variolosa ad cutim critice, & integre propulsa, interiora ab ejus irritatione liberari, & febrim, & reliqua symptomata penitus evanescere. Hinc aegrotantes a febre, doloribus, aegritudine, vigiliis, delirio, aliisque symptomatibus, quae forte febrim comitabantur, liberi non modo sibi bene habere videntur, verum etiam appetitum, & vires adepti, hilares, & laeti jocantur; nisi quod adulti sudoribus diffluere pergunt, etiamsi levibus tegumentis utantur, atque eos evitare studeant. Sudores autem isti non penitus desistunt, nisi suppurantibus, & maturiscentibus pustulis. Tunc solum sua sponte (a) sistuntur, expirationis, sudorisque viis, meatibusque ab inflammatione, & tumore cutis fortasse compressis, atque oclusis.

(a) SYDEN. l. c. PONTICELL. l. c.

§. CLXXIII.

Tertium stadium. Circa finem sextae, aut initium septimae diei, computatione ab ingressu morbi facta, id est, tertia, aut quarta inceptae pustularum eruptionis * die, pulsus validius, citatiusque, in primis vespere, micant, & cutis calor intensior evadit, sic ut febrim, quae prorsus decesserat, redire, aut si tantum conquieverat recrudescere diceret. Imo quandoque tanta est commotionis vis, ut aegri nocte post brevem somnum evigilent, obloquantur, & huc illuc se revolvant. Sed haec febrilis exacerbatio

batio ab incipiente variolarum suppuratione proficiscitur, &, hac absoluta, protinus cessat. Nam tunc pustulae inflammantur, incrementumque capiunt; intervalla earum manifestius rubere, & tumere incipiunt, non sine tensionis, & lancinantis doloris molestia. Hinc animi aegritudo, corporis jaetatio, & caloris interni, externique perceptio consequuntur. Variolae autem exactissime rotundae, & distinctae, nullisque aliis maculis, aut exanthematibus stipatae primo suppurationis, sive maturationis die marginem rubrum exhibent, turgent, atque in summo fastigio albicant tenui humore refertae; secundo circa basin latiores fiunt, in summitate acuminantur, & minus pellucunt; tertio demum, scilicet ultimo fere hujus stadii die, humore in pus converso flavescunt, mox in crustam abiturae; cessante interim aegritudine, & quocunque alio suppurationis molesto symptomate (a).

* In benignissimis discretis Variolis singula stadia breviora esse consueverunt, nec plerumque unumquodque eorum tres dies excedit, sic ut nono jam morbi die exarescere pustulae incipiant, & decident, in facie potissimum.

(a) MORT. exerc. 3. cap. IX. p. 106.

§. CLXXIV.

Cum autem prima suppurationis indicia pustulas faciei occupent, extemplo, ea incipiente, facies tota enormiter intumescit; sensimque, progrediente hocce stadio, palpebrae etiam turgent, instanturque, ut simul ad se

Facies tumor palpebrae claudens.

Vol. II. P. I.

O

adductae oculos omnino occludant, quasi vesicam inflatam, & translucidam super eos extensam repraesentantes. Interdum accidit, ut oculi jam ante claudantur, cum videlicet confertae, multaeque pustulae in illas, aut etiam in oculos ipsos primo jam eruptionis tempore impetum fecerint. Proxime a facie intumescunt manus, & digiti ipsi ob pustulas inflammatas tenduntur. Atque haec ita eveniunt, quando variolae multae sunt; nam ubi paucae fuerint, nec febrim, nec ullam ferme molestiam afferunt, nec oculos tumore faciei, & palpebrarum occludunt. At ubi copiosissime eruperint, tunc pustulae non valde prominere solent, sed paullo planiores, atque in centro aliquantulum depressoae conspiciuntur. Alioquin aequaliter in quamcumque partem turgescunt (a), & ad perfectam magnitudinem evectae pisum quandoque grandiusculum adaequant. Liquor eas demum replet flavus, vere purulentus, rubro circulo earum basim ambiente, quod optimum suppurationis indicium est, & molesto saepe pruritu comitante, qui in causa est, ut sacculis mollissimis, & laxioribus puerorum manus induendae sint, ne unguibus pustulas, & cutim ipsam sibi dilanient.

(a) HAEN. l. c. p. 94.

§. CLXXV.

*Suppuratio-
termina-
tione.* Octavo, & nono morbi die primum in facie, deinde in proximis partibus pustulae occipiunt obfufcari, praesertim in centro, sive

summo apice, ibique dehiscences flavam glutinosam materiam effundunt, colore & consistencia melli, aut palpebrarum levis non abssimilem (a), qui paulatim concretus gummi arabici frustula repraesentat. Hinc ex glabris fiunt asperae, & quidquid in eis rubebat, jam albicat, subpalescit, & flaret, absoluta, perfectaue suppurationis terminus. Tunc febris, si qua ex suppuratione remittentis, aut intermittentis in modum surrexerat, cessante jam causa iterum & ipsa evanescit, blando saepe sudore universo e corpore emanante. Dum in facie, & trunco obfuscantur, flavent, & scabrae fiunt, reliquae in artubus albido pure plenae, & non nihil depressiores cernuntur, nec asperitudinem acquirunt, neque siccescunt. Scire autem interest, tempore suppurationis, quo magis genuinae, benignaeque sunt variolae, eo interstitia earum, cutimque circum positam colore, qualem rosae Damascenae exhibent, vividiore (b), & nitidior rubescere.

(a) SYDENHAM. l. c. PONTICELLI l. c.

(b) SYDENH. ib.

§. CLXXVI.

Suppuratione sic absoluta, facies detumescit, quod decimo, aut undecimo ad summum die fieri solet. Sed tum a facie tumor ad manus, & pedes transit, quia in his ut tardior plerumque eruptio, sic quoque pustularum inflammatio, & suppuratio reliquis

O ij

*Quartius
Radium.*

posterior est. Interea faciei pustulae, & superiorum partium maturitatem adeptae jam arescunt, earumque crustulae decidere incipiunt, ita ut multae jam die duodecimo, aut decimo tertio, aliae decimo quarto, aut decimo quinto penitus exaruisse videantur, & in crustulas omnino transmutentur. Artuum vero pustulae, ut jam indicavi, quia serius reliquis & erumpunt, & suppurant, uno vel altero die adhuc egent ad arescendum. Ut plurimum tamen puris plenae, atque albiae disfrumpuntur potius, quam siccantur, contra quam in facie, alibique evenire solet. Pustulis demum exsiccatis, & delapsis succedunt squamulae quaedam furfuraceae, quae ubi secesserint, deciderintque, foveolas aliquando relinquunt in cute. Cum enim primum variolarum crustae abscesserint, nulla in cute excavatio deprehenditur; sed potius in earum sedibus quidam veluti clivus remanet. At squamulis, quas dixi, excidentibus non modo clivus iste exiguus evanescit, verum etiam cutis ipsa foveolis incavata reperitur; quamquam in discretis, benignisque variolis raro admodum vestigia ejusmodi conspicua, aut diu permansura inurantur; exceptis maculis quibusdam rubris, quae in omnibus ad duos circiter menses supersunt, antequam albidum consuetumque colorem cutis (a) adipiscatur. Notandum demum est, toto morbi curriculo aegrotantes in discretis, & benignis variolis alvum vel compressam habere, vel rarissime deicere, nec quidquam mali inde eos (b) pati.

(a) SYDENH. l. c. (b) *Id. ib.*

§. CLXXVII.

Haec est communissima variolarum discretarum, & benignarum ratio. Fatendum tamen est, quandoque eas levibus quibusdam varietatibus subjici, atque a consueto procedendi more aliquantulum desciscere. Sed non ideo earum sive natura, sive exitus quidquam mutatur, si recte curentur. In primis observantur interdum variolae discretae, quae etsi benignarum morem retineant, eandemque naturam fortiantur, ab his tamen aliquantulum deflectere videntur, quod maturationis stadium longius, & lentius percurrant. Nam earum pustulae primo quidem, vel secundo suppurationis die albescunt: verum apices ob minorem humoris copiam susceptam aliquanto depressiores ostendunt; nec nisi tertio, aut quarto die turgescunt, & acuminantur, & quinto demum flavescere incipiunt. Hae autem, uti benignae, febre, ptyalismo, urinae profluvio, vel extremorum tumore, quae malignarum, & confluentium fere propria sunt, prorsus vacant, & solo maturationis tempore hujusmodi vicem subeunt, seque produnt. Sciendum praeterea est, ptyalismum, qui alias confluentibus quasi proprius, incunte eruptione, supervenire solet, in discretis quandoque, ut ex SYDENHAMIO (a), & HAENIO (b) compertum habemus, observari, & ubi is accesserit, per eum suppleri diarrhoeae defectum, utilemque (c) esse consuevisse. Sed utrumque

*Animad-
versio de va-
riis varia-
tibus.*

O iij

vere dici videtur de variolis discretis non benignis; nam malignas tantum alvi fluxus exercet, & si is deficiat, ptyalismo facile suppletur.

(a) *Op. Sed. 3. cap. 6.* (b) *L. c. p. 97.* (c) *TISSOT. l. c. p. 44.*

VARIOLAE DISCRETAE MALIGNAE.

§. CLXXVIII.

Haftenus de variolis discretis benignis: nunc de eisdem, sed malignis; nam discretæ non nunquam, quod alibi (§. CLXVIII) dictum jam fuit, malignitatis notas habent, & perniciosæ deprehenduntur. Quando tales occurrunt, eadem ferme symptomata, quæ in benignis (§. CLXVIII. CLXIX) descripsimus, generatim sibi vindicant, sed graviora pleraque, & vehementiora. In primo *stadio* dolor capitis, & lumborum atrocius discruciat; major est virium debilitas, anxietudo, inquietas, mentis stupor, atque aberratio, itemque nausea, & cibi fastidium, & reliqua omnino aut molestiora, aut magis insueta, & inter se repugnantia, ut continuo de perniciosa, & maligna morbi insolentia suspicio oboriri debeat. Suspicionem vero hanc augent, & prope certam faciunt in primis vigiliae pertinaaces, & delirium, aut contra coma profundum, tendinum subsultus, tremor artuum, languores, ad lipothymiam proclivitas, & speciatim respiratio inaequalis, cita, laboriosa,

*In primo
stadio quam
nam sym-
ptomata.*

cum crebris suspiriis. Febris quoque longe alia est, quam in benignis. Nam vel ardentior est, & continentis in modum magis assidua cum pulsu statim validiore, & frequentiore (a); vel contra specie levior apparet cum pulsu non admodum crebro, sed parvo, debili, inaequali, calore miti, siti aut nulla, aut exigua, quamquam lingua facile arescat. Interim secundo, aut tertio morbi die exanthemata miliaria, aut peticulae, aut maculae lividae prodeunt circa collum, pectus, & brachia, atque haec manifestius declarant malignitatem, gravitatemque mali, quocum variolae complicantur. Quod si in hac prima periodo exanthemata illa non prodeant, certe non deerunt in altera insequenti, nempe in ipsamet variolarum eruptione. Ad haec accedunt urinae multae, aquaeae, percolatae, interdum acres, vesicam, urethramque irritantes (b), vel turbidae, confusae, non subsistentes.

(a) PONTICELLI *Infort. del vajuolo cap. 3.* (b) *Id. ib.*

§. CLXXIX.

Die quarto incipit quidem, ut in discretis benignis, variolarum eruptio, sed pustulae lente, & difficulter se exserunt, neque ordinem, quem discretae benignae servare solent, prosequuntur; nam primis illis, quae die quarto ad cutim prodierunt, aliae atque aliae die quinto, & sexto pedetentim, & interrupte succedunt; dum contra in benigno genere

*Secundi
radii phe-
nomena.*

eruptio fere univerſa plerumque intra nycthemerum perficitur. Sed variolae ipſae, etſi diſcretae, inter ſe tamen plurimum magnitudinis, formae, & coloris ratione diſſentiunt. Nam aliae ſunt majores, aliae ſunt minores; quaedam acuminatae, obtuſae aliae, & medio depreſſae, quas ideo umbilicatas vocant; hae ſubpallidae, aut ſubfuſcae; illae pellucidae, & tenuiſſimum humorem continentes. Pleraeque earum nullum, aut plane exiguum dolorem pariunt, contra ac benignae; cujus loco pruritus potius intolerabilem ſaepe comitem habent. Quemadmodum vero aegre, lente, & inordinatim eſſeſcunt, ſic etiam ſerius augmentum capiunt, & ſuas baſes dilatant, & in ſaſtigiū elevantur. Nec febris, ut in benignis, poſt eruptionem ceſſat, neque ſe ſe inſigniter remittit; ſed aſſidua perſtat; imo ſaepe ingraveſcit cum omnibus ſymptomatibus; in quo praecipua variolarum malignarum nota conſiſtere videtur, nec ſine cauſſa. Probabile enim eſt, tantam eſſe vel veneni copiam, vel ſanguinis, aliorumque humorum depravationem ab eo inductam, ut exanthematis varioloſis, etſi multis & valde crebris, frequentibusque ad cutim exortis, non tamen tota lues expulſa ſit; ſed magna pars intus remanens ſolidas partes omnes, & viſcera * ipſa afficiat, humoresque ſere univerſos corrumpat; quo ſane fit, ut non modo febris perſiſtere debeat, verum etiam teterrima ſymptomata oriantur, aut vehementius increſcant.

(*) Quaeri solet, an viscera variolis obnoxia sint? HALLERUS in *Historia constitutionis variolosæ anni 1735* sub finem, nunquam, inquit, in cadavere reperi pustulas ultra pharyngem altius fuisse, aut ventriculum, aut intestina, aliave viscera obsedisse. TISSOTIUS etiam (*Epist. var. argum. ad Hallerum p. 46. ed. Ven. 1774.*) in quatuor cadaveribus nihil invenire potuit, quod interiora variolis corripere ostenderet. At HAENIUS (*Rat. contin. T. I. Cap. V. §. VIII. N. V.*) Variolas internas dari, etsi non in omnibus cadaveribus reperiantur, experientia fultus arbitratur. Ac revera ab aliis doctis aequè & solertibus viris quandoque repertae narrantur. FERNELIUS (*lib. 2. de addit. rer. caus. cap. 2.*) sæpe, inquit, deprehensum, quosdam ab interitu fuisse dissectos, quibus jecur, lien, pulmones, omniaque interiora, haud secus atque cutis fœdissimis papulis manantibus scaterent. BALLONIUS in equite torquato ex variolis denato echymata interna vidit (*Epid. & ephem. l. 2. p. 207.*). In principe viro non tantum exterius undique corpus variolis oblitum, sed interius etiam ipsa viscera ejusmodi pustulis scatentia reperta esse refert HORSTIUS (*Instit. med. Disput. 3. Addit. 1. Epist. ad Henric. Arnissæum Oper. T. I. p. 140.*). PARÆO etiam contigit videre in duabus puellis interiora viscera crustosis pustulis obsita, quales in cute erumpunt (*Lib. 19. Cap. I.*). Haec deum confirmantur a MEADIO (*De Variol. cap. 3.*) qui pulmones, cerebrum, jecur, intestina pustulis interdum conspersa invenit. Ex utraque parte video summos viros, nec audeo, utris magis credendum sit, definire.

§. CLXXX.

Quod si, ut aliquando accidit, magnitudine, forma, & colore benignas imitari videantur; fluxu tamen alvi immodico, sudore inutili, delirio, & vigilia, aliisque alienis symptomatibus metum incutiunt, ne sub initium suppurationis, sive tertii stadii spasimis repentinis, vel comate profundo, vel diro alio symptomate superveniente, quod non raro

*Alia signa
malignitatis
deno-
tantia.*

(proh nimium!) usuvenit, aegri corripiantur, & pereant. Aut etiam, nisi priore in stadio peticulæ, aut maculæ lividæ, aut pustulæ miliares jam apparuerint, ut supra (§. CLXXVIII) posui, secundo mox eruptionis die se variolis adjungunt hujusmodi exanthemata, quibus variolarum interstitia in collo præsertim, pectore, & brachiis, si loca attente lustrentur, scatere inveniuntur. Neque ab his absunt alia malignitatis indicia, uti pulsus debilis, virium languor, lipothymia, spasmi, desipientia, atque alia (a), quæ exitium sæpe portendunt. Nec mirum, cum præter variolosum virus etiam peticulare, aut miliare, aut utrumque simul jungantur, & periculi magnitudinem augeant. Illud quoque scire convenit, in discretis hisce malignis faciem, & palpebras interdum ita intumescere, ut oculi citius, quam in benignis, omnino claudantur; vocemque multo magis raucam reddi.

(a) MORTON. *exercit. 3. cap. VI. VII. & VIII. pag. mihi 45. 54. 80. 85.*

§. CLXXXL

Tertium
stadium. Interea variolosæ pustulæ febri plus minus magna, & assidua comitatae paullatim ad octavum usque diem augentur, atque adollescunt; deinde suppuratio, sive tertium stadium insequitur. Tunc sæpe, ut paullo ante dictum est, repente spasmi, & nervorum distentiones, aut veternus, aut alia perniciem minantia symptomata accedunt (a). Fereque harum

variolarum proprium, & peculiare est, quod raro, ac sero admodum ad maturitatem (b) perveniunt. Et quamquam hoc ipso suppurationis stadio interdum inflammentur ingenti cum febre, & doleant acriter, & crebris intus punctiōibus pertundantur sic, ut in suppurationem certo niti videantur; non tamen ideo matureſcunt, frustrato penitus naturae molimine. Quando haec accidunt, quin bona suppuratione obtineatur, tunc delirium, aut coma, aut anxietas cum pectoris oppressione peripneumonica, aut anginosa faucium praefectio, & demum mors quasi repentina (c) plerumque subsequuntur. Non nunquam tamen febris moderata est, & suppuratione, ut ut lenta, & tarda, bene procedit, perficiturque. Hac absoluta, laudabilis tandem exsiccatio, ut in benignis, contingit, sicque aegri (d) servantur, & convalescunt. Ad malignarum discretarum genus referendae mihi videntur Variolae *anomalae annorum 1670. 71. 72. a* SYDENHAMIO (e) descriptae, & *nigrae* ab eodem appellatae. Hae discretae erant, sed plerumque die tertio erumpebant, nec ad eam magnitudinem procedente morbo assurgebant, ut discretae benignae, sed magis exasperabantur *in minori mole*; & praeterea sub diebus ultimis, ubi jam maturuerant, *nigrae* frequentius fiebant. Interdum, paucissimae licet essent pustulae, cum ptyalissimo tamen conjungebantur.

*Quartum
stadium.*

*Variola ni-
gra Syden-
hamii.*

(a) *Id. l. c. p. 80.* (b) *Id. ib.* (c) PONTICELLI *l. c.*
(d) *Id. ib.* (e) *Opp. scđ. 3. cap. VI. p. 228.*

§. CLXXXII.

*Discretæ
mediæ na-
turæ.*

Præterea est quoddam discretarum genus mediæ quasi naturæ, partim videlicet benignum, partim malignum. In hoc variolæ initio eruptionis non modo discretæ, verum etiam forma, colore, atque ordinato exitu benignæ videntur; neque ullum malignitatis signum in primo stadio eas antecessit, neque postea erumpentes comitatur. At, facta eruptione, novam induunt naturam, malignæque evadunt. Tunc enim fiunt sessiles, & deprimuntur, imo in marginibus livescunt præter expectationem. Suppurationis vero stadium ingressæ mox exarent, albis apicibus distinctæ, atque humore vacuæ: nec earum defectiorem, aut inanitatem supplet ulla subsidaria evacuatio; nam ab his abest salivæ, aut urinæ profluvium, quo in confluentibus morbi humoris pars exuberans, aut refluens intro, foras ejicitur, neque extremorum supervenit tumor, quo retenta materies utiliter congeri, deponique solet in aliis malignis. Interdum sine magna feбри, ut notat (a) MEADIVS, & parvo omnino dolore hujusmodi variolæ efflorescunt, ut sine periculo esse videantur. Sed specie benignitatis fallunt. Cum enim in tertio stadio maturefcere deberent; repente natura quasi deficiente, nulla sit earum suppurationis. Hinc febris exacerbatur, increfcitque, & accedente delirio, spiritusque difficultate intra breve tempus æger interimitur. Non

raro petiulis, aut aliis mali moris exanthematibus implicantur, atque interpunguntur; unde malignitatem, qua per se caruissent, necessario incurrunt. Alias eruptione rite finita confluunt, aut mutuo saltem cohaerent, & sic ex discretis, & benignis, quae prius exstiterant, in confluentes, & saepe malignas degenerant. Interdum etiam febris, quae ante eruptionem benigna & mitis fuit, & post eam intermittere, aut certe multum remittere, ut in benignis, visa est; sub finem ipsius eruptionis, jam deposita benignitatis simulatione & vigilias, & deliria, & haemorrhagias interdum, aut micturitionem, & reliqua maligniora symptomata sibi adjungit. In hoc tamen genere nec fatum adeo praeceps, nec adeo inevitabile est, ut in variolis primario malignis; nam plures ex eo evadunt. Pauci vero ii, qui morbi vim sustinere nequeunt, plerumque circa diem undecimum, aut duodecimum, qui in confluentibus etiam funestus esse solet, occumbunt (b). Quod si quis eorum fortuna servetur, is variolis crudis, & nusquam maturatis, quartum stadium, sive declinationis aegre admodum, & aerumnose longius, & indefinito termino protractum, fere semper moribundo similis (c) absolvit.

(a) *De Variol. cap. IV.* (b) MORTON. *Exerc. 3. cap. IX. p. 107.* (c) *Id. ib.*

§. CLXXXIII.

Ad malignum discretarum genus pertinent quaedam variolarum species, quae etsi discretæ, & distinctæ, nunquam tamen ad supurationem perducuntur. Harum duplex statuitur differentia, *crystallinarum* videlicet, & *verrucosarum*. Crystallinae a plerisque vocantur illae, quae ab humore quodam tenui, lymphatico, pellucido, acri, suppurationi inepto, imo caustico, & rodente (a) conflantur. Hinc a quibusdam *lymphaticæ* etiam dicuntur. Has fatemur non semper discretas esse, sed aliquando confluentium modo erumpere, & (b) progredi. Sed tum a discretis, de quibus hic differimus, confluentia, & complicatione facile distinguuntur. A *spuriis* etiam *variolis*, cum quibus aliquam crystallinae similitudinem habent (c), ut suo loco videbitur, febre continua, & symptomatibus periculosis, & longiore durationis tempore discriminantur. Ad *Crystallinas* porro veluti varietatem quamdam refert MEADIVS *siliquosas Freindii* (d), variolas nempe liquore vacuas, sive *vesiculas rotundas, molles, concavas*, inanefque, eo quod humor, qui eas replebat, vel absorptus intro sit, vel ruptione (e) effusus, vel copia pyralismi, ubi is non defuerit, quodammodo (f) exhaustus. Altera differentia scilicet *Verrucosarum* complectitur variolas item discretas, sed duras, verrucis simillimas, & supra cutim exstantes, ex densiori, tenacio-

Species discretarum malignarum.

Crystallinae.

Siliquosa Freindii.

Verrucosa.

rique muco (g) concretas. Non enim quidquam in eas lymphatici humoris illabitur, aut vacuum spatium ullum cernitur. Sed rubrae, & durae a quarto die ad extremum usque morbi decursum *eamdem faciem, eamdemque figuram* constanter tuentur (g*). Hae quoque e discretarum ut plurimum genere, & quidem malignarum (h) esse solent, & supurationis incapaces; quamquam non negaverim eas inter benignas interdum, aut spurias recenseri (i), sed tum malignitatis signis, febre, & diris symptomatibus aliis, quae discretas malignas exercent, facile carent. Quando vero malignae sunt, nequaquam suppuratione solvuntur, neque in crustas fatiscunt, aut decidunt, sed paullatim (l) tantummodo desquamantur. Pejores crystallinis eas existimavit MEADIUS, quamquam id alii negent, quod fortasse eas benignas, uti HAENIUS (m), viderunt.

(a) HAEN. *Divis. febr. cap. 2.* (b) MEAD. *de Variol. cap. 2.* (c) HAEN. *l. c. p. 99.* (d) *De quibusd. Variol. gener. ad Cl. MEAD. Ep. 2.* (e) MEAD. *l. c.* (f) SAGAR. *de Variol. Iglaviens. p. 29.* (g) MEAD. *l. c. p. 18.* SAGAR. *l. c. p. 29.* (g*) FREIND. *De quibusd. variolar. gener. ad Cl. MEAD. Epist. 2.* (h) MEAD. *ib.* Exemplum malignarum videre est apud FREINDIUM *l. c.* ubi fatalis morbi historia perdiligenter descripta est. (i) HAEN. *l. c. p. 92.* qui dubitat, an variolae *crystallinae* MEADII, & *siliquosae* FREINDII, itemque *verrucosae*, aliaeque ad anomalas, malignasque vere spectent, quia eas terminari sine molestia, & periculo observavit. Sed tum benignarum, aut spuriarum varietatem eum dumtaxat vidisse censerem. (l) *Idem l. c.* (m) *Ibid. p. 100.*

VARIOLAE CONFLUENTES BENIGNAE.

§. CLXXXIV.

Discretas proxime sequuntur Variolae *con-*
Cohærentes. fluentes; sed inter utralque medium quasi lo-
 cum tenent illae, quae *cohærentes* (§. CLXVI)
 nominantur. In his pustulae discretarum mo-
 re prodeunt, hoc a discretis tamen discrepan-
 tes, quod denso agmine cutim replent, at-
 que ita sibi mutuo incumbunt, ut plurimis
 in locis se tangant, & quasi racematim aliae
 aliis adhaereant. In primis vero ad pustulas,
 quae in facie exstant, respicere oportet; nam
 ab his potissimum, non ab aliis in reliquo
 corpore existentibus *discreta*, aut *cohærens*,
 aut *confluens* variolarum indoles desumitur.
 Hinc si quae faciem occupant, discretæ fue-
 rint, etsi reliquis in partibus cohaereant, aut
 confluant, *discretarum* nihilo secius naturam
 retinent: & contra, si in facie cohaereant,
 aut confluant, licet discretæ alibi appareant,
cohærentium tamen, aut *confluentium* pravi-
 tatem sequuntur. *Cohærentes* praeterea febrem
 majorem gignunt, & serius, quam discretæ
 benignae, ad maturitatem perveniunt; nam
 valde rarum est, eas octavo die suppurare,
 & maturefcere. Hinc tardius etiam in crustas
 arescunt, & tardius itidem decidunt. Rarius
 etiam *cohærentibus* supervenit ptyalismus, qui
 alioquin confluentium comes fere inseparabilis
 est, quique a discretis, saltem benignis, abesse
 gene-

generatim solet. In universum *cohaerentes* confluentibus benigniores (a) habentur; quamquam & ipsae malignae, & perniciosae esse possint, velut nimirum eruptione facta febris vel definit, vel continuat, & malignitatis symptomata vel absunt, vel cum ea copulantur. Quia vero propius ad confluentes, quam ad discretas ratione numeri, formae, & gravitatis accedunt; idcirco petimus, ut nobis integrum sit eas sub uno confluentium genere cum PONTICELLIO (b) comprehendere.

(a) HAEN. *Febr. divis. p. 98.* (b) L. c. *cap. IV.*

§. CLXXXV.

Cum igitur confluentes universim discretis, *Confluentes.* saltem benignis graviore, periculosioresque sint, male hae ita audiunt, ut pro malignis, atque anomalis vulgo reputentur. At non nunquam sine magno periculo, etsi discretis benignis aliquanto graviore, suum curriculum absolvunt, felicique exitu terminantur, ut benignae prae discretis malignis, quod supra animadvertum est, ipsae dici possint. Quare *Diviso in* satius existimo eas dividere in *benignas*, sive *benignas, &* minus perniciosas, & in *malignas*, sive *malignas.* perniciosiores. De utrisque autem hic acturum me ordinis ratio admonet, ut initio a *benignarum* expositione facto paulatim ad malignas gradus fiat, hac tamen venia, ut multa, quae ad alterutras opportune illustrandas pertinent, subinde, ubicunque res postulaverit, interfere-
re liceat.

Vol. II. P. I.

P

§. CLXXXVI.

*Confluentes benignæ
quales in
primo stadio.*

*Quales in
secundo, &
in tertio.*

Tempus contagii, sive primum stadium confluentium benignarum, eodem ferme modo transigitur, ac in discretis benignis (§. CLXIX), nisi quod febris, & symptomata, uti anxietas, aegritudo, vomitum, vomitus, sitis, dolor capitis, dorsi, & lumborum, & reliqua ut plurimum sunt aliquanto graviora; minor vero, aut certe rarior ad sudores in adultis (a) proclivitas, frequentior tamen in pueris diarrhoea (b), quae non modo eruptionem antecedit, sed etiam ab ipsa eruptione per unum, vel alterum diem quandoque protrahitur; quod nunquam in discretis SYDENHAMIUS animadverterat. Febris autem etsi a primo statim insultu assidue, & graviter ad eruptionem usque pustularum teneat, non tamen acutissima est, neque ea virium dejectione, aut spirandi difficultate, aut mentis perturbatione, aut pulsum parvitate, & debilitate stipatur, quam in discretis malignis (§. CLXXVIII.) memoravimus. Imo facta eruptione, mox aliquantum mitescit, quasi inducias datura, & saepe, ut in discretis benignis, matutino praesertim tempore intermittit ad suppurationis usque stadium. Tunc vero resurgit quidem iterum, sed, pure confecto, mox evanescit, & cessat. Contra in confluentibus malignis assidua est, & vespertinis, nocturnisque horis cum omnibus symptomatibus exacerbatur, intenditurque (c) non leviter. Quod probe ani-

madvertendum est; nam ex hoc potissimum signo variolarum benignitas, aut malignitas manifestatur. Absunt demum a confluentibus benignis in hoc ipso stadio *contagii* periculæ, maculae lividae, atque exanthemata miliaria, itemque tremores, subsultusque tendinum, qui malignas sive discretas, sive confluentes plerumque antecedunt.

(a) SYDENH. l. c. (b) *Id. ib.* HAEN. *Divis. Febr.* p. 95. 96. SCHACHT. *Instit. med. pract. cap. XIII. §. V.* (c) SYDENH. l. c.

§. CLXXXVII.

Tertio die ineunte, imo etiam citius eruptionis stadium incipit, & longius quam in discretis praesertim benignis producitur. Quo vero maturius variolæ erumpunt, eo etiam magis confluere, & copiosiores esse (a) consueverunt. Interdum eruptio differtur ad diem usque quintum, sextum, aut septimum, & ultra etiam, sed malo semper omine; idque in confluentibus praesertim malignis accidit. Natura enim tum aut debilior, aut morbi malignitate oppressa, aut aliquo dolore non vago, nec versatili, qui minus periculi habet, sed defixo, & stabili, puta in lumbis nephritici aemulo, aut in lateribus pleuritico simili, aut in articulis, aut in ventriculo cum ingenti aegritudine, & vomitu, arthritidem, cardialgiam, aut colicum affectum imitante excruciat, & quasi compressa aegre eruptionem molitur, seriusque consequitur. Ceterum multae prodeunt, jam ab ipso exortu implica-

Secundum stadium earundem.

Quo differunt a malignis.

tae, aut cohaerentes, aut confluentes. Quandoque fit, ut prima apparitione distinctae, & discretae appareant, sed mox ipsae vel una cohaerent, vel in latiores vesiculas coalescunt, & confluunt. Generatim parvae admodum, & magis minutae, quam in discretis, atque ita crebrae, & densae cernuntur, ut primo intuitu inter initia non facile eas a morbillis, aut ab erysipelate distinguas. Ab utroque tamen exanthematis genere discernuntur reliquis signis erysipelatis (§. XV), aut morbillorum (§. CX) propriis deficientibus, praesentis epidemiae consideratione, & paullo post manifestiori vesiculari, variolosaque conformatione. Si igitur hujusmodi pustulae faciem, veluti confertissimae arenulae, contegant, licet in reliquo corpore discretae, & paucae reperiantur, non ideo tamen a confluentium natura, & gravitate desciscunt, aequae ac si magna frequentia omnia membra afficerentur. Contra si truncum, & artus crebrae, & densae occupent; quae vero in facie effloruerunt, rariores, majoresque fuerint, magis ad discretarum benignitatem accedunt, tutioremque morbum significant. Magnitudo enim morbi, & benigna, aut maligna confluentium natura aestimanda potissimum est, ut supra dictum est, ex numero, & qualitate variolarum, quae faciem corripunt. Facta eruptione, ni febris cum suis symptomatibus cesset, ut in discretis benignis, plerumque tamen, ubi confluentes vere benignae sunt, plurimum remittit; at si malignae, ne remittit quidem (b).

(a) SYDENH. l. 6. HAEN. l. 6. p. 96. (b) SCHACT.
l. c. cap. XXI. HAEN. l. 6.

§. CLXXXVIII.

Variolae igitur confluentes postquam in cutem prodierint, de die in diem mole augmentur; sed vix unquam ad eam magnitudinem affurgunt, ad quam discretæ perveniunt, speciatim eae, quae faciem obsederint. Mutuo enim inter se communicantes vesicularum rubrarum instar universam faciem operiunt, & brevi deinde latam pelliculam albidam repraesentant, quae toti vultui veluti agglutinata adhaeret, parum supra cutim (a) prominens. At quo longius a facie descenditur, pustulae sensim paullo majores fiunt, sic ut omnium maxime in manibus, & pedibus existant, semper tamen discretis minores. Liquorem continent aquosorem, tenuioremque, qui permolestum acritate sua pruritum creat. Facies universa citius, quam in discreto benigno genere, intumescit (b). Infantes, & pueros fere semper alvi fluxus premit, adultos * vero ptyalismus, qui statim cum ipsa eruptione exorditur (c), vel saltem postridie, aut biduo exacto supervenit, fereque constans confluentium in adultis symptoma censetur; quamquam in his interdum, ut verum fatear, omnino deficiat, quemadmodum fere semper deficit in discretis (d). Ptyalismo autem isto humor tenuis effluit, atque ad aliquot dies, nempe ad suppurationis usque tempus ad mini-

*Eruptione confluentium
quoniam haec
cum malignis
& benignis communis?*

num ita ubertim exsillat, ut multa linteola tam die, quam nocte madefiant. Atque haec quidem confluentium omnium, sive benignae sint, sive malignae, communia existimantur. Alia autem quae in hoc ipso secundo stadio variolis confluentibus tribuuntur symptomata, uti phrenitis, coma, peti-
*Quenam
malignarum
magis pro-
pria?* culae, pustularum nigredo, narium haemorrhagiae, menstruorum intempestivus fluxus, haematuria, sive mictus cruentus, ischuria, sive urinae suppressio (e), & tetra hujusmodi symptomata, vix in confluentes benignas unquam cadunt, cum earundem, sed malignarum propria pene sint, ut postea ostendam.

(a) SYDENH. l. c. (b) *Id.* l. c. HAEN. l. c. p. 97. SCHACHT. l. c.

* CL. SAGARIUS (*Epid. Iglavien. ann. 1776. p. 18. 17.*) vidit etiam in pueris pyralismum huic stadio non nunquam supervenientem, frequentius vero tertio stadio. Sed malignae admodum erant variolae illa in constitutione. Saliva autem, quae tum excernebatur, acerrima, & fere caustica erat, & ni cito expueretur, maxima mala inferebat. Nam deglutita dolores, & anxietates primum; deinde convulsiones; & mortem progignebat.

(c) SYDENH. l. c. (d) HAEN. l. c. pag. 97. SCHACHT. l. c. (e) *Id.* ib.

§. CLXXXIX.

Tertium stadium. Die porro circiter octavo ab inchoata (a) eruptione, nempe die totius morbi nono, decimo, aut undecimo, modo decimo quarto, modo decimo sexto, prout citius, aut ferius variolae prodierunt, incipit tertium stadium, sive suppurationis. Sed quo tardius

hoc evenit, eo pejus. Tunc, si benignus est morbus, pustulae maturescunt, pusque conficiunt; sed non multum elewantur, neque in fastigium attolluntur, ut discretæ benignae solent. Ac quo minus confluxerint, atque adeo quo benigniores exstiterint, eo citius maturitatem assequuntur, & magis flavescunt. Contra si malignus, vix unquam perfecte suppurant, & planae, depressaeque manent; & prout gravior, atrociorque fuerit, eo magis subfuscum colorem induunt, & lentius, si sibi relinquantur, pure replentur. Pellicula vero illa albida, de qua supra (§. CLXXXVIII) retuli, asperior tactui redditur, sensimque non flava, ut in benignis, sed fusca (b) evadit, & tenditur. Interim saliva viscidior, & crassior facta, quod plerumque in regularibus die undecimo accidit, aegerrime profluit, & difficillime excernitur; ideoque suffocationem aegro intentat. Hinc aegri anxii fiunt, & siticulosi; vehementer subinde tussunt inter bibendum, quod potus in laryngem delabatur, & tussi sic excitata per nares rejicitur; vox raucescit; somnolentia, & stupor accedit, & ptyalismo penitus suppresso facies detumescit, & subsidit, eodemque saepe die, nimirum undecimo, pallidiore cute, & anhelosa reddita respiratione cum placida mentis aberratione mors celerrima, & quasi repentina vitam abruptit. Scire vero oportet, ptyalismum qui circa hoc suppurationis tempus, ut dixi, sisti solet, non nunquam post unum, vel alterum diem veluti postli-

Quid in benignis, quid in malignis accidas.

De ptyalismo non nulli.

*De faciei
tumore.*

minio reverti, & redintegrari feliciter. Quoties vero ipse non revertitur, nihil sane, ut modo dixi, est ejus cessatione perniciosius; nisi ejusmodi evacuationis defectum suppleat faciei tumor persistens, aliquam materiae variolosae portionem retinendo, impediendoque, ne ad interiora convertatur, aut nisi id, quod per pyalissimum excerni debuit, ad manus, pedesque transferatur, tumorem ibi salubrem excilians, imminentemque perniciem avertens. Non enim propere nimis, nec repente facies tumescat, oportet, sed paullatim; sic, ut ad aliquot adhuc dies ejus tumor permaneat; eique cessanti manuum, & pedum tumor succedat, necesse est; si aegri vita in tuto posita(c) dicenda sit. Quod si & pyalissimus desistat ex toto, & facies justo citius subsidat, nec manus, nec pedes in eorum locum tumefiant, unica spes est in largo urinae, aut alvi profluvio, quo noxia variolarum materies extra feratur; ut in confluentibus benignis, & regularibus plerumque contingit. Quemadmodum ergo magnum momentum habet ad laetum variolarum exitum in adultis pyalissimus, si copiosus, facilis, & diutinus sit; sic in infantibus, & pueris, dum variolis confluentibus laborant, plurimum ad id confert diarrhoea, quae etsi non ita mature eos interdum invadat, ut adultos salivae fluxus; quocunque tamen tempore accesserit, ad finem morbi usque produci salutariter solet, nisi improprie per artem sistatur. Sisti vero haud debet, nisi profusior, & vires dejiciens. Utra-

que enim evacuatio, nempe ptyalifimus adultis, diarrhoea infantibus, ac pueris non minus necessaria in hoc morbo videtur, quam pustularum praesentia, & maturatio, & faciei ipsius, manuumque, aut pedum tumor.

(a) HAEN. l. c. p. 97. (b) *Id. ib.* SYDENHAM. l. c. (c) SYDENH. l. c.

§. CXC.

Maturatione, ut indicavi (§. CLXXXIX), incipiente, febris plus minus ingravescit, prout variolae frequentiores, copiosioresque sunt, & prout magis, vel minus confluunt, aut benignior earum natura est. Non enim a sola suppuratione, ut in benignis discretis, pulsus aliquantulum concitatur, & increbrescit, sed febris vehementius movetur, nec finita suppuratione evanescit. Attamen, quoniam hujusmodi febris numero (a) pustularum respondet, qui numerus ingens in confluentibus est, magna ex parte ab earum suppuratione proficisci videtur, aut certe a puris, ichorisque, quo illae scatent, copia, & in sanguinem refluxu. Addunt etiam non nulli rentae, cohibitaeque cutaneae expirationis concursus, nec sine veri specie, quia universa cutis pustulis obsita expirare vix quidquam potest. Praeterea probabile est, cum febris ista interdum etiam sine magna * suppuratione invalescat, & trahatur, a materia variolosa in sanguine relicta originem ducere, quod fortasse non omnis a cute excipi potuit, aut vitae vires ad eam penitus expellendam non

*Febris secundaria
tempore suppurationis.*

valuerunt. Id saepe subsequentes pustularum eruptiones declarare videntur. Haec febris *secundariae* nomen recipit, & modo inflammatorium indolem, modo putridam ostendit pro varia sanguinis, temperamentis, aetatis, habitus, anni temporis, & constitutionis epidemicae ratione. Gradu vero majori, vel minori invalescit secundum majorem, vel minorem causarum numerum, & vim. Protrahitur ipsa etiam ad initium quarti stadii, in quo universa facies crusta densa, & plus minus fusca obtegitur, sub qua pus latitat, & fluctuat. Pus istud resorptum non modo febrem fovere videtur, ut supra posui; verum etiam in nobilissimas interiores partes metastatice migrat, ibique haerens periculosissimos morbos generat. Quod vero in ambitu exteriori corporis subsistit, subjectas cuti partes, atque in primis telam adiposam, cujus adeps fere totus computrescit**, erodit, saepe ad ossa usque sic, ut in his caries, & spinae ventosae interdum oriantur. In artubus interea rumpuntur pustulae, nullam exsiccationem adeptae; imo dorium, aliaeque partes cuticula exutae nudam vivamque cutim exhibent.

(a) SYDENHAM. *l. c.*

* Supra (§. CLXXXIX.) monui, variolas confluentes eo periculosiores esse, quo serius, difficiliusque ad suppurationem perveniunt. Ad hoc maxime respiciens SYDENHAMIUS tres confluentium species constituit, *mitissimas* nempe, in quibus die a primo morbi insultu undecima *febris secundaria* accedit, partim ex suppuratione incipiente, partim ex resorpto pure orta; *mediocres*, in quibus die decima quarta suppuratio tantum

incipit; *crudiffimas*, quae ad suppurationem dumtaxat die decima septima perveniunt. *Differt. epist. p. 405.*

**Pinguedinem in variolis hujusmodi corrumpi, atque in pus transmutari adeo perspicuum est, ut pus variolosum ad flammam incendi, atque exardere viderit HAL-
LERUS. *Hist. variol. ann. 1735.*

§. CXCI.

Tandem cuticula tam in facie, quam alibi latioribus laminis desquamatur; vel crustae ^{Quantum} crassiores secedunt, & delabuntur; id quod ^{radium.} die decimo septimo, vel vigesimo, vel etiam serius quandoque (a) contingit. Crustis, aut squamis delapsis rubicunda subter manet cutis, cui mox albicans pellicula succrescit; qua pariter desquamata nulla quidem scabrities in vultu percipitur, sed paullo post illam excipiunt squamulae furfuraceae indolis admodum erosivae, quae non solum foveas plus minus altas pro erosionis majoris, vel minoris modo relinquunt, verum etiam faciem foedioribus, quam solent discretas, in primis benignae, cicatricibus (b) deturpant. Pus etiam resorptum quandoque per urinas, quandoque per alvi fluxum excernitur; quandoque parte sui aliqua in cellulosa tela hic illic congeritur, & abscessus, aut phymata rubra, dolentia, & cito in abscessum desinentia efficit; quae opportune, matureque sectione aperta pus verum, aut saniem copiosam, interdum acrem, & erodentem effundunt. Idque plerumque crustis jam delapsis, variolisque finem adeptis evenit, febre interim non penitus discussa, sed mitiori reddita, & remittentis in modum

adhuc accessiones habente, donec & ipsa paulatim evanescit. Non nunquam variolis jam exsiccatis, & delapsis aliae quaedam minutiores, & distinctae variolae succedunt morbidi contagii reliquias ad cutem proferentes, quas *Variolæ repullulantes*. variolas *secundarias*, aut *repullulantes* vocant. Sed multa ex his, quae modo exposita sunt, cum variolis etiam discretis mali praesertim moris communia (c) esse solent.

(a) HAEN. l. c. p. 97. (b) SYDENH. l. c. (c) SCHACHT. l. c. §. XXXIV.

VARIOLAE CONFLUENTES MALIGNAE.

§. CXCI.

Confluentium variolarum, quas *benignas*, five *minus perniciosas* vocavimus, descriptionem dedimus. Fieri non potuit, quin in ea malignarum quoque mentionem subinde haberemus, ut utrarumque symptomatibus, & notis una collatis clarius singularum differentia patefieret. Insunt enim cuicunque variolarum confluentium generi quaedam malignitatis quasi semina, & benignarum, malignarumque extrema ita se attingunt, ut maxime ardua res sit utras perspicue discernere, nisi *minus*, ut ita dicam, *perniciosæ*, five *benignæ* cum *perniciosioribus*, five *malignis* mutuò conferantur, comparenturque; quod supra quidem a nobis praestitum sane est. Nunc vero, ut melius inter utraque discrimen liqueat, confluentes malignas specialiter, & distincte persequemur,

retento malignitatis eo significato, quem alibi (§. VI.) jam exposui, & quo uti deinceps mihi liceret, efflagitavi. Cum autem pleraque signa, quae ad malignas variolas pertinent, a nobis supra pluribus in locis memorata sint, & ibi praecipue, ubi variolae discretæ malignae (§. CLXXVIII & *seqq.*) expositae fuerunt; cumque multa in descriptione variolarum confluentium benignarum (§. CLXXXIV & *seqq.*) obiter quidem, sed apposite hic illic intersperferimus, quae ad confluentes malignas distinguendas plurimum faciunt, ea cuncta huc revocanda existimo, utpote his apprime spectantia, ne praeter necessitatem quae jam tradita, & communia sunt, hic repetantur ad nauseam. Qua de causa etiam praetermissam referre, qua ratione confluentes malignae invadant, erumpant, progrediantur, & suppurent, & exsiccentur; cum jam ista, quoad utrisque communia sunt, in benignarum confluentium recensione satis comprehenderimus. Satiùs igitur erit quasdam confluentium malignarum species, sive differentias malueris, quales a medicis peritissimis observatae fuerunt, breviter describere; quo equidem confectum iri spero, ut omne confluentium malignarum ingenium per suas notas, & proprietates facile cuique pateat.

§. CXCIIL.

Ordior autem a pessima; perniciosissimaque omnium *malignarum confluentium* specie, quam diligentissimus scriptor MORTONUS vivis ex-

Prima species confluentium malignarum.

preffit (a) coloribus, prout suis ipse oculis eam vidit. In primo ejus stadio aeger vix, quod ad pulsum spectat, febricitare videtur, dum interim in summo languore versatur; arteriarum micatus, ut ut celeres, sunt tamen debiles, & parvi; urinae tenues, clarae, & aquae; lipothymiae languorum, & hysteriarum suffocationum instar saepe recurrunt; dolor capitis, & lumborum atrox, acutus, & plane spasmodicus torquet; sitis vero exigua est, & calor moderatus; nausea, vomitus, atque aegritudo praeter consuetudinem fere nulla, quibus symptomatibus si addantur reliqua malignarum signa, uti fluxus ventris debilitans, vigiliae pertinaces, tendinum subsultus, aut aliae spasticae affectiones, coma profundum, peticulae, aut maculae purpureae, aut nigrae in summa cuti, aut miliaria exanthemata pellicula, & veluti crystallina in collo & pectore, itemque largae haemorrhagiae vires magis magisque prostermentes, nulla amplius fallax mitioris morbi in reliquis imago incautos decipiet.

(a) *Exercit. 3. cap. VII. p. 59.*

§. CXCIV.

Secundi stadii initium facit ipsa variolarum eruptio, quae modo praematura est, ut plerumque in confluentibus evenire supra jam dixi (§. CLXXXVII), vel tardior, quam in discretis, aut confluentibus benignioribus. Sub ipsa autem pustularum eruptione, quae minus

Ejus alterum stadium.

certe conspicuae sunt, mox universa cutis momento fere temporis rubore erysipelatode, atque altius penetrante suffunditur, atque intumesceat. Qui rubor toto triduo, quo eruptio absolvitur, perstat assiduus, aequalis, atque immutabilis, si excipias faciem, & labia, in quibus tumor iste toto hujus stadii cursu magis magisque increfcit, manifestiorque fit ad primum usque maturationis diem. At protinus ab incepta hujusmodi eruptione Natura, quae jam languida erat, propemodum fatiscit, viribus penitus destituta; febris nullo modo remittit, sed persistit ut antea, aut etiam, quod saepius incidit, ingravescit cum deliriis, vigiliis, haemorrhagiis, aliisque terrificis symptomatibus, quae omnia invalescunt ad fatalem usque diem, qui in hoc effreni, ac funestissimo genere non differtur ultra hujus stadii finem, aut, quod longissimum est, non ultra initium stadii sequentis, sive primum, vel alterum supurationis diem. Tum vero ante appropinquantem interitum universa cutis, sed praesertim faciei, plumbeo, alboque colore foedata pergamenae chartae speciem exhibet, visu horridam. Haec porro pessima variolarum species, quae vix ullum indicato tempore supervestem (a) relinquit, rarissime observatur, & non inepte dici posset *erysipelatodes*.

*Hæc species
dici potest
erysipelatosa.*

(a) MORTON. l. c. p. 79.

§. CXCIV.

Quod in superiore modo (§. CXIII. CXCV) descripta specie toti, universaeque cuti obve-

Species altera, sive prioris varietas.

nit, hoc in altera, quam describere instituo, soli vultui contingit. In hac enim sola totius faciei cutis aequali, plano, & erysipelatoso tumore crassescit, atque attollitur; dum in artubus, & trunco corporis exanthemata variolosa sunt ferme discreta, colore tamen, magnitudine, & figura a discretis regularibus, & benignis non parum discrepantia. Colorem enim habent, qualem morbilli, sed minus vividum; figuram incertam, & magnitudinem multo minorem. Hinc primo eruptionis die a morbillis non distinguuntur variolae istae, nisi duritie quadam renitenti. Secundo, & tertio depressae, & sessiles adhuc remanent, & vix, aut ne vix quidem acumen proferunt, nec in fastigium elewantur. Interim colore quasi livescunt, non secus, ac in iis sanguis stagnaret, atque immotus consisteret. Primo demum suppurationis die faciei cutis albescere chartae pergamenae instar, ut in priore specie, consuevit, morte paullo post subsequente, aequae ac in toto corpore variolae confluxissent (a). Haec species *morbillosa* dici posset; estque aequae maligna ac superior, sed frequentior, & magis obvia. Hujus propemodum generis fuerunt variolae *confluentes anormales ann. 1670. 71. 72*, quas Londini saevientes vidit SYDENHAMIUS (b). Quia tamen discrimen aliquod inter hasce, atque illas MORTONI intercedit, idcirco harum quoque descriptionem adjiciam. Secundo vel tertio die se primum exferebant *specie tumoris subrubri, atque uniformis, vultum omnem contegentis, erysi-*

Morbillosa.

erysi-

erysipelate quidem densioris, nullo fere visibili pustularum discrimine. In reliquo corpore sparsim cernebantur quaedam latiora spatia innumeris prope pustulis rubris, & acribus in unam coalescentibus conspersa, inter quae in femoribus potissimum vesiculae satis conspicuae, iis quas ignis excitat, persimiles, sero limpidio plenae eminebant. His subinde disruptis, & sero copiose effuso, nigra & veluti sphacelo affecta caro subter apparebat. Quando dirum hocce spectaculum occurrebat; rarum enim erat, & tum solum obvium, cum ferocius epidemica constitutio debacchata est; non diu post aegri mortem obibant. Ceterum die undecimo subrubrum faciei tumorem hic illic primum excipiebat alba pellicula splendens, quae mox toti vultui obducebatur. Ex hac alba pellicula brevi post materia quaedam splendescens, in crustas desinens colore saturate rubro concreti sanguinis speciem referente, qui maturescente pustula ad nigrum magis in dies vergebat, donec tandem tota facies, quasi fuligine tincta, atra appareret. In hac pestilitate qui gravius, & ferocius aegrotabant, paucis ab eruptione diebus, ut dixi, interibant. Reliqui non undecimum diem, qui communiter confluentibus malignis extremus est, sed decimum plerumque quartum, aliquando etiam decimum septimum, nisi malo regimine mortem accelerassent, fatalem experiebantur. Quem si effugissent, res in tuto erat. Febris, & symptomata omnia, quae vel praecedebant, vel

comitabantur hanc luem, solito graviora erant, & manifestiora igneae cujusdam, & causticae conflagrationis indicia exhibebant. Major quoque solito erat ad pytalismum proclivitas. Pustulae vero mole longe minores, sed ita ardentes effierataeque, ut *non facile, ubi primum apparebant, ab erysipelate quis eas discernere, vel etiam a morbillis.* Crustis demum decidentibus succrescebant furfures diutius haerentes, foedioraque stigmata cuti inusta relinquentes. Tempore eodem dysenteria epidemice urbem peragrabat. Ab hac interdum variolae in primis regimine calidiore provocatae stipabantur, quod notandum erat, ne quis credat proprium variolarum symptoma fuisse.

(a) MORTON. l. c. p. 80. (b) *Oper. sect. 3. cap. VI. p. 229.*

§. CXCVI.

Tertia species.

Quae sequitur variolarum confluentium species, maligna item est, sed minus feralis. In hac variolae confertim erumpunt, parvae admodum, & quasi discretae, sed ubique, non excepta facie, cohaerentes, & sine ordine dispositae. Hae quoque, postquam eruperint, toto reliquo eruptionis stadio, nunquam acuminantur, sed cutim tantummodo, veluti urticarum ictus, exasperant. Initio vero tertii stadii, sive suppurationis albescunt & ipsae, & sic confluunt, ut speciem albidae cujusdam telae, praesertim in facie, exhibeant. Hae quamvis binis prioribus minus perniciosae, utpote quae facilius suppurant, atque exsiccan-

tur, egent tamen pyralifino protracto, urinae copia, atque extremorum diutino tumore, ut in salutem terminentur. Sin vero pyralismus, qui a prima mox eruptione incipere solet, iusto citius sistatur; aut eum in suppuratione suppressum non suppleat uberior urina, aut alvi fluxus, aut sudor largus, atque universalis, aut harum evacuationum quodammodo vices gerat citus, & permanens extremorum artuum tumor; vix quisquam ad decimum quartum, aut decimum quintum morbi diem vitam (a) producit.

(a) *Id. ib.*

§. CXC VII.

Quarto loco referam illam variolarum confluentium & malignarum speciem, quas *sanguineas* vocant. Sunt enim vesiculae sanguineae veluti plenae, quae modo livescunt, modo maculas lividas conjunctas habent, aut purpureas intervallis liberis interspersas. Tales vero vel jam ab ipso initio apparent, videlicet minuta tubercula atro sanguine plena praesentantes, iis profecto simillima fugillationibus, quas cutis aliqua particula forcipe comprehensa, & vexata relinquit: vel tales processu tantum morbi evadunt, cum nempe variolae confertim jam natae, tertio vel quarto ab eruptione die, quo suppurare deberent, nequaquam tum suppuratum eunt, sed lividae, & subcruentae fiunt, maculis simul nigris, vibicibus, vel peticulis per totum corpus obortis; quae nihil aliud esse videntur quam par-

Quarta species; sive variola sanguinea.

væ quaedam gangraenulae, plerumque intra unum vel alterum diem sequuturam mortem significantes. Tunc temporis saepissime sanguis sic diffluit, liquatur, & corrumpitur, ut ex ore, naribus, oculis, vel ex quocunque alio corporis meatu, renibus praesertim, vesica, uterove quam attenuatissimus prorumpat. Atque id quidem non solum in eo, quod dixi, suppurationis stadio, verum etiam in duobus prioribus quandoque (a) usuvenit.

Sanguinea dicuntur etiam gangraenosa & putrida.

Variolas hæc *sanguineas* brevi livescentes cum mictu sanguinis copiosissimo semel vidit HÆNIUS, quinto morbi die (b) jam lethales. Si quis eas *gangraenosas*, & *putridas* vocare mallet, praesertim cum livent, & nigras phlyctænas imitantur, jure cum quidem facturum ego putaverim.

(a) MEAD. de Variol. p. 18. & SYDENH. Dissert. epistol. (b) Febr. division. p. 100.

§. CXCVIII.

Descriptio putridarum confluentium Halleri.

Putridae certe, & malignae fuerunt variolae confluentes plerumque cum peticulis, interdum cum exanthematis miliaribus, imo etiam non numquam cum utrisque complicatae, quas grassari vidit magnus HALLERUS anno 1735. Jam pluribus annis, ut ipse narrat (a), quieverant variolæ, sparsim paucis molestæ, & benignæ. Annus 1735 tota parte priori humidus, pluvius, & adeo aquilonius fuit, ut tota æstate tonitru semel aut bis sit exauditum, raro certe hisce in terris exem-

plo, & aquarum eluviones passim factæ sint. — Martio mense prodierunt variolæ discretæ, & ut in nostra regione plerumque, benignæ. Auctus paullatim ægrotantium numerus, & maio, junio, augusto mense plane insolitus fuit, & pauci omnino homines immunes manserunt, qui prius id tributum naturæ non dependerant. Septembri morbus languere coepit, & paullatim cessit febrî miliari. Æstivis mensibus variolæ confluentes frequentes fuerunt, neque raro erumpentibus supervenerunt maculæ nigræ, & in adultis ægris exanthemata miliaria. Plurima ergo funera elata sunt, & gravius ægrotantium pauci evaserunt, iique post longum demum tempus. Gravius, diutiusque ii laborarunt, solique maculis nigris infestati fuerunt, qui medicamentis, & victu calidioribus morbum corruperant. Erumpebant maculæ nigræ simul cum confluentibus variolis die morbi quarto, quintoque, ab eruptione adeo secundo, tertioque, copiosæ, planæ, ad duas lineas latæ, ex coeruleo nigrae, saepe atramento nigriores. Eas præcedebant acres dorsi dolores, pleuritica puncta, sanguinis sputum: excipiebant deliria, tussis ferox, & octavo die, nonoque subsidentia pustularum funesta. — Aderat summa humorum alcaliescentia, inde sætor horridus tum pustularum, tum animæ ægrotorum. Qua ratione vir summus a tam terribili malo suos ægros servaverit, dicemus postea, ubi de variolarum curatione sermo habebitur.

§. CXCIX.

*Sexta species
sive confluen-
tes cry-
stallinae.*

Confluentium quoque malignarum species interdum sunt *Crystallinae*, sive *lymphaticae*, itemque *siliquosae*, de quibus supra (§. CLXXXIII) memoratum est. SAGARIUS in ferali illa Iglaviensi Variolarum epidemia, quam memoriae scripto prodidit, *plures confluentes lymphaticas sibi adjacentes* interdum coivisse in *vesicas magnitudine nucis myristicae, vel Jovis*. Has *siliquosas* alii vocant, ipse *bullatas*. Raro eas *lympa aquea pellucida, sed plerumque semiopaca candida, aut sub opaca gilba, vel pulla repleti penitus vidit, aut quod saepius contigit, flaccidas vacuas* invenit. Praeterea testatur, se nunquam *bullatas istas* solas per se in ullo aegrotante reperisse, *sed infeminatas verrucosus, herpetosis, purulentis seorsim, vel omnibus simul (a)*. Concedit tamen, stadia omnia in eis de more fuisse longiora, & in primis illud, quod dicunt, suppurationis, si hoc nomine tamen dignum est, cum nulla suppuratione terminetur. Ampullae enim vel a lymphâ contenta exesae, atque arrosae, vel disruptae morbo finem faciunt (b). Mirum sane est, quod non nulli ex variolis lymphaticis una cum *suppuratoriis* decumbentes, qui *ignavi*, & sui quasi incurii jacebant sine febris, sine ullo faciei tumore, & sine ullo ferme pyalismo, repente ex latente causa occumbere interdum visi (c)

sunt. Probabile est, id ex metastasi humoris variolosi introverſi eveniſſe.

(a) *Differt. de Variol. Iglav. p. 10.* (b) *Id. ib. p. 18.*
(c) *Id. ib. p. 21.*

§. C C.

Omnes autem memoratas hasce species Harum specierum symptomata in secundo stadio. (§. CXCVIII ad CXCV) post variolarum etiam eruptionem febris continua mali moris cum pulſu debili, & crebro, aut celeri, lingua arida, calore ad tactum non magno, deliriis, comate, pervigilio, subſultibus tendinum, aliisque id genus pernicioſis ſymptomatibus per totum ſecundum ſtadium proſequitur: non enim poſt eruptionem, quod jam notavi (§. CXCV.), ipſa ceſſat, aut remittit, uti in benignis, aut mediam naturam (§. CLXXXII) habentibus (a). In his aequae ac in reliquis confluentibus niti ſolet Natura ſe ab varioloſo veneno, aſſimilatiſque per ipſum humoribus liberare vel ptyaliſmo, vel diarrhoea, vel ſudoribus, vel urinae profluſio: verum non ſemper ſuo fine potitur; nam ſaepe numero in inutilem, ac crebrum mingendi conatum omne ejus ſtudium reſolvitur, ſubſequentem demum Iſchuria lethifera.

(a) MORTON. l. c. p. 81.

§. C C I.

Quando vero variolarum benignarum (§. CLXXXVI. CLXXXVII) more invadunt, erumpuntque, quod interdum fit, & fallacem quod Quando ſub benignarum ſpecie ludunt.

Species septima.

Confluentes mediae naturae.

Species octava.

Febris secundaria.

dammodo speciem assumunt; abdita tamen earum malignitas manifestatur ab effêrato alvi fluxu, sudore colliquante, deliriis, agrypnia, aliisque malignis symptomatibus, aut peticulis, vesiculisve miliaribus interstitia variolarum occupantibus, quae, uti jam diximus (§. CLXXX) secundo saltem ab eruptione die in collo, pectore, brachiisque se exerunt. Praeterea quemadmodum discretas variolas mediae inter benignas, & malignas naturae interdum existere (§. CLXXXII) supra comprehensum est; sic confluentes ejusmodi quandoque sunt, ut medium inter benignas, & malignas locum teneant. In his eruptio non adeo cita, & prompta est, & natura ad secundum, aut tertium fere ab incepta eruptione diem dubio pene Marte dimicare videtur. Interea febris in eodem quasi statu manet cum vigiliis, delirio, aliisque symptomatibus, quibus in primo jam stadio stipabatur. At post hujusmodi spatium, naturae vi superante, febris intermittit, vel saltem cum omnibus symptomatibus manifesto remittit; pulsus, calor, atque appetitus ad naturalem prope modum redeunt; verum cum variolosa materies non omnis secreta, atque expulsa sit, partim ex hac causa, partim ex incipiente suppuratione pustularum in tertio stadio febris invalescit, resurgitque in continentis acutae speciem, quae tamen ultimo demum stadio in remittentem, & mitiorem commutatur. Quia vero in secundo stadio non universa variolosa materies ad cutim, ut animadversum supra est, propulsa

est, atque adeo febris non omnino cessavit; idcirco recentia quotidie exanthemata variolosa hic illic erumpunt. Non enim in hac specie uno, eodemque die, ut in discretis, & benignis, pustulae cunctae una prodeunt, sed primo faciem & manus, secundo brachia & truncum, demum crura & pedes pervadunt. Imo interdum, trunco corporis praeterito, sola facies, atque artus variolis admodum frequentibus, & fere cohaerentibus obruuntur. Aliquando etiam inter pustulas primum ortas aliae atque aliae recentes succrescunt, sic ut quae primo die discretae, & distinctae cernebantur, tertio mox die confluant, aut cohaereant, magnitudine, & forma plane incertae, & variae, nec probe rotundae, nec colore vividae, ut regulares. Sequentibus porro diebus lentius etiam suas bases protendunt, acgriusque acuminantur, quodammodo sessiles, & depressae, tactuique minus renitentes. Tertio autem eruptionis die, antequam recrudescat febris, supervenit *ptyalismus* sine ullo tamen, praesertim si aestas sit, exanthemate in faucibus, & tonsillis, aut ore, quod salivae fluxum proritet; si contra hiems fuerit, cute nimirum frigore obstricta, minusque patula, exanthemata in illis partibus se quoque produnt, & frequentem expuitionem, & tussim (a) concitant.

(a) MORTON. l. c. p. 82.

§. CCII.

*Quandoque
in benignas
mutantur.*

Non nunquam variolae istae (§. CCI), quas mediae naturae vocant, veneno per eruptionem expulso, vel certe multum minuto, sicque sanguine ab eodem repurgato, in benignas prorsus vertuntur. Tunc, licet aegrius eruperint, figuram exacte rotundam assequuntur, & rubro margine circum cinguntur, & quamquam primo ineuntis suppurationis die earum complures hic illic ostendant in medio foveolas, tertio tamen, aut quarto assurgunt, turgescunt, & apicem extollunt. Quinto demum die jam pure repletae flavescunt, & sicari incipiunt. Hinc aeger sine ptyalismo, sine febre secundaria, sine extremorum tumore, alias perneccessario, feliciter (a) convalescit. At si imperfecta variolosi humoris expulsio contigerit, reliquum per glandulas salivales amandare natura tentat. Sed tum serius, segniusque ad maturitatem variolae perveniunt; quo fit, ut maturationis stadium incertae omnino durationis sit, & modo ad quatuor, sex, octo, duodecim, modo etiam ad plures dies extendatur. Quo in casu pustulae in medio depressae ubique apparent, neque earum margines rubent; quamquam deinde paullatim eleventur, & exturgescant. Remanent nihilominus albae, & quasi pellucidae, quia non pure, sed aqua limpida, aut aëre replentur. Denique debitam jam adeptae magnitudinem pus aliquod conficiunt, atque ex eo flavescunt, ju-

sto tamen flaccidiores, & pleraeque, in artubus speciatim, confluentes. Ut vero lentissime suppurationem subeunt, sic valde fero exarescunt, & cutim cicatricibus saepe deturpatam relinquunt (b). Ceterum tanta est ptyalismus in confluentibus variolis praestantia, ut quandoque eo omnis variolosus humor excernatur, aegro interim & a febre, & ab alio quocunque malo symptomate libero.

(a) *Id. ib. p. 104.* (b) *Id. ib.*

§. CCIII.

In tertio stadio quae confluentibus variolis malignis obveniant, jam supra magna ex parte comprehensum est. In primis animadvertendum duximus, variolas, quae in stadio secundo symptomata maligniora (§. CXGIV) sibi adsciscunt, & prae ceteris ob universalem cutis rubedinem erysipelatosae dici possunt, initio tertii, primo videlicet, vel altero suppurationis die mortem (a) ut plurimum asserre, ruboremque illum eo tempore in albedinem late diffusam, & prope universalem, visu teterrimam permutari. Nunc addimus quaedam de illis, quas *morbillosas* ob magnam sub initium cum morbillis similitudinem appellari posse (§. CXCV) diximus. Hae igitur, etsi in pectore, aliisque corporis partibus fere discretis aequales videantur, atque in medio albicent, tamen in *tertio* hocce *stadio* non ambiuntur circulo rubente, ut verae discretae, nec ele-
vantur, nisi quam minimum, & interjecta cu-

*Quae in
tertio stadio
morbillosae
variolis ac-
cidant.*

tis spatia tantum abest ut rubeant, quin potius livent, aut pallent. Hinc pustulae scissiles, & depressae manent. Cuticula vero, quae in earum summitatibus secedere visa antea est, iterum aridae squamae instar cuti agglutinatur. Illud autem fere commune omnium confluentium malignarum est, quod pyralismus, qui singulas in *secundo stadio*, praesertim in adultis, comitabatur, in hoc *tertio* exiguus omnino est, & cito sine capitis, faucium, aut extremorum tumore cessat. Tunc succedit molesta, frequens, atque ut plurimum irrita mingendi cupiditas. Quod ubi incidit, aeger raro miserrimo in hoc statu ad secundum, aut tertium hujusce stadii diem vitam * protrahit.

(a) *Id. lb. p. 102.*

* Micturitionem hanc universim ceu signum fatale plerique damnant. At LUDWIGIUS (*Instit. med. clinic. §. 198*) monet, non semper eam metuendam esse, dummodo reliqua signa bona sint, in primis si urina non prorsus aquosa, sed quodammodo tincta est, & partem materiae morbosae subducatur. Sed tunc micturitio irrita non est, qualem supra reprobavimus.

§. CCIV.

Si quis tamen fortunatior, quod quidem rarissimum est, tamdiu, variolis numquam maturescentibus, morbum sustineat, ut in *quarto*, sive ultimum *stadium* ingrediatur, quod decem, aut duodecim diebus tunc absolvitur; is febricitat continenter, & vigiliis, delirio, lipothymiis, aliisque pravis sympto-

Qua in quarto stadio eisdem obveniunt, quando susperantur.

matibus, quae antea jam eum premebant, divexari pergit; donec artis, naturaeque auxiliis febris vincatur, die videlicet morbi fortasse decima septima, aut vigesima, sanitasque tandem redeat. At si haemorrhagiae, quae *Excerptio.* plerumque antea supervenire solent, adhuc persistant, fieri non potest, quin citissima mors eum tollat. Alii quasi hectice confecti, & lente consumpti ad tricesimum usque diem trahuntur quidem, sed tandem sphacelo quarundam partium fere inopinato (a) correpti decedunt. Reliqua, quae ad *tertium & quartum* stadium in qualibet specie attinent, missa facio, utpote vel jam in singularum recensitione satis supra indicata, vel non dissimilia ab *Reliquarum symptomata jam tradita supra.* iis, quae in confluentium benignarum historia (§. CLXXXIX. ad CXCI) exposita fuere. Hoc unum adjiciam scitu non inutile, in quibusdam epidemicis constitutionibus non modo frequentius genus unum variolarum, quam aliud observari, sed etiam interdum species omnes seorsum vagari; imo etiam sic commisceri, ut simul in eodem quandoque aegro cernantur, discretæ nimirum, cohaerentes, confluentes, verrucosæ, crystallinae, siliquosæ, morbillosæ, erysipelatosæ, sanguineæ &c., quod SAGARIUS in epidemia Iglaviensi anni 1776 se vidisse testatur.

Additio de quibusdam epidemicis.

(a) MORTON. l. c. p. 103.

*Symptomata non nulla notatu digniora,
discretis & confluentibus variolis
communia.*

§. CCV.

In praecipuis, & gravioribus symptomati-
bus, quae variolis superveniunt, numeratur
; *Phrenitis.* *Phrenitis*, quam adesse dicimus, quando aeger
caloris impatiens e lecto magna vi profilit,
furit, delirat, & vix ab assidentibus conti-
neri potest. Id in quocunque variolarum
stadio accidere observatum est. Pro diverso
Ejus causae. autem tempore, quo symptoma istud acces-
ferit, variae etiam causae ejus accusari solent.
In *apparatu*, aut in *eruptione* ipsa plerumque
eam efficit plethora, nimius sanguinis fervor,
concitator ejusdem ex febris motus, inflam-
matoria diathesis, acritas variolosa cerebrum
irritans: in *suppuratione* vehemens, atque
ingens pustularum, praesertim cum multae,
& frequentes sint, inflammatio, dolor mole-
stissimus, nervorum ataxia, pervigilium; aut
puris regressus, & metastasis. Similibus ex
causis oritur non nunquam *coma somnolen-*
Coma utrumque, & lethargus. *tum*, aut *lethargus*, somnus scilicet altus, e
quo difficulter, & vi tantummodo aegri exci-
tantur, in eundem mox relapsuri. Pluries
jam adnotavimus, maculas rubras, aut pur-
*Peticulae pri-*pureas, aut lividas, peticulaeque variolis inter-
mariae, & secundariae. nasci, quae modo primariae sunt, atque adeo
cum variolis conjunctae, ac complicatae;

modo secundariae, & variolarum effecta, sive symptomata videntur. Primum accidit potissimum, quando peticulae epidemice grassantur, aut stationariae sunt; tunc enim morbi quicumque intercurrentes, aut subsequentes, itemque variolae, si simul ingruant, aut superveniant, cum morbo peticulari complicantur, aut aliquid ejus naturae participant. Alterum vero evenit, quando variolae cum ea sanguinis dyscrasia, quae ad ecchymoses, vibices, fuggillationes, peticulasque gignendas pronior est, copulantur, aut regimine calidiori, medicamentisque alexipharmacis perperam curantur, sic ut sanguis praeter modum effervescat, & vehementer in minima cutis vasa impellatur. Quod de peticulis dicimus, intelligatur etiam de exanthematis miliaribus, aliisque affinibus, quae pariter cum variolis complicari possunt, aut iis, ut symptoma, supervenire. Sed illud sciri etiam debet, quandoque in summis variolarum apicibus, qui in medio saepe subsidunt, sparsim exiguas maculas nigras acicularum capita non superantes apparere. Hae quidem vel a necrotica variolosi humoris natura, vel a prava sanguinis diathesi, vel ab inepto regimine proficiscuntur, & pro parvis gangraenulis vere habendae sunt. Quando a posteriore causa gignuntur, regimine in opportunius, temperatiusque mutato, niger illarum color paulatim diluitur, deinde in fuscum vertitur, & demum in flavum, qui bonae, & benignae maturationis proprius est.

Causa.

Exanthemata miliaria.

Variolarum apices nigri; sive eorum gangraenulae unde?

§. CCVI.

Nec rarum est, variolas difficulter, atque
Difficilis eruptio, aut imperfecte prodire, aut jam natas repente
natarum de- concidere, deprimi, flaccescere, introque,
pressio. ut ajunt, verti. Huic autem malo occasio-
Causæ. nem porrigit vel languida nimis vitae vis,
 vel incauta frigoris susceptio, vel praepostera
 sanguinis missio, catharsis, aliave quaecunque
 nimia evacuatio, vel positio corporis erecta
 diuturnior, vel longior extra lectum mora,
 vel animi defectio, vel subitus terror, vel
 tristis nuntius, similesque causæ, quae vi-
 tales vires minuere, aut dejicere aptae sunt,
 vel vascula cutis coarctant, humoresque ad
 interiora repellunt. Quacunque ex causa hoc
Effectus. fiat, periculosa, imo lethalia inde sympto-
 mata oriuntur, retenta videlicet in interiori-
 bus sedibus, aut intro translata variolarum
 materia. In adultis ex hujusmodi metastasi *
 saepe diarrhoea profluit, perniciem non raro
 afferens. Negari tamen haud licet, interdum
 variolarum eruptionem a vehementiori san-
 guinis motu, aut a nimia vasorum plenu-
 dine retardari, & quodam modo intercipi,
 & praepediri; paratam vero in pustulis mate-
 riam a nimio calore sive aëris, sive tempe-
 statis, sive cubiculi, sive lecti, sive regiminis
 sic attenuari, & dissolvi, ut facillime absor-
 beatur, atque ad interiora remeet; flaccidis,
 inanibusque relictis variolis.

*Interdum
 a contraria
 causa ori-
 tur.*

* Pus resorptum, & ad cerebrum perductum phreni-
 tidem,

tidem, convulsiones, soporem; ad pulmones, suffocationem cum pulsu deficiente, aut intermittente tempore praesertim inspirationis; ad oculos, visus extinctionem, eorumque corruptionem procreat. SAGAR. de Variol. Iglaviens. p. 20.

§. CCVII.

Frequens quoque symptoma est in Variolis quibuscunque, sive discretis, sive confluentibus urinae suppressio, aut retentio dolorifica. *Ischuria vera, & spuria.* Supprimitur enim vel quod in renibus ejus secretio deficit, vel secreta retinetur, quod vesica, cum in ipsam descenderit, eam excernere nequit, sive id vesicae resolutione, sive *Ejus causa.* sphincteris spasmō, sive tumore, aut inflammatione cervicis ejus, urethrae, adsitaeque partium, sive meatu, itinereve per mucosam, purulentamque urinam obstructo id fiat. Juvenes in primis in hujusmodi malum incidunt. Quovis item variolarum tempore supervenit quandoque *hæmaturia*, sive sanguinis mictus, qui plerumque summum vitae periculum intentat. Ei praecipue obnoxii sunt adolescentes, aut in aetatis flore constituti, & vino, fermentatisque liquoribus infarcti. *Sanguinis Sputum.* Hi quoque, sed rarius, sanguinem exspuunt, aut extussunt. Aliis vero uteri, narium, intestinorum, & ceterarum partium haemorrhagiae superveniunt; quae omnes sanguinis evacuationes, quando ab ejus nimia tenuitate, & dissolutione proficiuntur; ut plerumque evenit; quasi semper propinquam mortem praemonstrant. Cavendum tamen est, ne ca-

tameniorum eruptio tam in primo stadio, quam in sequentibus continuo vel in non amplius menstruatis cum vulgo pro malo, perniciosoque signo habeatur; nam saepe sine ulla noxa hujusmodi evacuatio modum non excedens supervenire (a) visa est.

(a) *Journal de Méd. Janvier 1782. p. 86.*

§. CCVIII.

*Oculorum
merbi.*

Quandoque a Variolis non leviter oculi ple-
tuntur. Modo variolosa materies lympham
lacrymalem inficit, atque hinc dolent, ru-
bent, ardent, & lacrymas fundunt; modo
palpebrae, vicinaeque partes ita intumescunt,
ut oculi penitus claudantur. Sed haec sane
leviora videntur. Longe deterius est, si in
ipso oculi bulbo variolosae pustulae malo fato
germinet: nam tum ophthalmias, dolores,
abscessus hypopya, staphylomata, leucomata,
cicatrices, saepe indelebiles inferunt, imo in-
terdum sic totum bulbum corrumpunt, ut
oculis aegri orbentur. Nec aures ab iis im-
munes linquuntur. Si earum interiora materies

*Aurium no-
na.*

variolarum obsederit, non desunt otalgiae,
inflammationes sive otites, apostemata, ulcera
manantia, surditates, aliaque harum partium
pertinacissima incommoda. Sed inter sympto-
mata cuicumque variolarum generi communia
non reticendus est vomitus, de quo pluries
in earum descriptione mentio facta jam est.
Is plerumque a sola febrili commotione in te-
nellis, sensibilibusque corporibus, aut a

Vomitus.

varioloſo miaſmate nervos paris vagi, ventriculique membranas irritante in primo ſtadio, ſive in apparatu concitatur. Quando ex hac cauſſa pendet, ſimul ac extrorſum omne virus puſtularum forma prodierit, protinus conquieſcere conſuevit. Interdum gaſtrica, aut bilioſa ſaburra, ingeſtorum depravatio, aut vermes eum ſovent. Tunc anteceſſerunt cacochyliae cauſſae; adeſt malus oris ſapor, linguae foeditas, ciborum ſaſtidium; bilis, aut corrupti alii humores vomitu prodeunt; vermes aut & ipſi expelluntur, aut ſuis ſe ſignis produnt, uti narium pruritu, ſternutamentis, fugacibus alterniſque faciei ruboribus, pavoribus in ſomno, dentium ſtridore, ventris doloribus, & huiusmodi aliis ſymptomatibus. Non raro hiſce omnibus adiungitur alvi fluxus foetens, cinereus, viridis, flavus, vitellinus, variegatus. Quando hinc vomitus oriri videtur, facile patet, variolas cum gaſtrica, & verminofa cacochylia complicari, atque multa anomala, inſolitaque ſymptomata ſibi adſciſcere, quae nullo modo varioloſo miaſmati adſcribi debeant.

*Cauſſa.**Signa cacochylia.**Alvi fluxus.*

§. CCIX.

Febres etiam intermittentes quandoque ſe variolis admiſcent, & propriam, peculiaremque curationem exigunt; quod opportune, & recte animadvertit (a) MEADIUS. Interdum etiam tuſſis variolis adiungitur, plerumque uti epigenómenon. Nam earum nequaquam

*Febres intermittentes.**Tuſſis.*

propria est. Ipsa vero vel in principio, vel in progressu, vel in fine accedit. In primo casu vel catarrhalis est, vel symptoma peripneumoniae; in altero a pustulis laryngem, & fauces obsidentibus gignitur. In tertio demum a variolosa materie ad pulmones delata. Neque interdum sternutamenta absunt, quae a pustulis nares internas laceffentibus potissimum excitantur. Illud vero rarum omnino esse arbitror, quod a MICHAELI SAGARIO (b) observatum lego. Is in variolis Iglavienfibus epidemice grassatis, quarum historiam typis evulgavit, sub finem tertii stadii, aut sub initium quarti supervenire vidit dolorem osteocopum omnium artuum, qui duodecim, aut ad summum viginti quatuor horas perdurabat. Infantes, quos in primis hoc symptoma infestavit, ejulabant, contremiscebant, clamitabant, jactabanturque irrequieti, & morosissimi toto eo tempore. Quo exacto evanescebat dolor, succedente artuum oedemate, quod faciei jam collapsae tumorem excipiebat bono omine. At ubi dolor ultra memoratum tempus producebatur, certum erat proximi obitus indicium. Vidit quoque idem SAGARIUS non nullis pus variolosum adeo causticae, exedentisque naturae fuisse, ut fauces, uvula, velum pendulum, palatum, maxillae, naresque penitus destruerentur, ipsique dentes ex alveolis (c) exciderent. Atque haec praecipua sunt symptomata, quorum, ubi se in variolis exhibent, peculiaris sane ratio habenda est, ut recte iis medeamur.

Dolor osteocopus.

(a) *L. c. cap. IV.* (b) *L. c. p. 19.* (c) *Ib. n. 20.*

§. CCX.

Postremo restat, ut quaedam de symptomatibus ipsis admoneamus. Haec enim non solum seorsum, & singillatim, ut supra, consideranda sunt, verum etiam conjunctim, & simul sumpta, quo peculiaris totius morbi natura, unde curationis ratio praesertim promenda est, clarius, distinctiusque internoscatur. Quando enim haec talia sunt, ut variolas a regulari, miti, benignoque ingenio desistere ostendant, si probe pendantur, non unius, sed multiplicis generis ea esseprehenduntur. Potissimum vero ad tria summa genera redigi solent, nimirum vel ad inflammatoria, vel ad nervosa, sive maligna & typhodia, vel ad putrida. Primi generis symptomata plerumque notantur in iis, qui validis, durisque fibris donantur, & multo, densoque sanguine turgent, victuique lauto, atque opiparo dediti sunt. In his variolosa contagia magnum, vehementemque motum febrilem suscitatur, quocum pulsus velox, plenus, durus,ensus; respiratio calens & magna, & difficilis, vel parva, brevis & frequens; faciei, oculorumque rubor insuetus; calor ardens; sitis ingens; dolor capitis, dorsum, lumborum, atque artuum acutissimus; lingua sicca, & rubra; urinae valde coloratae; carotidum, & temporalium arteriarum incitatio, altiorque micatus junguntur. Hinc saepe pulmonibus, cerebro, oculis, faucibus, aliis-

Symptomatum tria genera.

Inflammatoris, nervosa, & putrida.

Symptomata primi generis.

que partibus non leves impendent inflammationes. Sanguis, qui in his educitur, crassamento est firmo, compacto, valde cohaerente, serosae partis inope, crusta rubra, aut flava, aut rubro-albida, tenaci, phlogistica * obtectus (a).

* Ex lingua alba, subsecca, tumidula, calente, papillis eminentibus distincta contendit SAGARIUS praenosci posse crustam phlogisticam in sanguine educto apparituram. *Variol. Iglav. p. 46.*

(a) HUXHAM. *Essay sur la petit. Vérol.*

§. CCXI.

*Symptomata
secundi ge-
neris.*

Contraria his (§. CCX) symptomata omnino sunt ea, quae *nervosa*, sive *maligna*, & *typhodia* vocavimus, qualia nempe in febribus *lentis nervosis malignis*, sive typhis nervosis aliter dictis se exerunt. Siquidem aeger, antequam variolis corripiatur, diu languet; & deinde iis correptus languere multo magis pergit; febris non magna est; pulsus debilis, parvus, celer, inaequalis; animus abjectus; color faciei pallidus; aspectus teter, & tristis; urina aquea, & cruda; sitis exigua; calor mitis, & quandoque naturali minor; caput grave, ac facile vertigine affectum, cum tremore artuum, nausea, vomituratione, aegritudine, comate vigili, subdelirio, & lassitudine universali. In maligniori casu tanta est sensibilitatis, irritabilitatisque depressio, ut nulla aegritudo, nullus vomitus, nulla jactatio aegrum fatiget. Saepe in hujusmodi statu, & stupore sex, septem, octo, vel novem dies

transiguntur. Tandem exanthemata variolosa erumpunt, plerumque mali moris, pallida, cruda, depressa, umbilicata, difficulter prodeuntia; quae nunquam, ut par esset, maturescunt. Plana enim, flaccida, ferme inania remanent, aut in vesicas, ampullasque humore crudo, aqueo, ichoroso plenas conflunt, donec sub finem, quae faciem tenent, in crustam horridam, nigram, aut luridam cineream, & cadavericam, apprime adhaesam (a) desinunt.

(a) HUXHAM. l. c.

§. CCXII.

Putrida demum symptomata adesse dicimus, *Symptomata* cum sanguis ita in variolis liquefit, & dissolvitur, ut pene putrescere videatur. Tunc sane signa inflammatoriae diatheseos (§. CCX) absunt, eorumque loco cuncta phaenomena putridam humorum tenuitatem, & facilem corruptionem praefereunt. *Nervosa* (§. CCXI) vero vel omnino deficiunt; vel, si non desint, cum alcaliescentiae, dissolutaeque sanguinis compagis symptomatibus conjunguntur. Foetet vehementer oris halitus, foetet sudor, urina foetet; pulsus languent, & pressioni vel levissimae se submittunt, molliterque subsiliunt; peticulae, ecchymoses, vibices in cute apparent; haemorrhagiae effrenae corpus exhaustiunt, vires prosterunt; pustulae variolosae nigricant, & gangraenosae evadunt; & saepe, simul ac effloruerunt, sanguineae videntur.

R iv

tur, sanguinemque facile fundunt. Id maxime evenit, ubi variolae exiguae admodum sunt, & distinctae cum signis tamen malignitatis, aut calidiori regimine praeter modum urgentur, aut in scorbuticam dyscrasiam inciderint. Exemplum supra (§. CXC VII. & CXC VIII) reperies. Caveto autem, ne has confundas cum aquosis, ichorosis, & crystallinis, siliquosisque (§. CXC IX), quas a vere putridis omnino secerni oportet. Differentiae igitur istae a symptomatibus indicatae (§. CCX. CCXI. CCXII) animadversionem summam merentur, ne in administrandis remediis turpiter (a) erremus, ut suo loco patebit.

(a) *Id. ib.*

Prognosis.

§. CCXIII.

At non satis est Medico morbos per suas notas cognoscere, aptamque iis curationem adhibere; nam saepe morbi, etsi perspecta sit eorum natura, quodcumque tamen artis conamen elidunt, atque aspernantur; aut contra aegri, ignoto licet Medicis morbo, vel naturae solius, vel fortuita artis ope convalescunt. Quo fit, ut ex adverso, vel secundo morbi exitu de medici praestantia iudicium ferri nequeat. Non desunt funera vel sapientioribus, nec imperitissimis interdum triumphi. Sed summa veri, & sapientis medici laus in eo versatur, ut quid spei, aut discriminis morbus habeat, quo contendat, quem finem

Signa prognostica vel antecedentia sunt, vel comitantia.

affecuturus sit, recte, prudenterque praevideat, ac praefagiat. Quod quidem nemini unquam licuerit, nisi peritissimo, exercitatissimoque Artifici. In hac igitur Medicinae parte eum excellere oportet, qui a vulgaribus, ignarisque medicis distinguere velit. Itaque cum variolae multiplicis generis sint, magnitudinemque periculi non unam habeant, neque exitum unum consequantur, rem non inutilem, neque supervacuum fecero, si quaecunque longa clinicorum observatione comperta habemus ad praefagiendum, in unum coacta, & digesta oculis cujusque subjiciam. Quia vero ex his alia, quae futurae variolae sint, edocent; alia praesentium naturas, atque eventus ostendunt; idcirco ea in *antecedentia*, & in *comitantia* recte tribuuntur. De illis primum dicam, deinde de alteris.

§. CCXIV.

Quaerendum primo est, qua aeger valetudine ante usus sit; an bene habuerit, an bono corporis habitu praeditus exstiterit, num commode, & tranquille vitam duxerit? Tum enim variolas melioris notae expectari libet, utpote quae bonam, vel malam corporis humorumque temperiem plerumque sequuntur. Contra cacochymia, debilitas morbos toleratos subsequens, prava victus ratio, moeror, vini abusus, nimia cibi, carniū in primis, & rerum farinacearum voratio, tumores strumosi, scorbutica, venerea, herpetica, scabio-

fa, phthifica labes, complicatio vermium, aliorumque morborum de pernicioſa variolarum natura ſuſpicionem injiciunt. Suſpicionem inquam; nam ex cachexia, ſcrophulari morbo, ſpina ventoſa, aliisque mali habitus affectibus certo praedici nequit variolarum futura malignitas; quod in his interdum benigniſſimae variolae obſervatae ſint. Hinc HAE- NIUS (a) recte concludit, inquiring: *mala corporis praediſpoſitio incerta admodum lege vel auget, vel non auget periculum morbi*. Attamen habitus corporis mediocriter pinguis *; cutis mollis, & albida; color nitidus, facies laeta, & ſerena; oculi hilares quidem, ſed non nimis vividi, nec ſcintillantes benignas utplurimum variolas pollicentur: contra malignas, deterioresque corporis gracilitas, cutis arida, & dura, color ſcuſus, aſpectus gravis, & triſtis, oculorum languor, aut rubor, pilorum nigredo, vocis aſperitas, & raucitas. Hinc aetas variolis opportunior eſt trima, aut quadrima, aut quae a quarto anno ad decimum quartum ad ſummum concluditur, quam nimis tenera, aut proſectior, aut, quod pejus eſt, ſenilis. Magni refert, genus a parentibus ducere, qui benignas variolas habuerint, non plethora laborare, nec corpus haemorrhagiis exhaustum eſſe: nam his contraria variolas mali moris praenunciant, quamquam magnis praegreſſis evacuationibus variolas interdum benigniores ſupervenire viderit (b) MEADUS. Nec meliores in mulieribus utero gerentibus, puerperis, & inordinate, aut diffi-

*Signa quae
benignas
pollicentur,
& contra.*

culter menstruantibus, aut recens nuptis expectandae sunt (c) **. Multum etiam ad variarum benignitatem confert constitutio temporum salubris, & morborum malignorum, aut putridorum non ferax; nam si praegressae tempestates, uti sunt calidae & humidae, corpus impurum reddiderint, atque sanguinem ad corruptionem proclivem fecerint; aut jam morbi exanthematici, maligni, putridi, aut inflammatorii dominantur, tum fieri non potest, quin variolae quoque aliquid de eorum malignitate, ac natura sibi arripiant.

Constitutiones calidae, & humidae, & morbi putridi, exanthematici dominantes malignas variolas reddunt.

(a) *Rat. contin. T. I. Cap. V.*

* Pueri valde pingues, atque obesi, variolis confluentibus correpti vehementer periclitari dicuntur a Cl. VARNIERIO (*Journ. de Médec. T. V. p. 152.*), quod univ[er]sa pinguedo in pus vertatur, citissimeque gangraena, & corruptio superveniat.

(b) *L. c. cap. IV.* (c) ROSEN. *des Malad. des enfans p. 130.*

** Omnes utero gerentes, quas vidit VARNIERIUS (*l. c.*), variolis correptae abortum passae sunt.

§. CCXV.

Dispicere deinde oportet, variolae ne sporadicae, an epidemicae vagentur? Illae generatim sunt his benigniores. Si epidemice obterrent, in earum benignam, aut perniciosam indolem inquirendum est. Sunt enim quaedam epidemicae constitutiones valde benignae, aliae contra malignae, & deteriores. Plerumque in tempestatibus salubribus mitius ingenium obtinent, praesertim si parum temporis ab ultima epidemica constitutione elapsum fue-

Sporadicae benigniores epidemicis. Epidemicae aliae benignae, aliae malignae.

rit; malignius vero, si jamdiu variolae siluerint. Initio epidemiae, aut sub ejus finem
Mitiores initio, & fine. variolis corripitur praestat, quam in ejus augmento, & statu; tempore etiam verno, aut autumnali, quam aestate praeservida, aut hieme argenti*; corpore puro; & ventre a for-
Discretæ plerumque benignæ. dibus vacuo, quam contra. Epidemicae enim, sicut morbilli solent, februario, & martio mensibus caput efferunt, aestate ferociunt, autumnos mitescunt. Hinc initio, & fine benigniores plerumque sunt. Discretæ item plerumque vacant periculo, si rite curentur, & malignitatis expertes fuerint. Confluentes, cohaerentes, & mixtae periculi plus habent,
Confluentes contra. in primis malignae. In universum si signa adsint diatheseos inflammatoriae (CCX), vires vigeant, & malignitatis notae deficient, ut ut vehemens morbus & periculosus sit, levare tamen, & mitigari plurimum eum posse congrua curandi ratione, sperandum est. Contra viribus languentibus, ut in variolis nervosa symptomata habentibus, sive malignis (§. CCXI), aut in putridis, & ad corruptionem vergentibus (CCXII) irritus cedit quicumque artis (a) conatus.

Inflammatoria minus periculosa malignis, & putridis.

(*) LUDWIGIUS contra opinatur, variolas aestate & hyeme ut plurimum benigniores esse, quam vere, & autumno (1). Idcirco temporum & epidemiae constitutionem inspicere oportet. Nihil enim tam perpetuum in Medicina est, ut aliter interdum non accidat (1). *Insit. med. Clinic. §. CLXXXII.*

(a) STÖRCK. *Instrux. med. pratic. P. I. p. 278.*

§. CCXVI.

Dum singularum historiam supra tradidimus, notasque cujusque generis proprias enumeravimus, subinde non praetermisimus eas quae attingere, quae mitiorem, aut graviores morbi gradum, & prosperiorem, aut funestiores eventum significant. Quare non est, cur ea omnia, quae ad hunc locum spectarent, repetamus; cum quilibet illinc sibi ea comparare possit. Ibi quae ex confluentibus perniciosiores sunt, nimirum *erysipelatosæ* (§. CXCI. CXCIV), *morbillosæ* (§. CXCIV), *cohaerentes* (§. CXCVI), *sanguineæ*, *gangrænosæ*, & *puridæ* (§. CXCIV. CXCVI), *crystallinae*, sive *lymphaticæ*, & *siliquosæ* (§. CXCIX), & reliquae, satis abundeque, ni fallor, eas explicavimus. Quod vero speciatim attinet ad *sanguineas*, hae multo periculosiores *crystallinis* habentur; *verrucosæ* autem *crystallinis*, ubi vere malignae sint: *crystallinae* videlicet, quia nunquam suppurant. Scire tamen convenit, has interdum vel cutanea expiratione evanescere, vel urinae copia densiorem earum materiam excerni posse. Atqui *verrucosæ* majus periculum asferre dicuntur, quia nec suppuratione, nec aliis excretionibus solvi queunt. Hinc RHASES (a), & MEADIUS (b) mortiferas eas declarare non dubitarunt; quod tamen de malignis intelligendum puto.

Malignarum variae species, & earum periculum.

(a) *De Variol. cap. VIII.* (b) *L. c. cap. 3.*

§. CCXVII.

*Prognostica
cujusque sta-
dii.* His generatim praecognitis ad ea transeun-
 dum est, quae speciatim in quolibet vario-
 larum cujusque generis stadio praesagitionum
*Primi sta-
dii.* adjuvant scientiam. In primo stadio rarum
 periculum perhibetur (a), nisi a dentitione,
 vermibus, aut aliis morbis conjunctis impen-
 deat. In eo autem dolor capitis, & dorsi
*Signa salu-
taria.* levis; calor mitis; sitis moderata; pulsus ae-
 qualis, parum a naturali recedens; vires va-
 lidae; nullus, aut parvus vomitus; respiratio
 facilis, & lenis; somnus tranquilluss, & refi-
 ciens; nulla aegritudo, aut jaectatio; appetitus
 satis bonus; nulla in abdomine molestia mi-
 tissimas, benignissimasque variolas (§. CLXIX)
*Signa exi-
tiosa.* praemonstrant (b), ut manifestum plane est.
 Quo longius ab hoc placidissimo genere disce-
 dit morbus, eo gravior. Hinc acuti capitis,
 & lumborum dolores; sitis ingens; iudores
 profusi; vomitus creber, & permolestus, ja-
 ectatio, aegritudo, vigilia, aut sopor, pulsus
 vehemens, varius, aut, quod deterius est,
 parvus, inaequalis, debilis cum virium pro-
 stratione; pedum, & manuum tremores, prae-
 fertim quando aut tanguntur, aut moven-
 tur; ventris tormina; nausea; ciborum fasti-
 dium; respiratio difficilis, anxiosa, anhelosa
 gravitatem, malignitatemque (c) patefaciunt.
 Sed maxime animum advertere debemus ad
 dolores, si qui sunt, in aliqua parte defixos,
 qui pleuriticum, colicum, ischiadicum, alium-

ve a variolarum symptomatibus alienum simulant. Nam hi, quod saepe vidi, non modo variolarum eruptionem ad nonum interdum diem usque retardant, verum etiam malignissimas, & pene lethiferas variolas antecedunt. De ciborum vero fastidio, dummodo alia prava symptomata absint, non valde sollicitos nos esse oportet, nam pluries variolae satis benignae occurrunt, in quibus ad morbi usque finem sine ullo detrimento vix quidquam cibi praeter potum, aut vini tantillum ab aegris capitur. Quod ad febrem attinet, cavendum est, ne prima accessionis species benignior decipiat: sed tota ejus ab exordio ad eruptionem usque pustularum ratio & progressio (d) perpendenda est. Pro longiori, aut breviori primi stadii extensione benignior, aut malignior variolarum natura, HOMIO (e) asseverante, se habet. Sed id universim nequam verum est. In discretio potius genere monitum ejusmodi locum obtinet. Defectum vomitus, & jactationis, & quamdam quietis speciem cum MORTONO supra (§. CXCIH) retulimus inter signa variolarum pessimi moris. Verum tum solum eventu hae comprobantur, cum aeger vim morbi non percipit ob summum naturae languorem, & quasi attonitus jacet, comate oppressus cum pulsu debili, urina tenui, reliquisque pravis, malignisque signis ibidem (§. CXCIH. CXCV) memoratis. Ce-

Inappetentia interdum innocua.

Febris quomodo consideranda.

Brevius aut longius primum stadium quid indicat.

Quando vomitus, & jactationis defectus bonus, aut malus.

Urina signis.

*Exanthema
ta quid?*

alba, copiosa sine aliis malis signis. In hoc quoque stadio, aut initio sequentis interdum peticulae, & maculae purpureae erumpunt, itemque sanguineus mictus, haemoptysive accedit mala semper significatione, sed non nunquam adeo exitiosa signa haec sunt, ut ante eruptionem variolarum, aut ea vix apparente aegri (g) intereant. Id in primis evenit in variolis epidemicis anni 1681, in quibus maculae purpureae, antequam variolae prodirent, apparebant, & praematuram mortem (h) afferebant.

(a) SCHRACHT. *l. c. cap. XIII. §. VIII.* (b) LOBB. *de la petit. verol. T. I. Introd. p. XLIX.* ROSEN. *Malad. des enfans p. 130.* (c) *Idem l. c.* (d) AZZOGUID *l. c. p. XIV.* (e) *L. c.* (f) LOBB. *l. c.* (g) SYDENH. *Diss. epist. p. 404.* (h) *Id. ib.*

§. CCXVIII.

*Secundi sta-
dii prava si-
gna.*

*Pauca va-
riola in fa-
cie, bonum.*

In altero stadio pro symptomatum varietate varios quoque discriminis gradus habent (a) Variolae. Pustularum eruptio praeceps, praematura, nempe intra sexaginta horas conspicua, conferta, minuta, & copiosa, praesertim in facie reprobatur; itemque, si statim confluant, aut acriter pruriant, malae habentur, & contra (b). Quo pauciores faciem impetunt, ut plurimum eo mitiores esse (c) consueverunt. Si incipiente eruptione alvus laxetur, profluatque, malum (d), in primis in discretis, aut confluentibus adulatorum: quamquam hoc minime perpetuum est. Interdum enim ejusmodi alvi fluxu gastrica, & biliosa

biliosa cacochylia, quae morbum gravio-
 redderet, utiliter subduci visa est. Quo magis
 pustulae deprimuntur, & quo minus post
 eruptionem febris se se remittit, eo gravius
 imminet periculum, & contra. Delirium,
 quod eruptionem subsequitur, terrere (e) de-
 bet, & multo magis phrenitis quarto post ex-
 clusas variolas die superveniens, quia perni-
 ciam (f) ominatur. Nec delirio remittenti li-
 cet confidere, & spem inde alere, si eadem
 febris vis (g) perseveret. In hoc ipso stadio
 inflammatio faucium, difficilis deglutitio, re-
 spiratio frequens, anxia, intercisa interiores
 quoque partes variolosa materia occupari non
 sine periculo, significant (h), in primis si
 ore hiant, & naribus obstructis spirare aeger
 cogatur. Contra nares, & fauces liberae,
 & circa nasum paucae pustulae bonum praec-
 sagium (i) praebent.

*Quando al-
 vus laxa non
 damnanda.*

*Pustularum
 depressio, &
 febris conti-
 nuatio mala.*

*Delirium
 post eruptio-
 nem perni-
 cium.*

*Infida deli-
 ris remis-
 sio.*

*Prospexia ex
 faucium &
 narium fla-
 tu.*

(a) SCHACHT. l. c. §. XXII. (b) ROSEN. l. c.
 (c) HOM. l. c. (d) ROSEN. l. c. (e) HOM. l. c. (f) MEAD.
 l. c. cap. 3. (g) HOM. l. c. (h) LOBB. l. c. p. LIII.
 (i) ROSEN. l. c.

§. CCXIX.

Tertii stadii praedictiones ex suppurationis
 ratione potissimum ducuntur. Optimum, &
 naturae legibus consentaneum est suppurationem
 diebus septimo, octavo, nono, decimo,
 undecimoque in pustulis faciei; deinde in re-
 liquis partibus duodecimo, & decimo tertio
 die fieri cum sensu doloris, aut cum magna
 sensibilitate in locis, ubi pustulae sitae sunt;

*Tertii stadii
 signa pro-
 gnostica.*

*Suppuratio
 bona, aut
 mala.*

bonumque indicium est, eas turgere, plenas humore tendi, reniti, dolere (a). Hinc eo major salutis spes affulget, quo variolae ad suppurandum paratiores (b) existunt, quoque magis earum intervalla rubent, colore videlicet rosis Damascenis (c) simili. Contra si pustulae, aut earum interstitia palleant, aut liveant, aut variolae rugosae sint, flaccidae, & dolore vacuae, aut in medio subsident, aut nigricent, aut peticulis ex atro purpureis stipentur, mortem in propinquo esse (d) scito. Pus vero album, viscidum, lente flavescens, vesiculas perfecte opplens bene auguratur; male fuscum, tenue, aut praemature flavum, aut nimis paucum. Palpebrarum tumor circa diem octavam, & capitis inflatio circa nonae diei initium, atque ad undecimam usque protracta faustum eventum (e) promittit.

- (a) LOBB. l. c. p. XLIX. ROSEN. l. c. (b) MEAD. l. c. cap. 3. (c) SYDENH. MORTON., HOM. l. c. (d) HOM. l. c. ROSEN. l. c. SAGAR. l. c. p. 20. (e) LOBB. l. c. p. L.

§. CCXX.

*Ex facie
prognosis.*

Facies quoque sua signa habet: hanc aequaliter tumere, ut oculi occludantur, aut vix ullo tumore affici, quod quidem in benignissimis variolis plerumque evenit, bonum. At copiosissimis pustulis obsitam esse, nec tamen inde intumescere, aut sola labia, & palpebras tantum inflari (a), malum. Quod si facie de-

tumefcente, aut ptyalismo cessante, quod die undecima ut plurimum contingit, non cito primum brachia, & manus, deinde crura, & pedes successive intumescant, pene mortiferum (b) est. Collapsus variolarum, nisi ptyalismus, aut alia copiosior excretio operam ferat; itemque ptyalismi defectus in confluentibus adulatorum augurium triste dabit; nam ptyalismus summopere necessarius atque utilis est non modo in confluentibus, sed etiam utilitate non caret in discretis, si his, ut interdum accidit, superveniat. Stridor quoque dentium in infantibus, & pueris cum dormientibus, tum vigilantibus, aut convulsio quaecunque alia huic stadio superveniens, jure (c) metuenda est. In variolis discretis dies plerumque fatalior esse solet octava; in confluentibus, ut alias diximus, undecima (d). Quod ingens vitae periculum, die undecima futurum, omnemque fere medelam spernens multo prius praedici potest ex sola pustularum exiguitate, multitudine, & frequentia. Siquidem in multitudine, aut paucitate exanthematum magna ex parte discrimen, aut spes salutis consistere saepe (e) videtur. Salivae fluxus ab ipsa eruptione exortus, huc usque perdurans, facilis, liquidus in confluentibus adulatorum; aut in puerorum variolis nullus, aut parvus ut salutis spem facit, sic difficilis, viscidus, cito desinens, aut repente suppressus exitium (f) minatur. Sed maximum periculum est tam in discretis, quam in confluentibus variolis a febre suppuratoria. Haec si vehemens est cum

Signa ex ptyalismo.

Ex stridore dentium.

Dies fatalior qualis?

Quid variolarum copia, aut paucitas?

Ptyalismi bonae, aut malae nota.

Febris suppuratoria quid periculi habeat.

dolore capitis, virium defectu, oculorum rubore, anxietate, jactatione, delirio, pectoris oppressione, atque angustia mortem fere certam^(g) intentat. Contra tutissimum est toto hocce stadio parvam, vel nullam febrem esse, somnum tranquillum, respirationem facilem, & ^(h) aequalem.

Ejus absentia cum tranquillo somno, & facili respiratione.

(a) ROSEN. l. c. (b) SYDENH. MORTON. HOM., ROSEN. l. c. (c) SAGAR. l. c. p. 55. (d) SYDENH. *Dissert. epist. p. 407.* (e) *Id. ib. p. 404.* (f) MORTON., ROSEN., SCHACHT. l. c. §. XXIX. (g) SYDENH., ROSEN. l. c., SCHACHT. (h) ROSEN. l. c. *Bona respiratio, inquit BAGLIVIVS, in variolis est unum ex optimis signis, licet sint gravia cetera, ut centies observavi. De respirat. in acutis.*

§. CCXXI.

Ut in duobus primis stadiis, sic in tertio alvi fluxus, nisi ex cacoehylia gastrica fuerit, quod jam supra monitum est, plerumque ut noxius in discretis, & benignis (a) damnatur. In confluentibus vero puerorum non modo totum fere morbi cursum comitatur, ut suo loco notavimus, verum etiam utilis esse consuevit, subtrahendo aliquam exuberantis materiae variolosae portionem. Frigore suscepto si supprimatur pyralismus, periculosum. Hoc ipso tempore dolorem osteocopi cum magna inquietudine interdum supervenientem, si viginti quatuor horas non excesserit, salutare; ultra vero hunc terminum protensum, lethiferum jam supra (§. CCIX.) ex SAGARIO (b) pronuntiavimus. Singultum

Tertii stadii praesagium.

Alvi fluxus.

Pyralismi suppressio. Dolor osteocopi.

quoque sub finem hujusce stadii, vel circa initium sequentis moveri, aut ulcera in ore, & faucibus nasci, haud vacat (c) periculo. Funesti quoque habentur horrores, aut rigores, qui in augmento morbi, aut sub ipsa febre secundaria aegros (d) corripunt.

(a) LOBB. l. c. p. L. (b) L. c. pag. 19. (c) LOBB. l. c. p. LIV. (d) HUXHAM. de aëre, & morb. epid. T. I. pag. 37.

§. CCXXII.

Calor temperatus non modo in tertio, sed etiam in quarto stadio notis salutaribus adnumeratur. Alvus die duodecimo, aut decimo tertio moderate fluens, aut laxata ita, ut vires non proterat, cum in variolis confluentibus, tum in discretis malignis plurimum morbo levando, solvendoque (a) confert. Contra nimius alvi fluxus cum torminibus sine levamine; dejectiones pure, aut sanguine mixtae; epigastrii tumor, & dolor gangraenam ventriculi, aut intestinorum indicans; aut alvi adstrictio pertinax, item lingua nigra, aphthosa, arida, siticulosa; humidi desiderium, & ejusdem avida suctio periculi magnitudinem, & quidem quam proximi ostendunt. Sed exitiosa fere sunt urinae paucae, raras, pallidae; inanis micturitio; delirium; convulsiones; & demum arteriarum carotidum, & temporalium micatus crebriores, patientioresque, dum in carpis languent, deficientque. His enim non modo phrenitis, verum mors ipsa indicatur. Salutem vero sperare licet, si de-

Singulus, & ulcera oris, & faucium.

Quarti stadii praesagiones. Calor.

Alvi solutio.

Termina dejectiones. Tumor epigastrii. Alvi adstrictio. Linguae statur. Sitis.

Urina. Micturitio. Delirium. Convulsio.

*Carotidum
vibratio.*

*Signa bona
ex deglutitione
facili,
lingua naturali
&c.*

*Exsiccatio
pustularum.*

glutitio facilis sit, si lingua naturalem modum fervet, si nullus interior dolor (b) discruciet; si pustularum exsiccatio eodem prope ordine, quem tenuit eruptio, procedat. Pustularum vero exsiccatio vel nulla, vel tarda nimis, itemque repetita crustarum (c) repullulatio, non expers sane discriminis est.

(a) LOBB. l. c. p. LI. ROSEN. l. c. (b) *Id. ib.* (c) *Id. ib.*

CCXXIII.

*Quaedam
aliae observa-
tiones circa
prognosim.*

*Peticulae,
mictus cru-
entus, vario-
larum sup-
pressio, febris
secundaria.*

Graviditas.

*Urina in-
scio vera
reddita.
Sudores.*

Phymata.

At supersunt quaedam aliae observationes generaliores, quas scire maxime expedit, ut praesagiorum doctrina cumulator habeatur. In universum peticulae, & mictus cruentus, quocunque stadio accesserint, item suppressa ex toto variolarum eruptio, febrisque secundaria, quae rationem multitudinis pustularum sequitur, sunt aditus praecipui, quibus ad interitum (a) ducitur. Gravidae mulieres, si variolis prehendantur generatim non modo facile abortiunt, verum etiam cum ob *febrem puerperalem*, quae saepe eas invadit, tum ob haemorrhagiae metum gravissime plerumque vita periclitantur. Hystericae affectiones, spasmi, frigus horrificum, rigore pessime (b) audiunt. Urinae emissio, aut alvi dejectio inscio aegrotante; sudores profusi, aut visci di & frigidi, aut ephidrosis, sive sudatiuncula tenuis, aut guttatim exstillans fere mortis prodromi (c) habentur. Tubercula, sive phymata rubra, crebro sub finem morbi exterius se produnt, membranamque adiposam occu-

pare consueverunt . Si suppurationem subeant , citoque aperiantur , ut plurimum criticae evacuationis vice funguntur : at non suppurantia , aut non opportune , & in tempore aperta alterutrum denotant , videlicet vel deficientis naturae conatum , vel materiae purulentae (d) ad interiora regressum . His vero tuberculis frequentius obnoxii sunt illi , qui mictu cruento laborarunt , & ope acidi vitriolici , & vesificantium , ut animadvertit (e) MEADIUS , evaserunt . Sed hi in tumores etiam glandularum non suppurantes , & gangraenosa tonsillarum ulcera incidunt . Ex quo patet , virus variosum nulla alia ratione tutius , meliusque e corpore efferri (f) , excernique , quam suppurationis via , atque adjumento . Non nullos SAGARIUS vidit , qui praeter variolas suppurare solitas *crystallinis* , & *verrucosis* simul affecti erant . Hi suppurationis tempore sui quasi obliti , incuriique jacebant , donec inopinato quasi e vita excederent , quod supra (§.CXCIX) jam ex eodem retulimus . Mirabatur autem , eos neque tum febricitasse , neque unquam facie intumuisse , neque ullum ferme salivae fluxum expertos (g) fuisse .

*Quinam
phymatis
magis ob-
noxii .*

*Tumores
glandula-
rum , & ul-
cera tonsilla-
rum .*

*Observatio
Sagarii .*

(a) SYDENH. l. c. p. 413. (b) LOBB. l. c. p. LIII.
(c) Id. p. LIV. ROSEN. l. c. (d) Id. ib. SAGAR. l. c.
p. 20. (e) l. c. cap. 3. (f) L. c. p. 21.

Curatio .

§. CCXXIV.

*Curatio in
apparatu.*

Absoluta , ut potui , accuratissime variolarum historia , conquisitisque undique illustrium Medicorum observationibus , in quibus prolixitate , & copia maluimus , quam inopi brevitate peccare : nunc , qua ratione earum curatio instituenda sit , exponere aggrediar . Sed primum animadvertendum est , naturam ut in ceteris exanthematicis morbis , sic quoque in

*Quid natura
in variolis
moliatur .*

variolis summa ope niti , ut principium illud heterogeneum , quo ipsa instigatur , ad cutim (§. IV) critice protrudat , seque exiguis phlegmonibus ibi inductis , atque in pus bonae notae conversis ab omni noxio humore liberet . Id autem etsi non nunquam leni , & ferme insensibili motu moliatur , plerumque tamen

Qua ope?

febris cujusdam manifestae concitatione ipsa consequitur : quae *febris apparatus* , sive *contagii* (§. CLXVII) appellari solet . Haec vero certo quodam gradu , & tempore eget , quo miasma variolosum praeparari , extricari , & expelli queat , non secus ac in fermentationibus usuvenit , ut liquor fermentans heterogeneas , impuras , inutilesque substantias secer-

*Motu quodam simili
fermentationi.*

*Miasma
variolosum
agit fermenta-
se instar .*

nat , ac dimittat . At illud miasmatis variolosi proprium videtur , quod non modo quamdam fermentationis veluti speciem exsuscitet , verum etiam fermenti instar plus minus sanos humores in sui naturam transmutet , sibi que

assimilet. Hinc consequens plane est, ut, si naturae motus iste neque excedat, neque deficiat, nullo unquam artis auxilio perturbari debeat, sed fini, donec suum opus perficiat, & compleat. Si vero aut torpeat nimis, & praeter modum cunctetur inefficax, aut contra vehementius, quam oportet, concitetur, turbasque cieat; tunc eum prudenter, & caute sollicitari, aut cohiberi conveniat*. Sed in primis quam diligentissime curandum est, ut, quoad fieri potest, minima humorum assimilatio a varioloso fermento praestetur: id quod in regimine potissimum diaceterico rite instituto pene totum contineri, vix est hodie, qui ultro non fateatur.

Motus naturae quomodo regendi?

Maxima cura pars in diaceterico regimine.

* Haec respondent optimis documentis, quae SYDENHAMIUS de variolis regularibus ann. 1667. 68. 69. scribens (*Oper. sect. 2. cap. 2. p. 159. edit. Patav.*) nobis reliquit, ubi ait indicationes esse, ut *aquabilis ille tenor ebullitionis in sanguine conservetur, qui neque nimis propere separationem nimia sua vi perficiat, neque tamen torpido nimis motu eandem remoretur, vel non satis idoneam praestet; 2. ut abscessuli, pustulae summa cura sustineantur, quo debita tempora percurrentes, tandem contentam in se materiam omnino avehant, ipsaeque etiam evanescant.*

§. CCXXV.

Nihil enim magis conferre ad febrim praeter modum augendam, humoresque sanos varioloso tabo assimilandos asseritur, quam lecti, & cubiculi nimius calor (a). Hoc scilicet sanguinis aestus, & fervor, qui in *Variolarum apparatu* motui, & fervori fermentatio-

Damna caloris lecti, & cubiculi.

nis valde affinis est, sic excandescit, intenditurque, ut cuncti prope humores, amissa priore blanda natura, novam, pravam, analogamque varioloso fermento qualitatem adipiscantur. Quapropter SYDENHAMIVS suadere passim non desinit, aegros non ante lectulo addicendos esse, quam tota variolarum eruptio in conspectum venerit; id est non ante

*Quamdiu
extra lectum
manere aegri
debeant.*

sextum ab initio morbi diem, sive ab eruptione incepta tertium, aut quartum. Quin etiam post hosce terminos lecti calorem ita suspectum habet, ut ex eo vigilias, phrenitidem, aliaque periculosa symptomata deri-

*Exceptiones
quadam.*

vare (b) non dubitet. Quamobrem continuo subjicit, aegrum post sextum etiam diem extra lectum interdium, quoad per vires licuerit, detinendum esse, praesertim cum pustularum frequentia, & copia tanta sit, ut fraeno, & moderamine coerceri debeat. Tunc vero non amplius e lecto eximendum, cum acrior pustularum dolor, aut animi ad deficiendum propensio decubare, & quiescere eum cogat. Concedit tamen in variolis discretis benignis (c), itemque ubi sanguinis copia per venam sectam minuta est, minorem esse extra lectum manendi necessitatem; quandoquidem in his non adeo vehementer effervesceat sanguis; neque tantus est memoratae assimilationis timor. Excipit quoque casum, in quo ante variolarum eruptionem eclampsia, sive morbus comitialis accesserit; nam tunc lecto tradendum esse aegrum, & cardiacis medicamentis cum paregoricis junctis, in primis lau-

dano liquido ad paucas guttas propinato, & cantharidibus nuchae impositis variolas ad cutim alliciendas (d) jubet. Neque pariter eos e lecto eximendos existimat, qui ægritudine vehementiori, intensiori febre, vomitu enormi, vertigine, artuum dolore, quasi rheumatismo laborarunt, & similibus contra indicantibus afficiuntur. His enim, ubi maxime sanguinei, ætateque florentes sunt, quia lecto abstinere non possunt, opem ferre nitebatur sanguinis e brachio missione primum, & deinde aliquot post horis emetico; quibus sic eos relevari vidit, ut quasi sani lectulo abesse (e) possent.

Quibus cura lectum manere non licet, quodnam aliud auxilium adhibendum.

(a) *Dis. epist. p. 406.* (b) *Ibid. p. 403. & p. 406.*
(c) *Ib. p. 407.* (d) *Ib. p. 415. & 420.* (e) *Ib. p. 422.*

§. CCXXVI.

Non modo assidua in lecto cubatio vitanda est, verum etiam cubiculi calor nimius, & diutina in eodem aëre, non renovato, praesertim tempore aestivo, mora. Perneccissarium enim praedicat idem SYDENHAMIVS (a) aëris puri, & recentis accessum. Nec ab eo dissentit MEADIVS (b), ubi aëris puri, novi, & subfrigidi laudes; calidi vero, clausi, halitibusque infecti noxas commemorat, utpote qui respirationem anxiam, & difficilem reddit, febrem, & pustularum numerum adauget, unde inflammationes, & gangraenae postremo insequuntur. Confirmantur haec omnia a fidissimo SYDENHAMII sectatore, & clinico expertissimo ANTONIO HAENIO (c), qui non

Noxæ calidi cubiculi, & aëris non renovati.

Nihil utilius aëris aperti, & renovati usu, hilaritate, musica, deambulatione &c.

Effectus aëris aperti.

cessat summis celebrare laudibus crebram aëris renovationem, & diligentem lecti mutationem, stragulorumque, & cubiculi ventilationem. Nihil enim praestantius se nosse affirmat, & cum eo affirmant omnes fere nuperi scriptores, in primis ii, qui inoculationis utilitatem experti sunt, ad variolarum malignitatem cum praecavendam, tum inhibendam, quam longiorem extra lectum interdiu moram, lecti, indumentorumque munditiam, animi hilaritatem, oblectationem, jocos, musicos concentus, & prae ceteris lenem in aëre libero (d) deambulationem. Deambulationis vero hujusce saluberrimos, indubiosque effectus a nemine satis mente concipi posse dicunt, nisi ab eo, qui ejus periculum (e) fecerit. Asseverant enim, languentes, anxios, immani aestu, & febris prope conflagrantes, statim ac in aërem apertum transferuntur, & manibus assistentium suffulti ad deambulandum leniter impelluntur, brevissimo temporis spatio recreari, alacres fieri, vires resumere, spiritum liberius ducere, exhilarari, & sensim sine ullius subsidio huc illuc vagari; febrimque quam plurimum defervescere, pulsu arteriarum citissime ad pacatiorem rhythmum (f) restituto.

(a) *L. c. p. 407.* (b) *De variol. cap. 3.* (c) *Rat. contin. T. I. cap. V. §. VII. num. 4.* (d) *Id. ib. num. 9.* (e) *STÖRCK. Instru. med. practic. T. I. p. 271.* (f) *Id. ib.*

§. CCXXVII.

Neque mirum cuiquam videatur, tot emolumenta a puriore, liberioreque aëre permanere; quandoquidem nemini in hac physices, ac physiologiae luce ignotum esse potest, puri & novi aëris accessu non modo calentem, atque effluviis refertam aegrotantis atmosphaeram, quae respirationi non minus, quam expirationi insensibili fere inepta red-dita est, procul ab ejus corpore dispergi, calorem paullatim contemperari, & minui, pulmones facilius ad ducendum spiritum dilatari, & sanguinis fervorem, & quasi dixerim fermentationis speciem, qua ebullit, effervesceatque, compesci: verum etiam utramque insensibilem expirationem, cutaneam videlicet, & pulmonarem promoveri, extrorsum quodammodo allici, attrahique lege affinitatis, & chymicae cujusdam solutionis, quam praestat aër purus, & recens, sicque variolosi miasmatis fortasse partem, quod sane magni refert, insensibili exhalatione efferri, ac disperdi. Quae omnia tanto in pretio habentur a magnis viris, ut inanem timorem eorum, qui ab aëre libero, & aperto variolarum eruptionem impediri, aut earumdem retrocessum induci credunt, fidenter aspernentur, ac derideant, constanti, & diutina, ut ipsis videtur, experientia convicti, variolas in ejusmodi aëre facilius, certius, tutius, ac magis regulariter (a) ad cutem prodire solitas esse. Si quis

Qua ratione aër recens tam bonos effectus praestet.

Variola in aëre aperto facilius produnt.

*Si tamen
interdum e-
ruptio retar-
detur, non
valde id no-
cet.*

tamen obijciat, ab ejusmodi regimine interdum pustularum eruptionem retardari visam, quod negari omnino nequit, ex hoc minus periculi impendere asseverat SYDENHAMIVS, quam ex illa humorum depravatione, quae regimen contrarium subsequitur, quaeque in causa est, ut die porro undecima ob innumeras variolas suppurationem subeuntes exorta vehementior febris aegrotantem occidat (b).

(a) STÖRCK. l. c. p. 272. 273. (b) L. c. p. 413.

§. CCXXVIII.

*Præcepta
tradita li-
mitantur.*

*Discrimen,
inter vario-
las insititias
& naturales.*

Cuncta igitur haec, quae de recta lecti, cubiculi, aërisque procuratione, & de aura liberiore captanda, ac de ambulationibus, aliisque animi oblectamentis interdum, assidueque adhibendis ex magnorum virorum sententia, & praeceptionibus hactenus (§. CCXXV ad §. CCXXVII) exposuimus, semper prae oculis ita habenda sunt profecto, ut nunquam nobis e memoria excidant, utpote & rationi consona, & multorum firmata experimentis. Nolim tamen quis credat, hoc regiminis genus indiscriminatim, & sine ulla limitatione, & quovis anni tempore observandum esse, aut, quia universim in variolis insititiis, & artificialibus felicissime cedit, pari semper eventu in naturalibus, sive spontaneis esse cessurum. Non leve enim inter utrasque discrimen intercedere videtur, quo maxime fit, ut non eadem omnino regiminis, & curationis ratio semper eis accommodari queat. Namque exigua

admodum puris variolosi, & quidem benignioris, meliorisque notae particula ad insititias procreandas adhibetur; quod sane plurimum interest. Loco etiam tutissimo, atque a vitalibus, interioribusque sedibus valde dissito, quasi pedetentim contagiosum miasma inferitur. Corpus, quoad fieri potest, sanissimum, aetas magis propitia, anni tempus temperatissimum, vernum videlicet, aut autumnale ad inoculationem seliguntur. Quas ob res non solum febris, quae a *contagio*, sive *apparatu* nomen habet, mitissima esse consuevit; verum vires etiam, appetitus, & reliquae functiones modice laeduntur; variolae ut plurimum numero paucae, discretae, & benignae erumpunt, ac demum placidissime cetera morbi stadia transiguntur. Non ideo mirandum nobis est, si in aëre libero versari, & deambulare sine molestia, atque a lecto interdiu abstinere, & vigilare sine detrimento inoculati tum possint. Contra in variolis naturalibus major plerumque variolosi contagii vis corpus ingreditur, humores inficit, ac depravat. Ore, naribusque potissimum recipitur, atque adeo caput, cerebrum, pulmones, & ventriculus, viscera certe nobilissima praecipue afficiuntur. Hinc gravior functionum omnium laesio. Praeterea omnes cujuscunque valetudinis, habitus, aetatis sine delectu morbo subjiciuntur. Quolibet item tempore, etiam minus salubri, uti aestivo, & fervido, aut hiemali, & perfrigido, aut ob alios perniciosos morbos grassantes, malignioremque ali-

quam epidemicam constitutionem inopportuno hujusmodi pestilitate corripuntur. Quapropter & febris, quae inde sequitur, saepe vehementior, & graviora symptomata, & major virium defectio, ut aegri nec stare extra lectum & multo minus incedere, & gradi sine animi deliquio possint, praesertim si malignae, & confluentes variolae futurae sint, & pessima cum peticulis, aut exanthematis miliaribus complicatio, aliaque ejusmodi non raro faciunt, ut non modo naturales ab institutis longe differant, sed etiam aliam cum regiminis, tum curationis rationem exposcant.

Hinc curatio diversa.

§. CCXXIX.

Quae diligenter attendi debeant, ut regimen vite instituatur.

Quare & valetudinis statum, & aetatem, & anni tempus, & morborum vagantium constitutionem, & contagii quantitatem, magnitudinemque, & vitalem virtutem sedulo considerari, expendique oportet, & pro singulorum ratione quod magis conveniat, consilium capi. Tuto, exempli causa, quaedam possunt aestate fieri, quae hieme non sine periculo tentantur; commodeque id ferri a bene valente, aut juvene, aut viro robusto, quod imbecillum, aut infantem, aut tenerum foeminae corpus, ut scite admonet MEADIVS, everteret. Sed paullo distinctius rem, prout ego quidem sentio, proponam. In universum hiemale frigus accommodatis, cautisque praesidiis temperandum est, ne corrugata, contractaque cutis variolosae materiae appulsurae eni-

Quid hieme, quid aestate praestet.

xe obnitatur, aut jam appulsam improvidè repellat; iteinque ne febrilis motus, quo natura utitur ad eam secernendam, excernendamque, ita sufflaminetur, supprimaturve, ut irritus, atque inanis fiat. Opportunum igitur quandoque erit aures præbere MORTONO, & MEADIO jubentibus, aegros primis ante eruptionem diebus lecto concedendos esse, ut leni tepore cutis universa laxetur. Quod etiam fieri expediet, ubi aut ætate, aut habitu, aut vitæ genere, aut morbo densata cutis nimium obriguerit. Nimius vero calor æstivus levibus indumentis, atque aura frigidiore, aut mora aliqua extra lectum temperetur; eademque providentia curabitur, ut ardentior febris, si modum exceßerit, intra justos limites redigatur. Aequè temerarium est tempore hiberno, aut tempestate algenti perfrigefacere aegrotantes, aut eorum languidam vitalitatem restringere, * quam estate eos præpostere torrere, & flammæ quasi oleum adjicere.

* Quæ scripsit Cl. LORRYUS in *Commentario morborum*, qui Parisiis anno 1777 regnarunt, adeo ad rem mihi facere videntur, ut me continere non possim, quin ea e gallico in latinum idioma versa huc transferam: *Omnino mihi persuadeo, in re adeo gravi, uti est vita hominum, unumquemque eorum, qui nostram artem necessariis cognitionibus, ac debita probitate profitentur, serio veri studium sequi. Sed quis ab entusiasmo temperare possit? Timeo equidem, ne aliquid ejus irreperit in variolarum curationem. Antiqui præter modum cardiacis, & alexipharmacis insisterunt. Non laborabo, ut resellam systema jure jam proscriptum. BALLONIUS, FERNELIUS, & SANCTUSMARTHIUS ipse, quin esset medicus, in suo poemate de PAEDOTROPHIA, declamarunt contra hujus-*

modi abufum, & differuerunt de vena vel in media variolarum eruptione incidenda. Proxime elapfo feculo SYDENHAMIVS regulas fancivit certiffimas, quibus medeamur variolis. FREINDIVS, & MEADIVS, qui antiquiffimam medendi rationem a RHASI commendatam reftituerunt, itemque HELVETIVS, SIDOBRIUS, & HERQUETUS oftendunt, quanti facienda fit aëris frigidi introductio, lecti, & veftimentorum mundities, ufusque potionum refrigerantium in morbo hoc, qui in omnibus fuis ftadiis vere inflammatorius eft. Verum ab aliquo jam tempore nonne medici abufi funt hifce dogmatibus, aegros exponendo frigori immoderato glacialis atmospheræ, & non ne poffibili ad interiora variolarum repulfioni antepofuerunt falſam cutis præſervandæ ſedulitatem, & perfuafionem? Tumor faciei, & manuum non ne poſſulat certum teporem, & harum partium diſpoſitionem quamdam ad evaporationem, blandumque ſudorem? Exſpiratio iſta, quæ certe in atmospherâ glaciali vix obtineri poteſt, impedita, per lentas, & pravas ſucceſſiones nonne modo ad pectus, modo ad articulos, modo ad oculos tranſfertur? In convaleſcentibus, tempore nimirum, quo tota humorum maſſa purificari conſuevit, nonne regimen diutiffimè tam quod ad diætam, quam ad atmospherâ ſummam in autumno variationem obſervandum eſſet? Sed &c. *Hiftoir. de la Societ. Royal. de Médecin. T. 2. p. 11.*

§. CCXXX.

*Media via
comendo.*

*Calor auſtur
quando pro-
fit.*

Media igitur via tutiſſimus ibis, videlicet ſi neque calore, neque veſtimentis aegros ſuffocaveris, neque frigore, aut nuditate ſic afflixeſ, ut cutanea vaſa prope occludantur, aut neceſſarii naturæ motus penitus interci-
dant. Vidi multoties algida tempeſtate tardam, cunctantemque variolarum eruptionem, puſtulaſque ſeſſiles, aut umbilicatas, aegre ſe attollentes, quas feliciter explicavit, erexitque lecti, cubiculique calor moderate, prudenterque auctus. Nec caruit ſemper periculo, vel

in ipsa aestate, aëris accessus, temere, aut *Quando aë-*
improvidè admissus, praesertim cum variolae *ris liberi ac-*
suppurarent, aut crescerent. Metastases ex *cussus moras.*
hac sola causa, in discreto etiam, & beni-
gno genere, celeriter lethiferas interdum de-
mirati sumus. Funesta ejusmodi exempla nul-
libi frequentius videre est, quam in plebejo-
rum filiis, quibus res domi angustior est. Hi
ut plurimum in conclavibus minus spatiosis
quidem, sed male ab externis injuriis defen-
sis, & fere undique aëri, vento, & frigori
perviis degunt, vixque habent, quo se in
lectulis contegant, aut in atriis apertis, aut
ante domunculas sub dio versantur, aut huc
illuc per publicas vias circumferuntur. Proh
quantam stragem in his edunt variolae! Ita-
que, quando, & quantum praecepta supra
exposita usum habeant, quando deferendus
lectus sit, quando cubiculum ventilandum,
quando in aërem apertum prodire liceat, pru-
dentissimi, & sagacissimi Medici omnino est
decernere. Generatim lecti, & cubiculi calor *Cautiones,*
modum non excedat, potiusque ad frigiditu- *& praecepta*
sculum inclinet, praesertim quando aestas est, *utiliora.*
aut febris vehementius exardet, & pustulae
multae, & quasi furentes prorumpunt. Tum-
que si nimia siccitas calori aëris juncta sit,
magno quoque usui erit cubiculi pavimentum
aqua frigida aspergere, & vegetabili virentia
in eodem collocare, quae purrida, & phlo-
gistica effluvia absorbere, sicque aërem puri-
ficare dicuntur. In aëre vero liberiore & puro
admittendo, quoniam cubiculum ab impuris,

*Haenii me-
rita.*

phlogisticis, putribusque halitibus repurgari subinde convenit, temperamentum aliquod adhibendum est, ne subitum frigus, aut ventus, aut humiditas expirationi adversa irumpat, & variolas emicare vetet, aut jam praesentes reprimat. HAENIUS ipse, si quis alius aëris renovandi, & refrigerandi laudator amplissimus, summa cautione opus esse fatetur. Vult enim, ut dum ventilandum cubiculum est, aeger in proximum aliud bene clausum se recipiat, quo tutius fenestrae, & valvae aperiri possint, quin ipse aut frigoris inclementia, aut novi aëris afflatu offendatur. Addit etiam, grabatum, quo cubare solet, ita locandum esse, ut fenestra, aut janua aperta ad aëris renovationem, eum nequaquam directe (a) feriat.

(a) *Rat. contin. T. I. cap. V. §. VII. n. 4.*

§. CCXXXI.

*Videtur ratio
qualis?*

*In Lactan-
tibus.*

Diaeteticæ vero (§. CCXXIV) cum pars non infima sit ipsa victus ratio, de hac quoque aliquid dicere oportet, ut quaenam variolis opportunior existimetur, facile cognoscatur. Infantibus adhuc lactentibus non alio alimenti genere opus est, quam consueta lactis suctione. Ad summum si vehementer sistant, & caleant, ne nimia se lactis copia repleant, concedi iis potest aquae potus frustulo panis triticeï tosti infuso temperatae, aut ex hordeo, aut oryza, aut gramine decoctæ, aut etiam purissimæ, qua non solum

fitis extinguatur, verum humores etiam omnes diluantur, & refrigerentur. Nutricibus vero imperandum est, ut a vino, a nimio *In nutritibus.* carniū usu, a pinguibus, acribus, salitis, aromaticis, aliisque calefacientibus abstineant, & cibis vescantur blandis magnam partem vegetabilibus, non valde jurulentis, ovis recentibus, piscibus fluviatilibus tenerioris texturæ; & potui plurimo, temperatissimo, & diluenti indulgeant. Præ primis autem animi tranquillitati, hilaritatiq̃ue, quoad possunt, impense dare operam debent.

§. CCXXXII.

Pueris vero, adolescentibus, atque adultioribus, si tamen cibum appetant, (nam interdum ab eo summopere abhorrent, ut nihil per aliquot dies sumant) alimenta dentur tenuissima, humectantia, &, ut vulgo vocantur, refrigerantia; cujusmodi sunt cremores hordei, aut oryzae liquidiores, decoctum panis albi, fructus dulces, vel subacidi, uti pruna, cerasa, fraga, pyra, poma præsertim cocta, & saccharo condita, & similia, quibus etiam alvus blande lenitur, quod primis potissimum diebus maxime conducit. Quod si ab his quoque abhorreant, aliquid identidem juris tenuioris ex ranis, aut ex pulli, vitulique carnibus largiri sine ulla noxa licebit. Novi quosdam omne alimenti genus sine ullo detrimento ad perfectam usque variolarum inclinationem respuisse præter quæ-

dam panis frustula vino dilutiori intincta, & subiinde vorata: quod in primis usui esse potest in summa nausea, & vomituratione perpetua, viriumque languore magno. Ceterum potui opportuna sunt aqua cum succo mali medici, citrei, aut aurantii, pauco edulcata saccharo; decocta pomorum; emulsa tenuiora ex amygdalis dulcibus, aut seminibus melonum; serum lactis desoecatissimum, atque alia hujusmodi, aestate naturaliter frigida, hieme vero tepentia, aut certe egelida.

§. CCXXXIII.

Curatio chirurgica, & pharmaceutica in primo variolarum stadio.

Quod ad diaeteticum regimen, haecenus satis. Reliquum curationis, quod ex fonte chirurgico, & pharmaceutico promi solet, ordinatim modo persequar, singula, quae cuique variolarum stadio, generi, & symptomatibus administrari debeant, diligentissime, ut par est, enumerans, atque ad aequam lancem expendens. Itaque in primo variolarum stadio si mitissimus morbus sit, ut in benignissimo, & discreto genere (§. CLXIX & seq.) est, ubi nimirum vel nulla, vel exigua febris cum eo conjungitur, vel ejusmodi ea est, ut pulsus moderatus, atque equalis, calor mitis, respiratio facilis, & lenis, caput liberum, mens integra, & reliqua symptomata pacatiora non modo plenam variolosae materiae separationem, verum etiam pustularum debito tempore suppurationem, exsiccationemque sperandam esse significant; totum negotium Na-

In mitissimo genere nihil movendum.

turæ relinqui oportet, & solo diaetetico regimine, blandisque diluentibus eidem recte operanti succurrere satis est. Ad summum si alvus adstrictior fuerit, enemate aliquo emollienti laxari poterit, ut a fordibus, quæ retentæ molestiam parerent, intestina mature liberentur.

Natura quomodo obsecranda.

§. CCXXXIV.

Verum si aeger plethoricus vere sit, febris vehementior, pulsus magnus, plenus, & durus, aut ob vasorum plenitudinem nimiam obscurus, & suppressus, calor ingens, cutis arida, respiratio anxiosa, facies rubra, capitis dolor acerbus, aut ejus stupor insolitus, aut sopor comatosus, aut delirium, & cetera respondeant, ut in morbo inflammatorio (§. CCX), & præterea constitutio aëris, morborumque antecedens, & comitans diathesim inflammatoriam ostenderit, tunc sanguinis missio necessaria est. Juvenibus, adultis, atque ætate florentibus non raro evenit, ut ob febris vehementiam, symptomatumque continuationem bis, vel ter * detrahi sanguis debeat. Id autem in quovis alio etiam morbi stadio fieri licet, si quod grave symptoma sanguinis missionem indicet, & vires eam ferre (a) possint. Neque timendum est, dummodo debita virium ratio habeatur, ne per sanguinis detractio- nem futura variolarum eruptio impediatur; nam vasorum nimia plenitudine ablata, aut laxata sanguinis compage, a quibus interdum eruptio retardatur, plerumque facilius redditur

Quando sanguis mitti debeat.

*Infantes va-
ro egerit san-
guinis mis-
sione.*

*Quando o-
mitti S. M.
possit.*

variolosae materiae separatio, atque ad cutim expulsio; imo multa mala, quae procedente morbo supervenirent, uti phrenitis, convulsiones, peripneumoniae, sic provide avertuntur. Infantibus tenerrimis raro accidit, ut sanguinis missione egeant. Si quando tamen plethora, convulsiones, aut alia symptomata, praesertim inflammatoria in his quoque eam postulent, nec ex venis jugularibus, aut brachii, aut manuum sanguis educi potuit, hirudines temporibus, vel pone aures applicatae venae sectionem quodammodo supplent. Non vero sine consideratione, atque examine pro uno, vel altero signo indicante phlebotomiam, protinus ad eam properandum est, nisi constans, & vehemens persistat, aut ejus generis sit, quod nullum dubitandi locum de sanguine mittendo relinquat. Interdum enim omitti haec potest, aut differri sine ullo noxae metu, imo febris, calor, anxietas, delirium saepe visa sunt solo medicamentorum diluentium, attenuantiumque antiphlogisticorum, atque aëris puri, & liberi usu, & indumentorum imminutione (b) mitigari.

(*) Non possum hic praetermittere animadversionem in Cl. ARCHIBALDUM PITCAIRNIUM, qui inter *opuscula medica* capite de Variolis (Vid. *Ejus elem. Medicinae Physic. Mathem. Ed. Ven. an. 1773 p. 174.*) non timet in primo stadio variolarum febricitantibus jubere sanguinem mitti, quamdiu febricitant; & si variolae eruperint, adhuc mitti, donec febris cessaverit. Nemo enim non videt, quantum ejusmodi praeceptum universum, & absolute traditum a vera, rectaque medendi ratione tirones abducere possit. Caveant igitur a sanguinis missione instituenda, aut iteranda, nisi vera indicantia

præsto sint, & quidem urgeant; neque ea abutantur quouique febris cesset, nam prius aeger vitam amittet, quam febris desinat. Neque adeo formidanda febris est, si intra mediocritatis limites consistat; quia ejus ope, ut supra ostensum est, natura variolosam materiem ad cutim propellit, seque ab eadem provide liberat. Quam ob rem non facile etiam SINDRIO parendum est, qui in primo itidem stadio sanguinis missionem sine limitatione ulla commendat, eamque iterandam bis, ter, quater, quinques, imo sexies, & octies pro symptomatum ingruentium ratione, viriumque & ætatis modo præcipit. *De variol. §. XXVIII.* Namque rarissime tanta sanguinis profusio ferri potest, aut vix unquam necessaria est. Sapienter & recte de sanguinis missione in variolis sic scripsit TISSOTIUS: *in miti morbo inutilis; in mitissimo, aut maligno noxia; in gravi repetenda initio, donec ex pulsu, laxitate cutis, & remissione symptomatum phlogosim imminutam noscas. Ep. v. arg. p. 38.*

(a) MEAD. *l. c. cap. 3.* (b) STÖRCK. *l. c. p. 271.*

§. CCXXXV.

Post sanguinis missionem, ubi ea opus fuerit, si febris, & symptomata inflammatoria ^{*Diluentia antiphlogistica.*} nihilominus perseverent, antiphlogisticis remediis utendum est, speciatim potu diluente, attenuante, & compescente, uti decocto hordei, cui nitrum, oxymel, aut subacidi vegetabilium succi additi sint; donec febris & symptomata remittant (a); nec alienum est interdum in summo humorum fervore, & præter modum furente cordis, atque arteriarum ^{*Acida mineralia.*} irritabilitate, potui aliquid spiritus vitrioli, aut nitri adjicere ad gratam aciditatem. Animadvertum quandoque est, vires, quæ a principio validiores, concitatioresque apparuerant, sub horum remediorum adhibitione, vel etiam sponte, illico, & repente corruiere, vix suffe-

Quando cardiaca subitua sunt.

Eturas reliquo morbi cursui: tunc omisissis refrigerantibus, & compescentibus, mox ad excitantia, & leniter cardiaca confugere oportet; hisque tamdiu insistere, donec vires satis erectae admoneant, deferenda ea esse. Dum haec aguntur, negligi haud debent praecepta, quae supra de mora extra lectum, & de aëris liberioris usura tradita (b) fuerunt. Neque aliter in quovis alio stadio, si hujusmodi virium lapsus incidat, se gerere debet Medicus.

(a) STÖRCK. l. c. p. 270. (b) Id. ib. pag. 279. 280.

§. CCXXXVI.

Ubi purgare opportunum sit.

Missio, aut omisso, prout res poposcerit, sanguine; praescriptisque opportunis secundum indicationes internis medicamentis, decernendum remanet, utrum purgari aegrum expediat. Si ex antecedenti victus ratione, aut ex signis bilis, aut pituitae in primis viis exuberantis, quae pluries alibi, sed speciatim capite de *Febre gastrica acuta* (Vol. I. §. CCCLXXIII) retulimus, conjici possit, ventriculum, aut intestina sordibus crudis, corruptis, biliosis, aut mucosis scatere, nemo dubitat, quin eae vel vomitu, vel alvi ductione, prout facilius, promptius, opportuniisque videbitur (Vol. I. §. CCCXCI. CCCXCII), expellen-

Quando Emetis, quando cathartici magis conveniant.

dae (a) sint. Interdum constitutio ipsa epidemica, ad quam semper attente respiciendum est, aut miasmatis variolosi in ventriculum ingressi copia, & molesta ibidem retentio, quae sola nauseas, & vomitiones pene ina-

nes ciere apta est, expostulant, ut vomitu aliquanto validiori primae viae excutiantur, quemadmodum utilissime non nunquam factum esse perhibent Clinicorum quam plurimi; & speciatim in illa constitutione epidemica, quam supra ex HALLEKO (§. CXCVIII) memoravimus. Vomitus enim adjuvit Vir. clarissimus emetico sic, ut *ocſies ad minimum larga emesis sequeretur*; observaverat enim *quoties vomitus*, qui *fere perpetuum symptoma* erat, supprimeretur, funestiores eventum subsequutum fuisse (b). Quod si emetica aliunde verita aut suspecta videantur, tutissimum tunc plane est, saburram gastricam mihi aliquo eccoproctico, uti manna, syrupo ejusdem, vel cichorei cum Rhabarbaro, aut florum persici, aut sale quodam medio leniter dejicere, aut clysteribus, qui innocui fere sunt, evocare. Leniter, inquam; nam omnis immodica ventris turbatio vitari hic debet. Sed siue emesis, siue catharsis in usum veniat, alterutra semper ante variolarum apparitionem (c) tentanda plane est*. Ab utraque tamen temperandum

Quando ab utraque abstinendum.

est, si vomituritio, nausea, & dolor cardialgicus, aut colicus non a saburra gastrica, nec a verminosa affectione, cujus signa supra (§. CCVIII) tetigimus, nec a contagiosi miasmatis copia ventriculum ingressi & vellicantis, sed a sola febrili commotione, aut a nervosa ataxia (§. CCVIII) ut in tenellis, sensibilibusque corporibus ut plurimum evenit, nasci cognoscantur. Tunc enim haec symptomata, simul ac omne miasma extrorsum eruperit,

conquiescere, ac sedari sponte solent. Cavere etiam ab emeticis, catharticisque oportet, si, levioris licet, ventriculi, aut intestinorum inflammationis indicia aliqua se praebeant. Paret enim omnia, quae irritationem inferunt, vitanda esse, lenissimisque tantum medicamentis, quae temperent, demulceant, diluant, & molliant, tam intrinsecus, quam extrinsecus esse utendum. Quoniam vero cum primarum viarum sordibus, praesertim in pueris, vermes etiam non raro complicantur; soleo alvum laxantibus aliquod anthelminthicum, uti semen fantonici, corallinam maritimam, aut aliud ejusmodi adjicere, quo illi deturbentur facilius.

(a) *Id. ib. p. 270.* (b) *Opusc. pathol. cit. p. 114. 115.*
 (c) *MEAD. l. c. cap. 3.*

* Si in variolis benignis, inquit TISSOTIUS, tetra symptomata ex cacochylia accedant, jam initio morbi purgandum est cremore Tartari, & tamarindis, & sic deinceps, donec omnia illa ex hac causa genita evanescant. *Epist. var. argum. p. 50.* In morosis, & difficulter purgantia sumentibus potest exigua tartari emetici dosi potui addi, non ut vomitum excitet, sed ut alvum moveat. Id bene cedit. *Id. l. c. p. 51.* Tentanda purgatio est etiam morbo proveſto, si cacochyliae signa adsint. *Id. ibi.* Signa autem cacochyliae ab eodem (*pag. 50.*) recensentur 1. cephalalgia, aut sopor supra vim febris; 2. oris foetor, fastidium cibi, & nausea post etiam eruptionem superstites; 3. febris post eruptionem in benignis adhuc permanens cum anxietate; 4. secum foetor, & saepe diarrhoea fetida sine depressione pustularum; 5. delirium; 6. lotium crudum, turbidum; & venter tumidus.

§. CCXXXVII.

At quando vires in hoc ipso *apparatus* studio valde languent, & nervosum *systema* in primis afficitur, uti in febre lenta nervosa; sive maligna cum symptomatibus alibi (§. CCXI.) descriptis accidit; aut sanguis ad liqueendum, putrescendumque praecipiti prope passu contendit (§. CCXII) uti in quibusdam *Variolis discretis malignis*, speciatim earum, quae cum peticulis, exanthematibus miliaribus, maculisque nigris, aut lividis complicantur (§. CLXXVIII) vel uti in illis *confluentibus malignis* (§. CXCII ad CXCIX) quae cito in universalem fere gangraenam terminantur, fieri consuevit: profecto alia est opus curandi ratio. Primo casu regimen quidem temperatum esse debet, sed tale, ut nequaquam febrilem motum nimis infringat, neque vim vitae, & nervorum magis magisque dejiciat, nec demum exanthemata tam peticularia, quam miliaria introrsum repellat. Quare paullo plus lecto aeger indulgeat, atque indumentis se contegat aliquanto gravioribus, neque se aëri liberiori, & frigido temere committat, cautiusque in lecto permutando, aut ventilando cubiculo se gerat. Intrinsecus vero ei dentur quae quidem diluunt, sed una moderate excitant, & motum cordis, atque arteriarum leniter sollicitant. Potui igitur aptissima erunt diluta florum Sambuci, Tiliae, summitatum Cardui Benedicti, aut foliorum Scordii, vel decocta

Qua curatio in hoc studio malignis, & putridis?

Cautela circa regimen.

Diluentia cum excitantibus.

radicum Scorzonerae, & graminis, vel hordei, adjecto vini tantillo, vel serum lactis vini ope paratum. Praeterea si validius adhuc torpens natura movenda est, prudenter, & caute aliquid cardiaci, & alexipharmaci subinde intermiscere haud erit alienum*. Eo respicit etiam alimenti genus paullo generosius, uti jura carniū, & vitelli ovorum, acido succo mali citrei correctā, atque animata. In altero autem casu, si tamen, primo jam stadio ineunte, signa dissolutionis putridae se prodant, aut in eam promior constitutio epidemica se ostenderit, mature contra pugnandum est antisepticiis proprie dictis, uti acidis validioribus, camphora, cortice peruviano, aliisque; de quibus jam toties memoratum est, non neglecta interim cubiculi, & lecti ventilatione, & mora, si fieri potest, aliqua extra lectum in aëre puro, aperto, & subfrigido. In neutro vero horum casuum sanguinis missio locum habet; quia vires illico exsolvit, putredinem accelerat, & mortem.

*Cardiaca
moderate.*

Alimento.

Antiseptica.

*Aëris renovatio, &
mora extra
lectum.*

* Hic ad rem maxime facit MORTONI locus, qui in ejus exercitatione tertia de Febr. inflammat. cap. VII. p. 65. reperitur. Ibi sic inquit ipse; Sicuti enim a multis stragulis impositis, & medicamenti calidioribus perperam, atque sine necessitate ministratis spiritus in fluorem nimium, & motus efferatos additi (sit venia aetiologiae) non possunt non dissipari; ita a frigore nimio, & ambientis aëris injuriis coacti, & obruti nequeunt prorsus se se satis expandere, atque robore nativo hostem adoriri. Quo nomine nunquam hactenus in sententiam elarissimī, doctissimique nostri SYDENHAMII deduci potui, qui frigidum regimen in variolarum curatione (cujuscunque fuerint generis) ubique, idque indiscriminatim adhibendum acriter contendit, & spiritu vitrioli, decocto al-

bo, syrupo de meconio, ceterisque id genus infrigidantibus, & aëre ipso cubiculi frigido utramque curationis paginam adimplet; adeo autem ab usu alexipharmacorum abhorret, ut ægre admodum vel tantillum aquæ epidemicæ, theriacæ, pulveris e chelis cancerorum compositi, vel quidem liquoris possietici floribus calendulæ, & rasura cornu cervi alterati (ut ut pestilentialis, vel deleterius fuerit morbi genius) concedendum opinatur. Ex paucis verbis interjectis, quæ, ut brevior sermo fiat, omitto, sic prosequitur: Cum hic morbus funestissimus animadvertitur, spiritus prorsus a veneno delentur, ac superantur, unde caloris vegeti defectus magis, quam excessus ex vibratione arteriarum debili, & irregulari, atque pallido urinæ colore se se palam prodit. Ecquid autem frigidum regimen in curatione jam adhibendum duxeris? Præterea ipse author cl. sæpe sæpius agnoscit variolas confluentes non nunquam pestis ipsius virulentiam æquare, vel quidem superare. Quis autem huc usque pestis curationem frigido regimine absolvit, vel tentando aggressus est? Quod ad historias curationum hoc pacto feliciter absolutarum a cl. Authore relatas attinet, nullus dubito, quin ubi spiritus nimio calore præsertim exterius prius adhibito, diu, & perperam astricti, & dissipati fuerint, ad ægotantem e lecto derepente exsuscitatum, vel saltem ab onere stragulorum liberatum, aliquid refrigerii, & emolumentis accesserit, unde spiritus temperie miti postliminio quadantenus reducere potui, magis strenue, & sed liciter hostem adoriri potuerint; vel in benigno morbo ubi spiritus venenum longe superarint, injurias hujusce regiminis absque damno quovis insigni tolerarint. Inde autem regimen frigidum a primodiis ipsis morbi consulto, ac perpetuo, vel ubi ex apyrexia præsentis, & pulsû debili constet, a veneno spiritus plane prostratos esse, institui debere pernego. Siquidem Variolas sæpissime vidi confluentes, & maxime funestas, ubi ne minima guttula, vel granum medicamenti cujuscunque alexipharmaci, vel regimen quovis modo calidum durante apparatu, vel eruptione adhibitum fuisset, & non alia de causa funestas, & mali moris evasisse vehementer suspicatus sum, quam quod durante apparatu, scilicet priusquam spiritus necrosi afficerentur, eorum vires hujusmodi remediis non satis temperative exsuscitatae fuerunt, quod multo magis accidit, ubi regimine frigido coactæ deprimantur. In qua sententia eo magis persisto, quia (quod ceteros Professores latere haud

autumno) centies forsan memini ægrotantes regimine nimis frigido prius utentes, atque inde in proximis morbi stadiis vigiliis, deliriis, fluxu alvi enormi, frequentibus deliquiis, madore colligativo, aliisque funestissimis symptomatibus male mulctatos, & petechiis, atque exanthematis ubique depressis, & aridis, carbone quasi nigro notatos, ope alexipharmacorum cum opiatís conjunctorum, & vesicatoriorum assidua, ab ipsis orci faucibus aliquando decerpente, aliquando sensim ereptos. Cui observationi fidem faciunt historiæ aliquot huc spectantes, & multis aliis selectæ, quas in calce hujus tractatus haud pigebit graphice, & sincere depingere; (sunt nempe 19, 21, 22, 25, 27, 29, 31, 47, 48, 49, 50) non tamen in istis historiis intelligi volo variolas intensissime malignas, quarum venenum ad summum gradum exaltatum est. Est enim ubi venenum a primo insultu, sive postea a quodam infaussto accidente adeo prostermit, & quasi sphacelo afficit, ut compage humorum soluta mors hæmorrhagia effreni, & maculis nigris in cuticula sparsis denunciata præ foribus aisset, quam neque alexipharmaca, nec alia quæcunque artis subsidia (constante ipso cl. Authore) unquam averruncare valeant. Sileo jam infausstum, ne dicam funestum hujusce frigidi regiminis eventum, quem non tantum ejus affectæ, & fautores, sed etiam vir ipse doctissimus **NON SINE OPPROBRIO SUO** non nunquam expertus est; quam ob causam in postremis vitæ annis (ut mihi narratum est) disciplinæ hujus rigorem ipse quandamenus relaxavit. Liceat igitur mihi veritatis ergo, renitenti licet animo, a magni Sydenhamii sententia de regimine in hoc morbo discedere. Regimen igitur moderate salidum ita ordinetur, ut calor quam proxime ad insan spirituum temperiem accedat, & æqualem tenorem servet. Quam primum igitur morbo isto corripitur aeger, lectum petat, ibidemque decumbat stragulis solitis ab aëris injuriis munitus; haud tamen nimis opprimatur. A curis, timore, ceterisque animi pathematibus, quantum fieri possit, innuam se servet, neque colloquiis quorumcumque interpellatur, verum somnum, aut saltem quietem quocunque modo capiet. Aër cubiculi tempestate hiemali luculento foco accenso temperetur, servente autem æstate in lecto, ut in ergastulo aeger minime incarceretur. In reliquis regiminis partibus omnia manu a seo æquabili ordinentur, ut spiritus in efferatos motus minime adigantur, vel dissipentur, aut nimium coacti in hoste adoriendo deficiant.

Hactenus

HAENUS MORTONUS, & quidem ratione experientia-
que confusus. MORTONI sententiam non modo MEA-
DIUS, atque HUXHAMIUS, ambo angli, ab omnique
partium studio alieni amplexi deinde, tuitique sunt,
verum etiam SYDENHAMII aequalis, idemque celebra-
tissimus Londini Regius Medicus GEDEON HARVEJUS,
acer ille errorum medicorum censor, castigatorem ante
jam approbaverat, a quo peculiarem historiam, ut re-
giminis Sydenhamiani nocumenta patefiant, mutuabi-
mur, infraque opportunius subnectemus.

§. CCXXXVIII.

Cum vero quaedam existant huiusce stadii
veluti propria symptomata, horum praecipuis
quae peculiaris medicatio praestanda sit, nunc
singillatim explicabo. Dolori capitis assiduo,
atque acuto, si urgeat, nec quidquam aliis
administratis auxiliis cesserit, levando pluri-
mum valent balnea tepida, aut moderate ca-
lida pedum, mane, & vesperi ad semihoram
saltem iteranda; intervallis vero reliquis pasta
fermenti panis calens, & mollis, aut pulpa
caricarum pinguium plantis pedum admota.
Haec non nulli continuanda esse volunt (a)
ad eruptionis usque initium tantummodo - Sed
HAENIUS revellendi causa, dolore capitis etiam
non urgente, artus superiores, inferioresque
in calidam demitti quotidie saltem semihorae
spatio non modo in primo stadio, verum
etiam toto reliquo morbo ad finem usque
jubebat, magna sibi inde emolumenta pro-
mittens praeter illud, quod a mora extra
lectum tali occasione aegri percipiunt. Abfor-
pto enim per cutis venas, meatusque lym-
phaticos aqueo humore diluitur egregie, &

*Dolori capi-
tis levando
balnea pe-
dum.*

*Cataplasmata
ad plan-
tas pedum.*

*Balnea ar-
tus superio-
rum &
inferiorum.*

Emolumenta.

temperatur universus sanguineus latex, a capite, & facie revellitur morbi vis, atque ab interioribus ad exteriora (b) avocatur, ut copiosiores ut plurimum ad partes balneo laxatas & fotas variolae exortae * declarare videntur.

(a) STÖRCK. l. c. p. 270. (b) Rat. continuat. T. I. cap. V. §. VII. n. 5.

* De balneorum hujusmodi tam particularium, quam universalium utilitate, usque in variolis nondum plane convenit inter medicorum primores. Video in primis cl. LUDWIGIUM (*De Topic. medicam. usu in Variol. vid. Advers. Med. Pract. Vol. I. P. 3. p. 473.*) multis rationibus pugnare, ut demonstret, balnea, pediluvia, & fomentationes tam in variolarum apparatu, quam in ipsa eruptione imminente esse vel supervacua, vel etiam ad eruptionem adjuvandam inepta; atque experientia comperisse, minori variolarum numero eas partes corripere, quas balneum fovit, quam reliquas, & contra earum eruptionem aëre sicco, & frigido felicius, saepiusque promoveri. Multo vero apertius balneorum, fomentationumque usum a clarissimo Neapolitano Medico reprobatur (*De sedib. variolar.*) jam pridem scimus, fidenter tradente, variolarum eruptionem humiditate impediri, siccitate adjuvari. Hisce autem balneorum, fomentationumque viruperatoribus longe major se se opponit numerus laudatorum. In primis in *expositione morborum, qui frequentiores fuerunt Edimburgi an. 1733* (*Essay de méd. Vol. 3.*) lego compluribus ex balneo calido pedum semel aut bis in die adhibito usque ad absolutam variolarum eruptionem non modo caput mirifice levatum esse, verum etiam copiosiores variolarum numerum ad crura, pedesque prolectum. Quod eo pluris faciendum, quo non opinione, sed experientia magis innititur. HAENIUS non modo memorat NICOLAUM FLORENTINUM, ASTATIUM papientem, PETRUM FORESTUM, SYDENHAMIIUM, BOERHAAVIUM, aliosque locupletissimos testes, qui balneis hujusmodi eruptionem variolarum promoverunt, verum etiam propriam experientiam adducit, qua pluries se didicisse ait, copiosiores ut plurimum variolas balneo ad brachia, & crura provocari; quamquam non diffiteatur, interdum id ne-

quaquam contigisse. Nullus vero aequus rerum aestimator ex eo, quod balnea quandoque effectū caruerint, temere unquam concludet, uti supervacua, aut inepta, contra multo plura salubrium effectuum exempla, esse ableganda. Ad HAENII partes omnino nuper accessit EL. AZZOGUIDIUS (*Lettera sopra il Vajuolo p. XXIV.*), qui praeterea animadvertit, universum quandoque corpus balneo immergi debere, eoque fieri, ut mirifice praesertim in pueris variolarum eruptio succedat. Addit demum, multis abhinc annis a BOUVARDO hanc methodum commendatam fuisse, eamque diu quasi oblivioni traditam, a SENACIO, aliisque tandem medicis in lucem e tenebris quodammodo revocatam jure esse. Verum jam apud RHASEM, AVICENNAM & DIOSCORIDEM vaporum, fortiumque humidorum in variolis curandis, adhibitorum mentionem factam esse, ex FREINDII testimonio refert OCTAVIUS NERUCCIUS, qui anno 1748 epistolam *de balneo tepido* ad variolarum curationem vernacula lingua conscriptam evulgavit. In hac tam suis, quam aliorum periclitationibus ostendit, summam balnei universalis ad semihoram singulis diebus a principio ad finem morbi usque instituti utilitatem in curandis variolis, FISCHERI praesertim usus auctoritate, & consilio, qui anno 1721 in comitatu Argae Oppidi in Hungaria superiore siti balnea istiusmodi vidit prosperrimo eventu universim adhibita, & deinde annis 1727. 1728 sua in regione eadem ipsemet ad Variolas epidemicas non minus feliciter adhibuit. Ipse autem simul ac infantes, pueros, aut adolescentes febris correptos cernebat, eos mox in balneum aquae simplicis moderate calidae demittebat, idque bis in die, mane nimirum, & vespere hora quarta pomeridiana iterabat, balnei usum quavis vice ad horam cum dimidia plerumque producens. Altero ut plurimum die, raro quarto erumpebant variolae quasi uno impetu per totum corpus; cito turgebant, ad debitam magnitudinem perductae, & quinto, sexto, & rarissime post septimum diem disrumpebantur; & tunc non ex aqua, sed ex fero lactis, aut ex lacte duabus tertiis partibus aquae diluto balneum administrabat, quo non secus, ac priore uti pergebat ad perfectam exsiccationem, quae fere nono, aut duodecimo die contingebat. Rem confirmavit iteratis experimentis ex nostratibus pariter MORANDUS MORANDIUS (*Della cura del Vajuolo. Ancona 1753 p. 33. §. XIII*) in pessimis, mali-

gnisque variolis epidemicis ann. 1737 & 1741, in quibus, cum quamcunque aliam curandi rationem inefficacemprehendueret, balneo tepido a principio ad finem usque ad FISCHERI mentem usus felicissime est. Balnei quoque tepidi, aut moderate calidi utilitatem tam ad variolarum eruptionem adjuvandam, quam ad suppurationem leniter promovendam expertus est in Gallia cl. MARTEAU, ut ex quinque historiis anno 1768 in *Diarii Medici T. 28. p. 314.* editis elucescit. Imo ejus usum cum CLIFTONO ad febrem secundariam mitigandam commendare non dubitavit. His unum, ut multos alios praetermittam, celeberrimum TISSOTIUM adjiciam, qui in Variolarum curatione nedum pediluvia, vaporemque aquae tepidae toto corpore exceptum, verum balneum etiam universale (*Epist. var. argum. p. 39. & seqq.*) tam revellendi a capite, quam extrorsum avocandi consilio approbavit. Quibus de causis satis evinci videtur, quotiescunque aut in caput humores vehementius feruntur, aut lente, & tarde ob vires vitae languidae variolae erumpunt, aut arida, & densa cutis eruptioni renititur, aut pustulae ob frigus susceptum, aut subitum terrorem, aut imminutam cordis, arteriarumque vim propellentem repente deprimuntur, & concidunt, pedum, manuum, immo totius quoque corporis balnea tepida, aut certe non valde calida non modo opportuna fore, verum etiam necessaria.

§. CCXXXIX.

*Phrenitidis
eandem pro-
pe curatio
convenit.*

Neque huic stadio aliena interdum est *phrenitis* (§. CCV) quae si cum plethorae signis, calore ingenti, auctaque virium vitalium actione (§. CCXXXIV) copuletur, sic ut a nimia sanguinis copia, ejusque concitatiore motu pendere videatur, praeter phlebotomiam, temperantia, diluentia, antiphlogistica, exposcit etiam balnea pedum tepida modo (§. CCXXXVIII) laudata. Si vero his furor non conquieverit, caputque ob nimium calorem quasi effervescente, atque aestuare pergat, capillorum sectio-

nem non nulli proponunt, quae plurimum le-
vaminis quandoque attulisse (a) narratur. Si-
milibus quoque ex causis *coma vigil*, aut *som-*
nolentum (§. CCV) non nunquam exoritur :
quod ubi incidit, eadem prope curatio oppor-
tuna est, sed tum post quodvis pedum balneum
cataplasmata, quae plantis ad revellendum, ex-
citandumque admoventur, sinapios pulvere, *Sinapismi.*
aut aceto scillitico acui debent. Imò si prae-
videantur variolae confluentes futurae, non
solum lecti calor diligentius vitandus est, verum
etiam vesicatorium nuchae apponendum (b).

*Capillorum
sectio utilis.*

*Comatosi af-
fectus non
aliter cu-
randi.*

Sinapismi.

(a) MORANDIUS *della cura del Vajuolo p. 43.*

(b) SYDENH. *Dist. Epist. p. 421.*

§. CCXL.

- De eclampsia, sive epilepticis insultibus,
uti symptomate hujus stadii, eruptionem inter-
dum praecedente, supra (§. GLXIX) loquuti
sumus. Plerumque hoc symptomatis genus
cito evanescit, subsequente paullopost variola-
rum benignarum, & discretarum eruptione,
sic ut vix ullo medicamento egeat, nisi diu-
tius trahatur, aut ex alia causa, quam a va-
rioloso contagio dependeat. Attamen SYDEN-
HAMIVS, quo facilius nervorum systema ab
irritante varioloso principio liberetur, auctor
est, ut. (a) continuo aeger lectulo tradatur;
quandoquidem variolae, quae subsequi solent,
quia discretae, & benignae ut plurimum sunt,
lecti calorem innoxie ferunt; & epispasticum
nuchae, sive occipiti applicetur, deturque ei

*Epileptici
insultibus
quomodo oc-
currendum.*

*Cardiaca.
Paregorica.*

intrinsecus aliquod cardiacum, paregoricumque remedium, quo non solum nervosa sensibilitas minuatur, verum etiam variolarum imminens eruptio adjuvetur. Ipse autem trienni puero guttas quinque Laudani liquidi ex cochleari aquae epidemicae, ut vocat, sive cardiacae cujusdam dare solitus erat. Quae dosis & imminui, & augeri non solum pro aetatis, & temperamenti, habitusque ratione potest, verum etiam prout saturatius, aut dilutius laudanum ipsum fuerit. Interdum solo tempore sic condensatur, ut quaelibet gutta plus opii contineat, quam dum liquidius, tenuiusque

*Cautio circa
laudanum
liquidum.*

Epispastica.

erat. Praeter haec plantis pedum epispastica admovenda suadet MEADIVS (b), quo certius a cerebro revellatur. Nonnunquam vidi plurimum profuisse calida, & humida fomenta cruribus circum voluta, utpote quae utramque paginam adimpleverunt. Laudano subrogatur liquor anodynus mineralis HOFFMANNI,

Fomenta.

Liquor anodynus.

*Spiritus antiepilepticus
Pezoldti.*

*Dentitioni,
si causa e-
pileptica, quid
magis prosit?*

aut spiritus vitrioli antiepilepticus PEZOLDTI, uterque tutissimus, & sedandi facultate conspicuus. Quod si dentitio ipsa, uti causa epilepticae convulsionis in suspicionem veniat, eum spiritus cornu cervi, aut liquor cornu cervi succinatus ad paucas guttas ex aqua aliqua cephalica, aut syrupo aliquo grationi datus multis aliis praefertur.

(a) *Dissert. epist. p. 420.* (b) *De Variol. cap. 4.*

§. CCXLI.

Quemadmodum igitur in epilepticis convulsionibus (§. CCXL) & maxima systematis nervosi ad spasmos proclivitate, absente tamen plethora, depressisque viribus vitalibus licet ad paregorica, atque opium habentia confugere: sic etiam, ubi acutus aliquis dolor aegrum torqueat, & quasi conficiat, uti non raro in variolis confluentibus malignis (§. CLXXXVII) usquevenit, necessario consequitur, ut ille opio sedetur, & natura pene obruta, & fatiscens cardiaca ejus facultate excitetur. Est quoque, ubi alvi fluxus, ad quem in primis pueri (§. CLXX & CLXXXVI) proclives primo in stadio esse solent, aliquam sui rationem requirit. Is si a saburra primarum viarum est, & vere stercoreus, & foetidus, & facile toleratur, comprimi nullo modo debet, imo leniter sustineri, dato subinde tantillo vini, si opus fuerit, aut alio blando cardiaco, quo vires recreentur, firmenturque (a). Sin vero ab acri varioloso ad intestina praepostere delato fiat, viresque prosternat, ut in primo stadio confluentium malignarum (§. CXCI) saepe assolet, aut serosus, & colliquans magna copia humor prodeat cum virium jactura, eum opio sisti omnino (b) oportet, & quandoque etiam cantharidibus cuti impositis, ut extrorsum malus humor avocetur. Hinc (§. CCXL & CCXLI) patet, ni fallor, non absolute opium usum * in apparatu variolarum excludi posse, ut fortasse non nullis placuit.

Paregorica etiam dolor acutus aliquis exposcit.

Alvi fluxus quomodo considerandus.

Quinam curandus & qua ratione?

Opium non prorsus excludi potest in apparatu.

(a) VARNIER *Journal. de Médecin. T. V. p. 152. Août 1756.* (b) *Id. ib. & TISSOT. epist. var. argum. p. 52 & MORTON. exercit. 3. de Febr. inflamm. cap. VII. p. 71.*

* Quamquam enim MEADUS (*de Variol. cap. 3.*), & MORTONUS (*Exercit. 3. cap. VII. p. 71.*) alique ante plenam variolarum eruptionem opii, narcoticorumque usum reprobaverint, multis de caussis, sed praecipue, quia materiae variolosae separationi obstare, deliriumque a febris impetu genitum augere, aut spiritus consopire, eorum vires minuere, & coercere creditur: tamen utrique post insultus epilepticos in hoc ipso stadio, in doloribus vehementioribus, & magna ad spasmos & convulsiones quorundam, sensibilitate, atque irritabilitate nimia praeditorum, proclivitate, itemque in alvi fluxu immodico, & debilitante, pustularum eruptioni adverso, ut supra (§. CCXL & CCXLI) comprehensum est, a Laudano, paregoricisque non penitus abhorrent, cogunturque vel inviti Sydenhamianam doctrinam amplecti, qui Laudano suo vim tribuit non modo convulsiones sedandi, evacuationesque nimias sistendi, verum etiam variolarum eruptionem (*Dissert. Epist. p. 420*) adjuvandi. Qua in re consentientes video cum STÖRCKIUM (*Instruz. Practic. P. I. p. 288*), qui somniferorum amicissimus sane est, tum cl. TISSOTIUM, qui, etsi ea plurimum vituperet sic, ut neque in febre apparatus, neque post eam somniferum ullum dari (*Epist. var. arg. p. 17.*) velit; ob vires tamen cardiacas, & diaphoreticas, ubi in hoc stadio iis opus sit, non audeat rejicere. His subscribere etiam videtur cel. GATTUS, qui sedantia, & paregorica in stadio variolarum febrili ante eruptionem (*Nouvell. reflex.*) quodammodo admittit. Ceterum, quoniam de ejusmodi remediis multa in utramque partem disputantur, aliis effuse laudantibus, vituperantibus aliis, idcirco non deerit deinceps occasio auctororum dissidia commemorandi, nostramque super his opinionem aperiendi. Hoc loco tamen non praetermittam animadvertere, opiorum in variolis locum relinqui, quod a viris celeberrimis quaedam proprietates ei tribuuntur, propter quas noxium in ejusmodi morbis censetur. Habetur enim 1. calidissimum sudoriferorum; 2. acerrimum; 3. septicum, & gangraenas facile inducens; 4. rarefaciens, & quasque excretiones, sudore excepto, sup-

primens; 5. pytalismum speciatim inhibens; & 6. somno inducto, qui noxius in variolis saepe deprehenditur, calorem, febrem, capitique affectus adangens. Vid. Tiffot. *Epist. var. arg. p. 8. ad 17.* In quibus etsi aliqua exaggerata videantur, in universum tamen veri habent plurimum.

§. CCXLII.

In hoc ipso *apparatus*, sive *contagii* statu accedunt non raro haemorrhagiae; quae tamen non semper formidandae; nam a plethora, & concitatori febris motu genitae salutiferae plerumque deprehenduntur. At si malignior morbus est, haemorrhagiae ejusmodi, narium videlicet, intestinorum, atque uteri, sed praeter ceteris haemoptysis, atque haematuria, sive mictus cruentus (§. CCVII) fere lethales esse solent; quae, si a nimia sanguinis tenuitate, & solutione profluunt, uti plerumque fit, praeter regimen frigidum cogentia, incrassantia, atque adstringentia requirunt. In his primum locum sibi vindicant acida quaecumque tam vegetabilia, quam e fossilibus educta, liberalius (a) haurienda. Deinde veniunt paragogica adstringentibus admixta. SYDENHAMUS in haemoptysi, & mictu cruento non timet sanguinem semel e vena primum mittere aliquanto largius (b), quod in plethoricis tantum, & viribus satis valentibus licere existimaverim; nam in mictu cruento, qui serius morbo provento supervenit, & a soluto sanguine proficiscitur, venae sectionem nocuam alii experti sunt (c). Deinde haustum commendat, qui habet aquae florum papa-

Haemorrhagia quibus curanda?

Acidorum largior usus.

Paragogica adstringentibus mixta.

An sanguis mittendus?

*Hauftus ad
fputum fan-
guinis &
miftum
cruentum.*

*Adstringen-
tia, & mu-
cilaginofa.*

*Serum la-
tis, vario
modo medi-
catum.*

*Specificum
Helvetii.
Epifpastica.*

veris erratici uncias duas, Laudani liquidi guttas quatuordecim, aceti stillati drachmas tres, Syrupi de Meconio femunciam. Caveto tamen ne tota haec dofis detur, nifi adulto. Poftea ad vere adstringentia descendit, uti ad terram leniniam, figillatam, bolum armenam, corallium rubrum, maffichem demum & gummi arabicum, tamquam glutinantia. HOFFMANNO in magno pretio erat feruin lactis, in quo gummi ceraforum, aut tragacantha folum effet (d). In fummo vitae discrimine, & effreni fanguinis liquatione ad serum lactis quod vocant, aluminofum, atque ad *specificum* HELVETII fas erit confugere. Sunt qui epifpastica etiam ex cantharidibus proponunt: inter quos Angli primas tenent, utpote qui ne in diabete quidem a cantharidibus abftinent.

(a) TISSOT. *Epift. var. arg. p. 31. & 32.* SYDENH. *De febr. putrid. Variol. confluent. superv. Oper. p. 637. & fchedul. monit.* (b) *De febr. putrid. &c. ib.* (c) SALISBURY *Epift. ad Rich. Mead.* (d) *Capit. De febr. variol.*

§. CCXLIII.

*Sudores ni-
mii ut com-
pefcendi.*

Sudores immodici, & praematuri adultos exercent, magis in discreto tamen (§. CLXIX) quam in confluenti (§. CLXXXVI) genere. Hos, quia eruptioni, puftularumque elevationi impedimento funt, compesci cito oportet mora extra lectum, aëre subfrigido, libero, puro, & levibus (a) tegumentis. De vigiliis vero, vomitibus, jactationibus, aliisque moleftiis, quae eruptionem necessario antecedunt,

*Aliorum
fymptoma-
rum curatio
raro necef-
faria.*

nisi ad summum gradum perveniant, atque ideo aliquo medicamento anodyno, & sedante mitigari debeant, nihil peculiariter dicam, cum sine noxa ut plurimum tolerari soleant, & sponte post eruptionem ex toto cessent, aut certe insigniter leniantur.

(a) HOM. *Princ. med.*, de morb. febril. *Scd. VII.*

ERUPTIO.

§. CCXLIV.

Eruptionis tempore omne studium eo spectet, ut natura se penitus exuat variolosa materia. Si per se id praestet, sic ut eruptio rite procedat, & regularis sit, uti in discretis benignis (§. CLXXI & CLXXII) aut confluentibus non perniciosis (§. CLXXXVI), & ea apparente, aut facta febris, ejusque symptomata cessent, aut saltem multum leventur, nihil immutandum plane est sive in regimine, sive in medicamentis, quae diluunt, & opportuna in primo stadio visa sunt; quaeque continuari etiam poterunt ad finem usque morbi, nisi quidpiam insolitum incidat, quod peculiarem medelam postulet.

Curatio in secundo stadio.

Si eruptio rite procedit, nihil movendum.

§. CCXLV.

At natura, ut in malignis tam lentis (§. CCXI), quam putridis (§. CCXIII), saepe sic a venenato miasmate opprimitur, prosterniturque, ut ejus expulsionem moliendae

Eruptio quando adjuvanda, & quibus auxiliis?

*Cardiaca
matura lan-
guida sus-
citant.
Quot modis
Eruptio im-
pediatur?
Virium vita
deficientium
signa.*

pene impar existat: quo casu evidens est, eam blandis cardiacis erigi, atque excitari oportere (a). Praeterea multis aliis de causis, quas supra jam (§. CCVI.) indicavi, eruptio variolarum retardatur, aut imperfecte absolvitur. Harum autem major pars vires vitales deprimat, motumque a centro ad circumferentiam minuit, vel resistentem cutis vim adauget. Vires vitae deficere commōstrat in primis pulsus debilis, parvus, mollis, & inaequalis. Multoque id luculentius apparet, si aeger ipse langueat, simulque pallidus sit, anxius, & mente motus; aut si etiam hic illic aliqua pustula decolor se exferat, & cito evanescat, aut cutis in toto corpore flacceat, & quodammodo frigeat (b). Inter cardiaca hic opportuna celebrantur prae ceteris diluta calida scordii, cardui benedicti, rutae caprariae, florum tiliae, sambuci, quibus additum sit aliquid syrupi contrayervae, aut chinae chinæ, aut corticis citrei, aut liquoris anodynæ mineralis, aut elixirii vitriolici, aut etiam acidi cujusdam valentioris, si id ab imminenti sanguinis corruptione, ac liquatione exigatur. Quo casu etiam mirifice prodest camphora, & vini tantillum.

*Cardiaca hic
dones.*

(a) HOM. *Princip. med. Sed. VII.* (b) STÖRCK. *P. I. p. 281.*

§. CCXLVI.

Quod si sanguinis missio temere instituta, aut catharsis vires fregerit, aut nimiae aliae evacuationes etiam spontaneae huic malo (§. CCXLV.) causam dederint, cardiacis analeptica, & instaurantia adjicienda sunt, curandumque pa-
 regoricis, ut immodicae excretiones sistantur. Si vero frigus improvide admissum, aut tempestas praeter modum gelida, aut diutinus corporis situs erectus, aut longior extra lectum mora, quo minus variolae libere erumperent, fecerint; tunc cubiculi calor prudenter auctus, quies, & mora in lecto, tegumenta paullo graviora, & potus moderate calidus remedio erunt. Hac ratione non semel cunctantem pustularum eruptionem promovi feliciter; aut pustulas sessiles, atque umbilicatas sic adjuvi, ut cito se attollerent, & perfecte turgerent. His saepenumero, ubi pallidiusculae, & justo aquosiores videbantur, magnam opem tulit tonica, cardiaca, & antiseptica sua facultate cortex peruvianus paulatim datus. Huc spectant vapores aquae calidae cute excepti, fomentationes, balnea tepida, quae egregiam plane operam praestant tum etiam, cum subitus terror, aut ira, aut aliud animi pathema, aut erratum aliquod sive aegri, sive assidentium eruptionem inhibuerit, aut pustulas jam natas represserit, in primis si una aliquid ex opio, aut papavere intrinsecus praebeatur. Quo tamen casu a

Quando eruptio evacuationibus impeditur, quid praestet?

Quid agendum, ubi frigus, situs erectus, & mora extra lectum nocuit?

Mutari regiminis boni effectus.

Corticis peruviani mira vis.

Vapores calidi, fomenta, balnea quando magis convalescunt?

calefacientibus abstinere satius est, & in aëre puro, & libero versari, corpore vestibus caute contecto, & potu uti calido, aut tep facto.

§. CCXLVII.

Quando cardiacis finis imponendus.

Cardiacis interdum irritis.

Qualia tum symptomatica

Antiseptica tunc in usum vocanda, sed valentiora.

Statim vero, ac vires erigi videantur, pulsus, & calor reviviscere, pustulaeque non modo satis erumpere, sed attolli, repleri, & rubere: non diutius urgenda cardiacorum, & calefacientis regiminis administratio, verum paulatim ad diluentia, & temperantia redeundum est. Accidit tamen non raro, ut cardiacis vires, quae deficiebant, nequaquam erigantur, & pustulae, quae erupere, humiles, ac depressae maneant, color earum ad fuscum inclinet, in earum foveolis punctum nigrum appareat, interjecta cutis flaccida, & lividaprehendatur, imo maculis nigricantibus sparsim foedetur, urina subnigra, foetens, & tenui sanguine tincta excernatur, aliaeque haemorrhagiae profusae sanguinem dissolvi, corrumpi, atque ad necrosin vergere ostendant: tunc profecto ad valentiora antiseptica, cardiacis admixta properandum esse, atque in iis insistendum assidue plerique arbitrantur. Si jam ab initio *variolae luridae*, inquit HUXHAMIVS (a), *lividae*, & depressae sunt, febrisque potius lenta est, *generosa cardiaca exhibenda*, & epispastica applicanda, qualia sunt crocus, pulvis contrayervae compositus, moschus, & theriaca Andromachi, imo vinum dulce, quidquid contra reclamet SYDENHAMIVS.

Acetum, & acidum vitriolicum potui ordinario, cui inserviet decoctum hordei, largiori manu adjici oportet, quo alkalescentia, acritasque colliquans emendetur, & debita sanguini jam pene dissoluto crasis donetur. Vinum etiam aqua dilutum, serum lactis vinosum, ^{Quoniam magis utilis.} cortex peruvianus, sed liberaliter adhibitus *, nec non camphora ipsa ** ceteris palmam praeripiunt, non modo cardiacae, sed antisepticae etiam virtutis praestantia. Interea, praesertim si variolae confluentes sint, aegri, ^{Aër liber, & purus.} si unquam, nunc certe aëre libero, & puro egent, quo non modo graviora symptomata mitigantur, aut avertuntur, verum etiam eruptio ipsa allicitur, & adjuvatur, aëre puro *menstrui* veluti attrahentis vice fungente. Tantique aestimatur a STÖRCKIO (b) aëris liberi, ^{Ejus laudes.} & aperti hisce in casibus vis, ut aegros, si in aërem liberum translati de frigore, & horribus vagis querantur, non audiendos esse sentiat; qua in re tamen prudentia, & iudicio, quo ipse praestat, opus esset, ne temeritatis notam medicus, aeger vero poenam incurrat.

^{Sed modus in eo adhibendus est.}

(a) *De aëre & morbis epidem.* T. 2. p. 122. ubi sequentia etiam habet. In variolis malignis, in quibus pustulae parvae, atrae, aut cum foveola nigra, aut ichorosa sunt, si ulla spes est, est in alexipharmacis subausteris cum acido plurimo, qualia sunt tinctura corticis peruviani, alexipharmaca cum multo elixirio Vitrioli, saepe vino addito his acidis, praesertim febre decedente cum potu copioso, acidulo, demulcente. Ibid.

* CL. TISSOTIUS (*Epist. var. argum.* p. 32. 33.) de cortice peruviano sic loquitur: Convenit tantum in malignis variolis, ubi laxae fibrae, solutus, putridusque

linguis, summa debilitas, & metus gangraenae. Tunc ad drachmas tres, vel quatuor, vel quinque quotidie datus summopere prodest.

** Camphora in malignis variolis utilis est, praesertim acidis admixta, uti aceto, in quo calido facile solvitur. Vires blande erigit, fibras extimulat leniter; putridum virus arcet, aut coërcet; atque ad cutim ducit. *Id. l. c. p. 33.*

(b) *Instrux. med. P. I. p. 273. & 281.*

§. CCXLVIII.

An vesicantia hic locum habeant?

Dubisatur.

Ubi liceat iis uti, ubi non.

In hac item tarda, & difficili eruptione (§. CCXLV. CCXLVI) variolarum, aut earum depressione (§. CCXLVII) ex virium vitalium defectu, morbique maligniore natura, ubi nimirum cardiaca, atque antiseptica necessaria censentur, complures MORTONUM, MEADIUMQUE sequuti brachiis, & cruribus admovenda etiam vesicantia non dubitant. At ubi cum virium lapsu jam signa putridae tenuitatis & liquationis se sistunt, & magna ubique ad corruptionem, gangraenamque (§. CCXLVII) propensio cernitur, non sine matura deliberatione quidquam de vesicantibus ex cantharidibus decernendum est. Mihi vero, ut quod sentio dicam, tutum videtur iis uti in magna debilitate, solidarum partium atonia, feбри exigua, calore miti, integra sanguinis crasi, absente plethora, & gangraenae metu, multoque magis, si variolosa materies, quae extrorsum pelli debuit, intus resistans in caput, fauces, pectus, abdominisque viscera impetum faciat, earumque partium functiones laedat. Non tutum contra, imo noxium, si contraria his * offendantur.

* Cl.

* Cl. TISSOTIUS generatim vesicantia in variolis damnat, 1. quia augment febrim, inflammationem, calorem, putredinem; 2. quia cutim irritant, dum ejus phlogosis, tensio, dolorque demulceri debent; 3. quia urinas potius cohibent, quam incitent; 4. quia dolores intendunt; atque adeo inquietudines; 5. quia alvi excretionem sufflaminant. Quas ob res vesicantium usum etiam in soporosis affectibus, quibus discutiendis vulgo adhiberi solent, omnino reprobatur, si ipsi a vi febris ac vasorum plenitudine gignantur. Hinc liquet, quanta opus prudentia sit, quantoque examine, antequam vesicantia proponi possint. *Vid. Epist. var. argum. p. 26.* Nec minori cautione se explicat MEADIUS (*De variol. p. 72.*) de vesicantibus loquens; quando ea tum brachiis, & cruribus imponi posse tradit, cum in variolis pessimae notae pulsus fit exiguus, languidus, sine ulla insigni manuum intumescencia, & torpet magis aeger, quam calore uritur.

§. CCXLIX.

At variolarum eruptio non a solis hisce causis (§. CCXLV. CCXLVI) retardatur, aut deprimitur. Interdum vasorum plenitudo, motus sanguinis auctus, diathesisque phlogistica, quam pulsus magnus, validus, durusque, & quandoque respiratio difficilis indicat, impedimento est. Quo in casu non cardiaca, non excitantia; non calorifica medicamenta, sed sanguinis missio, refrigerantia, diluentia, verbo antiphlogistica eruptionem promovent, ac (a) sustinent. Non nunquam primarum viarum saburra eruptioni quoque obnititur, spasmis videlicet inductis, cordisque motu infirmato, aut inhibito. Tunc nemo non intelligit, eruptionem sola cacochyliae evacuatione promovendam fore. Hinc vel emetica, quae ab HUXHAMIO tamquam praestantissima

Eruptio ex contrariis quandoque cassis vesicatur, aut subjides.

Sanguinis missio, & antiphlogistica quando eas promovent?

Quando purgatio?

ad variolosam materiam cutim versus propellendam praedicantur, vel lenia cathartica, praesertim in variolis confluentibus, in quibus commodissime pars exuberantis variolosi fomitis alvi ductione * educi potest, caussam cunctantium, aut subsidentium variolarum everunt.

(a) HOM. *Princ. med. de morb. febril. Sect. VII.* Item WINTRINGHAM (*Essays de Méd. d'Edimb. T. 2. p. 504.*) qui hanc fortasse ob causam nunquam vidit, quae antiphlogistica sunt, & moderate alvum apertam servant, Juvenibus robustis, & plethoricis, id est sanguine denso, & compacto abundantibus nocuisse, sed profuisse semper in variolarum morbo.

* Enimvero lenem purgationem a prima pustularum eruptione ad suppurationis usque tempus in variolis confluentibus utilem semper deprehendit, expertusque est SIMSONUS. *Essay de Méd. d'Edimb. T. 6. p. 144.*

§. CCL.

*Faucium inflammationi
quid prodest?*

Quod si fauces in hoc stadio, uti plerumque evenit (§. CLXXI), doleant, tumeant, inflammentur, pustulis nempe ibi obortis, difficilemque deglutationem reddant, leniri assidue debent eclegmate mucilaginoso, potu tepido, mollienti, blando, crebro, & gargarismate ejusdem naturae. Decocta radicis althaeae, hordei, florum malvae vel sola, vel lacti admixta utrique scopo satisfaciunt. His vero non proficientibus si malum increseat, anginaeque instar inflammatoriae deglutationem, aut spiritum jam jam intercipere videatur magno cum aegri cruciatu, & reliqua non repugnent, sanguinis missione tam magno di-

scrimini succurrendum est *. Post hanc etiam, si opus sit, a faucibus revellere licet leni eccoprotico ex cassia, aut manna, balneis pedum, & in graviore casu epispastico nuchae applicato, aut cataplasmate molliente collo circum ducto.

* Mirabitur fortasse lector, me neque hic, neque alibi de Variolarum curatione differentem quidquam de cucurbitulis, quas complures hoc in morbo adhibendas volunt, memorasse. Causam si quaeras, obvia plane est. Tutius educi sanguinem puto venae incisione, quam scarificatione cutis, in morbis, in quibus sanguinis nimia tenuitas lethales haemorrhagias procreare potest.

§. C C L I.

Ratio quoque habenda est ptyalismus, qui ab initio eruptionis, vel paullo post certe adultos variolis speciatim confluentibus laborantes (§. CLXXXVII) adoritur, copiosusque esse solet, & debet, ut humoris variolosi pars magno aegri emolumento via hac excernatur. Cautio igitur adhibeatur, ne per subitum frigus, aut frigidam potionem, aut alvi fluxum, aut narcotica, aut adstringentia medicamenta supprimatur. Actum enim fere esset de aegri vita. Nihil autem certius hunc salivae fluxum promovet, & conservat, quam diluentia crebro, & tepide epota. Interdum salivalis iste liquor, qui assidue manat, tanta acrimonia praeditus est, ut caustici instar erodere, & ulcerare queat. Tunc non modo os, & fauces saepe colluendae sunt lacte dilutissimo, aut decocto hordei, aut radice al-

*Ptyalismus
qua ratione
promoven-
dus.*

*Saliva non
veranda est.*

thaeae, verum etiam cavere diligenter oportet, ne acerrimus ejusmodi humor voretur, descendatque in ventriculum; si mala effugere velimus, quae ex SAGARII observatione jam alibi (§. CLXXXVIII) memoravimus.

§. CCLII.

Symptomata quaedam huius quoque stadii communia. Neque defunt huic stadio quandoque haemorrhagiae, phrenitides, deliria, soporosi affectus, convulsivi motus, anxietates, vigiliae, aliaeque gravissima symptomata, praesertim in confluentibus malignis, in quibus variolosa materies non penitus expulsa huc illuc vagatur, interioresque partes adoritur, febremque cum suis symptomatibus intensius exasperat. Quae curatio haemorrhagis, phrenitidi, comati utriusque, convulsivisque affectionibus adhibenda sit, jam supra (§. CCXXXIX. CCXL. CCXLII) exposuimus. At vigiliae plerumque protractae, anxietates, corporisque jactationes irrequietae, si quando accesserint, quod variolarum confluentium, & malignarum fere proprium est, sine aliqua medici opera vix praeteriri possunt. Harum igitur causa plerique ex SYDENHAMII sententia * largum, & crebrum hoc in stadio hypnoticorum usum inculcant. Mox enim post primum stadium singulis noctibus dari jubent vel syrupum Diacodii, vel emulsionem cum syrupo papaveris albi, sive de Meconio, vel laudanum liquidum, vel solidum, vel opium purum, vel pilulas de cynoglossa congrua aetati cujusque dosi. Sic non modo pervigi-

Eorum peculiaris curatio.

Vigiliae protractae an somniferis oppugnanda?

Somniferorum laudes.

lio, inquietudini, ac delirio, verum etiam pustularum incremento, & repletioni prospicere se affirmant; tantaque id confidentia sibi pollicentur, ut si vespertina hypnotici exhibitione quietem, & somnum non assequantur, remedium mane repetant, & etiam interdiu, donec somnus inducatur. Id autem in juvenibus, adultisque praecipue licere monent, cum tenera aetas (a) ab hypnoticis facile laedatur, nisi cautissime adhibeantur. At contrariam huic sententiam tuentur alii, cautoque opus esse volunt in hypnoticorum usu imperando, quod experientia didicerint, humores eo versus caput uberius pelli, cerebrum gravari, pyralismum adeo necessarium suppressi, utilesque ventris excretiones saepe fisci. Imo addit SIMSONUS (b) aegrotantes die octava, & nona per continuatum vel syrupi papaveris albi usum, quem Sydenhamiani commendant, interire delirio, angina, aut peripneumonia oppressos. Nocua quoque SAGARIUS in Epidemia Iglavienfi. (c) somnifera fuisse aperte experimentis edoctus profitetur**.

*Somniferorum dam-
natio.*

(a) MEAD. de Variol. cap. 3.

* SYDENHAMIIUS (*Dissert. epist.*) in variolarum confluentium curatione sic paregoricis confidit, ut non dubitet ea quasi specifica ostentare, non secus ac in febribus intermittentibus corticem peruvianum.

(b) *Essays de Médec. d'Edimburg. T. VI. p. 144.*

(c) *L. c.*

** Interdum in benignissimis Infantum variolis datus Syrupus Diacodii eo consilio, ut fletus gemitusque eorum ob pustularum molestiam sedarentur, quamquam innoxius reputaretur, fecit tamen, ut caput sanguine oppleretur, & oculi, ac palpebrae extumescerent. TISSOT. *L. c. p. 11.*

§. CCLIII.

*Quid de hac
sententia-
rum discre-
pantia sen-
tiendum.*

In hac sententiarum discrepantia, si quid judico, illud evidens est, non esse, nisi caute, & necessitate urgente, ad somnifera procedendum. Itaque si vigiliae ita pertinaciter teneant, ut mens aberraret, viresque dejiciantur, si anxii, atque inquieti vehementer evadant aegrotantes, si id aut ex pruritu ingenti, aut dolore pustularum contingat, si atroxia potius nervorum, & summa sensibilitas, quam phlogosis sanguinis, interiorumque partium in causa esse videatur, tum certe, si diluentia, temperantia, demulcentia nihil pro-

*Quando
hypnoticis
ut licet.*

fecerint, licebit hasce turbas sedare mitiori aliquo paregorico, idque prudenter, prout res postulabit, repetere; cum in hujusmodi casu a blandis hypnoticis vel cautissimi medicorum omnino non * abhorreant. Verum animadvertendum est, non nimis praecipiti consilio quasque vigilias somniferis medicamentis pro-

Conciones. fligari oportere, cum saepe in variolis confluentibus sex, vel septem dies insomnes sine damno praeterlabi soleant, ut TISSOTIUS (a) admonet, salivae fluxu interim rite, utiliterque prosequente, qui alias per somnum magno cum detrimento sisti posset. Magni quoque intererit praenoscere, num aegri a medicamentis narcoticis laedi soleant. Nam sunt aliqui, quorum idiosyncrasia tam adversa iis est, ut exagitentur potius, atque excalefiant praeter modum, quam consopiantur. Quare

in his praestat ab ejusmodi medicamentis abstinerere, ultro consentientibus eorum alias (b) propugnatoribus.

* Apposite SIMSONUS ipse, apud quem omne genus paregoricorum male audit, in pevigilio tamen ingenti, aut in pruritu intolerabili, aut dolore permolesto pustularum concedit dari posse aliquid syrupi papaveris albi, dummodo ab ejus abusu, quem fecit SYDENHAMUS, faciuntque ejus affeculae, caveatur. *Essays de Méd. d'Edimb. T. VI. p. 144.*

(a) *Epist. var. arg. p. 16.* (b) STÖRCK. l. c. p. 288.

SUPPURATIO.

§. CCLIV.

Quibus auxiliis promoveri, sustinerique debeat variolarum eruptio, haftenus comprehensum est. Restat, ut qua ratione earum suppurationi procuranda sit, quoniam gravissimis symptomatibus saepe summum vitae periculum intentat, dicere non omittamus. In discreto, & benigno genere, ut priora stadia, sic tertium hoc sine magna molestia transigitur. Dum tamen pustulae inflammantur, & pus conficiunt, praesertim si copiosiores fuerint, cutis tenditur, dolet, febris redit, aut invalescit, sed cito absoluta suppuratione desinit. Eo tempore aegri inquieti fiunt, somno saepe earent, pustularum dolorem, & quandoque etiam pruritus queruntur, & si quando somnum capiunt, cito evigilant, & obloquuntur, interdumque mente etiam moventur. Plerumque solis diluentibus, subacidis, & temperan-

Curatio variolar. in tertio stadio.

Suppuratio in discreto genere; et benigno via aliquid enigmatis praediluentia, et subacida.

*Interdum
paregorico o-
pus est ves-
pertino.
Si vero ve-
hementior
suppuratio
cum signis
inflammato-
ris incidat,
sanguis mit-
ti potest.*

tibus, tenuiorque victu haec omnia sedantur. Si tamen vigiliae, jactationes, querelae aliquanto molestiores videantur, certum solamen praebent paregorica prudenti manu sub vespere data. Fereque sufficiunt ea, quae ex papavere albo multimodis parantur. Raro valentioribus opus est. Non nunquam tanta est suppurationis vis, ubi variolae confertissimae sunt, sanguisque bonus, & fibrosus abundat, ut febris acutior exsurgat cum pulsu vehementi, duro, magno, calore aestuque ingenti, delirio perpetuo, & summa corporis inquietudine, aut difficili respiratione, aut gravi faucium inflammatione, tunc praeter medicamenta antiphlogistica, regimen frigidum, aëris liberioris admissionem, sanguis utiliter detrahi * potest; nec quidquam inde nocimenti variolarum suppurationi, & maturationi obveniet, si id solum sanguinis detrahatur, quod nimiam inflammationem refrenet, vasorumque plenitudinem minuat, non vires ultra modum prosterнат. Non rara apud Clinicos hujusce rei exempla occurrunt, longo usu, iteratisque periculis confirmata. In magna alvi siccitate non erit quoque inutile eam leni antiphlogistico Eccoprotico laxare, aut saltem enematis aperire. Dolor, & tensio cutis si alicubi acerbior, uti in facie, aut manibus, percipiatur, foveri pars lacte tepido aquae admixto poterit, quo non modo ea mollitur, dolorque placatur, verum suppuratio ipsa felicius absolvitur. Pruritus vero permolesto prodest loca leniter herba aliqua virenti, uti

*Etiā al-
vut lenien-
da.*

*Dolorem,
& cutis ten-
sionem fo-
mentatio
tollit, ad-
juvatque
suppuratio-
nem.*

malva, mentha, ruta, vel simili percutere; sed simul curandum est, ut aegri manus sic contineantur, ne scabendo cutim faucient.

* Nemini ignotum sit oportet, sanguinem mitti posse quocunque morbi tempore, si signa inflammatoria vera, & non fallacia se ostendant. TISSOTIUS, quem alias decernenda sanguinis missione cautissimum novimus, toties in variolarum progressu eam instituendam putat, quoties verae inflammationis metus insurgit, idque etiam post plenam earum eruptionem. *Ep. v. arg. p. 38.* Praesentibus jam variolis tres maximos reges, nempe CAROLUM II. Hispaniae, LUDOVICUM XIV. Galliae, & CAROLUM II. Britanniae eisdem prope temporibus venae sectione servatos fuisse memorat FREINDIUS, *Epist. de Purgant. in secund. variol. confluent. febr. adhibend. Hist. 2.* Item HAENIUS non modo in quovis variolarum tempore, sed etiam variolis jam siccatis, & decidentibus ejus utilitatem expertus est. *Rat. continuat. T. 2. cap. V. §. VII. n. 7.*

§. CCLV.

Sed nihil utilius est, pustulis jam maturitatem adeptis, & pure plenis, ad dolorem sedandum, puris resorptionem impediendam, cutisque foveas avertendas, quas puris acritas excavare solet, pustularum ipsarum incisione (a); quod non modo Arabibus in usu fuit, sed etiam subsequenter temporibus repetita plerorumque medicorum experientia confirmatum*. Pustulae autem vel acu, vel forfice, cum pure turgent, aperiuntur, pus exprimitur, & pure expresso spongia lacte, & aqua tepida imbuta absterguntur. Idque repetitur, quoties iterum pure repleri videantur (b). Alii sic apertas vino, aqua, & melle abluunt, & detergunt (c), quod maxime usum

*Variolarum
maturarum
inciso.*

habebit, ubi magnus foetor, cutis livor, aut nigredo, & puris tenuitas de magna ad putredinem proclivitate fidem faciant. Quo casu etiam vino aliquid aromatici non nulli (d) adjiciunt. Deterfis, uti opportunius visum est, pustulis, praesertim si cuticula per forficem resecta fuerit, ut quandoque ad pus omne educendum opus est, saepe optimo eventu illini curavi oleum e vitellis ovorum leviter tostis recentissime expressum, quod dolorem ulceris mitigat, acrimoniam humoris demulcet, noxas aëris arcet, & cutis coalitum adjuvat. Incisio autem ejusmodi non solum convenit variolis pure bonae notae refertis, verum illis quoque, quae saniem, aut tenuem humorem continent, facileque concidunt, & subsidunt. Nam educto per incisionem varioloso humore, metastases pessimae praecaventur, & magna pars fomitis detrahitur, quo intro refluyente febris secundaria augeretur.

(a) TISSOT. *Epist. var. arg.* p. 42. 43.

* Duobus abhinc saeculis, & quod excurrit, MARQUARDUS Vienn. Professor, deinde RAYMUNDUS JO. FORTIS Professor Patavinus, & jamdudum Galli, Itaque feliciter hac incisione usi sunt, teste HAENIO. *Rat. contin. T. I. cap. V. §. VII. n. 6.* Ab HOLLANDIO, postquam desuevisset, revocatam, adhibitamque a SENACIO, TISSOTIO, HAENIO, SWIETENIO, HOMIO, aliisque commendat AZZOGUIDIUS, *Lett. citat. p. XLII.* His addendi sunt SIDOBRIUS, (*De variol.*) & WINTRINGHAM (*Comment. Nosolog.*) (Vid. *Essays de Méd. d'Edimburg T. 2. p. 504.*), & non pauci alii; inter quos VARNIERIUS reticendus non est, qui (*Journal de Médec. T. V. p. 152. Août 1756.*) cum viderit saepe variolis confluentibus in aegris obestoribus supervenire gangraenam, & putridam corruptionem, ideo non modo antiseptica valentiora tum adhibuit, verum

pustulas maturas aperiri, & totum corpus ablui vino aromatico suavit. Quod ad me attinet, multoties equidem pustulas maturas, & turgentes, itemque deprimi, & subsidere coeptas aperiendas curavi, nec unquam quidquam nocuenti, imo plurimum utilitatis inde mansisse vidi. Non igitur audiendi videntur DIEMERBROECKIUS, alique perpauci, qui variolarum incisionem rejiciunt; multoque minus LUDWIGIUS, qui etsi in *Advers. med. Præd. Vol. I. P. 3. p. 473.* eam reprobavit, alibi tamen (*Instit. med. Clinic. P. I. cap. 1. §. CCIV.*) saniori consilio malignas, & confluentes incidi, ut pus effluat, satius existimat.

(b) QUARIN. *Method. medend. febr. cap. VIII. p. 99.*

(c) AZZOGUID. l. c. (d) VARNIER. l. c.

§. CCLVI.

Atque hæc quidem (§. CCLIV. CCLV.) in suppuratione variolarum, quæ ex lege, atque instituto naturæ succedit, locum, & usum habent. At ubi variolæ malignæ, atque anomalæ sunt, in primis confluentes, aut ad eas propius accedentes, majus profecto negotium faceffunt. Nam sæpe aut nullo modo, aut ægre admodum suppuratum eunt (§. CLXXX. CLXXXI. CLXXXII. CLXXXIII. CCII); aut sub ipsamet suppuratione repente concidunt, & pure intro regresso vacuæ fiunt (§. CLXXXIII); aut quæ jam sessiles, & depressæ, ac marginibus lividæ erant, hoc in stadio apicibus tantum albicant, humore propemodum inanes (§. CLXXXII. CXCIX.); aut depressæ, ut ante, omnino manent, nec unquam elewantur, fuscum vero colorem induunt (§. CLXXXIX); aut pustulis flaccidis, humilibus, & circulo rubro carentibus, cuteque circumposita pallida, & laxa, facies universa plumbeo, alboque

*In malignis
suppuratio
sæpe nulla,
aut imperfecta;
multorum malorum origo.*

colore foedatur (§. CXCIV. CXCIV. CXCVI.); aut, suppuratione deficiente, pustulae immaturae in crustam quamdam primo sanguineam, deinde nigram siccantur (*ibid.*); aut lividae, & subcruentae fiunt, sanguinemque facile effundentes cita gangraena nigrescunt (§. CXCVII. CXCVIII). Quae ubi incidunt, gravissima sane symptomata, uti phrenitis; angina, suffocatio, peripneumonia, convulsiones, micurritio, haematuria, aliaque funestissima hujusmodi mala impendent*, imo citissima, & saepe inopinata mors.

* Pleraque haec symptomata aut omnino praecaveri, aut multo mitiora reddi mora extra lectum, leni deambulatione in aëre libero, & puro, & diurni somni abstinentia contendunt Sydenhamiani. Neque quidquam, suppuratione praesenti, detrimenti timendum esse ab aëris liberioris usura, cum citius tam suppuratio, quam exsiccatio in aëre aperto, & libero perficiatur. Neque demum ab aëre libero, dummodo moderato, officii ne quidem illis, qui febre suppurationis durante salivae fluxum habent, difficulterque deglutiant; nam levare eos potius, pryalismumque continuari affirmant. *Vid. STÖRCK. l. c. p. 272. 273. 274.* Et quod attinet ad moram protractam extra lectum, tum praecipue eam necessariam existimat TISSOTIUS in gravi variolarum statu inflammatorio, aut vehementiori inflammatione. Ejus enim effecta dicuntur; 1. febris imminutio; 2. respiratio faciliior; 3. capitis levamen; 4. refrigeratio lumborum; 5. avolutio putridorum effluviiorum; 6. & emolumenta ex continua aëris renovatione, sive aeger in amplo, & aperto conclavi sedeat, sive deambulet leniter. *Epist. varii argum. p. 39.* Concedunt tamen (*STÖRCK. l. c. p. 274.*) vitandum esse subitum frigus, aëremque nimis ventosum, frigidum, vehementiusque spirantem. Et quamquam largiamur, pus in pustulis benignis, & maturis genitum, non facile, quia crassum, & densum est, introrsum ressuere aëris admissione, tamen hoc ipsum de ichore, serosoque tenui humore,

qui fere in variolis malignis, & confluentibus, difficulterque suppurantibus colligitur, aequè dici haud potest. Levi enim ex causa eum refoveri, introque frigoris, aut aëris liberioris afflatu repelli, satis probabile videtur. GEDEON HARVEUS, cujus supra mentio facta est, narrat historiam hominis cujusdam variolis correpti, cui ante eruptionem ob catarrhum, & dolorem faucium venae sectionem ipse suaserat. Hanc vero cum ille neglexisset, imo Pharmacopoei consilio usus multa sanorum imitar egisset, deambulans in aëre libero, etsi variolae confluentes existerent, & suppuratae essent; ex hoc vitam cum morte commutavit. Vid. *Art. curand. morb. expectation. p. 159*. Nec immunes ab hujusmodi infortuno omnino sunt variolae discretæ, & benignæ. Nobilem puellam praesente variolarum benignissimarum suppuratione ex fenestra temere aperta sic affectam recordor, ut brevi post metastasi ad cerebrum facta in lethalem eclampsiam inexpectato incideret. Puerum etiam vidi, qui paucis, & discretis variolis laborans, cum toto morbi cursu vix aegrotare visus esset; atque idcirco lectulo assidue resedisset, parum, aut certe leviter tectus; pustulis demum maturius resiccatis cynanche laryngea correptus est, quae, nisi sanguinis missio celeriter succurrisset, eum fortasse strangulasset. Quare tempore suppurationis variolarum non temere, neque sine magna cautione, & prudentia aegri aëri liberiori, aut frigori exponendi videntur; cumque aëris renovatio necessaria tamen sit, & cubiculi ventilatio, in hoc ea servanda sunt, quae supra, cum de ea consulto ageretur, exequuti sumus.

§. CCLVII.

In primis vero febris vehemens ad haec (§. CCLVI) accedit, aut quae jam erat, gravius, intensiusque excandescit, continua remittens, valde periculosa, *secundaria* vulgo dicta, quae nisi cito enecet, diu certe trahitur, atque ultra suppurationis tempus procurrit (§. CCI), a brevi illa, & post suppuratione-

*Febris tunc
secundaria
vehemens.*

nem evanefcente, utpote folius, & fimplicis fuppurationis fobole (§. CCLIV) maxime, ni fallor, differens; quam ideo *putridam* appellavit (a) SYDENHAMIUS, veterum fignificatu vocem, ut mihi videtur, ufurpans. Jure enim a fuppuratoria febrî, quæ variolarum maturationem confequitur, diftinguenda ifta videtur, quod variolis nequaquam fuppurantibus, aut aegre, & imperfekte fuppuratum euntibus concitatur. Quamobrem verifimillimum profecto eft, eam a variolofa materie in fanguine reftitante, aut ab humorum omnium, fed præfertim adipis per virus variolofum depravata, affimilataque natura, aut a reforpto puftularum ichore, aut quod non infrequens eft, ab inflammatione alicujus interiorum fedium, aut ab omnibus, aut plerifque hifce cauffis fimul junctis proficifci. Hinc quifque perfpiciet, omni ftudio tum (§. CCLVI. CCLVII) curandum efle, ut humor variolofus ad cutim omnis feratur, &, quoad fieri poteft, fuppuratione in pus bonæ notæ coquatur, aut fi id fieri nequeat, aliqua alia via confestim emittatur. Quod plerique efficere nituntur cardiacis lenibus, tonicis, antifepticis, itemque omnibus evacuationum, & revulfionum generibus; de quibus pluries loquuti fumus, dicemusque deinceps, prout res popofcerit.

Quare differat a fimplici febrî fuppurationis?

Ejus cauffæ.

Indicationes, & cura.

§. CCLVIII.

Sed in primis illud teneri debet, eisdem propemodum auxiliis ad implendas, sustinendasque variolas, aut earum suppurationem promovendam opus esse, quibus eruptionem ipsam adjuvari, aut pustularum depressionem emendari supra (§. CCXLV ad CCXLIX) docuimus, dummodo animadversiones, cautionesque, quas ibi tradidimus, adamussim servantur *. Quare huc ea revocari oportet. Dicitur autem vix potest, quantum somniferis, atque opium habentibus medicamentis hoc in stadio cum SYDENHAMIO confidant doctissimi quidam viri. Si enim, quod sæpe octavo, aut nono die in variolis malignis maxime usu venit, pustulae concidant, & deprimantur, & fuscae, aut nigricantes fiant, cuti reliqua interim flaccescente, & livida cum pulsu languidissimo, extremis modo frigentibus, modo recalescentibus, faciei pallore, & rubore se mutuo excipientibus, motibusque demum quarundam partium spasticis abortis; tunc praeter alia jam indicata praesidia non dubitant in largiore, saepiusque iterato opii, aut aliorum narcoticorum usu spem omnem, ut alias innui, collocare.

Curatio perficitur iis, quae alibi proposita jam sunt.

Quantum hic Sydenhamiani somniferis confidunt.

* Sed non omnes ibi cautiones attulimus. Hic unam maximi usus, & summopere notatu dignam ut adjiciam necesse est, quam mihi SYDENHAMIVS suppeditat. Is admonet, depressionem pustularum in confluentibus non semper tribuendam causis externis, aut frigori, cum nihil in ea sit, quod non a morbi natura, & more

profluat; atque idcirco ex ea sola, ubi morbi morem servat, mali nihil impendet. Cavere igitur oportet, ne naturalis humilitas, & depressio accipiat pro morbofa subfidentia, aut retropulsione. In distincto vero genere, cavendum quoque est, ne ante debitum diem eruptionem, atque augmentum variolarum expectemus, sed attendamus ad tempus, quo natura id praestare debet. SYDENH. *Op. Scd. 2. cap. 2. p. 179. 180.*

§. CCLIX.

*Somnifera
quomodo ad-
hibeant.*

Hinc eorum non nulli authores sunt, ut quinta, vel sexta quavis hora dentur guttae octo vel decem, adultis ut puto, Laudani liquidi Sydenhamii, vel, quando minus valide agere volunt, singulis binis, ternis, aut quaternis horis duo cochlearia mixturae cujusdam paregoricae, & cardiacaе, quae habet aquae florum tiliae uncias septem, syrapi Diacodii sesqui unciam, cui pro re nata ad compescendum sanguinis fervorem, ejusque dissolutionem coercendam adjiciunt interdum tantum spiritus vitrioli, quantum satis sit ad gratum acorem. Hac ipsa Mixtura audacter utuntur etiam, si suppurationis tempore aegri sint anxii, inquietique, aut acerbè doleant, & sanguinis insolito fervore exardeant; dummodo eorum pulsus molles revera sint, omnisque duritiei, aut tensionis expertes. Sic enim cito vires erigi, pustulas attolli, rubere, suppurare, symptomata prava mitescere, atque imminens vitae discrimen fugari dicunt. Illud tamen prudentissime praecipiant, ut, quoties effectum, quem volunt, obtinuerint, paregorica ista interdum omittantur, & vesperi dumtaxat,

taxat, ut nox tranquilla reddatur, locum (a) habeant. Verum alii cautius in opii usu se gerunt. TISSOTIUS, qui somnifera in duobus prioribus variolarum stadiis fere damnavit, non ea pluris facit in tertio, in quo suppuration, & secundaria febris aegros premit (b). Animadvertit enim, tunc praecipue lethargum, coma, orthopnoeamque ex maseriae variolosaе metastasi, humorumque congestione urgere, manifestumque esse, terrifica ejusmodi symptomata a narcoticis augeri debere, excretionisque omnes, tum maxime necessarias cum summo detrimento sisti. Imo vehementer timendum esse, ut non ab eorum usu anxietas, delirium, calor, & sitis jam permolesta intendantur, aut phrenitis, peripneumonia, hepatitis, ischuria, intestinorum gangraena, aliaque lethalia mala inducantur. MEADUS ipse (c), morbo ad finem tendente, si spiritus difficultas accedat, faucesque oppleat pirituita viscida suffocationem minitans, quod saepe evenit pyralismo cessante, opii usum omnino ut noxium rejicit. Non tamen ex hac sententiarum varietate velim quis credat, liberum esse alterutram sequi, aut uni potius quam alteri adhaerere, sine ulla deliberatione; cum rationi consonum omnino videatur, ut alibi jam indicatum est, opii usum modo saluberrimum fore, modo noxium, prout nimis vel incitandae vitae vires sunt, vel compescenda nimia sensibilitas, coercendaque nervorum ataxia. Utroque tamen casu temperamentum adhiberi oportet, ne in opio sive

*Aliorum
dissentio.*

*Tissoti ani-
madverso.*

*Meadii pro-
dens cautio.*

*Opia nec
nimis pro-
fundenda,
nec nimis
fermidanda.*

dando, sive rejiciendo modum excedamus; ad singula sedulo, matureque * respicientes.

(a) STÖRCK. *l. c. P. I. p. 287.* (b) *l. c. pag. 17.*
(c) *De variol. cap. 3.*

* Quamquam opii usum in variolis TISSOTIUS saepe damnare videatur, non tamen ab eo ita alienum se declarat, ut nunquam ei locum superesse velit. Jure, & merito limitandam ejus adhibitionem contendit, & satis opportune decernit, quando ab hypnoticis abstinere praeslet, quando iis uti tuto liceat. Quare non erit supervacuum, neque inutile cum tanto viro casus percontare, in quibus somnifera in variolarum curatione adhiberi vetitum minime est; videlicet 1. quando debiles vires sunt, & cardiacis egent, & quando a centro ad peripheriam ducere oportet, uti in primo variolarum stadio, si pulsus sit debilis, atque inaequalis, aeger frigeat, & in lipothymiam propendeat; 2. quando spasmi ex nimia mobilitate orti sedandi sunt; 3. ubi dolor pustularum intolerabilis est; 4. ubi eruptionis tempore humores confluunt ad intestina, alvusque liquidior minatur virium exsolutionem; 5. in diarrhoea colliquante cum animi defectionibus, extremorumque refrigeratione; 6. in alvi fluxu tempore exsiccationis superveniente, si is nimius sit, vires deiciat, pustulas pallidas, & exsuccas reddat, syncopem, aut delirium inferat, atque extrema frige faciat; 7. in doloribus colicis sub finem morbi longum, & liberalem acidorum usum subsequens; 8. post catharticum in ultimo stadio datum. *Vid. TISSOT. l. c. p. 22. ad 26.*

§. CCLX.

At natura ipsa pustularum imperfectam maturitatem, aut depressionem in variolis confluentibus supplere tentat ptyalismo, aut alvi fluxu, illo in adultis, hoc in pueris, ut alias expositum est. Ergo enitendum omni cura est, ut iste salivae fluxus, quoad fieri potest, perseveret, quod in primis potu tepido, cre-

*Natura de-
pressas Va-
riolas sup-
plet ptyali-
smo, & diar-
rhoea.
Quomodo u-
traque eva-
cuatio susti-
nenda.*

bro, diluenti, mellito praestatur. Si vero salivialis humor viscidus, & tenax ita sit, ut aegerrime e faucibus, & ore educatur cum suffocationis periculo, id quod circa diem undecimam non infrequens est; eum solvi, attenuarique oportet gargarismate ex aqua florum sambuci, aut decocto ficorum, aut radicis glycyrrhizae addito pauxillo mellis rosati, aut oxymelitis simplicis, aut syrupi de moris. Quod si gargarizare nequeat, aut nolit aeger, aut id fatis non sit; eadem ope syringae saepe die, & nocte in os, faucesque injicienda (a) sunt, quidquid non nulli contra distitent. SYDENHAMIVS (b) gargarisma e cerevisia tenui, vel aqua hordei cum melle rosarum compositum proponit, vel illud, quod sic habet:

℞. Corticis ulmi drachmas sex, glycyrrhizæ unciam semis, passularum enucleat. N. XX. rosar. rubrar. pug. duos. Coq. s. q. aq. ad lib. unam, & semis. Colat. dissolv. oxymel. simplic., & mellis rosar. ana unc. duas. M. f. garg.

Aegro vero suffocationi proximo dandum etiam suadet emeticum, quo nihil interdum praestantius; licet fateatur, id non semper salutis esse. At humor salivialis interdum accerrimus est, ex quo os interius ulceratur, & quasi igne exardet, doletque acerbe. Tunc gargarizandum ex aqua hordei lacti admixta, aut decocto radicis althaeae, aut simili demulcenti liquore; cui aliquid succi fedi majoris (c), vel mucilaginis seminum psyllii, vel mali cotonei, utiliter adjici potest. Ulcusculis vero

Qua salivam acrem corrigant.

*Quæ ulcus-
culis oris
remedio sint.*

*Diarrhæa
quibus gu-
bernanda.
Quid si in
dysenteriam
transseat.*

opportuna etiam sunt ea, de quibus, ubi aphthas explicuimus (d), mentio facta jam est. Quemadmodum autem ptyalismi continuatio summopere in adultis necessaria est, sic alvi fluxum, qui pueros corripit, sinere expedit, quamdiu vires eum ferunt; imo, si casu sistatur, enematibus blandis revocare, nec ulla ratione unquam in hocce stadio cohibere, nisi nimius, & colliquans sit. Ad summum si acer humor descendens intestina arrodit, & tormina citet, ut interdum, quando dysenteriae epidemice regnant, accidit; nam tum solum variolae dysenteria comitantur; ad demulcentia licet confugere, atque ea, quæ dysenteriae non aliena sunt.

(a) SYDENHAM. *op. omn. Sect. 2. cap. 2. p. 177.*
TISSOT. *epist. cit. p. 42.* STÖRCK. *l. c. P. I. p. 274.*
(b) *L. c. ib. p. 177. 178.* (c) STÖRCK. *l. c.* (d) *Vol. I. §. CCXCVI.*

§. CCLXI.

*Crusta oris,
& narium
fovenda at-
que hume-
clanda, ut
decidant.*

Inter hæc quibusdam os, faucesque ex pustulis variolosus ibi natis crusta dura, & crassa obducuntur sic, ut respiratio, & deglutitio summopere lædantur. Tunc assidue os, faucesque fovendae sunt iis, quæ molliunt, uti aqua tepida lacte remixta, ut crusta decidat. Nares quoque eadem ex causa saepe obstruuntur. Has autem referat vapor aquae calidae naribus, aut ore attractus, aut aqua mellita per siphonem, aut syringam in nares injecta, a qua crustae emollitae separantur, & sum-

*Facies ni-
grescens
quid posu-
let?*

num inde levamen percipitur (a). Interdum etiam in variolis malignis, & confluentibus,

eum maturefcere deberent, facies nigrā evadit, aridaque cruſta obtegatur, vere gangraenofa (§. CXCIV). Tunc incidenda crebris vulnufculis altius cutis eſt ad ſanam uſque carnem, & deinde fovenda decocto emolliente calido, cui ſpiritus vini cum camphora adjectus ſit. Hinc pus multum, & foetidiffimum ex incifionibus manare ſolet, emortuaeque partes ſeparari. Abſoluta gangraenae digeſtione, cathartico alvus ducenda eſt. Exemplum felicitis ejusmodi curationis habet MEADIVS (b), nobiſque aliud ſimile notum eſt de GUATTANIO non ignobili chirurgo romano, qui cum puer peſſimo, & gangraenofa variolarum genere laboraret, a Patre ſimili chirurgia ſervatus eſt, ex quo turpes in facie ei cicatrices tota vita remanſerunt, conſpicuae paternae audaciae, & mirae curationis teſtes. Nec alia ratione curandae ſunt aliarum partium gangraenae, ſi alicubi forte enaſcantur.

*Incifiones
felicitate ad-
hibita.*

(a) SYDENHAM. *Op. Sed. 3. pag. 177.* TISSOT. *l. 4.*
(b) STÖRCK. *l. c. p. 276.* (b) *L. c. cap. 3.*

§. CCLXII.

Perſaepe hoc ſtadio nimium facies, manus, pedefque tument, tenduntur, dolent, & rubent. Auxilio ſunt foris ex aqua, & lacte tepidis, aut molliffima cataplaſmata. His enim non modo dolor, & tenſio miteſcunt, verum puſtularum etiam ſuppuratio facilius abſolvitur (a). Sed in primis ad febrem ſecundariam, ejusque ſymptomata in hoc ſuppurata

*Tumori, &
tenſioni ſa-
ciet, & ma-
nuum quae-
dam proſint.*

*Febris se-
cundaria pe-
culiaris cu-
ratio.
Sydenhamii
methodus.*

*Quando ve-
na sectio,
quando ca-
tharsis lo-
cum habeat.*

tionis stadio animum, curamque omnem com-
muniter convertere consueverunt medicorum
experientissimi. SYDENHAMIVS certe hanc vali-
de oppugnandam esse duxit larga illico san-
guinis missione, & catharsi, alternatim adhi-
bitis, sic tamen ut catharsi post sanguinis
missionem tantum, & non ante decimam
tertiam morbi diem uti auderet. Utraque eva-
cuatione sanguinis inflammatoriam indolem,
& purulentae materiae quantitatem minuere (b)
sibi pollicebatur. Verum non sine aliqua di-
stinctione Sydenhamiano praecepto adhaerere
licet. Non enim semper, nec in quavis febris
secundaria tutum est sanguinem mittere, aut
alvum medicamento ducere; nec opus est
semper, ut sanguinis missio catharsim, ubi haec
locum habet, praecedat; nec semper decimam
tertiam diem expectari oportet, ut purgatio
instituat, cum ante hunc etiam terminum,
& quandoque nona, vel decima die illa ne-
cessaria esse possit (c). Sed de utroque eva-
cuationis genere quid sentiendum nobis videatur,
& quando utraque, aut alterutra admitti, aut
omitti debeat, mox explicare instituo.

(a) STÖRCK. l. c. (b) *De Febr. putrid. Variol. con-
fluent. superven. nob. pag. 628, & pag. 633. ad 636.*
(c) FREIND. *De Febr. comment. VII., & MEAD. l. c.*
cap. 3.

§. CCLXIII.

*Vena sectio-
nem qua
inducit.*

Itaque ut a sanguinis missione ordiar, quae-
rendum sedulo est, utrum symptomata ejusmo-
di sint, quae variolas inflammatorias (§. CCX)

designent; aut febris vehementius exardeat cum pulsu valido, & duro, calore magno, aestu ingenti; an corpus firmum, juvenile, exercitatumque sit; victui, & potui calefacienti deditum; aut regimine calidiori usum; aut inter initia venae incisio neglecta fuerit; tunc utrique sanguinem miti oportebit, praesertim si symptomata gravia, uti phrenitis, coma, convulsio, faucium praefocatio, peripneumonia, sanguinis detractionem suadeant. Neque ab ea absterreat, si a reliquis indicetur, pulsum parvitas, aut debilitas, quia tum saepe non a virium defectu, sed oppressione arteriae subeant, & detracta sarcina, plerumque attolluntur, & validius emicant. Itemque notandum est, inflammatoria sanguinis diathesi praevalente, interiores sedes saepe inflammatione tentari, atque hinc febrem secundariam pronasce, quin variolae deprimantur; quod indicio est, non a depressione earum, neque a pure resorpto, cum variolae extent, & pure bono turgeant, illam ortum trahere, sed a viscerum aliquorum inflammatione. Hoc etiam casu summum praesidium in cita, & larga sanguinis missione positum est. Contra ubi symptomata nervosae febris, siue malignae propriae occurrunt (§. CCXI), aut, quod deterius est, putridae dissolutionis signa (§. CCXII) appareant, uti in variolis confluentibus malignis, & quibusdam discretis, sed gangraenosis, & mali moris, in primis epidemicis, contingit, profecto a sanguinis missione, quamquam secundaria febris invaluerit, abstinere omnino

Interdum febris secundaria occurrit ab aliquo interiore inflammatione. Tum variolae extant.

Sanguinis missionem qua vetant.

convenit. In his enim noxiam esse, experimenta etiam SAGARII (a) confirmarunt.

(a) *De Variol. Iglaviens. p. 44. 45.*

§. CCLXIV.

*Cathartica a
plerisque ex-
sollitur non
modo in con-
fluentibus,
sed etiam
in discretis
copiosis.*

Alterum erat, ut de catharticiis in febre secundaria adhibendis dicerem. Plerique post SYDENHAMIIUM, FREINDIIUM, MEADIIUM, HUXHAMIIUM, aliosque his eam non solum depelli, verum etiam praecaveri tradunt. Imo interdum nullam aliam medicinam profecisse (a) testantur, in primis addito opportune in quibusdam casibus calomelano, & interpositis pargoricis. TISSOTIUS non modo in confluentibus variolis primo febris secundariae impetu, verum etiam in discretis, sed copiosis, ingruente febre suppuratoria mannam praebendam esse ea dosi, ut alvus ter, quater, aut quinquies solvatur, praecipit; quod nono, vel decimo die plerumque usui est, pergendumque esse in alvo lenienda diebus etiam sequentibus. Adeo quippe huic medicinae confidit. Nec profecto sine causa; nam notum est, quanta sit inter cutim, atque intestina consensus; & quam facile, juxta illud HIPPOCRATIS: *cutis laxitas, alvi adstrictio, & e converso*: harum partium excretiones se mutuo excipiant, & suppleant.

(a) HUXHAM. *de aëre, & morbis epidemic. T. I. p. 37.*

§. CCLXV.

Attamen non promiscue, nec universim *Limitantur
ejus laudes
intra justos
finer.*
haec purgandi praeceptio arripienda est, ac
si nullis obligata legibus esset; nam certos &
ipsa, uti sanguinis missio, limites habet, quos
ultra nequit recte consistere. Hoc igitur fere
perpetuum est, ut in febre secundaria, quae
nulla variolarum suppuratione facta, aut prae-
mature pustulis, faciei praesertim, arescentibus,
ejusque tumore evanescente accedit, purgatio *Caster in
quibus pur-
gare licet.*
necessaria (a) communiter habeatur, multoque
magis, si ex materia intus resistente febris
ardens oriatur cum corporis jactatione, respi-
ratione brevi, & crebra, urina tenui, vigiliis-
que continuis. Tunc enim post sanguinis mis-
sionem, si recte (§. CCLXIV) indicata fue-
rit, lenia purgantia ad intervalla repetita va-
riolosam colluviem feliciter (b) detrahunt.
Verum id etiam convenientissimum est, cum
pustulae jam rite suppurarint, & pure turgeant,
nec tamen aliquid puris e pustulis exstillet,
nec per urinas feratur, neque in his sedi-
mentum spectetur (c); vel demum si cito, aut
repente variolae subsederint, & pus intro re-
fluxerit. Purgatione item opus est, si ptya-
lismo cessante, detumescenteque facie non
succedat extremorum tumor, nec urinarum
copia sedimentum habentium, nec alvi solutio
spontanea; aut, quod deterius est, coma, aut
delirium, aut utrumque supervenerit (d). Su-
perveniente vero delirio, aut comate, aut

Quando purgandum etiam praesente pyralismo.

angina, aut peripneumonia sic idonea purgatio est, ut ab ea nos detertere non debeat metus, ne alvi ductione pyralismus sistatur, cum eo in casu praesentior, majoremque opem expectandam ab alvo soluta putet TISSOTIUS (e), quam damnum a pyralismi tum non satis levantis suppressione; maxime si venae sectio, aut cucurbitulae adhibitae jam fuerint, & nihil javerint (f). Neque semper pulsum humilitas, aut depressio purgationem prohibet; cum saepe post eam elevantur, & vires (g) acquirunt. Compertum est experientia, utiliter etiam alvum solutam esse, ubi humor acerrimus, quo variolae arescentes scatebant, gangraenam cuti (h) induceret.

Nec obstat semper pulsum depressio, nec humorum acrimonia.

(a) MEAD. l. c. cap. 3. (b) SALISBURY CADE epist. ad FREINDIUM scripta. (c) FREIND. De Purg. in secund. Variol. const. febr. adhib. epist. ad RICHARD. MEAD. (d) Idem l. c. hist. 3. (e) TISSOT. Epist. var. arg. p. 46. (f) FREIND. l. c. histor. 2. (g) FREIND. De febr. cap. VII. (h) Idem de purgant. in secund. variol. const. &c. hist. 3.

§. CCLXVI.

Quando a catharsi abstinere convenit.

A catharsi contra abstinere omnino satius est, quamdiu tumor faciei, atque pustularum inflammatio permanet, & saliva rite effluit, sine graviore alio symptomate (a). Quod si facies detumescere incipiat, & pyralismus minuat, ut die nono, vel decimo, vel undecimo ab eruptione accidit in variolis confluentibus, & eodem tempore manus debito modo tumeant, & nulla deterioris notae symptomata

appareant, totum negotium naturae committendum est (b), aut solis interim clysteribus alvum, si adstricta sit, lenire satis erit. Omitti quoque debent cathartica, si alvus sponte fluat, aut enematribus ante adhibitis laxata sit, vel saltem differri ad aliquot dies possunt, ne vires penitus deiciantur (c); multoque magis, si ita lique scat alvus, ut hac via corpus exauriri timeatur, quod in putrida potissimum humorum omnium dissolutione adeo in malignis frequenti incidere consuevit.

(a) SALISBURY *epist. citat.* (b) *Id. ib.* (c) MEAD. *de Variol. cap. 3.*

§. CCLXVII.

Non vero satis est disquirere, sanguine mitti, aut alvus duci, aut utrumque fieri debeat in ejusmodi febre secundaria. Oportet etiam indagare sedulo, utrum alicubi sanies variolosa sub arefacta jam cuticula lateat? Quod facile tactu, aut disrupta epidermide cognoscitur; pressu enim, aut incisione pus erumpit. Tunc igitur puri exitus citissime parandus est, cibisque idoneis corpus nutriendum, antisepticisque muniendum, ut morbum ferre possit, donec omnis materia purulenta exstillerit, quam interdum ad diem vigesimum, ampliusque manare salvis aegri viribus vidit MEADIVS. Dum autem ex cute, discissa cuticula, purulentus humor effluit, ac via hac corpus repurgatur, ne quidquam temere quis moliat, nec sanguinis missione, aut catharsi salutarem ejusmodi evacuationem pervertat.

Sanies sub cuticula latens educenda.

*Frequens
indusorum
mutatio.*

Interea, quod semper in tertio variolarum stadio, nec non in sequenti semper faciendum est, universa cutis a pure, putridisque halitibus munda servetur frequenti indusorum, ac lintheaminum mutatione, conclaviumque prudenti ventilatione (a). Hic non omit- tam in memoriam revocare, interdum sub finem suppurationis, aut initium exsiccationis atrocissimos dolores ostocopos accedere, ut supra (§. CCIX) ex SAGARIO retulimus, qui si horas duodecim, aut viginti quatuor excedant, certam necem afferunt. Hos leniri oportet fotibus anodynis ex lacte tepenti, potu ex diluto florum tiliae, & papaveris rhoeados, itemque syrupo diacodii in aqua florum sambuci; uti experientia compertum (b) est.

(a) TISSOT. *ep. cit. p. 40.* (b) SAGAR. *De variol. Iglav. p. 19.*

§. CCLXVIII.

Atque haec omnia memoranda, animadvertendaque in ista periodo generatim erant. Nunc etiam de quibusdam peculiaribus variolarum generibus, earumque curatione speciatim aliqua subnectere non alienum a proposito mihi videtur. Quas supra (§. CXCV) descripsi ex SYDENHAMIO (a), *variolas confluentes anomalas*, eas sic ipse curabat. In illis effrenis sanguinis fervor, acritasque quasi exurens,

Curatio specialis quarundam Variolarum.

Sydenhamii curatio variolarum confluentium anomalorum.

atque omnia pene colliquans, & corrumpens deprehendebatur. Ergo haec temperanda, continendaque quam efficacissime fuit. Itaque praeter hypnotica in reliquis confluentibus

alias adhiberi solita, & commendata, utebatur *regimine temperato*, potuque liberaliore ex iis, quae non calefaciunt, sed aestum, fervoremque ferocissimum illico mitigant. Ad id commendabat *decoctum album*, ex pane videlicet, & cornu cervi *calcinati* exigua quantitate in multa aqua factum, & saccharo leviter edulcatum. Adhibuit etiam eundem in finem hydrogalam *e tribus aquae partibus*, & lactis una simul coctis, quae aegri palato, & votis, magis refrigerando, ut plurimum respondit. Nec copia potus tantummodo juvit insignem calorem sub maturationis tempore cum febre exaltatum extinguendo, verum pyralissimum etiam promovendo, & protrahendo diutius, quam exaestuante aegro non contigisset. Profuit etiam immodico mensium fluxui supervenienti, dummodo ab hujusmodi sanguinis profusione pustularum depressio non timeretur, neque ideo calida remedia, quae magis sanguinem colliquant, temere, & praepostere in usum vocarentur.

Decoctum album.

Hydrogala.

Largior potus.

(a) *Oper. sect. 3. cap. 6. p. 231.*

§. CCLXIX.

In ferali vero illa epidemica variolarum malignarum, & confluentium constitutione, quae octavo, vel nono die subsidentes exitium afferebant, & putridi generis vere erant (§. CXCVIII), cum videret CL. HALLERUS (a), hoc symptoma funestum universim esse, coepit cogitare, qua ratione tantum ma-

Halleri curatio confluentium malignarum.

lum averti posset. Acida, & refrigerantia ob facilem pustularum, quam dixi, depressionem, ei videbantur ancipitis eventus. Ab emulsionibus, clysteribus, catharticis, quibus alii medici magna confidentia utebantur, natas vidit cito paralyfes, aphonias, hydropes, aut etiam praecipitem ex retropulsis variolis mortem; nec minus exitialem calidorum medicamento-
rum usum expertus est. *Aderat*, ut ipse scribit, *summa humorum alcaliscentia*, hinc *fætor horridus tum pustularum, tum animæ ægrotorum*. *Aderat humorum funesta stasis*, quam arguebant maculæ, quæ exigui sphaceli sunt, tum dolores lumborum, urinæ paucæ, viridesque. Medicamento igitur opus erat, quod solveret impacta, neque vasa diffringeret, quod motum versus peripheriam sustineret, febrem tamen non augeret, & pustulas retrocessuras foras elevaret, non alkaliscentiam incitaret. Id visum ei est Camphora. Itaque quoties occurrebant symptomata variolas mali moris praefagientia, *delirium primi diei, febris valida, punctorius lumborum, pectorisve dolor, respiratio difficilis, corpus succulentum, ætas adultior, plethora*, protinus dedit decoctum diluens copiose, & ad aliquot quotidie libras hauriendum, ex aperientibus, *sarsa, radice graminis, adiantho, bellide, ficibus*. A sanguinis vero missione, etsi primo intuitu alicui posset videri opportuna, ipse tamen abstinuit, quia fortasse summa ad putredinem proclivitas, quam in morbo agnoverat, ab ejusmodi praesidiô ut nocuo eum deterruit.

At vomitum fere perpetuum symptoma promovit emetico, ut oëties ad minimum larga emesis sequeretur. Si enim vomitum quis compressisset, funestiores eventum compererat. Quamquam vero a sanguinis missione sedulo caveret, non tamen haemorrhagias timendas cognoverat, cum usus docuisset, eas quodammodo expetendas fuisse. Siquidem vidit in puero speciatim septenni copiosam ex ano sanguinis jacturam ante variolarum eruptionem, subsequente benignissimo morbo.

Emetica laudes.

Hæmorrhagiarum utilitas.

(a) *Opusc. pathol. observ. XLIV. Hist. constit. variol. anni 1735. p. 113.*

§. CCLXX.

Cum vero calidis remediis variolæ domesticorum, & familiarium consilio, aut aegrorum culpa urgerentur, hæc tum post ingentem anxietatem præmaturo impetu erumpent nigrerrimæ; si vero sponte die tertia prodissent, & symptomata ipsa inde mitescerent, tamen die sexta pustulae subsidebant, & puncto nigro notabantur, uti confluentibus malignioribus solemne est. Quando igitur alterutrum ex hisce infortuniis aegrum corripuit, mox ipse præbuit camphoram in emulsione aliqua solutam, ita ut intra duodecim horas grana viginti absumerentur. Incipiebat autem ejus usum a media nocte, febre nimirum inclinare coepta, protrahebatque ad meridiem usque sequentis diei, in sex partes totam dosim tribuens, ut una singulis binis horis

Calidi regiminis effectus.

Camphoræ præstantia.

*Ejus uten-
da modus.*

*Injectiones
in fauces.*

*Alvus lu-
brica.*

*Catharti-
cum.*

fumeretur. Hora vero tertia, aut quarta, ad summum quinta pomeridiana dedit syrupum papaveris albi cum nitro, & tantillo fucci crudi ex malo citreo expressi. Adulto graviter laboranti dosi syrupi erat sesqui uncia, fucci citrei drachmae sex. Sic delirium sedabatur. Hanc medendi rationem persequabatur ad pustularum usque exsiccationem. Simul ac vero pyralismum imminui in adultis, & fauces arescere, angique deprehendebat, quod a die nona ad decimam, aut undecimam eveniebat accedente simul pustularum exsiccatione, mox toto hoc intervallo anginam funestam arcere, & pyralismum prolicere nitebatur frequenti injectione per siphonem in fauces mellis ex rosa, & nitri, quamquam ab HOFFMANNO, sed injuria, reprobata. Interea diluentia affatim potui dabat cum acidis, & demulcentibus. Camphorae autem quantitatem sensim minuebat, sic ut post diem nonam prorsus omitteret ejus usum, cum nihil tum, quod expelleretur, superesset, & febris secundaria immineret. Sic pustulae nigrae circa octavam diem evanescebant, & *paullatim per rubedinem in pallorem languere* incipiebant. Hoc ipso temporis stadio enemate cum nitro alvum laxabat, cum experientia didicisset, alvo lubrica febrim secundariam diei undecimae, & duodecimae mitem reddi, dum haec alioquin funesta *cum novo delirio, anxietate, angina, pulsu molli, inaequali, celeriter, fœtore totius corporis summo* evadebat. Quod si febris gravior accederet, hanc com-
pescibat

pescebat dato cathartico, quod tamarindos
reciperet, nec id omittebat *vel in summa*
virium *debilitate*, quin immo repetebat die
duodecima, & decima etiam tertia, si opus
erat. His fere jugulabat, ut ipse ait, dirum
morbum, ut & papaveraceis, & succo mali
citrei, & omni alio medicamento commode *Vitus.*
aeger careret. Religiose autem ab omni car-
neo, jurulentoque victu abstinebat per om-
nia morbi stadia, concessis tantummodo oleris-
bus, fructibusque, imperatoque potu semper
eodem, sed largiore, & crebro.

§. CCLXXI.

Mirum profecto videbitur, SYDENHAMIIUM, *De acidi*
qui primus omnium acidum vitriolicum adhi- *Vitriolici*
buit (a) in variolis malignis, & gangraenosis *usu in ter-*
in potu ad gratam aciditatem toto primo, &
secundo stadio, suppurationis vero tempore,
& in ipsa febre secundaria aut reprobasse,
aut, ut supra (§. CCLXVIII) vidimus, prae-
termisisse, HALLERUMQUE in putridissimo va-
riolarum genere modo memorato uti suspectum,
aut noxium (§. CCLXIX) habuisse, imo in
hoc eodem tertio stadio, cujus curationem
exsequimur, ab acidis etiam vegetabilibus pro-
pe abstinuisse; cum tamen nihil ad cohiben-
dam sanguinis dissolutionem, avertendamque
putredinem praestantius, valentiusque habeat
Medicinae ars universa. Acidi autem vitriolici *Sanguinis*
vis singularis eminet in sanguinis mictu, quem *mictus aci-*
in hoc in primis stadio soluta, & diffluens *do vitrioli*
Vol. II. P. I. *praeputi-
pugnandus
est.*

*Adstringen-
s: a validio-
ra.*

sanguinis compages excitat; nam hoc lethali-
ssimum symptoma si cuiquam remedio ob-
temperat, largiori certe acidorum validiorum
in potu usui cessurum, spes unica est. Sed
hoc in casu non praetermittenda quoque sunt
ea omnia, quae ejusmodi haemorrhagias coer-
cere alibi (§. CCXLII) docuimus, uti serum
lactis, quod vocant *aluminosum* *, & alumen
ipsum, & *specificum* HELVETII **, ubi nimi-
rum cetera irrita fuerint, nec ulla in pulmoni-
bus, aut aliis visceribus congestio adstringen-
tium adhibitionem vetet. Metus vero, ne sali-

*Cautio.
Acida haec
non suppri-
munt pya-
lismum.*

*Conjungi
cum cardia-
cis debent,
si vires lan-
gueant.*

*Ubi Cortex
peruvianus
aeteris ante-
cellit?*

vae fluxus acidis ejusmodi supprimatur, aut
vitales vires dejiciantur, prope inanis *** est,
si expertis fidem habemus, atque haud ne-
gligamus in posteriore casu acida cum cardia-
cis, leviterque aromaticis opportune conjun-
gere, qualia sunt radix serpentariae virginia-
nae, contrayervae, camphora, & prae cete-
ris cortex peruvianus, qui etiam antisepticae
facultatis nomine vix sine piaculo in variolis
putridis, gangraenosis, aut quacunque alia
ratione ad corruptionem ducentibus praeter-
mitti potest.

(a) *Oper. sect. V. cap. IV.*

* *Serum aluminosum Phar. Lond.*

℞. Lactis vaccini lib. j.

*Alumin. crud. in pulver. redacti
drachm. ij.*

*Coque, ut fiat serum lactis
probe a coagulo separandum.*

** *Specificum Helvetii.*

℞. Alumin. crud. pulv. unc. ij.

sang. dracon. in lacrym. unc. ss.

Liquetur alumen ad ignem in vase argenteo, aut fictili

vitreato; fuso insperge sanguin. drac. in pollin. tenuiss. redact. Frigefacta massa servetur in vase clauso ad usum
Dof. a drachma semis ad unam.

** De Acidorum usu in curatione Variolarum ita ap-
 posite, sapienterque differuit Cl. TISSOTIUS, ut. e re
 fore existimem ea in summam redacta hic tironibus ex-
 hibere. Acida vegetabilia ab Arabibus primum, deinde
 a posteris in hanc usque diem ad variolas curandas
 adhibita, & commendata fuere. Acidum vero vitrio-
 licum nemo ante SYDENHAMIIUM potioni ad gratum
 acorem commiscuit in variolis malignis, & gangrae-
 nosis, sed incipiente suppurationis stadio, & in febre
 secundaria, ut noxium, ab eodem videtur reprobaturum.
 Sed perperam TISSOTIO iudice; nam acida putredini
 resistunt; calorem, febrem, anxietatem, & pruritus
 minuunt; diarrhoeam colliquantem praecavent, nec ta-
 men alvi libertati obstant; anginam, delirium, & phre-
 nitidem avertunt; malignitatem inibent, impediuntque,
 ne variolae benignae in malignas degenerent; ptyalismum
 non supprimunt, urinas cient, in primis acida nitrosa
 potui largius admixta, purisque metastasim emendant.
 Speciatim laudantur in mictu sanguineo, & variolis ni-
 gris, itemque in alcalescentia humorum, & calida eo-
 rum dissolutione. *Epist. var. arg. a p. 28. ad 56. usque.*
 Acidi mineralis dosis vulgatio, inquit QUARINIUS
 (*Method. med. febr. cap. VIII. p. 96.*) est drachma
 una in die: interdum vero opus est eam augere ad
 unciam semis, aut etiam ad sex drachmas. Infantibus,
 si in potu spiritum vitrioli respuant, dari eum posse
 syrupo alicui admixtum, ut cochlearim sumatur, idem
 subjicit. At TISSOTIUS se liberaliori adhuc manu eum
 dedisse narrat. Interdum enim intra quatuor horarum
 spatium dedit tres drachmas spiritus vitrioli, aut sulphu-
 ris copioso potu dilutas, ut febrem vehementiorem,
 delirium, & anxietates compesceret. Alia vice in qua-
 dam muliere variolis laborante consumpsit spiritus sul-
 phuris binas integras uncias quadraginta horarum inter-
 vallo. Concedit tamen ex longo, & largo acidorum
 ejusmodi usu interdum sub finem morbi oriri colicos
 dolores, quos opio sedari oporteat (*l. c. p. 23. ad 25*).
 Quamquam vero acidorum amicissimus sit, ea tamen
 reprobatur in vapida sanguinis diathesi, & solidarum
 partium laxitate, nisi acidis subjungantur cardiaca, uti
 camphora, cortex peruvianus, radix serpentariae vir-

ginianæ, mixtura simplex, aut sulphur auratum antimonii camphoræ nuptum. At FARRIUS (*De acid. viribus* p. 101.) non nihil a TISSOTIO dissentit, cum admonet, non danda quidem acida, ubi circulatio sanguinis nimis languet, sed neque ubi solidæ partes nimis rigent, & fluidæ nimis coactæ, & densæ sunt. Si quid tamen iudico, non omnia acida hic comprehendi debent; nam vegetabilia, in primis diluta, attenuant, & solvunt, uti pariter nitrosa; nec a vero alienum est, acida etiam vitriolica, dum irritabilitatem minuunt, & fortasse terreum elementum, glutenque connectens extenuant, abripiuntque, laxitatem fibræ conciliare posse; nec proinde ableganda, ubi solidæ partes rigescere videantur.

§. CCLXXII.

Curatio Variolarum sanguinearum.

Aliquid quoque dicendum est de peculiari variolarum, quas *sanguineas* supra (§.CXCVII) nominavimus, curatione. Quoniam autem hæ nequaquam suppurant, sed lividæ, & subcruentæ evadunt, maculis nigris, vibicibus, & peticulis ubique comitatæ, atque in iis colliquescit sanguis, & undique diffluit, & hæmorrhagiarum varia genera efficit; perspicuum sane est, ad putridissimum genus eas spectare, egereque quam validissimis antiseptis, incrassantibus, cogentibus, stypticis. In his præferri speciatim debent cortex peruvianus, vitriolata, atque aluminosa. Hinc utilissimum est corticis peruviani drachmam, vel scrupula quatuor quarta, vel sexta quavis hora dare, mediis vero intervallis aluminis eam dosim, quæ idonea videbitur ætati, & ægri constitutioni; aut serum lactis aluminosum, aut *specificum* HELVETII ad scrupulum unum ex conserva rosarum, quod est efficacissimum.

Vitriolata, & aluminosa.

Cortex peruvianus.

Serum aluminosum. Specificum Helvetii.

Prodest etiam quam maxime *tinctura rosarum vitriolata*, cujus cochlearia quinque, vel sex subinde sumpta pro adultis sufficient; nec sua laude caret vinum rubrum gallicum, aut quodcumque aliud subacidum, atque austerum, cuius etiam mira ad vires erigendas facultas celebratur. *Acidum vitrioli meracum.* Acida vero quaecunque si unquam, hic certe praeipuam opem praestant. Spiritus igitur vitrioli, etiam meracissimus ceteris palmam praeripere dicitur, praesertim potui instillatus, tum maxime, cum maculae nigrae, aut lividae variolis interspersae (a) sint. Neque hic reticenda est camphorae vis antiseptica, *Camphora.* in primis si acidis vegetabilibus admixta in usum veniat. Quod si delirium, aut sopor hoc in genere accesserit, vesicantia etiam tuto admoveri affirmat MEADIVS (b), quod quidem mirum videbitur iis, qui in ea sanguinis dissolutione, atque ad putrescendum proclivitate suspectam cantharidum vim habere non sine causa solent. Sed interdum revellendi necessitas tanta est, ut in hac una con-
*De vesicantibus an-
madversio.* quiescere oporteat; quamquam tutiora tunc habenda sint epispastica, & ex sinapi parata cataplasmata.

(a) MEAD. de Variol. cap. 3. (b) Id. ib.

§. CCLXXIII.

In *crystallinis* quoque, & *siliquosis* (§. C-
LXXXIII & CXCIX), quae processu flac-
cidae, inanisque fiunt, inopina saepe morte
subsequente, nisi evacuatio aliqua succurrat;

*Curatio cry-
stallinarum.*

*Diaphore-
tica.
Cardiaca.
Diuretica.*

aquosus humor, quem primo continent, in pus nequaquam convertitur. Is ergo partim expiratione diffundendus est, partim ad urinae vias derivandus. Quod praestatur blandis diaphoreticis, cardiacis, ac diureticis medicamentis. Hinc pulveres bezoartici, e chelis cancerum compositus, radix contrayervae, spiritus Mindereri, confectio alkermes, & in primis cortex peruvianus primae, & secundae indicationi satisfaciunt; tertiae vero potissimum nitrum a scrupulo ad drachmam semis ter, quaterve in die datum, reliquisque remediis, quae dixi, interpositum. Quibusdam (a) placet nitrum in vino dilutiori solvere, quod sub finem ad vires reficiendas aliquanto meracius adhibent. Nitri quoque spiritus, qui dicitur dulcis, liquor terrae foliatæ tartari, syrupus althaeae, aliaque ejusmodi incidunt egregie, attenuant, atque ad urinae vias ducunt. Praeterea die a prima eruptione quinto, vel sexto imponenda jubent tum imae colli vertebrae, tum brachiis, & tibiis vesicantia, ut morbi fomes, quo febris intendi potest, aut interiores sedes occupari, extrorsum ducatur, excernaturque. Quod si tamen variolosus humor oberret, nec ulla naturali, aut artificiosa via extra feratur, ad cathartica. cathartica hic quoque confugere necessarium fere est. Nec dispar curationis ratio a variolis verrucosis (§. CLXXXIII) exigitur. Digerenda enim est crassa earum materies, & paullatim evacuanda. Hinc alexipharmacis, cardiacis, sudoriferis, diureticis, atque epispasticis

Vesicantia.

Cathartica.

Curatio verrucosorum.

ut plurimum ad id opus est; &, ni haec satis sint, demum alvum ducentibus. Quae vero *medicæ naturæ* sunt (§. CCII), & diffi-

Curatio ma-
diorum.

cultus, aut sero nimis suppurant variolae, non aliam curationem postulant, quam quae supra generatim exposita est. Sed jam modum excederet, nisi tandem finem faciam, sermonis prolixitas, si quaecunque huc spectant, distincte, & minute singula complecti vellem. Quapropter tertio variolarum stadio relicto ad quartum, sive postremum properabo.

(a) MEAD. l. c. cap. 3.

EXSICCATIO.

§. CCLXXIV.

Suppuratione absoluta, & decedente febre, evanescentibusque symptomatibus, quod in discretis, & benignis variolis regulariter evenit, pustulae jam flavescent, & in crustas continuo siccantur. Tunc vix quidquam est, quod medici ope egeat. Morbus enim jam finem assequitur, & pristina corpori valetudo redit. Diluentia tamen, & subacida, cubiculi ventilatio, atque extra lectum mora, regimenque diaeteticum alias laudatum nequaquam negligenda sunt: sic enim felicior pustularum siccatio consequitur. Si vero pustulae pure plenae, ut quandoque usuvenit, alicubi serius arescant, eas aperiri, atque exprimi, quod supra jam proposui, convenit; crustas contra, si diutius haereant, & duriores sint,

Exsiccatio in
benignis via
medica ope
egit.

Difficilius
arescentes a-
periantur.
Crusta diu
haerentes
molliende,
& fontentis
tepidis sup-
prando.

lotionibus ; formentationibusque tepidis molli-
ri, ut secedant, & delabantur. In his vero
benignioribus variolis, cum ad exsiccationis
finem pervenerint, vulgatioꝝ medicorum sen-
tentia est, alvum leniendam eccoprotico ali-
quo medicamento esse, aut clysteribus laxan-
dam, idque tertio, aut quarto quoque die
ad tertiam, aut quartam usque vicem iteran-
dum, multoque magis, quod suppurationis
tempore, quoniam febris secundaria vel om-
nino abfuit, vel mitissima exstitit, alvum
nequaquam ductam fuisse, pro certo assumi
potest. Si quid enim variolosae materiae in-
tus remanserit, aut non omne pus e pustulis
emanaverit, id purgatione detrahi, expellique
creditur. Imo Tissotius non expectandam
perfectam exsiccationem putat, sed mature,
nempe simul ac variolae in facie flavescent,
purgandum esse. Tempestiva enim purgatione
optime praecaveri ea mala, quae saepe a va-
riolis relinquuntur; illoque tempore plus uni-
cam alvi ductionem, dum materia mobilis
adhuc est, & fluitat, proficere, quam tres,
aut quatuor serius (a) institutas. Non tamen
hinc quisquam credat, in manu, arbitrioque
medici, ejusque medicamentorum potestate po-
situm esse, residuas morbi reliquias sive in cute
adhuc haerentes, sive per corpus in circuitum
actas a sanis humoribus, prout libuerit, secer-
nere, & quo conferat, evocare. Illud tan-
tummodo certum quidem videtur, quod for-
des in ventriculo, intestinisque toto morbi
curriculo coacervatae, ac collectae, aut eo

*Tissoti me-
ritum de
maturanda
purgatione.*

*Animadver-
sio in pur-
gationis
vim, & sa-
cultatem.*

*Certe pri-
marum via-
rum sordes
tantummo-
do dejici,
possunt.*

paullatim delatae utiliter, & commode detrahi possunt, dum retentae ibi diutius, aut in sanguinem iterum refluentes nova mala inferrent. Neque inficiamur tamen, quandoque e penitioribus corporis latibulis pravos, noxiosque humores excuti, atque ad intestina prollici, ut inde magno aegri emolumento emittantur; sed quis possit sibi certo polliceri, hoc ipsum semper ex animi sententia cessurum, ita ut omne malum, quod impendeat, purificatione avertatur, aut omissae purificationi, si qua pejora succedant, jure attribui queant? Quid si cathartici actione a peripheria variolosum tabum intro revocatum, in aliqua interiori sede consistat, lethalemque metastasim faciat? Peritissimi igitur, & cautissime omnia perpendentis medici erit ita in purificatione exsequenda se gerere, ut nulla inde noxa oriatur.

Interdum e penitioribus locis pravus humor excutitur. Sed id minime certum.

Imo interdum metastases a purificatione fiunt.

(a) *Epist. cit. p. 46.*

§. CCLXXV.

At in confluentibus malignisque variolis, quoniam febris secundaria cum tetris symptomatibus plerumque sub earum adhuc exsiccatione protrahitur, continuanda omnino est ea curationis ratio, quam supra (§. CCLXII ad §. CCLXVIII) pluribus verbis explicui; scilicet si febris adhuc urgeat, & spiritus difficulter trahatur, aut metastasis aliqua immineat, aut fauces pituita oppletae suffocationem comminentur, simulque alvus adstricta, aut pigra sit; tunc non solum altero, aut tertio

Curatio febris secundaria quousque continuanda in ipsa exsiccatione?

*Potissimum
aliquis la-
tanda ad in-
terualla.*

*Quando et-
iam san-
guis missi
possit.*

*Sanguinis
missio, & al-
vi ductio
proponitur
finita etiam
exsiccatione.*

*Sed non te-
mere utra
decernenda.*

quovis die ea clystere, aut sero lactis, aut tamarindorum decocto, aut cremore tartari caute molliri, & laxari debet, apertaue seruari, sed etiam, nisi jam ante id satis peractum fuerit, aliquanto validius duci syrupo aureo ex fenna, manna, & tartaro, aut electuario lenitivo, aut sale polychresto, aut foliorum fennae diluto, similive alio medicamento, non omissis interea diluentibus, uti decocto hordei, radicis graminis, & althaeae cum oxymelle, nitro, roob baccarum sambuci copiose hauriendo, cui pro re nata acidi vitriolici aliquid (a) adjectum sit. Nec alienum quoque est, si sanguis antea missus non fuerit, aut non satis detractus, & calor vehemens extorreat, pulsusque duri deprehendantur, nec vires fractae sint, sanguinis missionem tentare, aut repetere (b). Nec desunt magni viri, qui die demum vigesima prima, absoluta videlicet exsiccationis variolarum confluentium periodo, ubi scilicet gravior, & acutior fuerit (c) morbus, sanguinem mittendum, alvumque ciendam judicent. Verum tam in venae sectione, quam catharsi decernenda semper ea prae oculis habeantur, quae alias, & maxime superioribus paragraphis in utramque partem disputata fuere, ne quid temere, & cum aegri perniciem deliberetur.

(a) MEAD. l. c. cap. 3., & STÖRCK. l. c. p. 275-276. (b) MEAD. l. c. ib. (c) SYDENH. Oper. sect. 2. cap. 2. p. 180.

§. CCLXXVI.

Quod si suppurationis stadio ob aliquod gravius symptoma, uti coma, delirium, convulsiones, difficilem, anhelosamque respirationem, revellentia, epispastica, & speciatim vesicantia adhibita fuerint, horum ulcera in hoc etiam postremo stadio aperta, & quidem diu servari debent, ut omne pus variolosum via hac excernatur. Id quoque necessarium est, si in ipsa exsiccatione similes ob causas ulceranda cantharidibus brachia, aut crura fuerint. Alibi (§. CCIX) tussim variolis accedere, plerumque uti epigenomenon, dictum est. Quando id a principio incidit, fere catarrhalis est, aut peripneumoniae symptomatica. Tum iis, quae catarrhis opportuna (a) sunt, aut quae peripneumoniae tollendae apta posuimus (§. CCXLIX. CCLIV), curanda omnino est. Si in progressu morbi a pustulis fauces, laryngemque obsidentibus oriatur; diluentibus, & demulcentibus, itemque mucosis, oleosisque mitiganda (§. CCLIV) est. At si sub finem per metastasim materiae variolosae accesserit, disquirendum est, an pulmones male habeant ex infarctu pituitae multae, & lentae, an vero a tenui, acrique humore tantum irritentur? Primo casu sputa crassa, & viscida educuntur, quae difficilem respirationem, & pectoris oppressionem, anxietatemque mirifice levant. Haec tunc promovenda sunt potu aperiente, atque attenuante, adjecto nitro,

Ulcers vesicantium diu aperta servantur.

Tussis superveniens quomodo curanda.

& melle , aut eclegmate aliquo ex manna , melle , atque oleo seminum lini , aut amygdalino . Ubi valentius incidere , atque anacatharsim adjuvare opus est , id praestabit oxymel scilliticum , stibium diaphoreticum non ablutum , kermes minerale , minimae sulphuris aurati antimonii doses , inspiratus aceti vapor , aliaque ejusmodi (b) . Altero demum casu hordei decoctum , lac aqua dilutum , syrupus papaveris albi , mucilaginosus , atque oleosus , aquae tepidae vapor opem ferunt . Interdum cum incidendi , tum revellendi causa in utroque casu vesicantibus uti oportet , ut nihil de sanguinis missione dicam , si peripneumoniae signa adessent . Atque haec fere eadem orthopnoeae , ex memoratis causis natae adhiberi consueverunt .

*Orthopnoea
peripneumoniae
eadem
modis .*

(a) *Vid. Volum. I. §. CCCXL.* (b) *Störck. l. c. p. 278. TISSOT. l. c. p. 25. , & p. 37.*

§. CCLXXVII.

Ptyalismus Exsiccationi etiam variolarum interdum salivae fluxus succedere visus est , salutem afficiens ; qui alias secundo tantum stadio supervenire , & plerumque tertio , ut notatum supra est , desinere solet . Eum igitur sustinere , & adjuvare par est potu calido , diluente , mellito saepe dato , simulque cavere , ne critica ista evacuatio (a) catharticis , aut narcoticis , aut frigore subito turbetur , supprimatur . Nec rarum est suppuratione ad finem vergente , aut exsiccatione jam inchoata , imo in-

*Tumores sub-
cutanei sup-
purandi &
aperiendi
sunt .*

terdum finita tumores quosdam, furunculis similes, sub cute variis corporis sedibus exoriri, quos efficit pus variolosum non satis per pustulas expurgatum. Hos anteverti dicunt, sicuti etiam variolas secundarias, quae primas exsiccatas saepe excipiunt, catharsi maturius instituta. Quandoque vero ejusmodi tumores prodeunt, considerandum mox est, num molles sint, & materia in ipsis liquida, & fluidans appareat. Tunc enim citissime, uti abscessus, sectione aperiendi sunt, diuque digerendi, ut omnis purulentus humor via hac effleratur. Sin vero duri reperiantur, & ru-beant, & doleant, cataplasmate emollienti, & anodyno ex panis mica, & lacte, aut unguento althaeae, & butyro, aut Diachylo simplici ad maturitatem perducere debent, & demum ferro incidi, quemadmodum de prioribus dictum est.

(a) MEAD. l. c. cap. 3.

§. CCLXXVIII.

Non nunquam morbidi humoris pars aliqua transfertur ad articulos, aut ad ossa ipsa, ibique defigitur atroces dolores excitans, quin tamen ullus tumor exterior cernatur, aut rubor. Hinc saepe, aut anchylosis, aut caries subsequitur prope insanabilis. Quando illud accidit, ut tam dira, & pertinacia mala prae-caveantur, si vires vigent, & pulsus sit durus, tentanda est resolutio iterata sanguinis missione, interpositisque alternatim idoneis ca-

*Metastaser
ad ossa, &
articulos.
Resolutio
primum
sanguinis
missione ten-
tanda; dein-
de externis,
internisque
remediis.*

*Störckiana
curatio.*

*Ulcera a va-
riolis relicta
fere eisdem
curantur.*

*Que aliis
magis arri-
deant.*

*Camphora,
& cortex pe-
ruvianus vi-
traumatica
pollent.*

tharticis (a). Si tamen dolores osteocopi perti-
naciter persistant, & ossium, aut articulorum
corruptionem intentent, praeter externas fo-
mentationes, & cataplasmata anodyna, & di-
scutientia, quae apprime indicata videntur, a
STÖRCKIO (b) intrinsecus danda proponuntur
extracta cicutae, aconiti, & flammulae Jovis,
methodo jam ab eodem in peculiari Tra^{tu}atu
de horum remediorum viribus, usuque tra-
dita. Fereque haec ipsa adhibenda suadet in
ulceribus malignis, & diuturnis crurum, alia-
rumque corporis partium, quae variolas quan-
doque subsequuntur, corpusque consumunt.
Aliis vero magis arident decocta sarfaeparillae,
ligni sancti, radice chinae, & rubiae tinctorum,
aethiops mineralis, antimonium crudum,
atque extrinsecus fricationes ex linimento mer-
curiali. Sed magni hic fieri debet camphora
tam extrinsecus, quam intrinsecus adhibita,
quemadmodum a COLLINIO celebri Vindobo-
nensi Medico in singulari de Camphorae usu
libello proponitur. Cui si corticis quoque pe-
ruviani adjeceris opem, egregie traumaticam,
major affulgebit spes, ulcera felicius coalitura
esse.

(a) STÖRCK. l. c. P. I. p. 283. (b) Ibid. p. 286.

§. CCLXXIX.

*Febris sym-
ptomastica
suppuran-
tium tumo-
rum.*

Dum autem haec (§. CCLXXVII. CCLXXVIII)
accidunt, praesertim tumoribus, quos memo-
ravi, suppurantibus; febris nunquam ex toto
desinit, plerumque pomeridianis, aut vesper-

tinis horis invalescens, matutino vero tempore plus minus remittens. Symptomata enim est, & a suppuratione procedens, ideoque suppuratione absoluta, plerumque & ipsa evanescit. Nihilominus tamen dum tenet, & urget, *Quibus auxilium mitti- ganda.* mitigari, & quodammodo coerceri ea potest temperantibus, nitrosis, & leviter antisepticis, nec non subinde alvum lenientibus. Quod si periodum intermittentium assumat, cortice peruviano eam plerique adoriuntur; qui sane, ni febrifuga vi hic prodest, proderit tamen roborando, & putredinem arcendo, tum maxime, cum copia puris manantis universos fere sanos humores in pus converti, & putrefieri ostenderit. Certior vero, & tutior ejus effectus esse solet in febribus vere intermittentibus primariis, quas interdum complicari cum variolis vel ab ipso initio, supra (§. CCIX) memoratum est. Has igitur, quocunque stadio, se prodiderint, antidoto americana protinus sisti oportet, ne variolarum naturalis cursus pervertatur (a).

Febres vere intermittentes cum variolis complicata corticem postulant.

(a) MEAD. l. c. cap. IV.

§. CCLXXX.

Scire quoque licet, simul ac febris secundaria decedit, & variolae exsiccantur, saepe numero aegros viribus languere, destituique videri. Huic languori succurrit vinum aqua dilutum, aut serum lactis vinosum, aut simile aliud analepticum. Si vero ista virium defectio, finito etiam morbo, convalescentes diu-

Viribus languentibus sub finem quomodo prospiciendum.

tius premat, ut difficillime ad pristinam integritatem redeant; nihil eos citius, efficaciusque restituit, quam lac, cortex peruvianus, & corporis exercitatio (a). Expiatis autem, ut supra praeceptum est, primis viis, paullo largiori cibo sensim dato corpus alendum est; donec ad priorem victus rationem perveniatur. Tandem exsiccatis, delapsisque penitus pustularum crustis universa cutis balneo tepido abluenda est, aut sponsia ex decocto hordei lacti admixto, vel ex aqua sapone leviter imbuta, vel ex melicrato calentibus expressa leniter detergenda est, ut exspiratio insensibilis revocetur, omnisque morbidus fomes, qui cuti adhaeserit, auferatur. Mundato sic corpore vestimenta, & linteamina omnia, lectulusque ipse permutentur, ut contagionis semina procul a sanis arceantur. Ad cicatrices quod attinet, si quae profundius infederint, deleri, aut saltem minui creduntur, si lacte asinino, aut aqua florum fabarum, aut amygdalarum dulcium emulsione, saepe, & diu abluantur; vel linimentis mitissimis, inter quae oleum e vitellis ovorum recentissime expressum in primis celebratur, penicilli ope illiniantur.

(a) TISSOT. *Epist. cit. p. 48.*

§. CCLXXXI.

Febris lenta a variolis relicta. Ex iis vero, quae post exsiccatas variolas, morbo non perfecte soluto, relinquuntur, exercentque convalescentes, non nunquam est

fe-

febricula quaedam lenta , hecticae similis , quae corpus paullatim depascitur , atque extenuat . Haec modo ab acri varioloso retento , modo a purulenta cacoehymia , modo a puris copia ex cute , ejusque ulceribus manante , & alibilem succum subtrahente , modo ab interiorum viscerum labe , & praesertim phthifica pulmonum corruptione originem ducit . Pro causarum diversitate ejus quoque curatio varianda est . Generatim tamen , nisi interiores partes tale vitium ceperint , quod omnem artis opem aspernetur , oppugnanda est blandissimis eccoproticis ; sero lactis defoecato ; lacte , hocque solo , vel aqua diluto , vel decocto corticis peruviani , qui etiam per se a MORTONO , aliisque hic praestantissimus perhibetur , lactis pari , aut paullo majori quantitati nupto (a) ; emulsionibus seminum frigidorum ; cremore hordei , aut avenae ; victu vegetabili , sed praeter ceteris aëre puro , aprico , rurali ; vestitione ; & moderata , lenique exercitatione . MEADIVS (b) auctor est , ut , praeter alvi ductiones , sanguis etiam e vena mittatur ; cujus consilii utilitatem SAGARII quoque (c) experientia confirmatam legimus . Siquidem fieri interdum potest , ut a diathesi quadam sanguinis phlogistica isthaec febricula foveatur ; quantum pulsus durus , calor acer , atque alia id genus non obscure declarabunt .

Ejus multiplex origo.

Si curari possit, quamnam remedia id praesentent.

Meadius interdum utilem sanguinis missionem praedicat.

Quando ea locum habeat.

(a) MORTON. l. c. TISSOT. l. c. p. 33. 47. (b) L. c. cap. IV. (c) De Variol. Iglaviens.

§. CCLXXXII.

*Oculorum
morbi.*

*Tumori pal-
pebrarum,
& dolori
que utilis
sint.*

*Quae praefer-
rent.*

Oculos etiam multifariam a variolis male affici, supra (§. CCVIII) narratum est. Neque tantummodo variolis erumpentibus, aut suppurantibus id evenit, verum etiam iis jam superatis, & absolutis. Quoniam vero haecenus nihil a nobis traditum est de ejusmodi vitiorum, quibus oculi subjacent, curatione, nunc exponam, quid singulis eorum in utroque tempore convenientissimum sit. Incipiam vero ab iis, quae exteriores partes, palpebrasque patiuntur. Hae interdum intumescunt valde, tenduntur, dolent, oculosque occludunt. Sub his lymphæ lacrymalis acri varioloso infecta conjunctivam irritat, inflamat, unde dolor increfcit, & lacrymae calentes, acres, molestae exprimuntur. Quando hoc incidit, humectari, foverique oculi debent tenuissima, mollissimaque spongia, aut linteolo aqua, & lacte tepido madefactis. Sic dolor, & tensio mitescit, acrimonia temperatur, acris materia restitans abluitur, inflammatio discutitur, ro- sio avertitur, atque oculi aperiuntur. Quod si ejusmodi fomentatio jam ab initio institua- tur, & singulis horis repetatur, saepe fit, ut ista mala praecaveantur, & nunquam pe- nitus palpebrae claudantur. Ad id etiam decoctum hordei, aut seminum psyllii accom- modatum est. Egregie enim lenit, & demul- cet. Alii ab ejusmodi noxis oculos praeserva- re student sola aqua rosarum albarum tepide,

& crebro adhibita, vel aqua simplici frigida, aut ignito chalybe medicata, eo videlicet consilio, ne variolae palpebris, aut oculis innascentur (a). Quod si malo fato variolae innascentur, tum aqua spermatis ranarum, malvae, vel florum sambuci (b), vel cataplasmata levissima ex lacte iis imponenda sunt (c). Praestantissimum illud est, praesertim dolori leniendo, inflammationique compescendae, quod ex pulpa pomorum dulcium, & lacte conficitur. Sed plerumque soli fatus ex aqua, & lacte sufficiunt, sedulo simul evitata luce, & quiete imperata. In graviori casu, majorique inflammationis metu, non praetermittenda sunt diluentia intrinsecus, antiphlogistica, sanguinismissio, balnea pedum, & reliqua ad revellendum idonea.

Pustulis oculis innatis quemodo occurrendum.

Ophthalmia graviori etiam venena sectio necessaria.

(a) AZZOGUID. *Lett. cit. pag. XXXII. XXXIII.*

(b) *Id. ib.* (c) TISSOT. *Epist. cit. p. 48.*

§. CCLXXXIII.

Nec aliter succurrendum est, quam sanguinis missione, diluentibus, antiphlogisticis, sero lactis, atque eccoproticis, ophthalmiae illi, quae sub finem variolarum interdum supervenit (a). Quo casu etiam cutim cantharidibus exulcerare ad revellendum plurimum confert, in primis si malum diu trahatur, aut recidivum fiat. Quod si tanta horum morborum vis fuerit, ut abscessus, hypopya, aut oculi destructio consequantur, horum curatio, si quae esse potest, e chirurgia petenda est. Commu-

Ophthalmia sub finem orta similibus curatur.

nissima vero vitia, quae a variolis relinquuntur in oculis, sunt potissimum albugines, leucomata, corneae ulcera, phlyctenae, epiphorae, & chronicae ophthalmiae, saepe, & levi quavis causa redeunt. Multa, & varia singulis hisce morbis proponi solent cum a Medicis, tum a Chirurgis, quorum tamen maxima pars aut noxia, aut supervacua esse consuevit. Leucomata, albugines, ulcuscula corneae, phlyctenae saepissime sola naturae ope, & temporis beneficio evanescere, aut saltem plurimum imminui visa sunt; collyriis vero, aquis ophthalmicis, linimentis, suffutibus, & prae ceteris pulveribus varii generis, qui in oculos iussuflari, aut infundi solent, plurimum exasperari, augeri, atque in deterius prolabi. Maximum vero praesidium quaeri debet in regimine diaetetico, atque iis, quae acres, pravosque humores emendant, ab oculis avocant, & leniter, paulatimque e corpore excernunt. In his excellunt succi herbarum refrigerantium, aut earundem decocta, aquae minerales, balnea aquae dulcis, & repetita ad intervalla catharsis. Serum quoque lactis caprilli, lac asininum, decocta farsaparillae, & radice chinae hic commendatissima sunt pro varia temperamenti, anni temporis, habitusque corporis, aliarumque circumstantiarum ratione. In epiphoris contumacibus, ophthalmiisque recidivis, & chronicis non semel plurimum emolumenti perceptum vidi ex largo vesicanti inter scapulas applicito, & diu aperto, & postea cauterio

Ceteris oculorum vitiiis topica plerumque noxia.

Temporis, & naturae vis efficacissima.

Internis potius remediis confidere oportet.

Horum emolumentatio.

Vesicantia, & fonticuli multum ad prophylaxim conferunt.

in altero brachiorum inulto; quod quantum ad prophylaxim conferat, nemo nisi expertus noverit. Interdum in oculis remanent dolores diuturni, & permolesti, ad quos abigendos, sicuti etiam ad maculas corneae discutiendas laudatur a STÖRCKIO extractum pulsatillae nigrae minima dosi magnesia albae adjectum, & per vices datum (b). Animadvertendum tamen est, ab ejusmodi medicamento non nunquam oculos inflammari, & graviter affici, sic ut magna cautione, & prudentia ejus usus indigeat.

Extractum pulsatillae nigrae ad dolores, & maculas resiliat.

(a) STÖRCK. l. c. P. I. p. 285. (b) *Ibid.*, & formul. n. 48. in Part. 2.

§ CCLXXXIV.

Nec desunt sua quoque auribus (§. CCVIII) mala. Dolores, inflammationesque fere eadem requirunt, quae oculis accommodata (§. CCLXXXIII) laudavimus. Abscessus vero, atque ulcera subsequencia abstergi leniter debent, diuque manare sinī, neque facile exsiccare, nisi tentatis prius incassum iis, quae totius corporis malum habitum, sanguinisque dyscrasiam corrigere apta sunt. Cohibito enim ante debitum tempus puris fluxu metastases plerumque fiunt, noxio humore ad cerebrum translato. Sed de malis variolas comitantibus, aut eas subsequentibus satis. Superest tamen, ut de quodam peculiari symptomate variolis in quocunque stadio supervenire solito, sed praecipue in eruptione, aut suppuratione frequen-

Aurium vitis quae meandantur.

Ischuria utraque in variolis non infrequens.

Utrique idonea curatio.

Ardorem urinae quae leniant.

ti, *Ischuria* nimirum, alibi (§. CCVII) indicata, dicere aliquid non praetermittam. Huic plerumque remedio est, SYDENHAMIO (a) notante, e lecto surgere, & leniter per cubiculum deambulare. Quando id malum vitio vesicae contingit, fomenta etiam hypogastrio, & perinoeo imposita, itemque enemata, quae molliunt, & laxant, urinam eliciunt. His vero postremis maxime utendum retur MEADIIUS (b), ubi timor est, ne frigus surgendo susceptum variolas reprimat; demum, si vesica tumeat, doleat, nec cetera juverint, cathetere urina educi potest, maxime in adultis. Diuretica autem locum non habent, nisi in *Ischuria*, ut vocant, *spuria*, in qua nempe urina deficit, quia in renibus non secernitur. Si demum ardor simul cum stranguriosa difficultate molestiam creet, demulcendus is est internis, & externis laxantibus, & praesertim potu emulsionis seminum melonum, atque amygdalarum dulcium, addito syrupo althaeae, aut decocti hordei, radicis althaeae, glycyrrhizae, florum malvae, verbasci, similiumque.

(a) *Oper. sect. 2. cap. 2. p. 179.* (b) *L. 2. cap. 4.*

§. CCLXXXV.

Admonitio.

Tandem aliquando eo perventum est, quo curationi variolarum naturalium verarum finem imponam. Fortasse iusto longior fuisse videbor iis, qui in medendi arte jamdiu instituti, & enutriti rerum praecipuarum synopsis malunt, quam fusiores de singulis tractatio-

nem. Sed hi veniam dabunt, cum sciverint, haec non ipsis, sed tironibus, quibus multa desiderantur, perscripta esse. Quorum in gratiam sane necessarium duxi, non solum quid in quovis stadio generatim usui esse posset, verum etiam quid quibusdam in generibus, singularibusque symptomatis opportunum, ordinate, & distincte referre; quod gratum, commodumque iis futurum spero. Illud tamen dedita opera praetermisi, quod ad variolarum crebram cum *peticulis*, aut *miliaribus exanthematis* (§. CCV) complicationem attinet. Nam quando haec secundaria sunt, vix aliam curationem poscunt, quam ipsis variolis accommodatam. Ubi vero primaria; si quid aliud opus iis fuerit, id expositum cum extet in sequentibus decimo, & undecimo capitibus, facile inde peti posse, arbitratus sum. Sed jam ad *variolas insititias* progrediamur, de quibus modo dicere ordo jubet.

VARIOLAE INSITITIAE.

§. CCLXXXVI.

Jam de Variolis *insititiis*, sive *artificialibus*, quod supra (§. CLXVI) recepi, dicere aliquid oportet. Ita vocant illas, quae insitione, sive inoculatione procreantur. Inoculationis vero plura sunt genera, de quibus cum innumeri pene doctissimi Viri cumulatissime scripserint *, ut vix hodie ullus sit, qui inoculationem, ejusque instituendae multiplicem rationem per-

*Inoculatio
multiplex.*

*Inoculatio-
num om-
nium pro-
batissima.*

speciem non habeat, nobis satis erit, eam e multis deligere, atque exponere, quae simplicissima, commodissima, ac tutissima omnium nunc a plerisque existimatur.

* Ex multis sequentes legere poterit quisquis uberius erudiri hac in re voluerit.

EMANUEL TIMONI *Epistola ad Jo. WODWARD.* 1713.

PILARINI *Nova, & tuta variolas excitandi per transplantationem methodus.* Venet. 1715.

J. KIRKPATRICK *Analysis of inoculation &c.* London. 1754.

TISSOT. *L'Inoculation justifiée.* A' Lausann. 1754.

CONDAMINE *Memoria sull' inoculazione del vajuolo.* Livorno 1755. *Seconda Memoria del medesimo.* Livorno 1759.

SAVER. MANETTI *Della Inoculazione del Vajuolo.* Firenze 1761.

Reflexions sur les prejugs qui s'opposent aux progrès, & à la perfection de l'Inoculation par Mr. GATTI Médecin consultant du Roi, & Professeur en Médec. dans l'Université de Pise. A' Paris 1764.

ANGELO ZULATTI *Notizie degl' Innessi di Vajuolo fatti in Cefalonia nel 1764.* Vid. *Giornal. Medico Venet.* T. VI. N. XXXIV., & seqq.

GIO: B: LUNADEI *Del metodo d'innestare il vajuolo.* In Urbino 1766.

Nouvelles reflexions sur la Pratique de l'Inoculation par Mr. Gatti. A' Paris 1767.

The present method of inoculating for the small-Pox &c., e introdotta in Toscano dalla quarta edizione di Londra del 1768. Ved. *Magazzino Toscano* T. I. P. I., & seqq. ann. 1770. di TOMMASO DIMSDALE. *PORTA il Juniore Discorso in favore dell' Innesso del vajuolo.* Milano 1774.

§. CCLXXXVII.

*Medicis
quando de
preparatio-
ne cogita-
rum.*

Postquam haec ab imperitissimarum gentium, atque empyricorum manibus ad Medicos traducta est, cogitari etiam coeptum est, qua ratione ad artis leges ea exigi posset,

ut utilior , certiorque ejus usus redderetur . Tunc primum visum est rationi consentaneum corpora , quibus inoculatio subeunda esset , opportuniora , aptioraque facere . Hinc plethoram , aut cacochymiam , si qua erat , prius tollendam sanguinis missione , purgatione , diaceta , aliisque medicinae praesidiis , sancitum est . *Præparationem ad inoculationem dicunt .* Sed hodie haec fere omnino exolevit . Nam inoculatorum peritissimi sic ratiocinantur : inoculandi vel sani sunt , vel aegroti . Si sani , praeparatione non egent ; possunt enim per eam sic alterari , ut a perfecta valetudine desciscant . Si aegroti , a morbo , quo laborant , priusquam inoculentur , liberari debent , ut valeant , atque adeo inoculationi idonei fiant . Quapropter omnem praeparationem rejiciunt , uti supervacaneam , aut noxiam , nisi hac voce intelligendam velimus ipsam valetudinis redintegrationem , quoties ipsa labefactata fuerit .

*Sed hodie
praeparatio
pene exole-
vit .*

*Quorumdam
inoculato-
rum ratio-
nes .*

§. CCLXXXVIII.

Itaque sani , & bene valentes insitioni subijciantur . Sanos autem dices , qui facile , alacriter , & sine ulla molestia , aut lassitudine actiones oeconomiae animalis obeunt ; qui bono habitu praediti sunt ; qui leniter spirant ; quibus halitus oris inodorus est , & minime foetet ; qui nec convulsionibus , nec morbis cutaneis obnoxii ; qui viribus pollent , bene appetunt , digerunt , egerunt , somnoque placido utuntur ; qui cutim mollem , teneram-

*Quinam sa-
ni dicendi ?*

que habent; & facile, si casu saucietur, con-
 fuescentem; qui neque scorbutica, neque
 venerea, neque scrophulari labe, neque alio
Sani ad ino- quocunque notabili humorum vitio contami-
culacionem nantur. Hi ergo ad inoculationem aptissimi
eligendi. reputantur, quamquam dissimulandum non
 est, inoculatos interdum fuisse non perfecte
 sanos, sed valetudinarios, atque infirmos, qui
 tamen variolis benignissimis (a) affecti sunt.

(a) STÖRCK. *Diatribe de infitione variolarum e ger-*
manico in latinum idioma versa. Vid. FRANC. XAVER.
 DE WASSERBERG *Fascicul. I. pag. 3.* Item *Instruz. me-*
dic. practic. P. I. p. 295.

§. CCLXXXIX.

Quævis æ- Nulla ætas, nullus sexus, nullumque anni
tas, sexus, tempus ab inoculatione communiter excludi-
et tempus tur; non infantes, non pueri, non adole-
inoculationi scentes, non foeminae, non ætate provecti.
aptum. In omnibus enim his facta pericula demon-
 strarunt, innocue, feliciterque inoculationem
Excipiuntur saepenumero tentatam fuisse. Gravidæ tamen,
gravida, puerperæ, & pubertatis tempus vitari debent.
puerpera, et At ætas omnium opportunissima censetur,
pubertas. quæ a quinto anno ad decimum, aut duo-
Ætas, et decimum extenditur; anni vero tempus ver-
tempestas op- num præ ceteris, deinde autumnus principium,
portunior. quamquam autumnus a multis damnatur, quod
Autumnus morborum immitium, diarrhoearum, dysente-
vituperatur riarumque, feracissimus esse consuevit. Multo
Constitutio- magis vitandæ videntur insalubres æris con-
nes æris stitutiones, in quibus scilicet morbi maligni,
malignæ vi-
tandæ.

exanthematici, aut putridi populariter vagari cernuntur; quia timor est, ne pravam morborum epidemicorum, aut stationariorum naturam variolae quoque sequantur, aut cum iis complicantur. Locum vero, quoad fieri possit, eligere expedit, qui sit a contagii seminiis quam maxime immunis, ruri potius, quam in oppidis, sub coelo temperato, propitio, salubri; in domo perampla, conclavibus magnis, & fenestris in quamque plagam obversis praedita, cui neque viridaria amoena, & oculos oblectantia, neque ambulacra altis sacpibus, aut muris utrinque munita, aut pergulis desuper obumbrata desint, in quibus inoculati spatium possint innoxie.

*Locus qui-
nam eligen-
dus?*

§. CCXC.

Demum non omnis praeparatio, saltem quae a victus ratione procedat, penitus negligenda nobis videtur. Quare decem, aut duodecim diebus ante inoculationem victus instituatursimplex, blandus, magna ex parte vegetabilis, & temperans. Juscula oryzae, hordei, & panis; carnes teneriores; olera, fructus; ova recentia in primis aliis eduliis permixta, & fercula farinosa concedi solent ea quantitate, quae appetitui, & consuetudini respondeat. Qui robustiores sunt, sanguineque abundant, aut fervidiore temperamento donantur, hos a carnibus abstinere praestat, juribus tamen earum concessis, reliquisque, quae indicavi, alimentis. Pisces fluviatiles, ranae, &

*Non omnis
praeparatio
damnanda.*

*Victus ratio
ante inocu-
lationem.*

*Quando nihil mutari licet in vi-
ctu.*

*Ubi purgan-
dum.*

*Quando soli
clysteres suf-
ficiunt.*

*Utrum bal-
neo, prius
quam ino-
culatio fiat,
utendum?*

pastae tenuiores in carniū locum suffici quo-
que possunt. Nec lac, atque ex eo parata,
quibus arrideant, cuiquam denegantur. Po-
tui vero datur aqua pura, & subinde succo
mali medici, aut aurantii, & pauco saccharo
medicata. Novimus tamen non nullos, qui
consuetam victus rationem nequaquam mutan-
dam esse censent; exemplisque adductis evin-
cunt, id innoxie factum. Quod facile largie-
mur iis, qui innocuo victu uti solent, quique
neque copia, neque qualitate ciborum pec-
cant, neque acribus calidisque cibis, aut po-
tionibus abutuntur. Nec alienum duxerim,
si primae viae sordibus scatere videantur, aut
de vermibus suspicari liceat, alvum semel,
aut bis leni medicamento ducere, aut anthel-
minthica quaedam in usum vocare. Secus;
sufficiet alternis diebus enemate alvum, si com-
pressa sit, aperire, apertamque servare. Sunt
etiam qui appropinquante inoculationis die to-
tum corpus uno vel altero balneo tepido fo-
veri (a) praecipiunt: quod in primis laudarem,
ubi cutis arida, & rigida nimis, qualis in
adultioribus, atque exercitatis fere offenditur,
mollienda, & leniter laxanda videatur.

(a) LUDWIG. *Instit. medic. Clinic. P. I. cap. I. Sub-
sect. VII. §. CCVIII.*

§. CCXCI.

Abfoluto praeparationis tempore ad ino-
culationem transitur. Inter varia, quae ad eam
praestandam adhiberi possunt, puri varioloso

*Pur vari-
oloso ino-
culatio prius.*

primas deferunt inoculatores, idque recens esse volunt, quo certius contagium impertiat. Effloctum enim, atque evanidum variolis excitandis impar est. Praefertur vero illud, quod e pustulis suppurare incipientibus extrahitur. Id enim cum liquidius sit, multo facilius inseritur, cumque absorbentibus vasis communicatur, quam magis coctum, & crassius, quod pustulae plenam maturitatem adeptae suppeditant. Fortasse etiam benignius est maturiori, si vera narrant inoculatores. Mitioris vero naturae illud esse perhibent, quod ex pustulis eorum, qui variolas insititias habent, educitur. Ex hoc enim variolae multo benigniores gigni dicuntur; earumque benignitas tanto major fieri creditur, quo per plures inoculationes successivas idem virus variolosum transfusum (a) fuerit (*). Sed loci quoque, in quo insitio instituatur, delectus habendus est; nam quamquam quaelibet pars ad id accommodata non nullis quandoque visa sit, tamen experientia docuit, duas speciatim reliquis anteponendas esse, quarum altera est ea exterioris manus pars, quae inter indicem, & pollicem media jacet; quoniam ibi laxior, flaccidiorque cutis minorem, dum inflammabitur, molestiam excitare debet; & praeterea epidermis ibi crassior, & firmior est, insitionique opportunior, cum facile, & sine disruptione e cute sejungi; & elevari possit. Altera porro est superior brachii pars, in qua quilibet locus ad inoculandum idoneus habetur. Sunt qui eum seligunt, in quo fonticuli

*Quale esse
debeat.*

*Insitio be-
nigniores va-
riolas exci-
tat.*

*Quinam lo-
cus inocula-
tioni oppor-
tunior.*

*Inferiores
artus exclu-
duntur.*

inuri solent; sunt qui anteriorem, aut exteriorem malunt, medium quasi inter cubitum, atque humeri caput. Inferiores vero artus omnium partium ineptissimi multis de causis reputantur, sed potissimum quia difficilius in cruribus variolosa pustulae arescunt, & quia ulcera ibi nascuntur, quae aegerrime (b) sanantur, ut in confluenti genere saepe videre est.

-(a) GATTI *Nouvell. reflexions* p. 82.

* Nos minime latet, STÖRCKIUM, aliosque quocunque variolosi puris genere usos esse indiscriminatim, quin ullum inde discrimen in inoculatis variolis detexerint.

2 (b) GATTI *l. c.*

§. CCXCII.

*Institio fit
vel acu, vel
lanceola.*

Inferitur autem virus vel ope acus ad apicem aliquantulum complanatae, qui antiquissimus, commodissimusque modus est, vel ope lanceolae, id est scalpelli, quo venae inciduntur, quoque speciatim hodie plerique inoculatorum utuntur. Sive acus vero, sive lanceola magis arriserit, alterutra pustula variolosa pure, quale dixi, scatens pertunditur, ut pure expresso bene imbuatur. Sic pure imbuta aut conspersa deferitur in cubiculum, in quo inoculandus existit: nam is ab aegrotante, ex quo pus depromitur, procul esse debet, ne aut ejus intuitu, aspectuque terreatur, aut ore, & naribus contagiosa effluvia ab ejus corpore manantia attrahat, seque contamine. Tum cuspis acus, aut scalpelli leniter, transversimque epidermidem inter, &

cutim inferitur, sic ut spatium unius lineae cum dimidia, aut duarum circiter transcurrat. Deinde paullulum ibi detinenda, commovendaque est, ut pus defluat, cutique adhaerescat. Demum digito desuper imposito comprimitur epidermis, simulque retrahitur acus, sive lanceola, prout una vel altera adhibita fuerit, sicque omne pus, quo delibuta erat, intus remaneat, necesse est. Nec opus est, ut cuspe, aut acie cutis subter saucietur, quod aliqui ad certio rem insitionis effectum obtinendum praecipiant. Dexterrimi enim inoculatores cavent a quacunque vel levissima sanguinis effusione. Quod si quis dubitet, utrum unica insitio ad variolas excitandas valeat, quae alioquin satis esse solet; poterit eam repetere in altera manu, aut brachio; aut ad summum tres insitiones faciat, binas videlicet ex uno latere, unam vero ex altero, quibus certe contagium, si corpus ad illud arripiendum comparatum sit, communicabitur. Non enim integrum est inoculationes temere multiplicare; quod usu constitit, eos, qui pluribus vulnusculis, sive insitionibus inoculati sunt, variolas & copiosiores, & graviores passos esse, quam qui una, vel altera insitione usi sunt. Ex quo patet, copiam, & gravitatem variolarum plerumque puris inserti quantitati (a) respondere. Retracta acu, sive lanceola, non tegi emplastro, nec deligari ullo modo vulnusculum debet. Virus enim sic applicitum per se satis adhaeret, & in venas certo sibi viam aperit.

Insitio unica satis est; vel si plures fiant, quid observandum sit.

Copia, & gravitas variolarum respondent puris inserti.

(a) GATTI *Nouv. reflex.* p. 78. 79.

§. CCXCIII.

*Acus pure
infecta diu
servas suam
vim.*

*Puri subro-
gatur pul-
vis crassa-
rum deci-
duarum.*

*Ejus adhi-
bendi vario-
duplex.*

Anitmadvertendum autem est, acum, aut lanceolam pure, ut supra, delibutam suam facultatem ad aliquot dies servare, itemque eam diu servari in pure è pustulis expresso, & in vasculum vitreum indito, dummodo probe clausum ab aëris attactu arceatur. Quod si puris recentis copia nobis non fiat, crustae variolarum exsiccatae, & in tenuem pulverem redactae ei subrogari possunt. In hujusmodi pulverem inditur filum xylinum, aut sericum, diuque in eo morari finitur; imo eodem probe confricatur, ut in se vim contagionis arripiat. Filum hocce epidermidem inter, & cutim ad duas, aut tres lineas acu trajicitur. Trajicitur, inquam; non enim ibidem relinquendum est, ut quibusdam placet; quia quidquid extraneum, alienumque est, irritatione inflammat, noxamque infert. Fili loco etiam acus, vel lanceola pulvere varioloso confricata, quo dixi modo, inferi potest; neque opus est, ut pulvis cum ea epidermidem inter, & cutim trudatur (a), videlicet ne molestam irritationem pariat. Atque haec est methodus, quae prae ceteris probanda videtur.

(a) GATTI l. c. p. 83. 84.

§. CCXCIV.

*Primum sta-
dium.*

Inoculatae variolae sua & ipsae habent stadia. *Primum* incipit a puris insitione, ex-
ten-

tenditurque ad levis usque cujusdam inflammationis apparitionem, quae se in loco insitionis ostendit. Nihil autem prima, & secunda die circa vulnuscum apparet notandum; imo ejus orae ita coivisse videntur, ut vix incisionis vestigium oculis pateat. At *tertia* ut plurimum *die* levis accedit insitionis loco inflammatio, cum pruritu interdum conjuncta: atque hinc *secundi stadii* exordium ducitur, *Secundum stadii.* quod tres circiter dies perdurat, antequam vera febris superveniat, interiora a contagio *Eruptio variolosa in loco insitionis.* affici significans. Ista vero inflammatio est quaedam variolosa eruptionis species, a generali deinceps futura eruptione non dissimilis, eundemque processum habens, quem reliquarum partium pustulae habere solent. Hoc tamen ab illis differt, quod sine febre, & sine interiorum partium affectione in conspectum veniat, utpote effectum contagii proxima tantum loca adhuc occupantis. *Ejus descriptio.* Modo unicam pustulam exhibet, in cujus centro punctum quoddam cernitur, morsui pulicis simile, vulnuscum videlicet vestigium; modo congeriem pustularum, veluti corymbum variolarum confluentium, repraesentat. *Quarta die* rubor in circulum dilatatur, pulicari quidem latiori maculae parem, sed aliquantulum supra cutim reliquam existentem. Saepe pruritus eo in loco *Symptomata comitantia.* percipitur; dolorque sub axillis, atque in suprema brachii parte molestat. Paullatim pustulae augentur, dolent, elevantur, tactui renitentur, & vere inflammantur. Interea dolor sub axillis increfcit, propagaturque ad

*Antecedens
v. a febrim.*

scapulas usque . Interdum similis dolor inguina premit . Demum accedit capitis gravitas , aut cephalalgia , itemque lumborum cruciatus , quandoque aegritudo , virium lapsus , atque in non nullis uberior urinae excretio : quae symptomata proximam febris accessionem , sive *tertium stadium* praemonstrant . Non nunquam tamen haec vel omnino absunt , vel levissima , ac brevissima sunt , citoque a febre excipiuntur , quae febris certum indicium praebet actionis , quam in totum jam corpus exercet variolosum virus .

*Febris accessio , sive
tertium stadium .*

§. CCXCV.

Febris eruptionem generalem antecedens .

Febris haec non ubique , neque in omnibus eodem post inoculationem tempore corripit . Communiter in regionibus calidis citius , in frigidis serius . In Italia quinto , vel sexto ut plurimum die . Nec aliter video evenisse iis , qui Vindobonae verno tempore , & ad aestivum vergente a cl. STÖRCKIO inoculati fuere . Febrim comitantur calor intensus , sitis , nausea , dolor capitis , lumborum , & totius fere corporis , oculorum languor , lingua albida , pulsus frequens , inaequalis , celer , somni turbati , & reliqua , quae naturalium variolarum propria habentur ; sed plerumque multo mitiora omnia , & qualia in benignissimo discretarum genere esse consueverunt . Interea pustulae in loco infitionis ortae tenui aliquo humore repleti , & pellucere incipiunt . Circum eas rubor latius se se

Ejus symptomata .

*Interea pustulae circa
infitionis locum suppurant .*

diffundit, cutisque magis tenditur, ac dolet. Altero, & tertio a febris accessu die modo horrent, modo calent alternatim aegrotantes, vehementius febricitant, viribus magis languent, vertiginem, doloremque capitis, colli, oculorum, dorsi, imo membrorum omnium apertius queruntur, valde sitiunt, tetramque variolosam mephitim, peculiarem, & hujus morbi propriam exhalant. Pustulae interim circa insitionem validam inflammationem sustinent, atque ad suppurationem properant. Simul ac vero variolae in facie, & reliquo corpore erumpunt, febris cum omnibus suis symptomatibus minuitur, quin imo prorsus cessat.

Altero, & tertio die febris augetur.

Interim pustula insitionis latius suppurant.

Eruptio generalis febrim fugat.

§. CCXCVI.

Ab hac generali variolarum eruptione exorditur *quartum stadium*. Si febris sexto, aut septimo die invaserit, nono, vel decimo eruptio fiet. Solet enim secundo, aut tertio die apparere, postquam febris accessit. Interdum tamen differtur ad diem usque undecimum. Sub eruptione autem ipsa pustulae supra insitionem, quamquam jam verum, maturumque pus contineant, circum tamen intense adhuc rubent. Altero vero eruptionis die aegri jam bene habent, pulsu propemodum naturali, & tranquillo. Dum variolae numero increfcunt, decrefcit rubor stigmatum insitionis, imo postero die omnino evanescit. Eruptio intra tres, aut quatuor dies ita per-

Quartum stadium sive Eruptio variolarum.

Pustula insitionis pus verum jam continent.

Secundo eruptionis die jam bene habent.

Rubor stigmatum insitionis evanescit.

B b ij

*Suppuratio,
sive quin-
tum sta-
dium.*

*Nulla febris
secundaria.*

ficitur, ut die duodecima, decima tertia, aut decima quarta, prout nimirum citius, aut serius apparuerit, variolae jam suppurare incipiant (*quintum hoc stadium vocatur*); decima vero quinta perfectam, absolutamque maturitatem consequantur. Nec suppuratationis tempore ulla febris secundaria, saltem notatu digna insurgit, nisi pro secundaria habeas pulsum aliquam elevationem, & celeritatem, quae vespertinis praesertim horis ut suppuratationis effectus non sine horripilationibus vagis, pustularum dolore, & nocturni somni aliqua perturbatione accidit; quanquam haec tunc solum accidunt, cum pustularum numerus ingens fuerit, quod rarum tamen est.

Vires, appetitus, quies redeunt.

Pustula infestationis decidunt.

Stadium sextum, sive exsiccatio.

Maturitate variolarum apparente vires, appetitus, somnus tranquillus mox redeunt. Infestationis pustulae exsiccantur, & paullatim crusta inde orta secedit, demumque decidit cicatricem rotundam, sive mavis maculam rubram relinquens. Variolae item mox a suppuratatione *exsiccationis stadium*, quod est *ultimum*, ingrediuntur. Exsiccantur vero eodem omnino modo, quo discretæ benignae, id est sine ullo gravi symptomate.

§. CCXCVII.

Quot modis variola infestiva a communi variola differat.

Atque haec est communissima, maximeque ordinaria variolarum infestivarum historia. Saepenumero adeo benignae sunt, atque exigua adeo earum eruptio, ut paucissimae pustulae ad cutim prodeant, ac proinde levissima tam

inflammationis, quam suppurationis symptomata eas comitentur. Quin imo non infrequens est, feбри inoculationem subsequenti nullas variolas succedere; quo in casu etsi vera eruptio desit, pustulae tamen circa insitionis locum exortae omnem miasmatis inserti vim per se solas exantlare dicuntur. Quare certum, ratumque est, febrim variolosam interdum sine variolis observari, eaque sola immunem, qui inoculatus fuit, a variolis credendum esse, aequae ac multis variolis conspersus (a) fuisset. Non tamen inficiari licet, variolas insititias quandoque in aliquibus confluentes, & periculosas existisse; in aliis complicatas cum alio aliquo morbo exanthematico (a*); in multis ulcera diuturna, erysipelata, abscessusque varios reliquisse, itemque nonnullos, qui insititias jam habuissent, in naturales, sive spontaneas demum incidisse (b), quod tamen infortunium commune est iis quoque, qui naturalibus laboraverint.

Variola sine variolis.

Interdum confluant, et periculo non vacant.

Non semper naturales convertuntur.

(a) GATTI *Nouvell. reflex. p. 143. 144.*

(a*) Recentissimum exemplum variolarum inoculatarum, quae cum morbillis complicatae fuerunt, & summo opere, & cum vitae periculo confluerunt, videatur in *T. LX. Journ. de Méd. ann. 1783. p. 120.*

(b) GATTI. *l. c. p. 11.*

§. CCXCVIII.

At benignae, & tutae vix non semper esse consueverunt. Benignitas vero, securitasque earum non medicamentis, quorum non egent, sed fere tota, atque universa insitioni ipsi, &

Unde earum benignitas?

*Regimen
quale esse
debeat?*

regimini diaetetico debetur. Regimen autem paucis quibusdam praeceptis totum innititur. Ab infectionis die ad febris usque adventum nihil sive in victu jam proposito, aut consueto, sive in vestimentis praeter consuetudinem innovandum est. Aëri solum libero, atque assiduis deambulationibus, animique variis oblectamentis inoculatus paullatim assuefaciendus est, ut deinceps, ubi hisce praesidiis magis indigebit, lubentius eis operam

*Pulvis Dim-
sdalii inu-
tilis, aut
nonius.*

navet. Inutile, ac supervacaneum, ni etiam anceps consilium arbitror primo statim die, ut quidam inoculatorum proponunt, pulverem DIMSDALII, emetico-catharticum, ex calomelano, tartaro emetico, & absorbentibus conflatum praebere. Nam saepe nauseas, vomitus, ventrisque dolores, aliasque turbas excitat; aut, licet eo omisso, variolae tamen, dummodo reliqua in regimine servantur, aequae benignae esse solent. Neque quodvis

*Alvus non
ducenda, nisi
quid urget.*

aliud medicamentum, quod alvum ducat, propinandum est, nisi nausea, appetitus dejectio, aut alia doceant, primas vias sordibus praegravari. Quo casu, nisi antea jam id praestitum sit, licebit alvum eccoprotico solvere. Alias satis erit alternis diebus alvum,

*Sufficiunt e-
nemata.*

si compressa sit, enemate injecto aperire. Recte faciunt, arbitror, qui primis mox diebus ab inoculatione ad plenam usque variolarum eruptionem pedes in aquam moderate calidam quovis vespere per semihoram demittendos jubent.

§. CCXCIX.

Oborta vero febre, tum primum ad eruptionis usque finem necesse est, ut inoculatus aërem liberum, purum ac frigidum ducat, & quidem renovatum assidue sic, ut qui semel pulmone egressus est, non iterum respiretur.

Quando necesse sit, regimine uti accuratiori.

Praeterea is interdiu a lecto, & speciatim a somno religiose abstineat. Quod si ob aetatem, veluti infantibus, necessarius etiam interdiu somnus sit, in aëre aperto, & frigido capi sinatur. Moeror quoque omnis, aut taedium procul arceatur jocos, fabulis, cantiunculis, musicis concentibus, aliisque pro aetate oblectamentis, sed praesertim lenibus deambulationibus, quae nimirum mentem exhilarent, expirationem adjuvent, non vero corpus, sanguinemque exagitent. At si vires ita langueant, ut inoculatus pedibus consistere, aut incedere nequeat, tunc deferatur in aërem apertum, ibique relinquatur, donec quasi reviviscens sponte pedibus insistere, & deambulare incipiat. Tanta quippe est puri, frigidi, liberique aëris vis (*), ut vires illico resurgant, anxietas conquiescat & febris plurimum deferbeat. Sin vero nequaquam id li-

Aër purus ducatur.

Abstinencia a lecto & somno diurno.

Infantibus somnus in aëre aperto conceditur.

Inter oblectamenta prima est deambulatio. Ejus boni effectus.

ceat, aut ex voto non cedat; curru, aut rheda eum vehi oportet per amoena viarum, aut spatiosa, apertaue ambulacra. Quod si tempestas pluviosa, aut ventis agitata, aut humida, ac nebulosa, aut subitum acre frigus impediat, quo minus foras prodeat, domo

Vellio.

quidem se se contineat, sed per cubicula huc illuc vagetur, . cavens quidem a temporis injuriis, non vero ab aeris accessu, & renovatione prudenti. Sic toti dies transigendi sunt, excepto prandii, & coenae tempore, quo residere licebit. Sed etiam a longa sessione cavere oportet, ne vires amittantur, & membra torpescant. Cubitum demum petat hora consueta, & prope fessus; dormiatque in amplo conclavi, & bene ventilato. Quod attinet ad victum, toto febris, atque eruptionis tempore cibi arbitrio, & gustui aegrotantis accommodentur, dummodo ex eorum genere sint, quorum supra (§. CCXC) mentionem feci. Natura rectius, quam medicus cibi quantitatem definiet; nam si appetitu spurio, & fallaci aegrotans ad edendum impellatur, statim satietatem queretur, . & abstinebit. Quantum igitur cibi, & quando sumi liceat, natura ipsa docebit. Potui autem aqua frigida, & palato grata datur; quam succo mali medici, & saccharo gratiorem, utilioremque reddere fas est. Qui jentaculo assueti sunt, uti pueri jejunium minime ferentes, poterunt illud sumere, cui jam assueverint, idemque de merenda praecipitur.

Cavendum est a longa sessione.
Quando & ubi dormiendum.
Qualis ci- bus?
Natura con- sulenda.
Potus.
Jentaculum.
Merenda.

* Nemo ullus fortasse pluri fecit aëris frigidi usum, quam celeberrimus inoculator noster GATTUS. Ne quis tamen credat in ejus laudibus modum non esse debere, audiamus eum ita loquentem: *Je me borne donc à demander que les inoculés, pendant la maladie, évitent également les excès de la chaleur, & du froid; qu'ils respirent un air frais, & que le degré de cette fraîcheur soit déterminé par leur bien être; qu'ils se conduisent,*

par rapport à cela, comm'ils se conduiroient en pleine santé, s'ils ne cherchoient que leur plaisir dans l'air qu'ils doivent respirer. Nouvell. reflex. p. 112.

§. CCC.

Tale regimen etsi a quibusdam observandum ad finem usque (a) eruptionis tantummodo proponatur, quasi hic malum a varioloso miasmate proficiscens finem haberet, & reliqua stadia, suppurationis videlicet, & exsiccationis seorsum considerentur, tamquam pustularum inflammationis effecta, quae sponte, & sine medica ope feliciter terminari solent: tamen alii & suppurationis, & exsiccationis tempore pergendum in eodem regimine volunt, suadentque etiam in plena suppuratione, ut aegri in aëre aperto, & frigido assidue versentur; neque eos audiendos esse censent, cum horrere se, & frigere ajunt; nam nihil hinc mali unquam derivari affirmant. Nos vero neque necessarium omnino tunc temporis refrigerans ejusmodi regimen, neque temere corpus suppurantibus variolis conspersum aëris inclementiae obijciendum, cum nocumento id prorsus non vacet, arbitramur. Sanius, tutiusque consilium erit, si ab aëre frigidiori, & nimium acri caveant, breviorisque moram extra domum trahant, diutiusque in cubiculo, non tamen undique clausis, sed opportune cum aëre libero communicantibus se contineant, &, quantum per pustulas dolorificas, quibus pedes, & crura afficiuntur, licebit, decambulent, & recreentur. Illud

Regimen descriptum quousque necessarium.

Cautius sub suppuratione in aërem liberum prodeant.

Pustulae quae aperiantur.

etiam animadvertendum est, pustulas pure distentas, ni sponte dehiscant, aperiri acicula, pusque exprimi posse; quod & dolores lenit, & exsiccationem accelerat, impedimentoque est, quo minus pus variolarum intro refluat.

Purgatio in fine.

Exsiccatione absoluta, mos apud clinicos obtinuit, semel, bis, aut ter ad intervalla convalescentes purgandi; quod improbari nequit, si miti, atque aetati, temperamento, & corporis habitui accomodato medicamento id fiat.

Corpus universum lavandum.

Delapsis demum pustulis totum corpus lacte & aqua tepentibus, quemadmodum in variolis naturalibus fieri diximus, abluendum, abstergendumque est. Non nullis magis placet lac ex seminibus melonum expressum, in quo camphorae aliquantulum solutum sit, adhibere. Ex hoc calente spongiam exprimunt, eaque blande cutim fricant, & mundant, & postea

Fit gradus sensum ad saniorum vicium.

pannis lineis siccis impositis omnem humiditatem absument. Interim pro appetitus ratione paulatim ad pristinum ciborum usum revertendum est. Non prius vero ex hisce variolis

Quando cum aliis sanis redire liceat.

convalescens alios, qui variolas passi non sunt, conveniat, quam quadraginta dies ab inoculatione praeterierint, novaque vestimenta infectis substituta fuerint.

(a) GATTI l. c. p. 132.

§. CCCI.

Quaquam vero insititiae hujusmodi vario-
lae benignae, & regulares solo regimine ad fe-
licem exitum perveniant; si quando tamen ab
ordinaria benignitate deflectant, & gravia sym-
ptomata sibi adsciscant, quae soli regimini
non obtemperent, poscantque validiorem me-
dicinae opem; tunc non alia curandi ratio in
auxilium vocanda est, quam quae variolis
naturalibus adhiberi consuevit, quaeque jam
supra exposita est. Nec solum interdum va-
riolae insititiae graves, & periculosae evadunt,
verum etiam lethales, licet hoc rarissimum
plane sit, si cum naturalibus comparentur,
quibus tutiores benignioresque non injuria re-
putantur. Argumenta vero, quibus inocula-
tionem variolis spontaneis anteponendam com-
muniter contendunt, assertamque ab impugna-
toribus, vituperatoribusve vindicant ejus pa-
troni, ad quaedam praecipua rediguntur, ni-
mirum 1. Quod in sanis corporibus, aut rite
praeparatis institui potest. 2. Quod aetas, an-
nique tempus. magis accommodatum deligi-
tur. 3. Quod ferales epidemicae constitutio-
nes vitantur. 4. Quod minima puris variolosi
particula ad insitionem adhibetur, & cuti tan-
tum applicatur, nec ore aut naribus miasma
attrahitur, ut in naturalibus variolis usuvenit
majori cum periculo. 5. Quod contagium sic
communicatum minorem in oeconomia ani-
mali perturbationem inducere experientia com-

*Si qua inci-
dant gravio-
ra sympto-
mata, haec
ut in natu-
ralibus va-
riolis curan-
tur.*

*Interdum
non modo
graves sunt,
sed etiam le-
thales ejus-
modi vario-
lae.*

*Inoculatio
cur praefere-
tur variolis
spontaneis.*

pertum est. 6. Quod pubertatis tempus, graviditas, puerperium, senectus, & morborum malignorum grassatio per inoculationem declinantur. 7. Quod venustati faciei prospicitur. 8. Quod qui hereditaria quasi labe pessimas, fatalesque variolas sibi timent, infortunium istud praevertere insitione, quae benignas, & discretas ut plurimum excitat, non sine probabili fundamento possunt. Quae postrema ratio tanti momenti visa est nostris temporibus, ut summi, potentissimique Principes, quorum progenitoribus variolae spontaneae perniciosissimae exstiter, prolem, nepotesque carissimos a tanto discrimine per inoculationem eximendos eventu fortunatissimo curaverint.

*Exempla a
Principibus
ducta.*

FEBRIS VARIOLOSA SINE VARIOLIS.

§. CCCII.

Ut variolae sine febre (§. CLX.), sic *febris variolosa* sine variolis interdum occurrit. Haec in primis tempore, quo variolae epidemice vagantur, observari solet. Non desunt tamen, qui eam in dubium revocent; sed, ni valde fallor, injuste. *In quibusdam*, aperte inquit LUDWIGIUS (a), licet paucissimis *febris variolosa sine eruptione exanthematum accedit*. Cum LUDWIGIO consentiunt non pauci alii magnae auctoritatis (b) scriptores. At nemini frequentius, manifestiusque ipsa se ostendit, quam variolarum inoculatoribus,

*An detur fe-
bris variolo-
sa sine va-
riolis?*

ut supra animadversum (§. CCXCVII.) est. Confueto enim ab insitione variolosi puris tempore febris non raro supervenit, quae perstat ad aliquot dies, demumque decedit, quin eam variolarum eruptio subsequatur. Quis eam non variolosam dixerit?

(a) *Instit. Medicin. Clinic. P. I. cap. I. subsec. VII. §. 76.* (b) *AZZOGUID. Lettera sopra il Vajuolo.* Nec ab horum sententia abhorreere videtur cl. *TISSOTIUS*.

§. CCCIII.

Incipit autem haec febris, progrèditurque *Descriptio.* eisdem prope stipata symptomatibus, quae variolarum eruptionem antecedere consueverunt; nec alia ratione curatur, quam quae variolis opportuna est. Interdum etiam pyralismum, qualis variolarum confluentium proprius est, comitem habet (a), quo loculentius ejus variolosa natura demonstrari videtur. Non una vero est in ea durationis ratio. Modo brevius, modo longius spatium percurrit. Finiri autem sine variolis creditur, quod miasma variolosum mitius, & dilutius vasa cutanea laxiora potuerit, quin ea irritatione coarctaret, aut densitate obstrueret, praeterlabi, & in auras avolare. Illud etiam verisimile esse potest, quod miasma variolosum non intime se cum reliquis humoribus commiscuerit, neque eos sibi satis assimilarit, ideoque quodammodo vagans, & diffluens, neque ullo modo irritum per vasa cutanea, quin in iis consistat, & aut haereat, facile evaporetur. Quan-

Cur desit variolarum eruptio.

doque tamen in ejusmodi febre mihi videre contigit partem ejus, quod diffilari debuisset, in adiposae membranae spatiiis alicubi depositam, atque accumulatam abscessum genuisse, quo febris critice solveretur.

(a) HAEN. *Divis. febr. p. 97.*

§. CCCIV.

Diagnosi. Cognoscitur igitur *febris variolosa sine variolis* ex contagio praegresso, ex epidemica constitutione, ex symptomatibus exanthematicarum febrium communibus, & variolarum propriis, ex solutione demum sine ulla exanthematum variolosorum eruptione. SYDENHAMIUS (a) descripsit febrem quamdam, cui *variolosæ* nomen dedit, quia variolarum symptomata, & speciatim ptyalissimum criticum, quo solvebatur, praeseferebat. Utrum vero haec Sydenhamiana cum nostra, de qua sermo est, congruat, vehementer dubito; nam etsi constitutionem variolarum ann. 1667. 68. & 69 comitaretur, praedominantisque morbi mores indueret, quod fere faciunt omnes morbi intercurrentes, tamen longitudine durationis, & exanthematicis petechialibus, alia longe diversa a modo descripta nobis videtur.

An febris variolosa Sydenhamii cum nostra congruat?

(a) *Oper. sed. 3. cap. 3. p. 181. edit. Patav. 1700.*

VARIOLAE SPURIAE *.

§. CCCV.

A variolis veris tam naturalibus, quam infitiis multum differunt *spuriae*, sive *illegitimae*, sed in primis levitate, & brevitate morbi. Plerumque nulla, aut exigua admodum, & diariae similis febris eas antecedit. Ac nisi prima; altera certe die erumpunt numero non multae, sed illico satis conspicuae, & prominentes, sparsim locatae, & mutuo inter se distitae, & discretæ. Pustulas referunt in marginibus valde rubras, in medio diaphanas, quia ibi vesiculam humore lymphatico, aut mucoso plenam habent; quam ob causam *lymphaticæ* etiam, aut *crystallinæ* vocantur, a *lymphaticæ, aut crystallinæ etiam dictæ.* crystallinis tamen, de quibus alias (§. CLXXXIII.) loquuti sumus, apprimè differentes. Celerissime suum augmentum attingunt ad pisi saepe magnitudinem accedentes. Intra biduum, aut triduum media vesicula plerumque disrumpitur; & pustulae exsiccantur. Hinc exiguae crustae exortae decidunt, nullas ut plurimum cicatrices, aut quaedam tantummodo vestigia, quae cito evanescent (*a*), relinquentes. Fereque morbus totus tribus, quatuor, aut quinque diebus absolvitur. Raro diutius durat, & si quando lentius procedit, septima utique die penitus dissipatur.

* *Synonyma.*

Variola lymphatica SAUVAGESII, *Nosol. cl. 3. ord. 1. gen. 2. spec. 2.*

Varicella VOGELII, de cognosc. & curand. &c. §. CXXVIII.

Varicella, & *variola volatica* ANGLORUM.

Variola lymphatica spec. 1. SAGARII, cl. X. ord. 1. gen. 2. sp. 1.

Variola simplices crystallina MACBRIDII, Introd. Method. T. 2. cap. XIII. p. 78. Lausann. 1783.

Ravaglione, & Morbiglione ETRUSCIS, vulgo vajuolo salvatico. Schiopetti aliis Italiae populis. FANTON. Diss. de Antiquit., & progr. Febr. miliar. p. 65. Crystalli quorund. FANTON. ib. p. 65. Petite vérole volante, aut Verrete, aut verolette GALLIS. Esclapete OCCITANIS,

(a) SAGAR. Cl. X. ord. gen. & spec. citat.

§. CCCVI.

Levis morbus est modo sporadicus, modo epidemicus. Variola spuria non praeservat a veris.

Morbus per se levis omnino est, & periculi fere expers (a). Interdum sporadice, interdum epidemice (b) oberrat. Infantes, & pueros corripit, reliquos vix unquam. Modo ante, modo post veras variolas infestat: sed qui spurias expertus est, non ideo a veris immunis censendus est; in veras enim incidet alio tempore, non secus ac alii solent. Non alia curatione egent spuriae ejusmodi variolae, quam blando regimine diapnoico. Hieme moderatus lecti tepor, & diluta calida florum tiliae, aut sambuci plerumque sufficiunt. Si vero quid ingruat praeter consuetudinem, ex iis, quae ad curandas variolas veras proposita sunt, opportuna adjumenta petantur. Ad summum, finito morbo, alvus leni ecoproptico laxari poterit.

Sub finem Alvi ductio.

(a) LUDWIG. Instit. Medic. clin. §. 177. (b) HAEN. divis. febr. p. 10.

§. CCCVII.

§. CCCVII.

Harum veluti varietas quaedam sunt variorum *verrucoſæ benignæ*, ſive *acuminatæ*, ut a VOGELIO nominantur. Puſtulas hae quoque reſerunt rubras, ſed duras, & verrucis ſimillimas ſupra cutim exſtantes, quae ſeptem fere diebus evaneſcunt. Ob mitem, innocuamque naturam *verrucoſæ benignæ* dicuntur, quo ab alibi (§. CLXXXIII.) deſcriptis diſcriminentur. Alteram varietatem ſpuriarum habet VOGELIUS (a), quibus *duris ovalibus* nomen eſt. *Verrucoſæ benignæ.*

Hae, inquit, poſt aliquot plerumque dierum febrem tubercula format obſcurius rubentia, dura, ad ovalem figuram accedentia, halone rubro cincta, veriſque variolis paullo majora. Quae poſt duos, vel tres dies non nihil ulcerantur, & paulatim cum nigrore exareſcunt; denique pallescunt, & ſubſident; aliis interdum novis interea excluſis, ut, octiduo plerumque finitus morbus, nunc ad aliquot hebdomadas producat vel ſine febre, vel cum febricula lenta. Num hae ad variolas ſpurias vere ſpectant?

(a) L. c.

005669242

